אַלע ווערק פֿון שלום-עליכם

מעשיות פֿאַר אידישע קינדער

ערשטעס בוך

שלום-עליכם פֿאָלקספֿאָנד אויסגאַבע—ניו-יאָרק, 1919

ערשטע אויפלאגע . . . . יוני 1918
צווייטע אויפלאגע . . . . נאוועמבער 1918
דריטע אויפלאגע . . . . מערץ 1919

מעשיות פאר אידישע קינדער. ערשטעס בוך.

אינהאלט

דאָס מעסערל

א מעשה פאר אידישע קינדער.

געשריבען אין יאָהר 1886.

דאָס מעסערעל

לא תגנוב —
זאָלסט ניט גנב'ענען!
(פון די עשרת הדברות).

א.

הערט, אידישע קינדער, איך וועל אייך דערצעהלען א מעשה מיט א מעסערעל; נישט קיין אויסגעטראכטע מעשה, נאָר איין אמת'ע, וואָס האָט זיך געטראָפען מיט מיר טאַקי אליין. צו קיין זאך אויף דער וועלט האָב איך אזוי קיין חשק געהאט, ווי צו א מע־סערעל; קיין זאך אויף דער וועלט האָב איך אזוי ניט געגאַהרט צו האָבען, ווי צו האָבען א מעסערעל, איין אייגען מעסערעל. דאָס מעסערעל זאָל זיך ליגען אין קעשענע, און ווען איך וויל, זאָל איך דאָס מיר ארויסנעמען, און וואָס איך וויל, זאָל דאָס מיר שניידען — און לאָזען מיינע חברים וויסען! איך האָב נאָר־וואָס אָנגעהויבען געהן אין חדר, צו יוסיל דרדקי, האָב איך שוין געהאַט א מעסערעל, דאָס הייסט, כמעט, כמו ווי א מעסערעל. איך האָב דאָס מיר טאַקי אליין געמאַכט. איך האָב אויסגעריסען א גענזענע פעדער פון א פלעדערוויש, פון איין זייט אָפּגעהאַקט, פון דער אנדערער זייט אויסגעגלעט און האָב מיר פאַרגעשטעלט, עלעהיי ס'איז א מעסערעל און סע שניידט...

— וואָס איז דאָס פאַר א פעדער, וועלכע שווארצע יאָהר? וואָס איז דאָס פאַר ארומטראָגען זיך מיט פעדערען? — פרעגט

מיך דער טאַטע, אַ קראַנקער איד מיט אַ געל אויסגעטריקענט פּנים, און פערהוסט זיך. — נאַ דיר גאָר פעדערען, שפּיעלעבלעך — קחע־הע־הע־הע!

— וואָס אהרט דיך, אַז דאָס קינד שפּיעלט זיך? — ענטפערט איהם די מאַמע, אַ נידעריטשקע אידינע מיט אַ זיידען טיכעל אויפ'ן קאָפּ. — אבי אויסעסען זיך דאָס האַרץ, מיינע שונאים!

שפּעטער, אַז איך האָב שוין געהאַלטען ביי „חומש מיט חבור", האָב איך שוין געהאַט כמעט איין אמת'דיג מעסערעל, אויך מיין איינענע מלאכה: איך האָב דערטאַפּט אַ שטיקעל שטאָהל פון דער מאַמעס „קרינעלינע" און האָב דאָס איינגעזעצט זעהר קונציג אין אַ שטיקעל האָלץ. דאָס שטיקעל שטאָהל האָב איך רעכט אָנגעשאַרפט אָן אַ טאָפּ און האָב זיך דערביי, געוויינטליך, צעשניטען אַלע פינגער.

— זעה נאָר, זעה, ווי ער האָט זיך דאָס אביסעל צעבלוטיגט, דער קדיש דיינער! — שרייט דער טאַטע און נעמט מיך אָן ביי די פינגער אַזוי, אַז די ביינדלעך קנאַקען. — אַ שענער בחור'קע־נע, הע־הע־הע!

— אוי, אַ דונער איז מיר! — זאָגט די מאַמע און נעמט צו ביי מיר דאָס מעסערעל און וואַרפט דאָס אריין אין אויווען אריין, קוקט נישט אויף מיין געוויין. — אצינד וועט דאָס האָבען איין עק, וועה איז מיר נים!

איך האָב אָבער גיך בעקומען איין אַנדער מעסערעל, טאַקי אויף דער רעכטער אמת אַ מעסערעל; אַ הילצערן קלעצעל, אַ קיילעכיגס, אַ בייכיגס, פּאַחאָזשע אויף אַ פעסעל, מיט אַ האַרבאַטע קלינגעל, וועלכס האָט זיך אי געעפענט, אי פערמאַכט. איהר ווילט וויסען, וואו ארום האָב איך דאָס בעקומען? איך האָב מיר צע־נויפגעשלאָגען אַ קאַפּיטאַל פון די אָנבייסענס, און האָב אָפּגעקויפט ביי שלמה'לען פאַר זיעבען גראָשען מזומן, און דריי בין איך איהם געבליבען שולדיג.

אוי, האָב איך דאָס ליעב געהאַט! אוי, האָב איך דאָס ליעב גע־האַט! געקומען אהיים פונ׳ם חדר א דער׳הרג׳עטער, א הונגעריגער, א שלעפעריגער, איין אויסגעפּאַטשטער (איך האָב, פערשטעהט איהר, נאָר־וואָס אָנגעהויבען צו לערנען גמרא ביי „מאָטי מלאך־המות“ דעם גמרא־מלמד: „שור שנגח את הפרה“ — איין אָכס וואָס האָט געשטויסען א בהמה, און ווי באַלד איין אָכס שטויסט א בהמה, קומט מיר פּעטש...), איז דאָס ערשטע געווען ארויסנע־מען דאָס מעסערעל פון אונטער דער שווארצער שאַפע (דאָרט איז דאָס געלעגען א גאַנצען טאָג, מחמת אין חדר האָב איך דאָס ניט געטאָרט האַלטען, און אין דערהיים האָט אוודאי קיינער נישט גע־טאָרט וויסען, אז איך האָב א מעסערעל), נאָכדעם האָב איך דאָס גענומען אויסגלעטען, איבערשניידען א שטיקעל פּאַפּיער, איבער־האַקען א שטרוי אויף דער האַלבּ, און ערשט נאָכדעם צעשניידען מיין חלק ברויט אויף קליינינקע שטיקלעך, אָנ־קליינינקע, אָנ־שטעכען אויפ׳ן שפּיץ פונ׳ם קלינגעל און ערשט נאָכדעם לעגען אין מויל אריין.

שפּעטער, פאַר׳ן שלאָף, האָב איך דאָס אויסגערייניגט, אויס־געשייערט, אויסגעפּוצט, גענומען דאָס שאַרפשטיינדעל, וואָס איך האָב געפונען ביי אונז אויפ׳ן בוידעם, אָנגעשפּיגען און גענומען זיך שטילערהייד צו דער ארבייט — שאַרפען דאָס מעסערעל, שאַרפען, שאַרפען...

דער טאַטע, מיט א יאַרמעלקע אויפ׳ן קאָפּ, זיצט איבער א ספר, לערענט און הוסט, הוסט און לערענט.

די מאַמע איז אין קיך, פּאָרעט זיך ביי דער חלה. איך הער נישט אויף דאָס מעסערעל צו שאַרפען, שאַרפען...

פלוצים חאַפּט זיך אויף דער טאַטע, ווי פונ׳ם שלאָף:

— ווער פּישטשעט דאָרטען? ווער ארבייט דאָס? וואָס טהוסט דו, דו שהע־הע־גייץ איינער?

ער געהט־צו צו מיר און בויגט זיך אָן איבער מיין שאַרפשטיינ־דעל און חאַפּט מיך פאַר׳ן אויהער און פערהוסט זיך.

— א־א־א ? מעסערלעך ! ? הע־הע־הע ! — זאָגט דער טאַטע און נעמט צו ביי מיר דאָס מעסערל מיט׳ן שאַרפשטיינדעל. — אַזאַ יונגאַטש, קראַנק נעמען אַ ספר אין האַנד, קחע־הע־הע !

איך הויב אָן צו וויינען אויף אַ קול ; דער טאַטע פערבעסערט מיר מיט עטליכע פעטש, און די מאַמע לויפט אריין פון קיך מיט פערקאַטשעטע אַרבעל, מיט אַ גוואַלד :

— שאַ, שאַ, וואָס איז דאָרט אַזעלכס ? פאַר וואָס שלאָגסט דו איהם ? גאָט איז מיט דיר ! וואָס האָסט דו צום קינד ? וועה איז מיר ניט !...

— מעסערלעך ?... — שרייט דער טאַטע און פערהוסט זיך. — אַ ברעקעלע קינד !... אַזאַ יונגאַטש !... קחע־הע־הע !... קראַנק נעמען אַ ספר אין האַנט ? אַ בחור׳על פון אַכט יאָהר !... איך וועל דיר געבען מעסערלעך, דו פוסטער בחור איינער !... אין מיטען דרינען גאָר מעסערלעך, קחע־הע־הע !...

גוואַלד, וואָס האָט ער געהאַט צו מיין מעסערעל ? וואָס האָט דאָס ביי איהם אַזוינס פערזינדיגט ?... פאַר וואָס איז ער אַזוי אין כעס ?...

איך געדענק מיין טאַטען כמעט שטענדיג קראַנק, שטענדיג בלאַס, געל, און תמיד אין כעס, תמיד ברוגז אויף דער גאַנצער וועלט. פאַר אַ מינדסט נאַרישקייט ווערד ער אָנגעצונדען און וויל מיך גאָר דורס זיין. אַ גליק, וואָס די מאַמע פערהיט מיך, זי לייזט מיך אויס פון זיינע הענד.

און דאָס מעסערעל מיינס האָט מען פערוואָרפען, פערוואָרפען אַזוי ווייט, אַז איך האָב דאָס אַכט טאָג כסדר געזוכט און געזוכט און האָב דאָס נישט געקאָנט געפינען אין ערגיץ ! איך האָב ערנסט בעוויינט דאָס האָרבאַטע מעסערעל, דאָס גוטע מעסערעל, און ווי ביטער און פינסטער מיר איז געווען אין חדר, אַז איך האָב זיך דערמאָנט, אַז איך וועל קומען אַהיים מיט געשוואָלענע באַקען, מיט רויטע אונטערגעריסענע אויהע־רען פון „מאָטי מלאך־המות׳ס“ הענד, דערפאַר וואָס איין

אַכם האָט געשטויסען אַ בהמה, — צו וועמען וועל איך זיך קעהרען און ווענדען? עלענד בין איך געבליבען אָהן דעם האַרבאַטען מע־סערעל, עלענד ווי אַ יתום, און קיינער, קיינער האָט ניט געזעהען מיינע טרערען, וועלכע איך האָב שטילערהייד פערגאָסען ביי זיך, אויף מיין בעטעל, ביי נאכט, קומענדיג פונ'ם חדר. שטיל האָב איך מיך אויסגעוויינט, אויסגעווישט די אויגען, אַנשלאָפען געוואָ־רען, און אויף מאָרגען פריה ווידער אין חדר אריין, ווידער „שור שננח את הפרה" — איין אַכם וואָס האָט געשטויסען אַ בהמה, וויע־דער מאָטי מלאך־המות'ס קלעפּ, ווידער דעם טאַטענ'ס בעס, דעם טאַטענ'ס הוסט, דעם טאַטענ'ס קללות, — ניטאָ קיין פרייע מינוט, קיין פריילּיכע מינע, קיין שמייכעלע, קיין איינציג שמייכעלע פון קיינעם, פון קיינעם — איינער אליין, עלענד, עלענד אויף דער גאַנצער וועלט!...

ב.

פון יענער צייט אָן איז איבערגעגאַנגען אַ יאָהר, און אפשר אַנדערהאַלבען. איך האָב שוין כמעט אַנגעהויבען צו פערגעסען דאָס האַרבאַטע מעסערעל. עס ווייזט אויס, אַז מיר איז אָבער אַנגע־צייכענט געוואָרען מן השמים, אַז מיינע אַלע קינדערשע יאָהרען זאָל איך אָפּקומען פאַר מעסערלעך, איז געבוירען געוואָרען אַ נייַ מעסערעל אויף מיין אומגליק, גאָר אַ שפּאָגעל־נייַ מעסערעל, איין אַנטיקעל, אַ חריפות, כלעבען, אַ וואַזשנע מעסערעל, מיט צוויי קלינגלעך, טייערע שטאָהלענע קלינגלעך, שאַרפע ווי חלפים, מיט אַ ווייס ביינערן קלעצעל, מיט אַ מעשענעם „קאַסטען", מיט רויטע מעשענע שטיפּטיקלעך — איך זאָג אייך, איין אַנטיקעל, איין אמת'דינגס, אַ „זאַוויאַלאָווס!"...*

ווי קומט צו מיר דאָס דאָזינע טייערע מעסערעל, וואָס איז גאָר ניט אויף מיין מיסט געוואַכסען געוואָרען? דאָס איז אַ גאַנצע

* „זאַוויאַלאָוו" — די געוויסע מעסער־פאַבריק.

מעשה, א טרויערינגע, נאָר א שענע מעשה; הערט, איך בעט אייך, מיט קאָפּ.

וואָס פאר א פּנים האָט ביי מיר געהאַט דער „גלות", דער אי־דישער דייטש, וואָס איז געשטאַנען ביי אונז סטאַנציע, דער פּאָד־ראַטשיק הער ה ע ר ץ ה ע ר צ ע נ ה ע ר ץ, אז גערעדט האָט ער אויף אידיש. געגאַנגען איז ער אָהן א הוטעל, אָהן א באָרד, אָהן פּאות און, איך בעט איבער אייער כבוד, ביז העכער האַלב אונטער־געשניטען די קאַפּאָטע? איך פרעג אייך, ווי אַזוי האָב איך זיך געקאָנט איינהאַלטען און ניט פּלאַצען פאר געלעכטער, ווען דער דאָזיגער אידישער גוי, אָדער דער גויישער איד האָט צו מיר גערעדט דוקא אויף אידיש, נאָר עפּיס א מאָדנע אידיש, מיט א סך פּתח'ען.

— נו, ליעבסטער קנאַבע, וואָס פיר סדרה געהט דיעזע וואָ־כע?

— חי־חי־חי! — האָב איך מיך צעלאַכט און בעהאַלטען דאָס פּנים אין האַנד.

— זאַגע־זאַגע, מיין ליעבעס קינדכען, וואָס פיר סדרה געהט דיעזע וואָכע?

— חי־חי־חי! ב־ל־ק!... — האָב איך אויסגעשאָסען מיט א געלעכטער און בין אַנטלאָפען געוואָרען.

נאָר דאָס איז אַלץ געווען צום אָנהויב, בשעת איך האָב איהם נאָך גאָרניט געקענט; אָבער נאָכדעם, אז איך האָב מיך שוין גוט בעקענט מיט דעם דאָזיגען דייטש הער הערץ הערצענהערץ (ער איז אָפּגעזעסען ביי אונז אין שטוב א יאָהר כסדר), האָב איך איהם אַזוי ליעב געקריגען, אז עס האָט מיך שוין מעהר נישט געאַהרט, וואָס ער דאַווענט נישט און עסט אומגעוואַשען. תחילת האָב איך נישט פערשטאַנען, ווי אַזוי לעבט ער? ווי אַזוי האַלט איהם גאָט אויף דער וועלט? ווי אַזוי ווערד ער ניט דערוואָרגען ביי'ם עסען? ווי אַזוי קריכען איהם ניט אויס די האָר פונ'ם נאַקעטען קאָפּ? פונ'ם

רבי'ן „מאָטי מלאך־המות" האָב איך געהערט, פון זיין מויל אליין, אַז דער דאָזיגער אידישער דייטש איז נאָר אַ גלגול. דאָס הייסט: אַ איד איז מגולגל געוואָרען אין אַ דייטש. וואָס שפּעטער קאָן ער נאָך מגולגל ווערען אין אַ וואָלף, אין אַ בהמה, אין אַ פערד, אָדער גאָר אין אַ קאַטשקע... אין אַ קאַטשקע?

חאַ־חאַ־חאַ! אַ שענע מעשה! — אַזוי האָב איך מיר נע־טראַכט און האָב באמת רחמנות געהאַט אויפ'ן דייטש. איין זאַך האָב איך' ניט געקאָנט פערשטעהן: פאַר וואָס דער טאַטע, וואָס איז געוועזן איין עהרליכער איד, אַ ירא־שמים, האָט איהם תמיד אָפּגעטראָטען דעם אויבענאָן, און אויך אַלע אַנדערע אידען, וואָס פלעגען אריינקומען צו אונז אין שטוב אריין, פלעגען איהם שטאַרק אָפּגעבען כבוד:

— שלום־עליכם, רב הערץ הערצענהערץ, ברוך־הבא, רב הערץ הערצענהערץ, זיצט, רב הערץ הערצענהערץ!

איך האָב אפילו אַמאָל אַ פרעג געטהאָן דעם טאַטען, האָט ער מיך אָפּגעשטופּט און האָט מיר געענטפערט:

— אַוועק, סע ניט דיין עסק! וואָס פלאָנטעסט דו זיך דאָ אַרום, וועלכע שוואַרצע יאָהר? קראַנק ביזט דו נעמען אַ ספר אין האַנט, הע־הע־הע־הע!

וויעדער אַ ספר? רבונו של עולם!... איך וויל אויך זעהען, איך וויל אויך הערען, וואָס ער רעדט!

איך געה אריין אין זאַל אריין און פער'גנבה זיך אין אַ ווינ־קעלע און הער זיך צו, ווי מע רעדט ביי אונז, ווי דער הער הערץ הערצענהערץ לאַכט אויף אַ קול, און רויכערט גראָבע שוואַרצע „ציגאַיערען", וואָס שמעקען מחיה נפשות... פלוצים געהט־צו צו מיר דער טאַטע און לאָזט מיר אראָפּ אַ פּאַטש.

— ביזט שוין וויעדער דאָ? דו פּוסטעפּאַסניק! וואָס וועט זיין פון דיר דער תכלית, דו גוי'עץ איינער? גוואַלד, וואָס וועט זיין פון דיר, הע־הע־הע־הע!...

דער הער הערץ הערצענהערץ שטעלט זיך איין פאַר מיר: „אָבער לאָסען זי איהם! לאָסען זי איהם!“

נאָר עס העלפט נים. דער טאַטע טרייבט מיך ארוים. איך נעם „א ספר“ אין האנד. נאָר עס ווילט זיך פאָרט נים קוקען אין ספר אריין! וואָס טהוט מען?... איך געה פון איין חדר אין דעם אנדערען, ביז איך קום צו דעם שענסטען פון אלע חדרים, דאָרט, וואו עס שלאָפט תמיד דער הער הערץ הערצענהערץ. אך, ווי שען, ווי ליכטיג דאָרט איז! די לאָמפּען ברענען און די שפּיעגלען גלאַנ־צען; אויפ׳ן טיש א גרויסער, א זילבערנער טינטער מיט שענע פענעס; מענטשעלעך מיט פערדעלעך, מיט צאַצקעלעך, מיט בײנד־לעך, מיט שטיינדרלעך און... א מעסערעל. אך, וואָס פאַר א שען מעסערעל!... ווען איך, אשטייגער, זאָל האָבען אזא מעסערעל! ווי גליקליך וואָלט איך געווען! וואָס פאַר מינים זאכען וואָלט איך מיט דעם אויסגעשניצט! אנו, מע דאַרף דאָס פּרובען — עס איז עפּים שאַרף?... אך! עס האָט א האָר! עס האקט איבער א האָר! אי־אי־אי, א מעסערעל!!...

איין מינוט — דאָס מעסערעל איז ביי מיר אין האנד. איך קוק זיך ארום אויף אלע זייטען און פּרוב זיך דאָס ארײנלעגען אויף א מינוטקעלע צו זיך אין קעשענע... עס ציטערט מיר די האנד... עס קלאַפּט מיר דאָס האַרץ אזוי שטאַרק, אז איך הער, ווי עס מאכט: „טיק־טיק־טיק!“... איך הער, ווי עמיצער נעהט, עמיצער סקריפּעט מיט די שטיוועל; דאָס איז ער, דער הער הערץ הערצענהערץ! אי־אי, וואָס טהוט מען? דאָס מעסערעל לאָז זיין ביי מיר, איך וועל עס נאָכדעם צוריק אנידערלעגען. דערווייל דאַרף מען ארויס־געהן, אוועקגעהן פון דאנען, אנטלויפען! אנטלויפען! . . . .

. . . .

איך קאָן שוין קיין וועטשערע נים עסען. די מאַמע טאַפּט מיך ביי׳ם קאָפּ. דער טאַטע ווארפט אויף מיר בייזע אויגען און שיקט מיך אָפּ שלאָפען... שלאָפען? איך קאָן דען צומאכען די

אוינגען ? איך בין א טוידטער !... וואָס טהוט מען מיט'ן מעסערל ? ווי אזוי לעגט מען דאָס אנידער צוריק ?...

ג.

— קום נאָר אהער, תכשיט מיינער ! — מאכט צו מיר אויף מאָרגען דער טאטע. — האָסט דו ניט געזעהען ערגיץ דאָס מעסערל ?...

תחילת בין איך געווען זעהר דערשראָקען : עס האָט זיך מיר אויסגעוויזען, אז ער ווייסט, אז זיי ווייסען אלע... שיער, שיער האָב איך זיך ניט ארויסגעחאפּט : הא ? דאָס מעסערל ? אָט איז דאָס... עס האָט מיך עפּיס ווי א ווארג געטהאָן אין האַלז, און איך האָב מיט ציטערניש געענטפערט :

— וואו — וואָסער מעסערל ?...

— וואו — וואָסער מעסערל ! — קרימט מיך איבער דער טאטע. — וואו — וואָסער מעסערל ! דאָס גילדענע מעסערל ! אונזער אורח'ס מעסערל ! דו בחור'עץ, דו שייגעץ איינער, קחע־הע־הע !

— וואָס האָסט דו זיך צוגעטשעפּעט צום קינד ? — מישט זיך אריין די מאמע. — דאָס קינד ווייסט ניט פון קיין פּותר און פון קיין חלום, און ער דולט איהם א ספּאָדיק : מעסערל, מעסערל.

— מעסערל, מעסערל ! וואָס הייסט ער ווייסט ניט ? — זאָגט דער טאטע מיט כעס. — א גאַנץ פריהמאָרגען הערט ער, ווי מע שרייט „מעסערל, מעסערל ! מעסערל, מעסערל !" מע קעהרט איבער די שטוב נאָך דעם מעסערל, פרעגט ער : וואו — וואָסער מעסערל ? געה שוין, געה וואש זיך, דו פוסטער בחור איינער, דו גוי־גוי־עץ, קחע־הע־הע !

איך דאַנק דיר, רבונו של עולם, וואָס זיי האָבען מיר האָטש ניט בעזוכט ! נאָר וואָס טהוט מען ווייטער ? מע בעדאַרף דאָס

מעסערל בעשטאטען ערגיץ אויף א גוט ארט... וואו בעהאלט מען דאס? אהא, אויפ'ן בוידעם! איך חאפ דאס ארויס פון קעשענע און טהו דאס א שטופ אין שטיוועל אריין... איך עס, און ווייס ניט וואס איך עס. איך וואַרג זיך...

— וואס חאפסט דו זיך אזוי, וועלכע שווארצע יאהר? — פרעגט דער טאטע.

— איך אייל מיך אין חדר אריין. — ענטפער איך איהם און פיהל, אז איך ווער רויט, ווי פייער...

— א מתמיד געווארען, וואס זאגסט דו אויף דעם צדיק? — ווארטשעט ער און קוקט אויף מיר בייז. קוים־קוים דערלעבט אפ־עסען, אפבענטשען.

— נו, פאר וואס געהסט דו שוין ניט אין ח־חדר, צדיק מיי־נער? — פרעגט מיך דער טאטע.

— וואס טרייבסט דו איהם אזוי? —זאגט איהם די מאמע.— לאז דאס קינד זיצען א מינוט!

איך בין שוין אויפ'ן בוידעם... ווייט, ווייט אין קראקווע ליגט דאס ווייסע מעסערעל; עס ליגט און שווייגט...

— וואס קלעטערסט דו אויף בוי־בוידעמס? — שרייט דער טאטע. — דו יונגאטש איינער! דו בר־מצוה־יונג! דו באר־גוי! קחע־הע־הע־הע!

— איך זוך דא עפים... — ענטפער איך איהם און פאל שיער נישט אום פאר שרעק.

— עפים? וואס הייסט „עפים"? וואס איז דאס פאר א מין „עפים"?

— א... ס־ספר... א... א... איין אלטע ג־גמרא...

— הא? א ג־גמרא? אויפ'ן בוידעם? א, דו היצעל איי־נער! קריך שוין אראפ, קריך, וועסט שוין לייזען! דו באר־גוי, דו הינטשלעגער, דו כ־כל־בו־ניק איינער, קחע־הע־הע!

נאר עס אהרט מיך שוין ניט אזוי דעם טאטענס כעס, ווי סע אהרט מיך דאס, וואס איך האב מורא, טאמער געפינט מען דאס

מעסערל. אַ קשיא? טאָמער גראָד היינט קריכט מען אַרויף אויפ'ן בוידעם גרעט אויסהענגען, אָדער די לעזשנים פערשמירען?... מע דאַרף דאָס פון דאָרטען אַראָפּנעמען און בעשטאַטען אויף אַ בע־סער אָרט!... איך גיי אַרום אין איין ציטערניש! יעדער קוק פונ'ם טאַטענס אויגען ווייזט מיר אויס, אַז ער ווייסט שוין, אַז אָט־אָט טהוט ער מיך אַ חאַפּ מכח דער אורח'ס מעסערל... איך האָב שוין איין אָרט אויף דעם, אַ טהייער אָרט — וואו? אין דער ערד, אין אַ גריבעל ביי דער וואַנד אַריינגעשטעקט, און פון אויבען רעכט פער־שאַרט מיט שטרוי, פאַר אַ סימן... געקומען פונ'ם חדר, חאַפּ איך זיך באַלד אַרויס אין הויף אַריין, איך נעם מיר פּאַוואָלינקע אַרויס דאָס מעסערל און איך האָב קיין צייט אפילו רעכט אָנשפּיגלען זיך אין דעם, הער איך שוין דעם טאַטענ'ס געפּילדער:

— וואו ביזט דו ערגיץ דאָרט? פאַר וואָס געהסט דו שוין ניט דאַווגען, דו בעל־עגלה־יונג, דו וואַ־וואַסער־פיהרער! קחע־הע־הע!

נאָר וויפיעל דער טאַטע רודפ'ט מיך און יאָגט מיך, וויפיעל דער רבי הרג'עט מיך און שלאָגט מיך, איז דאָס בלאָטע קעגען יע־נעם פערגעניגען, וואָס איך האָב, בשעת איך קום פונ'ם חדר און זעה מיך מיט מיין טייערען, מיין איינציגען ליעבען חבר — מיט מיין מעסערל! דאָס פערגעניגען איז אָבער — אוי וועה! — אויסגעמישט מיט יסורים, פערביטערט מיט מרה־שחורה, מיט שרעק, מיט גרויסע, גרויסע פחדים!

ד.

זומער־לעבען. די זון זעצט זיך, די לופט ווערד עטוואָס קיה־לער, דאָס גראָז שמעקט, די זשאַבעס קוואַקען און שטיקער חמאַרעס פליהען דורך, אָהן רעגען, פערביי דער לבנה, ווילען זי איינשלינ־גען; די ווייסע זילבערנע לבנה בעהאַלט זיך אַלע מינוט און בע־ווייזט זיך ווידער, דאַכט זיך, זי שוועבט און שוועבט — און שטעהט אויף איין אָרט. דער טאַטע זעצט זיך צו אויפ'ן גראָז אין

א חאַלאַט, האַלב נאַקעט, מיט א ווייסען טלית־קטן, האַלט איין האַנד אין בוזעם און מיט דער אַנדערער האַנד שאַרט ער ביי דער ערד און קוקט אויפ׳ן אויסגעשטערענטען הימעל און הוסט. דאַס פּנים אַקעגען דער לבנה איז טודט, פערזילבערט. ער זיצט פּונקט אויף דעם אָרט, וואו דאַס מעסערעל ליגט בעגראָבען, און ער ווייסט נאָר ניט, וואָס אונטער איהם טהוט זיך. אַך, ווען ער זאָל, אשטייגער, וויסען! וואָס וואָלט ער געזאָגט? וואָס וואָלט איך געהאַט?

„אהאַ, טראַכט איך מיר אין הארצען, האָסט מיר פערוואָרפען מיין האַרבאַטע מעסערעל, האָב איך איצט אביסעל א בעסערס, א שענערס! דו זיצט אויף דעם און דו ווייסט נאָר ניט. אוי, טאַ־טע! טאַטע!...

— וואָס גלאָנצסט דו אויף מיר די אויגען, ווי א קאַ־קאָטער? — חאַפּט מיך אָן דער טאַטע. — וואָס זיצסט דו צענויפגעלעגט די הענט, ווי א שטאָדט־בעל־הבית? קאָנסט זיך שוין גאָר קיין אר־בייט ניט אָפּזוכען? און „קריאַת־שמע“ לייענען ביזט דו פּטור? פאַר׳שרפה׳ט זאָלסט דו ניט ווערען, יונגאַטש איינער! א מי־מיתה משונה זאָל אויף דיר ניט קומען, קחע־הע־הע!

אז ער זאָגט: פאַר׳שרפה׳ט זאָלסט דו ניט ווערען, א מיתה משונה זאָל אויף דיר ניט קומען — דאַס איז א בע־ווייז, אַז ער איז ניט אזוי שטאַרק אין כעס; אדרבה, דאַס איז א סימן, אַז ער איז אויפגעלעגט. און באמת טאַקי: קאָן מען דען זיין ניט אויפגעלעגט אין אזאַ שענער, וואונדערליכער זומערנאַכט, ווען עס ציהט יעדען בעזונדער און עס טרייבט איהם ארויס אויף דער גאַס, אויף דער לופט, אויף דער וויכער, פרישער, אויסגעציי־כענטער לופט? אלע, אלע זענען אצינד אין דרויסען. דער טאַטע, די מאַמע, די קלענערע קינדער, וואָס זוכען קליינע שטיינדלעך און שפּיעלען אין זאַמדעלעך. דער הער הערץ הערצענהערץ דרעהט זיך אויך ארום איבער׳ן הויף אָהן א היטעל, רויכערט א „ציגייער“ און זינגט א דייטשעס ליעדעל, קוקט אויף מיר און לאַכט... דאַס לאַכט ער פון מיר, אפּנים, וואָס דער טאַטע טרייבט מיך. איך לאַך אָבער

פון זיי אַלע. אָט באַלד וועלען זיי אַלע געהן שלאָפען, וועל איך מיך דעמאָלט ארויסחאַפּען אין הויף ארויס (איך שלאָף אין הויז, פון פּאַרענט, אויף דער ערד, וואָרום אין שטוב איז די היץ שרעק־ ליך גרויס), איך וועל מיך שוין אָנטישען, אָנשפּיעגלען אין מיין מעסערעל !...

דער עולם שלאָפט. שאַ, שטיל ארום און ארום. פּאַוואָלינקע הויב איך מיך אויף אויף אַלע פיער, און שטיל, ווי אַ קאַץ, גנבה איך מיך ארויס אין הויף ארויס. די נאַכט איז שטיל, די לופט איז פריש, מחיה נפשות. פּאַמעליך קריך איך צו צו יענעם אָרט, וואו דאָס מעסערעל ליגט בעגראָבען. פּאַוואָלי גראָב איך דאָס אויס פון דאָרטען און בעטראַכט דאָס ביי דער לבנה; עס גלאַנצט, עס בלישטשעט, ווי גינגאָלד, ווי אַ ברילאַנט. איך הויב אויף די אויגען ארויף און דערזעה — די לבנה קוקט גלייך אראָפּ צו מיר, אויף מיין מעסערעל... וואָס קוקט זי זיך אזוי איין? איך דרעה מיך אויס צוריק — זי קוקט מיר נאָך. איך פערשטעל דאָס מע־ סערעל מיט'ן העמדעל — זי קוקט מיר נאָך. זי ווייסט געוויס, וואָס דאָס איז פאַר אַ מעסערעל און וואו איך האָב דאָס גענומען... גענומען?... איך האָב דאָס גע'גנבה'ט!

דאָס ערשטע מאָל, פון זינט דאָס מעסערעל איז מיינס, קומט מיר דאָס דאָזיגע שרעקליכע וואָרט אויף די געדאַנקען. גע'גנבה'ט? בין איך דאָך, הייסט דאָס, אַ גנב! פשוט, אַ גנב? אין דער תורה שטעהט געשריבען, אין די עשרת הדברות, מיט גרויסע אותיות:

לא תגנוב!

זאָלסט ניט גנבה'נען! און איך האָב גע'גנבה'ט! וואָס וועט מען מיר דערפאַר טהון אין גיהנם? אוי, וועה! מע וועט מיר אָפּהאַ־ קען די האַנד, די האַנד, וואָס זי האָט גע'גנבה'ט... מע וועט מיך שמייסען מיט אייזערנע ריטער... מע וועט מיך בראָטען און ברענען אויף הייסע סקאָווערעדעס... אייביג, אייביג וועל איך גליהען... מע בעדאַרף אָפּגעבען דאָס מעסערעל, מע בעדאַרף

אנידערלענען צוריק דאָס מעסערעל, מע בעדאַרף נישט קיין גנבה'ש מעסערעל! מאָרגען לעג איך אנידער צוריק דאָס מע־סערעל.

אזוי טראַכט איך מיר און נעם דאָס מעסערעל צו זיך אין בוזעם אריין — פיהל איך, אז סע בריהט מיך, סע בראָט מיך. ניין, מע בעדאַרף עס צוריק בעהאַלטען, בעגראָבען אין דער ערד אריין ביז מאָרגען. און די לבנה פון אויבען קוקט אויף מיר. וואָס קוקט זי? די לבנה זעהט, זי איז איין עדות... און איך קריך־צו פאַ־וואַלינקע צוריק אין הויז אריין אויף מיין געלעגער און לעג זיך שלאָפען און קאָן ניט אנשלאָפען ווערען. איך קאַטשע זיך פון איין זייט אויף דער אנדערער און קאָן ניט שלאָפען... מיט'ן טאָג גלייך שוין בין איך אנשלאָפען געוואָרען, און עס האָט זיך מיר גע'חלומ'ט א לבנה, און עס האָבען זיך מיר גע'חלומ'ט אייזערנע ריטער, און עס האָבען זיך מיר גע'חלומ'ט מעסערלעך... גאַנץ פריה האָב איך זיך אויפגעכאַפּט, אָפּגעדאַוועט געשמאַק מיט כונה און אָפּגעחאַפּט דעם אָנבייסען אויף איין פוס — און מארש אין חדר אריין.

— וואָס חאַפּט דאָס דיך אזוי אין חדר אריין? — שרייט אויף מיר דער טאַטע. — וואָס יאָגט דאָס דיך אזוי? ווערסט ניט אָנ־וועהרען די תורה דיינע שפּעטער אויך! בענטש בעסער, ווי עס קעהר צו זיין, און היפּער ניט קיין ווערטער! ווערסט נאָך צייט האָבען זיין אויסגעלאָזט, דו הולטיי איינער, דו אפּיקורס, דו טריי־טריפניאַק איינער, קחע־הע־הע־הע!

ה.

— וואָס עפּיס אזוי שפּעט? טהו נאָר א קוק אהער! — האַלט מיך דער רבי פיר און ווייזט מיר אָן מיט'ן פינגער אויף מיין חבר „בערעל דעם רויטענס". וואָס שטעהט אין א ווינקעלע מיט איין אראָפּגעלאָזטען קאָפּ. — זעהסט דו, ווייסער־חברה'ניק? זאָלסט דו וויסען זיין, אז פון היינטיגען טאָג אָן און ווייטער איז שוין זיין

נאָמען ניט „בערעל דעם רויטענס“, ווי ער האָט געהייסען ביז אהער. ניין! ער הייסט אצינד א שענערען נאָמען; אצינד הייסט ער: בערעלע דער גנב! — שרייט זשע, קינדער: בערעלע דער ג־א־א־נב! בערעלע דער ג־א־א־נב!

די דאָזיגע ווערטער ציהט אויס דער רבי מיט א ניגון, און אלע תלמידים האפּען איהם אונטער, ווי די משוררים:

— בערעלע דער גא־א־נב! בערעלע דער ג־א־א־נב!

איך בלייב א פערשטיינערטער, און א פראָסט געהט מיר איי־בער אויפ׳ן לייב. איך פערשטעה ניט וואָס דאָס בעדייט...

— וואָס שווייגסט דו, דו שייגעץ איינער?... — רופט זיך אָן דער רבי צו מיר מיט איין אומגעריכטען פּאטש. — וואָס שווייגסט דו, דו גוי׳עץ? דו הערסט דאָך, אז אלע זינגען. העלף זינגען מיט אלע גלייך: „בערעלע דער ג־א־א־נב, בערעלע דער ג־א־א־נב!“

עס ציטערען מיר הענד און פיס. עס קלאפּט מיר א צאָהן אויף א צאָהן. נאָר איך העלף זינגען: „בערעלע דער ג־א־א־נב!“

— העכער, שייגעץ איינער! — טרייבט מיך אונטער דער רבי. — שטארקער! שטארקער!...

און איך מיט׳ן גאנצען כאָהר זינגען אויף אלערליי קולות: „בערעלע דער ג־א־א־נב! בערעלע דער ג־א־א־נב!“...

— ש־ש־ש־ש־ש־א־א־א־א! — שרייט אויס פּלוצים דער רבי און טהוט א פּאטש מיט דער האנד איבער׳ן טיש. — שאַ! אצינד וועלען מיר זיך נעמען צום „משפּט“. (מיט א ניגון): אנו, בע־רעלע גנב, קום נאָר אהער, מיין קינד, גיכער זשע, גיכער אביסעלע! זאָג נאָר, יונגעלע, ווי אזוי רופט מען דיך? (מיט א נינון).

— בערעל.

— ווי אזוי נאָך? (מיט א נינון).

— בערעל... בערעל... דער... גנב!

— אָט אזוי, מיין ליעב קינד, אָט אזוי ביזט דו א וואָהל יונ־געלע. (מיט א ניגון): אצינד, בערעלע, געזונט זאָלסט דו מיר זיין און שטארק אויף אלע איברים (מיט א נגון), נעם זיי מוחל, בע־

רעלע, און ציה אראָפּ פון זיך די מלבושים'לעך. אָט אזוי! נו־שוין, און גיכער שוין! איך בעט ביי דיר, נו־שוין, און גיכער שוין — אָט אזוי, בערעשי, מיין טייערער!

בערעל בלייבט שטעהן נאַקעט. ווי די מאַמע האָט איהם גע־האַט. קיין טראָפּען בלוט איז אין איהם ניטאָ. ער ריהרט נים מיט קיין אבר. די אויגען אראָפּ. א געשטאַרבענער, א טוידטער!...

דער רבי רופט ארויס איינעם פון די גרעסערע תלמידים, אליע מיט א ניגון:

— אנו, הערשעלע רער גרויסער, געה נאָר ארויס פונ'ם טיש, אהער, צו מיר, געשווינדער, אָט אזוי; און דערצעהל אונז אקאָרשט די מעשה פון אָנהויב ביז'ן סוף, ווי אזוי אונזער בערעלע איז גע־וואָרען א גנב. הערט, חברה, מיט קאָפּ!

און „הערשעל דער גרויסער“ הויבט אָן צו דערצעהלען א מעשה, ווי אזוי בערעל האָט זיך דערשלאָגען צו רב מאיר־בעל־נס־פּושקע, וואָס זיין מאַמע וואַרפט אהין אלע פרייטאָג פאַר ליכט־בענטשען א קאָפּיקע, און א מאָל צוויי; ווי אזוי בערעל האָט זיך דאָביוועט צו דער דאָזיגער צדקה־פּושקע, אויף וועלכער עס הענגט א שלעסעלע; ווי אזוי בערעל האָט מיט א שטרויעלע מיט סמאָלע ארויסגעשלעפּט פון דאָרטען אלע קאָפּיקעס איינציגווייז ביז לעצט; ווי אזוי די מאַמע זיינע, „זלאַטע די הייזעריגע“, האָט זיך גע־חאַפּט, געעפּענט די דאָזיגע צדקה־פּושקע, דאָרט איז געלעגען א שטרוי, איינגעטונקען אין סמאָלע; ווי אזוי זלאַטע די הייזעריגע האָט איהם „צוגעשטעלט א בענקעלע“; ווי אזוי בערעל האָט זיך באַלד נאָך דעם רבינ'ס שמיץ מודה געווען, אז א גאַנץ יאָהר, א קיילעכיג יאָהר, האָט ער געשלעפּט פון דער צדקה־פּושקע די קאָ־פּיקעס. ווי אזוי ער האָט זיך יעדען זונטאָג געקויפט צוויי לע־קאַכלעך מיט א באָקסער! ווי אזוי... און אזוי ווייטער און ווײ־טער.

— אצינד, קינדער, משפּט איהם! איהר ווייסט שוין, ווי אזוי. דאָס איז שוין ביי אייך נים דאָס ערשטע מאָל. לאָז יעדער זאָגען

זיין משפט, וואָס קומט א גנב, וואָס שלעפּט קאַפּיקעס פון א צדקה־פּושקע. הערשעל דער קליינער, זאָג דו צום ערשטען, וואָס קומט אזא גנב, וואָס שלעפּט קאַפּיקעס מיט א שטרוי פון א צדקה־פּושקע ?

דער רבי בויגט איין דעם קאָפּ אויף א זייט, ער מאַכט צו די אויגען און שטעלט אונטער דעם רעכטען אויהער צו הערשעל דעם קליינעם. הערשעל דער קליינער ענטפערט הויך, אויף א קול :

— א גנב, וואָס שלעפּט קאַפּיקעס פון א פּושקע, קומט... מע זאָל איהם קאַטעווען ביז בלוט זאָל געהן.

— משה׳ל, וואָס קומט א גנב, וואָס שלעפּט קאַפּיקעס פון א צדקה־פּושקע ?

— א גנב, — זאָגט משה׳ל מיט א וויינענדיג קול, — א גנב, וואָס שלעפּט קאַפּיקעס פון א צדקה־פּושקע, קומט, מע זאָל איהם אנידערלעגען, צוויי אויפ׳ן קאָפּ, צוויי אויף די פיס, און צוויי זאָלען איהם שמייסען מיט איינגעזאַלצענע ריטער...

— טאַפּעלע טוטאריטו ! וואָס קומט א גנב, וואָס שלעפּט קאַ־פּיקעס פון א צדקה־פּושקע ?

קאַפּעל קוקאריקו, א יונגעל, וואָס קאָן ניט אויסרעדען קיין קוף און קיין גימל, ווישט אויס דאָס נעזעל און זינגט זיין משפט מיט א קוויטש :

— א דנב, וואָס שלעפּט טאַפּיטעס פון א פּושטע, טומט איהם, אז אַלע יונדלעך זאָלען צודעהן צו איהם נאָהענט און זאָדען איהם דלייך אין פנים דריי מאָל אויף א טול : דנב ! דנב ! דנב ! דנב !

אין חדר ווערד א געלעכטער. דער רבי נעמט זיך מיט׳ן גראָבען פינגער אונטער׳ן גאָרגעל, ווי א חזן, און רופט מיך אויף מיט׳ן ניגון, וואָס מע רופט אויף א חתן :

— יעמוד ה־ח־ת־ן ש־לום ברב נחום מפ־טיר ! זאָג נאָר, דו, שלומ׳ני, מיין טייערינקער, דיין פּסק, וואָס קומט א גנב, וואָס שלעפּט קאַפּיקעס פון א צדקה־פּושקע ?

איך וויל ענטפערען — פאַלגט מיך ניט די צונג. איך ציטער ווי אין אַ קדחת, עס ווארגט מיך אין האלז. אַ קאַלטער שוויים בעשלאַגט מיך פון אויבען ביז אראָפּ. עס פייפט מיר אין די אויערען. איך זעה שוין פאר זיך ניט דעם רבין, ניט דעם נאַקעטען „בערעל דעם גנב", ניט קיין חברים; איך זעה פאַר זיך נאַר מעסערלעך, אָהן אַ שיעור מעסערלעך, ווייסע, אָפענע מעסערלעך, מיט אַ סך קלינגלעך, און דאָרט, ביי דער טיר, הענגט די לבנה, זי שמייכעלט און קוקט אויף מיר, ווי אַ מענש... עס דרעהט זיך מיר דער קאָפּ, דער גאנצער חדר, מיט'ן טיש, מיט די ספרים, מיט אלע חברים, מיט דער לבנה, וואָס הענגט אויף דער טיר, און מיט אלע מעסערלעך... איך פיהל, ווי די פיס ווערען מיר אונטערגעהאַקט. נאָך אַ מינוט — פאַל איך אום. נאַר איך שטאַרק זיך מיט אלע כחות און האַלט זיך איין, איך זאָל ניט פאַלען...

פאַרנאַכט קום איך אַהיים און פיהל, אז דאָס פּנים ברענט מיר, די בעקלעך פלאַמען און אין די אויהערען שומעט מיר. איך הער, מע רעדט צו מיר, נאָר וואָס — ווייס איך ניט. עפּיס זאָגט דער טאַטע, עפּיס בייזערט ער זיך, וויל מיר געבען פּעטש; די מאַמע שטעלט זיך איין פאר מיר, צעלאָזט דעם פארטוך, ווי אַ קוואָקע די פליגעל, בשעת זי בעשיצט איהרע היהנדלעך, מע זאָל זיי ניט אָנריהרען צו שלעכטען... איך הער גאָר ניט, איך וויל גאָר ניט הערען. איך וויל נאָר, ס'זאָל שוין ווערען גיכער נאַכט, איך זאָל קאָנען מאַכען איין עק מיט'ן מעסערעל... וואָס טהוט מען מיט דעם? מודה זיין זיך און אָפּגעבען דאָס? וועל איך האָבען בערעל'ס פּסק. אונטערוואַרפען דאָס? טאָמער חאַפּט מען מיך... פערוואַרפען און איין עק, אבי פּטור ווערען! וואוהין פערוואַרפט מען דאָס, אז מע זאָל דאָס ניט געפינען? אויפ'ן דאַך? וועט מען הערען אַ קלאַפּ. אין גאַרטען? וועט מען דאָס געפינען. אהא! איך ווייס שוין, איך האָב איין עצה: אריינוואַרפען אין וואַסער אריין! אַ טהייערע עצה, כלעבען — אין וואַסער אריין, אין ברונען, טאַקי אָט דאָ ביי אונז אויפ'ן הויף...

דער דאָזיגער געדאַנק געפעלט מיר אַזוי שטאַרק, אַז איך וויל גאָר לאַנג נישט קלערן. איך כאַפּ דאָס מעסערל און לויף גלייך צום ברונען, און עס דאַכט זיך מיר, אַז איך האַלט אין די הענד ניט קיין מעסערל, נאָר עפּעס אַ מיאוסקייט, אַ מין שרץ, פון וועלכן עס ווילט זיך מיר וואָס גיכער צו באַפרייען זיך, פּטור ווערן. נאָר ס'ע טהוט מיר באַנג — אַזאַ טהייער מעסערל. אַ מינוט שטעה איך פערטראַכט, און עס דאַכט זיך מיר, אַז איך האַלט אין האַנד אַ לעבעדיגע זאַך... דאָס האַרץ טהוט מיר וועה אויף דעם: סטייטש, סטייטש, עס קאָסט מיך אַזוי פיעל מיה, עס איז אַ צער בעלי־חיים !... איך נעם זיך אָן מיט האַרץ און לאָז דאָס מיט אַ מאָל אַרויס פון די פינגער — „פליוך !“... עס טהוט אַ פּלעשטשע דאָס וואַסער, און מעהר הערט מען נישט... ניטאָ קיין מעסערל ! איך שטעה נאָך אַ מינוט ביי'ם ברונען און הער זיך צו — מע הערט גאָר נישט. דאַנקען גאָט, פּטור געוואָרען ! האָטש דאָס האַרץ קלעהמט מיר, טהוט מיר וועה : „סטייטש, אַזאַ מעסערל, אַזאַ מע־סערל !“...

איך געה צוריק צו מיין געלעגער און זעה, ווי די לבנה קוקט מיר נאָך, און עס דאַכט זיך מיר, אַז זי האָט געזעהען אַלץ, וואָס איך האָב דאָ געטהאָן, און איך הער ווי אַ קול פון ווייטענס : „אָבער דו ביסט פאָרט אַ גנב !... חאַפּט איהם, קלאַפּט איהם, ער איז אַ גנב ! אַ ג־אַ־אַ־נב ! ! “ איך גנבה זיך אַריין צוריק אין הויז אַריין און לעג זיך שלאָפען, און עס חלום'ט זיך מיר, אַז איך לויף, איך שוועב, איך פליה אין דער לופטען מיט'ן מעסערל, און די לבנה קוקט אויף מיר און זאָגט : „חאַפּט איהם ! קלאַפּט איהם ! ער איז אַ גנב ! אַ ג־אַ־אַ־נב ! ! !“...

ז.

אַ לאַנגער, לאַנגער שלאָף ! אַ שווערער, זעהר אַ שווערער חלום ! עס ברענט אין מיר אַ פייער. עס זשומעט מיר אין קאָפּ. אַלץ, וואָס איך זעה, איז רויט, ווי בלוט. ברענענדיגע ריטער פון

פייער קאַטעװועןָ מײן לײב, און איך קאַטשע זיך אין בלוט. אַרום מיר דרעהען זיך שלאַנגען און עקדישען; זײ האַלטען אָפען זײערע מײלער און װילען מיך אײנשלינגען... גלײך אין אויהער אַרײן הער איך אַ בלאָז: תּקיעה — טהו! שברים — טהו־טו! תּרועה — טהו־טו־טו־טו! און אײנער שטעהט איבער מיר און שרײט אויף אַ קול מיט אַ ניגון, צום טאַקט: „שמײסט איהם! שמײסט איהם! שמײסט איהם! ער איז אַ גאַ־אַ־אַ־נב!!!" און אַלײן שרײ איך: „גװאַלד, נעמט צו פון מיר די לבנה! גיט איהר אָפּ דאָס מעסערעל! װאָס האָט איהר צו בערלען נעבאַך? ער איז ניט שולדיג — דאָס בין איך אַ גאַ־אַ־נב! אַ גאַ־אַ־נב!"...

און װײטער געדענק איך ניט.

. . . .

איך עפען אויף אײן אויג, און דאָס אַנדערע אויג... װאו בין איך? דאַכט זיך, אויף אַ בעט? װאָס טהו איך דאָ? װער זיצט דאָס אָט דאָרט אויף אַ בענקעל, בײ'ם בעט? אַ! דאָס ביסט דו, מאַמע? מאַמע!... זי הערט מיך ניט!... מאַמע! מאַמע! מאַ־אַמַמע!!!... װאָס הײסט דאָס? מיר דאַכט, אַז איך שרײ אויף אַ קול?... שאַ! איך הער זיך צו — זי װײנט? זי װײנט שטילערהײד. אויך זעה איך דעם טאַטען מיט זײן געל קרענקליך פּנים. ער זיצט איבער אַ ספר און זאָגט עפּיס שטילערהײד און הוסט און זיפצט און קרעכצט... עס װײזט אויס, אַז איך בין שוין געשטאָרבען... געשטאָרבען?... מיט אַ מאָל פיהל איך, װי עס װערד מיר ליכטיג אין די אויגען, גרינגג אין קאָפּ, גרינגג אין אַלע אברים. עס קלינגט מיר אין אײן אויהער, אינ'ם אַנדערען אויהער: דזיננגן!!! איך געב אַ ניעס: אַפּצשי!...

— צו געזונט! צו אריכות־ימים! צו לאַנגע יאָהרען! אַ סימן־טוב! מזל־טוב! געלויבט ביזט דו, גאָט!

— באמת גענאָסען! געלויבט דער אויבערשטער!

— מיר האָבען א גרויסען גאָט! ער וועט, אם ירצה השם, זיין געזונט, גאָט ברוך הוא וברוך שמו!

— לאָז מען רופען גיכער אהער מינצי די שוחט'קע: זי שפּרעכט גוט אָפּ איין עין־הרע.

— דעם דאָקטאָר וואָלט מען באַדאַרפט רופען, דעם דאָקטאָר!

— דעם דאָקטאָר? צו וואָס? נאַרישקייט! „ער" איז א דאָקטאָר! דער אויבערשטער איז דער בעסטער דאָקטאָר! גאָט ברוך הוא וברוך שמו!

— צעגעהט זיך, עולם, צעגעהט זיך אביסעל! עס איז שרעק־ליך הייס! אום גאָטעס ווילען, צעגעהט זיך!

— איאָ? איך האָב אייך געזאָגט, אז מע דאַרף איהם אויס־ניסען מיט וואַכס, הא? ווער איז גערעכט?

— געלויבט איז גאָט! געלויבט איז השם־יתברך!.. אוי, גאָט, גאָט, גאָט ברוך הוא וברוך שמו!...

מע דרעהט זיך ארום מיר, מע קוקט אויף מיר. יעדער געהט־צו און טהוט מיך א טאָפּ ביי'ם קאָפּ. מע שפּרעכט מיך, מע שעפּ־טשעט מיך, מע לעקט מיר דעם שטערן און מע שפּייעט אויס און מע פּילנעוועט מיך: מע גיסט מיר אין מויל אריין זודיגע יויך און מע שטופּט מיר מיט לעפּעלעך איינגעמאַכטס — אַלע דרעהען זיך ארום מיר, מע היט מיך אָפּ, ווי דאָס שוואַרצאַפּעל פון'ם אויג, מע האָדעוועט מיך מיט ייכלעך און מיט קאַטשקעלעך, ווי א פּיצע־לע קינד, און מע לאָזט מיך נישט אליין; עס זיצט תמיד נעבען מיר די מאַמע און דערצעהלט מיר איבער אַלע מאָל איבער־א־נייעס די גאַנצע געשיכטע, ווי אזוי מע האָט מיך אויפגעהויבען פון דער ערד כמעט א טוידטען; ווי אזוי איך בין געלעגען צוויי וואָכען כסדר אין א העליש־פייער און האָב נאָר געקוואַקעט, ווי א זשאַבע, און עפּיס כסדר גערעדט פון שמיץ און פון מעסערלעך... מע האָט שוין גערעכענט, אז איך בין שוין חלילה געשטאָרבען... און נאָכדעם, פּלו־צים, האָב איך א ניעס געגעבען זיעבען מאָל, ממש פון טוידט לע־בעדיג געוואָרען...

— היינט זעהען מיר, וואָס פאַר אַ גאָט מיר האָבען, ברוך הוא וברוך שמו! — לאָזט אויס די מאַמע מיט טרערען אויף די אויגען. — היינט זעהען מיר אַרויס, אַז מע רופט צו איהם, הערט ער אויס אונזערע זינדיגע בקשות און אונזערע שולדיגע טרערען... אַ סך, אַ סך טרערען האָבען מיר פאַרגאָסען, איך און דער טאַטע, ביז גאָט האָט רחמנות געהאַט... שיער, שיער נישט אָנגעוואָרען, פאַרזינדיגט אַ קינד חלילה, מיר זאָל זיין פאַר דיינע ביינער, איבער וועמען? איבער וואָס? איבער אַ יונגעל, אַ גנב, עפּיס אַ בערעלע, וואָס דער רבי האָט פאַרשמיסען אין חדר ביז'ן בלוט אַריין. אַז דו ביזט געקומען צו געהן פון חדר, ביזט דו שוין געווען אַ טוידטער, דער מאַמע זאָל זיין פאַר דיר! דאָס איז אַ רוצח, דאָס איז אַ גזלן, גאָט זאָל איהם באַצאָהלען, רבונו של עולם!... ניין, מיין קינד, אַז גאָט וועט אונז שענקען דאָס לעבען און דו וועסט, אם ירצה השם, אויפשטעהען געזונדטערהייד, וועלען מיר דיך שוין אָפּגעבען צו איין אַנדערען מלמד, ניט אַזאַ קאַט, אַזאַ רוצח, ווי אָט דער „מלאך־המות", ימח שמו וזכרו זאָל ער ווערען!

די דאָזיגע בשורה איז ביי מיר שרעקליך אָנגעלעגט! איך האָב אַרום די מאַמע קושען:

— טהייערע, טהייערע מאַמע!...

און דער טאַטע געהט־צו צו מיר פּאַוואָלי, לעגט אַרויף זיין בלייכע קאַלטע האַנד מיר אויפ'ן שטערן און זאָגט צו מיר שוין ווייך, אָהן אַ שום כעס:

— אַי, האָסט דו אונז איבערגעשראָקען, דו שקאָץ איינער, קחע־הע־הע־הע!

אויך דער אידישער דייטש, אָדער דער דייטשער איד, הער הערץ הערצענהערץ, מיט אַ „ציגייער" אין די צייהן, בויגט זיך אָן מיט זיין געגאָלטער מאָרדע איבער מיין בעטעל און טהוט מיך אַ גלעט איבער'ן בעקעל און זאָגט אויף דייטש:

— גוט, גוט! געזונד, געזונד!...

* * *

אין אַ פּאָר וואָכען אַרום נאָך מיין אויפשטעהן פון בעט רופט זיך אָן צו מיר דער טאַטע:

— נו, מיין זוהן, אַצינד געה אין חדר אַריין, און האָב שוין מעהר ניט אין זינען קיין מעסערלעך מיט קיין נאַרישקייטען... שוין צייט זאָלסט שוין אָנהויבען ווערען אַ שטיקעל מענטש; אם ירצה השם, איבער דריי יאָהר ווערסט דו שוין בר־מצוה, צו הונדערט און צוואַנציג יאָהר, קחע־הע־הע!

מיט אַזעלכע זיסע ווערטער שיקט מיך דער טאַטע אַרויס אין חדר אַריין צום נייעם מלמד, צו רב חיים קאָטער. דאָס ערשטע מאָל הער איך פון מיין בייזען טאַטען אַזעלכע גוטע ווייכע ווערטער, און איך פערגעס אין איין מינוט אַלע זיינע רדיפות, מיט אַלע זיינע קללות, מיט אַלע זיינע פּעטש, גלייך ווי ס'איז גאָר נישט געווען אויף דער וועלט. איך זאָל מיך ניט שעמען, וואָלט איך איהם אַרומגעחאַפּט קושען. נאָר, חי־חי־חי — ווי אַזוי קושט מען אַ טאַטען?...

די מאַמע גיט מיר מיט אין חדר אַריין אַ גאַנצען עפּעל מיט צוויי גראָשען, און אויך דער דייטש שענקט מיר אַ פּאָר קאָפּיקעס מיט אַ קניפּ אין בעקעל, רעדט אויף זיין שפּראַך:

— היבשער קנאַבע! גוט, גוט!...

איך נעם די גמרא „ביצה“ אונטער דער האַנד, איך טהו קושען די מזוזה און געה אין חדר אַריין, ווי אַ נייגעבאָרענער, מיט אַ ריין האַרץ, אַ גרינג האַרץ, מיט אַ לויטערען, קלאָרען קאָפּ, מיט נייע מחשבות, מיט פרישע, עהרליכע, פרומע געדאַנקען. די זון קוקט־אַראָפּ און גריסט צו מיר מיט איהרע וואַרעמע שטראַהלען. דאָס ווינטעלע פער'גנבה'ט זיך צו מיר אונטער אַ פּאה, די פויגעלעך פּישטשען: „טיף־טיף־טיף־טיף!“... עס הויבט מיך, עס טראָגט מיך אין דער לופטען, עס ווילט זיך מיר לויפען, שפּרינגען, טאַנ־

צען — אַך, ווי גוט, ווי זיס דאָס איז, אַז מע לעבט און מען איז איין עהרליכער, מען איז ניט קיין גנב, ניט קיין ליגנער!

איך קוועטש צו די גמרא צום הארצען שטארק־שטארק, און לויף אין חדר אריין געשמאַק־געשמאַק, און איך שווער ביי דער גמרא, אַז איך וועל קיינמאָל, קיינמאָל ניט זאַטשעפּען קיין פרעמדס, קיינמאָל, קיינמאָל נישט גנבה'נען, קיינמאָל, קיינמאָל ניט לייקע־נען, תמיד זיין איין עהרליכער, איין עהרליכער...

אויפ'ן פיעדעל

ערצעהלונג פון די קינדער־יאָהרען.

געשריבען אין יאָהר 1902.

אויפ'ן פיעדעל

א.

— היינט וועל איך אייך, קינדער, שפיעלען אביסעל אויפ'ן פיעדעל. נישטא, אזוי דאכט זיך מיר, קיין שענערס און קיין בעסערס, ווי אז מע קאן שפיעלען אויפ'ן פיעדעל. וואס, אפשר נישט אזוי? איך וויים נישט, ווי אזוי איהר — איך, פון זינט איך בין צו מיין שכל געקומען, בין איך אויסגעגאנגען נאך א פיעדעל און האב ליעב געהאט גלאט כלי־זמר, ווי דאס לעבען! איז געוועזען ערגיץ א חתונה אין שטעדטעל, בין איך געוועזען דער ערשטער. וואס איז געלאפען מקבל־פנים זיין די כלי־זמר, זיך פער'גנבה'נען פון הינטען צום קאנטרבאס, א ציה טהון ביי דער גראבער סטרונע: בום! — און אנטלויפען. בום! — און אנטלויפען. פאר דעם דאזיגען „בום" האב איך אמאל געחאפט פון בערעל באס א מיאוסען פסק. בערעל באס, א בייזער איד מיט א צעפלעצטער נאז און מיט א שארפען קוק, האט זיך געמאכט, ווי ער זעהט נים. אז איך גנבה זיך צום קאנטרבאס, און בשעת איך האב אויסגעצויגען די האנד צו דער גראבער סטרונע, האט ער מיך אנגעחאפט פאר'ן אויהער און אפגעפיהרט מיך מיט כבוד גלייך צו דער טהיר:

— נא, ממזר, קוש די מזוזה!

דאס האט מיך אבער ווינציג־וואס אנגעלערענט. איך האב נישט אפגעטראטען פון די כלי־זמר אויף קיין האר. איך האב זיי ליעב געהאט אלע, פון שייקע פיעדעלע מיט דער שענער שווארצער

באָרד און מיט די דינע ווייסע פינגערלעך, ביז געצי פייקלער מיט'ן שענעם ·האָרב און מיט'ן היבשען — איך בעט איבער אייער כבוד — פליך איבער די אויהערען. נישט איין מאָל בין איך געלעגען אונטער א באנק און געהערט, ווי די כלי־זמר שפּיעלען, וואָרום מע האָט מיך געטריבען אהיים, און פון דאָרטען, פון אונטער דער באַנק, גע־קוקט אויף שייקע'ס דינע פינגערלעך, ווי זיי טאַנצען איבער די סטרונעס, און זיך צוגעהערט צו די זיסע קולות, וואָס ער האָט אזוי קונציג אַרויסבעקומען פון זיין פּיעדעלע.

א צעקאָכטער פלעג איך נאָכדעם אַרומגעהן עטליכע טעג כסדר, און שייקע מיט'ן פּיעדעלע איז מיר געשטאַנען פאַר די אויגען. ביי־נאַכט האָב איך איהם געזעהען אין חלום, און בייטאָג אויף דער וואָהר — ער איז פיר נישט אַרויס פונ'ם קאָפּ. איך פלעג מיר פאָרשטעלען, אז איך בין שייקע פּיעדעלע, אויסבויגען די לינקע האַנד און מאַכען מיט די פינגער און געבען א פיהר מיט דער רעכ־טער האַנד, ווי מיט'ן סמיק, בשעת מעשה פערוואָרפען דאָס קעפעל אויף א זייט, די אויגען אביסעלע צוגעמאַכט — פּונקט ווי שייקע, ס'זאָל דאָס פעהלען א האָר!

האָט דערזעהען דער רבי נטע־ליב, — ס'איז געווען סאָמע ביי'ם לערנען — אז איך מאַך עפּיס מיט די הענד און פערוואָרף דאָס קעפעל און גלאָנץ מיט די אויגלעך, האָט ער מיר אָפּגעשמעקט א רעכטען פּאַטש:

— א הולטיי קאָן! מע לערענט מיט איהם קמץ־אלף, מאַכט ער העויות, חאַפּט פליעגען!

ב.

איך האָב מיר געגעבען דאָס וואָרט, עס מעג זיך קעהרען די וועלט, איך מוז האָבען א פּיעדעלע, עס מעג מיך קאָסטען מי יודע וואָס! נאָר פון וואָס מאַכט מען א פּיעדעלע? געוויינטליך, פון „טענענהאָלץ“. ס'איז אָבער גרינג אויסצורעדען „טענענהאָלץ“! וואו קריגט מען דאָס דאָזיגע האָלץ, אז בסך הכל וואַכסט דאָס,

זאָגט מען, נאָר אין ארץ־ישראל? וואָס טהוט גאָט? ניט ער מיר אריין אזא מחשבה. ביי אונז איז געווען איין אלטע קאנאפּע, א ירושה־קאנאפּע נאָך פונ׳ם זיידען רב אנשיל, וואָס איבער איהר האָבען זיך געשלאָגען מיינע צוויי פעטערס מיט׳ן טאטען עליו השלום. דער פעטער בעני האָט גע׳טענה׳ט, אז ער איז דער עלטערער זוהן, קומט איהם די קאנאפּע; און דער פעטער סענדער האָט גע־טענה׳ט, אז ער איז דער יונגסטער, קומט איהם די קאנאפּע; און דער טאטע עליו השלום האָט גע׳טענה׳ט, אז ער איז טאקי נישט מעהר ווי איין איידעם, האָט ער אויף דער קאנאפּע קיין שליטה ניט, נאָר אזוי ווי זיין ווייב, דאָס הייסט די מאמע מיינע, איז א בת יחידה, קומט איהר די קאנאפּע. דאָס איז איין מאָל אוועק. והשנית, שטעהט די קאנאפּע ביי אונז אין שטוב, איז די קאנאפּע אונזער קאנאפּע. האָבען זיך אריינגעמישטביידע מוהמעס, די מוהמע איטקע און די מוהמע זלאטקע, און האָבען אָנגעפיהרט א רכילות פון איינעם צום אנדערען, קאנאפּע־קאַנאפּע, די שטאָדט האָט זיך געוויעגט מיט דער קאנאפּע! — בקצור, די קאנאפּע איז געבליבען אונזער קאנאפּע.

די דאָזיגע קאנאפּע איז געווען א פּשוט׳ע, א הילצערנע קאנאַפּע, נאָר בעצויגען פון אויבען מיט א דין האָלץ, וואָס איז אין עטליכע ערטער אָפּגעשטאנען, געווען אויפגעבלאָזען, ווי א ביצה. אָט דאָס אויבערשטע האָלץ, וואָס איז אָפּגעשטאנען, איז געווען דאָס אמת׳ע „טענענהאָלץ״, וואָס געהט אויף פיעדלען. אזוי האָב איך געהערט זאָגען אין חדר. איין חסרון האָט די קאנאפּע געהאט, און דער דאָזיגער חסרון איז געווען א מעלה, דהיינו: אז מע האָט זיך אויף איהר אנידערגעזעצט, האָט מען נישט געקאָנט אויפשטעהן, מחמת זי איז געשטאנען אביסעל בארג־אראָפּ, פון איין זייט משופּע׳דיג און אין מיטען מיט א גרוב; איז אָבער געווען די מעלה, וואָס קיינער האָט נישט געוואָלט זיך זעצען אויף איהר, האָט מען זי אוועקגעשטעלט אין א ווינקעל, נעגעבען א „מטיסטע אָטסטאַוקע״.

אַט אויף דער קאַנאַפּע האָב איך געוואָרפן אײַן אויג. אַ סמי־טשיק האָב איך מיר צוגעגרייט נאָך פון לאַנג. איך האָב געהאַט אַ חבר שימעלי, יודעל דעם בעל־עגלה'ס, האָט ער מיר צוגעזאָגט עטליכע האָר פון'ם טאַטענ'ס פערד'ס וויידעל. און זשיוועצי אויף צו שמירען דעם סמיטשיק האָב איך אַליין געהאַט. איך האָב פיינט געהאַט זיך פערלאָזען אויף נסים. איך האָב דאָס אויסגעביטען ביי מיינעם אַ חבר, מאיר־ליפּא־שרה'ס, אויף אַ שטיקעל שטאָהל פון דער מאַמע'ס קרינעלינע, וואָס האָט זיך געוואַלגערט אויפ'ן בוידעם. פונ'ם שטיקעל שטאָהל האָט נאָכדעם מאיר־ליפּא־שרה'ס געמאַכט זיך אַ מעסערעל, פוןביידע זייטען גוט אָנגעשאַרפט. האָב איך אפילו חשק געהאַט זיך אָפּבייטען מיט איהם צוריק, האָט ער ניט געוואָלט. ער האָט זיך צעשריגען:

— אַ חכם אַ איד! וואָס זאָגט איהר אויף זיין מאַטען? איך האָרעווע אָפּ דריי נעכט, איך שאַרף און צעשנייד זיך אַלע פינגער שאַרפענדיג, — קומט ער איצטער צו געהן און וויל זיך אָפּבייטען צוריק!

— קוק איהם אָן אביסעל! — זאָג איך. — נו, דאַרף מען ניט! אַ טהייערע מציאה אַ שטיקעל שטאָהל! קאַרג שטאָהל וואַלגערט זיך ביי אונז אויפ'ן בוידעם? עס וועט חאַפּען אויף קינדער און קינדס־קינדער!

הכלל, איך האָב געהאַט אַלסדינג, וואָס מע בעדאַרף. עס איז געבליבען נאָר איין ארבייט: קאַלופּען דאָס „טענענהאָלץ" פון דער קאַנאַפּע. איך האָב אויסגעקליבען דערויף זעהר אַ וואוילע צייט: בשעת די מאַמע איז געווען אין קלייט און דער טאַטע האָט זיך נאָכ'ן עסען צוגעלעגט דרימלען, האָב איך זיך פערקליבען אין ווינקעל אריין מיט אַ צוויאַק און האָב זיך גענומען צו דער ארבייט גאַנץ געשמאַק. האָט דער טאַטע דערהערט דורכ'ן שלאָף, ווי עמי־צער באַברעט זיך, האָט ער פריהער געמיינט, אפּנים, אַז ס'איז מייז אין שטוב, האָט ער אָנגעהויבען צו שרייען פון דאָרטען: קיש! קיש! איך בין געבליבען אַ געשטאָרבענער... דער טאַטע האָט זיך

איבערגעקעהרט אויף דער אנדערער זייט, און אז איך האב דער־הערט, אז ער חראפעט, האב איך זיך ווידער גענומען צו דער ארבייט. פלוצים, איך טהו א קוק — דער טאטע שטעהט און קוקט אויף מיר מיט מאדנע אויגען. עס ווייזט אויס, אז תחילת האט ער בשום אופן ניט פערשטאנען וואס דאס איז. נאכדעם, אז ער האט דערזעהען די צעקארדאשעטע קאנאפע, האט ער מיך ארויס־געצויגען פון דארטען פאר'ן אויהער און האט מיך אזוי געשלאגען, אז מע האט מיך בעדארפט מינטערען, פשוט אפגיסען מיט קאלט וואסער.

— נאט איז מיט דיר! וואס האסט דו געטהאן מיט'ן קינד?— האט די מאמע געוויינט מיט טרערען אויף די אויגען.

— דער קדיש דיינער! ער וועט מיך ארייננטרייבען א לעבע־דינען אין דער ערד אריין! — זאגט דער טאטע, בלאס ווי די וואנד, חאפט זיך פאר'ן הארצען און פערהוסט זיך אויף עטליכע מינוט.

— וואס זשע דארף מען זיך אזוי אפעסען דאס הארץ? — זאגט צו איהם די מאמע. — ביזט אזוי אויך א קראנקער! טהו א קוק וואס פאר א פנים דו האסט. אזא יאהר אויף מיינע שונאים!

ג.

דער חשק צו שפיעלען אויפ'ן פיעדעל איז געוואכסען מיט מיר אינאיינעם. וואס עלטער איך בין געווארען, איז דער חשק געווארען נאך גרעסער. און, ווי אויף־צו־להכעיס, האב איך בעדארפט אלע טאג הארכען כלי־זמר. פונקט אויפ'ן מיטען וועג, צווישען דער היים און צווישען חדר, איז געשטאנען א קליין שטיבעל, מיט ערד געדעקט, פלעגט זיך פון דארטען תמיד הערען פערשיעדענע קולות און געזאנגען פון אלערליי כלים, און מעהרסטענטייל — קולות פון א פיעדעל. דארטען איז געזעסען א כלי־זמר, נפתלצי בעזבארארקע, א איד מיט איין אונטערגעהאקטער קאפאטע, מיט אונטערגעבויגענע־נע פאות און מיט א געפרעסטען קאלנער. א נאז האט ער געהאט א היבשע, אויסגעזעהען ווי א צוגעקלעפטע, ליפען גראבע, ציינער

שווארצע. דאָס פּנים געשטופּעלט און אָהן אַ סימן פון אַ באָרד. און דערפאר טאַקי האָט מען איהם גערופען „בעזבאָראָדקע“. אַ ווייב האָט ער נעהאַט אַ מאַשינע. האָט מען זי גערופען „די מוטער חוה“. און קינדער איז ביי זיי געווען אַ טוץ אָנדערהאַלבען. אויב נישט מעהר. אַפּגעריסענע, האַלבנאַקעטע און באָרוויסע. און אַלע, פון׳ם גרעסטען ביז׳ן קלענסטען, האָבען זיי געשפּיעלט. דער אויפ׳ן פּיע־דעל, דער אויף דער „אַלט“, דער אויפ׳ן באַס, דער אויפ׳ן טרומייט, דער אויפ׳ן פלייט, דער אויפ׳ן פאַגאָט, דער אויף דער האַרפּע, דער אויפ׳ן צימבעל, דער אויף דער באַלאַלאַייקע, דער אויפ׳ן פּויק, דער אויף די טאַצען. צווישען זיי זענען געווען אויך אַזעלכע, וואָס האָבען געקאָנט אויספּייפען דעם גרעסטען ניגון מיט די ליפּען, אויף די צייהן, אויף גלעזלעך אָדער אויף טעפּלעך, אויף שטיקלעך האָלץ, אָדער גאָר אויף די באַקען — שדים, רוחות און נאַר!

מיט׳ן דאָזיגען געזינדעל האָב איך מיך בעקענט גאָר אומגע־ריכט. איך בין געשטאַנען איינמאָל ביי זיי אונטער׳ן פענסטער, זיך אונטערגעהערט ווי זיי שפּיעלען, האָט איינער פון די עלטערע קינדער, פיני דער פלייטיסט, אַ בחור פון אַ יאָהר פופצעהן, נאָר אַ באָרוויסער, מיך דערזעהען שטעהן, איז ער ארויסגעגאַנגען צו מיר און פרעגט מיך, צי עס געפעלט מיר זייער שפּיעלען?

— הלואי — זאָג איך — וואָלט איך אין צעהן יאָהר אַרום אַזוי געשפּיעלט!

— קאָנסט דאָס אויספיהרען, — מאַכט ער צו מיר און ניט מיר אָנצוהערעניש. אַז פאַר צוויי קאַרבען אַ חודש וועט מיך דער טאַ־טע זיינער אויסלערנען שפּיעלען, און אויב איך וויל, וועט ע ר מיך לערנען, דער זוהן הייסט דאָס.

— אויף וואָס פאַר אַ אינסטרומענט — מאַכט ער — וואָלסט דו געוואָלט שפּיעלען? אויפ׳ן פּיעדעל?

— אויפ׳ן פּיעדעל.

— אויפ׳ן פּיעדעל? — מאַכט ער. — קאָנסט צאָהלען דריט־האַלבען קערבלעך אַ חודש? צי דו ביזט אַזאַ כתריליק, ווי איך?

— קאָנען קאָן איך, — זאָג איך — נאָר וואָס דען? עס מאָר נישט וויסען דערפון נישט דער טאַטע, נישט די מאַמע, נישט דער רבי.

— חס וחלילה! — מאַכט ער. — ווער דאַרף דאָס גאָר אויס־פּויקען? אפשר געפינט זיך ביי דיר אַ ציגאַר טיטון, אָדער אַ פּאַ־פּיראָס? ניין? דו רויכערטס נים? אַנטלייה־זשע מיר אַ פּיטאַ־קעל, וועל איך מיר אַליין קויפען פּאַפּיראָסען. נאָר זאָלסט נים זאָגען קיינעם, מחמת דער טאַטע טאָר נישט וויסען, אז איך רויכער. און די מאַמע וועט געוואָהר ווערען, אַז איך האָב געלט, וועט זי דאָס גלאַט צונעמען און קויפען בייגעל אויף אָנבייסען. קום אין שטוב אריין, וואָס ווען מיר דאָ אויסשטעהן?

ד.

מיט גרויסע פּחדים, מיט אַ קלאַפּענדיג האַרץ און מיט ציי־טערענדיגע פיס האָב איך אריבערגעשפּאַנט די שוועל פון׳ם דאָ־זיגען קליינעם גן־עדן.

מיין נייער חבר פּיני האָט מיך פאָרגעשטעלט פאר׳ן פאָטער:

— שלום נחום וועוויק׳ס, אַ נגיד׳ס אַ יונגעל, האָט חשק לער־נען אויפ׳ן פּיעדעל.

נפתלצי בעזבאָראָדקע האָט אונטערגעבויגען די פּאות, צורעכט געמאַכט דעם קאָלנער, פערשפּילעט די קאַפּאָטע און פערבונדען מיט מיר אַ ברייטען שמועס מכח שפּיעלען בכלל און אויפ׳ן פּיעדעל בפרט, געגעבען מיר צו פערשטעהן, אז פּיעדעל איז די בעסטע און די שענסטע פון אַלע כלים, עלטערם און חשוב׳ערס פון פּיעדעל איז שוין גאָר נישטאָ אויף דער גאַנצער וועלט. אַ סימן האָב איך, פאַר וואָס עפּיס דערעזשירט תמיד די פּיעדעל, נים דער טרומייט, אָדער די פּלייט? מחמת פּיעדעל — דאָס איז די מאַמע פון אַלע כלים.

אזוי האָט מיר נפתלצי בעזבאָראָדקע געלייענט אַ גאַנצע לעק־ציע פון מוזיק, געמאַכט בשעת־מעשה מיט די הענד און מיט דער

נאַז. — און איך בין געשטאַנען און געקוקט איהם אין מויל אַריין. בעטראַכט די שוואַרצע צייהן זיינע און געשלונגען, ממש געשלונגען די ווערטער.

— פיעדעל, פאַרשטעהסט דו מיך, — זאָגט צו מיר ווייטער נפתלצי בעזבאָראָדקע און איז צופריעדען, אַפּנים, מיט דער לעק־ציע, — פיעדעל, פאַרשטעהסט דו מיך, איז אַזאַ כלי, וואָס איז עלטער פון אַלע כלים. דער ערשטער פיעדלער אויף דער וועלט איז געוועזן תובל־קין, צי מתושלח. — איך געדענק שוין נישט אַקוראַט. דו קעהרסט בעסער וויסען, דו לערענסט דאָך מסתמא אין חדר? דער אַנדערער פיעדלער איז געוועזן דוד־המלך. נאָך איינער, אַ דריי־טער, איז געוועזן, פאַגאַניני האָט ער געהייסען, אויך אַ איד; אַלע בעסטע פיעדלער אויף דער וועלט זענען געוועזן אידען. למשל, סטעמפּעניו, פדהצור. פון זיך רעד איך נישט. מע זאָגט, אַז איך שפּיעל נישט שלעכט אויפ'ן פיעדעל; נאָר ווי קום איך צו פאַגאַני־ני'ן? פאַגאַניני, זאָגט מען, האָט פאַרקויפט דעם אשמדאי די נשמה פאַר'ן פיעדעל. פאַגאַניני האָט פיינט געהאַט שפּיעלען פאַר גרוי־סע מענטשען, מלכותים און פויבסטען, חאָטש מע פלעגט איהם אָפּ־צילען. ער האָט בעסער ליעב געהאַט שפּיעלען פאַר אָרעמע לייט אין אַלע שענקלעך, אין אַלע דערפער, אָדער גאָר אין די וועלדער פאַר חיות און עופות. אָט וואָס פאַר אַ פיעדלער פאַגאַניני איז גע־וועזן... עי, חברה־פּלעצעל, צו די כלים!

אזוי האָט נפתלצי בעזבאָראָדקע אויסגערופען צו זיין קאָמאַנ־דע קינדער, וואָס זענען זיך צענויפגעקומען אַלע אין איין מינוט, גענומען זיך איטליכער צו זיין אינסטרומענט. נפתלצי אַליין איז אויפגעשטאַנען, אַ זעץ געטהאָן מיט'ן סמיק אין טיש אַריין, גע־וואָרפען אַ שאַרפען קוק אויף איטליכען בעזונדער און אויף אַלע מיט אַ מאָל — און מע האָט אַ שפּיעל געטהאָן אַ קאָנצערט אויף אַלערליי אינסטרומענטען מיט אַזאַ כח, אַז איך בין שיער נישט אומגעפאַלען פון די פיס. איטליכער האָט זיך געפּלייסט איבער־שרייען דעם אַנדערען, און מעהר פון אַלע האָט מיך פערשריגען

איינער אַ קליינער. וואָס האָט געהייסען חעמעלע, אַ טרוקען יונגע־לע מיט אַ נאָס געזעלע און מיט באָרוויסע אָנגעדראָלענע פיסלעך. חעמעלע האָט געשפּיעלט אויף אַ משונה־מאָדנע כלי, עפּיס אַ מין זאַק אַזעלכער, וואָס אַז מע בלאָזט איהם אָן, לאָזט ער נאָכדעם אַרויס אַ משונה קול, אַ מאָדנעם קוויטש, ווי אַ קאַץ, בשעת מע טרעט איהר אָן אויפ'ן וויידעל. חעמעלע האָט מיט'ן באָרוויסען פיסעל אויסגעשלאָגען טאַקט, געקוקט די גאַנצע צייט אויף מיר מיט קליינע גנבה'שע אויגלעך און אונטערגעוואונקען, ווי איינער רעדט: „אָבער איאָ, איך בלאָז גוט?" נאָר מעהר פון אַלע האָט געאַרבייט נפתלצי אַליין; ער האָט אי געשפּיעלט, אי געדערעזשירט, געאַר־בייט מיט די הענד, מיט די פיס, מיט דער נאָז און מיט די אויגען און מיט'ן גאַנצען גוף, און טאָמער חלילה האָט עמיצער געמאַכט אַ פעהלער, האָט ער אַ קריץ געטהאָן מיט די צייהן און אַ זאָג געטהאָן מיט כעס:

— פּאַרטאָ, פּאַרחויץ! פּאַרטאָ — פּאַרטיסימאָ!... טאַקט, ממזר! טאַקט!... איינס, צוויי, דריי! איינס, צוויי, דריי!...

ה.

אָפּגעמאַכט מיט נפתלצי בעזבאָראָקע פאַר דריי מאָל אין דער וואָך אָנדערהאַלבען שעה אין טאָג צוויי קערבלעך אַ חודש, בעט איך איהם נאָך אַ מאָל און נאָך אַ מאָל, עס זאָל זיין בסוד־סודות — אַניט, בין איך אַ פערפאַלענער. ער גיט מיר זיין עהרענוואָרט, אַז עס וועט נישט וויסען דערפון קיין פויגעל.

— מיר זענען אַזעלכע מענטשען, — זאָגט ער צו מיר מיט גדלות און מאַכט צו־רעכט דעם קאָלנער — וואָס קאַטאָרע קיין געלט האָבען מיר ניט, נאָר יושר און עהרליכקייט איז ביי אונז פאַרהאַן מעהר ווי ביי'ם גרעסטען גביר! אפשר געפינט זיך ביי דיר עט־ליכע גראָשענס?

איך האָב אַרויס און געב איהם אַ קערבעל. נפתלצי נעמט דאָס צו ביי מיר, ווי אַ פּראָפעסאָר, מיט צוויי פינגער, רופט־צו די מוטער חוה, קוקט אָן אַ זייט און מאַכט צו איהר:

— נאַ, קויף עפּיס אָנבייסען!

די מוטער חוה נעמט־צו ביי איהם דאָס קערבעל שוין דוקא מיט ביידע הענד און מיט אַלע פינגער, בעטראַכט דאָס דוקא פון אַלע זייטען און טהוט אַ פרעג דעם מאַן, וואָס זאָל זי קויפען?

— וואָס דו ווילסט. — ענטפערט ער איהר כלומר׳שט קאַלט־בלוטיג. — קויף בולקעס עטליכע, הערינג אַ צוויי־דריי, און דאַרע קישקע, און אַ ציבעלע פאַרגעס ניט, עסיג און בוימעל, נו, און אַ גלעזעל בראָנפען דאָרטען...

אַז די דאָזיגע אַלע זאַכען זענען בעשאַפען געוואָרען אויפ׳ן טיש, איז דער עולם אָנגעפאַלען דערויף מיט אַזאַ אַפּעטיט, גלייך ווי נאָך אַ תענית. עס האָט אַזש מיך אָנגענומען אַ יצר־הרע, און אַז מע האָט מיך געבעטען, איך זאָל געהן צום טיש, האָב איך מיך נישט געקאָנט אָפּזאָגען, און איך געדענק נישט די צייט, ווען איך זאָל אַזוי הנאה האָבען פונ׳ם עסען, ווי איך האָב הנאה געהאַט פון דער דאָזיגער סעודה.

נאָך דער סעודה האָט בעזבאָראָדקע אַ וואונק געטהאָן צו דער קאָמאַנדע, מע זאָל זיך נעמען צו די כלים, און מע האָט מיך מכבד געווען ווידער אַ מאָל מיט אַ זאַך, „זיין אייגענע קאָמפּאָזיציע". די דאָזיגע „קאָמפּאָזיציע" האָבען זיי געשפּיעלט מיט אַזאַ רעש, אַז עס האָט מיר פערטורקעט די אויהערען און פערטומעלט דעם קאָפּ — און איך בין אַוועק פון דאָרטען אַ שכור׳ער פון נפתלצי בעזבאָראָדקע׳ס „קאָמפּאָזיציע". אַ גאַנצען טאָג אין חדר האָט זיך מיר געדרעהט דער רבי מיט די תלמידים מיט די ספרים, און אין די אויהערען האָט מיר ניט אויפגעהערט צו קלינגען די קאָמפּאָ־זיציע". ביינאַכט איז מיר געקומען צום חלום פּאַגאַניני, רייטענ־דיג אויפ׳ן אשמדאי, און האָט מיר דערלאַנגט מיט׳ן פּיעדעל איבער׳ן קאָפּ. — איך האָב זיך אויפגעחאַפּט מיט אַ געשריי און מיט

א קאפּוועהטיג און האָב אָנגעהויבען שיטען מיט ווערטער, ווי פון א זאק. וואָס איך האָב גערעדט — ווייס איך ניט. נאָר מיין עלטערע שוועסטער פעסיל האָט מיר נאָכדעם דערצעהלט, אז איך האָב גע־רעדט פון היטץ, עס האָט זיך ניט געקלעפּט א וואָרט צו א וואָרט, עפּיס ווילדע נעמען—„קאָמפּאָזיציע“, פּאַגאַניני“... און נאָך א זאך האָט מיר די שוועסטער דערצעהלט, אז אין דער צייט, וואָס איך בין געלעגען שלאָף, איז מען א פּאָר מאָל געווען ביי אונז פון נפתלצי דעם כלי־זמר, עפּיס א באַרוויס יונגעל, געוואָהר ווערען וואָס איך מאך, האָט מען איהם דורכגעטריבען און פערזאָגט, ער זאָל זיך מעהר נישט דערוועגען קומען אהער...

— וואָס האָט געטהאָן ביי דיר דעם כלי־זמר'ס יונגעל? — פרעגט מיך מיין שוועסטער און מוטשעט מיך, איך זאָל איהר זאָ־גען. נאָר איך האַלט זיך איינס: איך ווייס נישט, כלעבען, איך ווייס נישט; פון וואַנען זאָל איך וויסען?

— וואָס פאַר א פּנים האָט דאָס? — זאָגט צו מיר די מאַמע. — ביזט שוין, קיין עין־הרע, א בחור'על צו לייטען, מע רעדט דיר שוין שדוכים, און דו האָסט צו טהון מיט שענע חברים, באַרוויסע כלי־זמר'לעך! וואָס פאַר א מחותן ביזט דו מיט כלי־זמר? וואָס האָט דאָ געטהאָן ביי דיר נפתלצי דעם כלי־זמר'ס יונגעל?

— וואָסער נפתלצי? — זאָג איך און מאך זיך תמ'עוואַטע.— וואָסער כלי־זמר?

— קוק איהם אָן, דעם תנא! — מישט זיך אריין דער טאַטע. — ער ווייסט נישט פון וואָס צו זאָגען! נעבאך גאָט די נשמה שולדיג! איך אין דיינע יאָהרען בין שוין לאַנג געווען א חתן, און ער שפּיעלט זיך נאָך מיט חברים! טהו זיך אָן און געה אין חדר אריין! טאָמער וועט דיך באַגעגענען הערשעל בעל־טאַקסע און וועט דיך א פרעג טהון, וואָס איז דיר געווען, זאָלסט דו זאָגען — קדחת. דו הערסט וואָס איך רעד צו דיר? קדחת!

איך הויב נישט אָן צו פערשטעהן: וואָס פאַר א מחותן איז דאָ הערשעל בעל־טאַקסע? און צוליעב וואָס בעדאַרף איך איהם

איך חאַפּ אַרויס און גיב איהם אַ קערבעל. נפתלצי נעמט דאָס צו ביי מיר, ווי אַ פּראָפעסאָר, מיט צוויי פינגער, רופט־צו די מוטער חוה, קוקט אָן אַ זייט און מאַכט צו איהר:

— נאַ, קויף עפּיס אָנבייסען!

די מוטער חוה נעמט־צו ביי איהם דאָס קערבעל שוין דווקא מיטביידע הענד און מיט אַלע פינגער, בעטראַכט דאָס דווקא פון אַלע זייטען און טהוט אַ פרעג דעם מאַן, וואָס זאָל זי קויפען?

— וואָס דו ווילסט. — ענטפערט ער איהר כלומר׳שט קאַלט־בלוטיג. — קויף בולקעס עמליכע, הערינג אַ צוויי־דריי, און דאַרע קישקע, און אַ ציבעלע פארגעס ניט, עסיג און בוימעל, נו, און אַ גלעזעל בראָנפען דאַרטען...

אַז די דאָזיגע אַלע זאַכען זענען בעשאַפען געוואָרען אויפ׳ן טיש, איז דער עולם אָנגעפאַלען דערויף מיט אַזאַ אַפּעטיט, גלייך ווי נאָך אַ תענית. עס האָט אַזש מיך אָנגענומען אַ יצר־הרע, און אַז מע האָט מיך געבעטען, איך זאָל געהן צום טיש, האָב איך מיך נישט געקאָנט אָפּזאָגען, און איך געדענק נישט די צייט, ווען איך זאָל אַזוי הנאה האָבען פונ׳ם עסען, ווי איך האָב הנאה געהאַט פון דער דאָזיגער סעודה.

נאָך דער סעודה האָט בעזבאָראָדקע אַ וואונק געטהאָן צו דער קאָמאַנדע, מע זאָל זיך נעמען צו די כלים, און מע האָט מיך מכבד געווען ווידער אַ מאָל מיט אַ זאַך, „זיין אייגענע קאָמפּאָזיציע“. די דאָזיגע „קאָמפּאָזיציע“ האָבען זיי געשפּיעלט מיט אַזאַ רעש, אַז עס האָט מיר פערטורקעט די אויהערען און פערטומעלט דעם קאָפּ — און איך בין אַוועק פון דאָרטען אַ שכור׳ער פון נפתלצי בעזבאָראָדקע׳ס „קאָמפּאָזיציע“. אַ גאַנצען טאָג אין חדר האָט זיך מיר געדרעהט דער רבי מיט די תלמידים מיט די ספרים, און אין די אויהערען האָט מיר ניט אויפגעהערט צו קלינגען די קאָמפּאָ־זיציע“. ביינאַכט איז מיר געקומען צום חלום פּאַגאַניני, רייטענ־דיג אויפ׳ן אשמדאי, און האָט מיר דערלאַנגט מיט׳ן פּיערעל איבער׳ן קאָפּ, — איך האָב זיך אויפגעחאַפּט מיט אַ געשריי און מיט

א קאָפּוועהטיג און האָב אָנגעהויבען שיטען מיט ווערטער, ווי פון א זאַק. וואָס איך האָב גערעדט — ווייס איך ניט. נאָר מיין עלטערע שוועסטער פעסיל האָט מיר נאָכדעם דערצעהלט, אז איך האָב גע־רעדט פון היטץ, עס האָט זיך ניט געקלעפּט א וואָרט צו א וואָרט, עפּיס ווילדע נעמען—„קאָמפּאָזיציע", פּאַגאַניני"... און נאָך א זאַך האָט מיר די שוועסטער דערצעהלט, אז אין דער צייט, וואָס איך בין געלעגען שלאָף, איז מען א פּאָר מאָל געווען ביי אונז פון נפתלצי דעם כלי־זמר, עפּיס א באָרוויס יונגעל, געוואָהר ווערען וואָס איך מאַך, האָט מען איהם דורכגעטריבען און פערזאָגט, ער זאָל זיך מעהר נישט דערוועגען קומען אהער...

— וואָס האָט געטהאָן ביי דיר דעם כלי־זמר'ס יונגעל? — פרעגט מיך מיין שוועסטער און מוטשעט מיך, איך זאָל איהר זאָ־גען. נאָר איך האַלט זיך איינס: איך ווייס נישט, כלעבען, איך ווייס נישט; פון וואַנען זאָל איך וויסען?

— וואָס פאר א פּנים האָט דאָס? — זאָגט צו מיר די מאַמע. — ביזט שוין, קיין עין־הרע, א בחור'על צו לייטען, מע רעדט דיר שוין שדוכים, און דו האָסט צו טהון מיט שענע חברים, באָרוויסע כלי־זמר'לעך! וואָס פאר א מחותן ביזט דו מיט כלי־זמר? וואָס האָט דאָ געטהאָן ביי דיר נפתלצי דעם כלי־זמר'ס יונגעל?

— וואָסער נפתלצי? — זאָג איך און מאַך זיך תמ'עוואַטע.— וואָסער כלי־זמר?

— קוק איהם אָן, דעם תנא! — מישט זיך אריין דער טאַטע. — ער ווייסט נישט פון וואָס צו זאָגען! נעבאַך גאָט די נשמה שולדיג! איך אין דיינע יאָהרען בין שוין לאַנג געווען א חתן, און ער שפּיעלט זיך נאָך מיט חברים! טהו זיך אָן און געה אין חדר אריין! טאַמער וועט דיך באַגעגענען הערשעל בעל־טאַקסע און וועט דיך א פרעג טהון, וואָס איז דיר געווען, זאָלסט דו זאָגען — קדחת. דו הערסט וואָס איך רעד צו דיר? קדחת!

איך הויב נישט אָן צו פערשטעהן: וואָס פאר א מחותן איז דאָ הערשעל בעל־טאַקסע? און צוליעב וואָס בעדאַרף איך איהם

זאָגען קרחת?... אין עטליכע וואָכען ארום איז מיר פערענטפערט געוואָרען די קשיא.

ו.

הערשעל בעל טאקסע (אזוי האָט מען איהם גערופען דערפאר, וואָס ער און דער טאטע און דער זיידע זיי־נער האָבען פון תמיד אָן געהאלטען די טאקסע, ס'איז שוין געוועזען ביי זיי א חזקה) איז געוועזען א יונגער־מאַן מיט א קיילעכיג בייכעל, מיט א רויט בערדעל, מיט נאסע אויגעלעך און מיט א בריימען ווייסען שטערן — א סימן פון א קאָפּמענש. ער האָט טאקי גע'שמ'ט אין שטעדטעל פאר א וואוי־לען יונגענמאַן א משכיל, א מושלם, א שענעם בעל תנ"ך און א שענעם שרייבער, דאָס הייסט, ער האָט געהאט א שען הענטעל. מע האָט זיך אמאָל מיט זיינע כתבים, זאָגט מען, ארומגעטראָגען און ארומגעפיהרט איבער דער וועלט. און דערצו האָט ער געהאט געלד און איין טעכטערעל, א בת יחידה, א מיידעל מיט רויטע הערעלעך און מיט נאסע אויגעלעך, צוויי טראָפּען וואסער הערשעל בעל־טאקסע. געהייסען האָט זי אסתר, און גערופען האָט מען זי פערצויגען — „פלעסטערעל". געוועזען איז זי ציטעריג און איידעל, מורא געהאט פאר אונז, חדר־יונגלעך, ווי פאר'ן מלאך־המות, וואָ־רום מיר האָבען איהר דעקוטשעט, פלעגען זיך רייצען מיט איהר און זינגען ליעדלעך:

אסתר'על!
פלעסטערעל!
פאר וואָס האָסט דו ניט
קיין — שוועסטערעל?

דאכט זיך, וואָס ליגט אזעלכס אין די דאָזיגע ווערטער? איָא, גאָרנישט? פון דעסטוועגען פלעגט פלעסטערעל, אז זי האָט דער־הערט די דאָזיגע ווערטער, פערשטעלען זיך די אויהערען און אנט־לויפען מיט א געוויין, בעהאלטען זיך בחדרי־חדרים, מורא האָבען ארויסגעהן עטליכע טעג אויף דער גאס.

נאָר דאָס איז געווען אמאָל, בשעת זי איז נאָך געווען א קינד. אצינד איז זי שוין געוואָרען א מיידעל צו לייטען, פערפלאָכטען זיך א רויט צעפעל און געגאַנגען אָנגעטהאָן, ווי א כלה, נ אָ ך ד ע ר ל ע צ ט ע ר מ אָ ד ע. מיין מאמע האָט פון איהר שטארק געהאַלטען, פלעגט זיך נישט קאָנען אָפּלויבען פון איהר: „א שטילע טויב“. אסתר'על פלעגט אמאָל, שבת, אריינקומען צו מיין שוועסטער פעסיל, און אז זי האָט מיך דערזעהן, פלעגט זי ווערען נאָך רויטער, ווי זי איז געווען, און אראָפּלאָזען די אויגען. און מיין שוועסטער פעסיל פלעגט מיך בשעת־מעשה דוקא צורופען, עפּיס פרעגען, און קוקען אונז ביידען אין די אויגען אריין.

ויהי היום, טרעפט זיך א מעשה, עס קומט אריין צו אונז אין חדר אריין דער טאטע מיינער מיט הערשעל בעל־טאַקסע, און נאָך זיי שלעפּט זיך נאָך רב שלום־שכנא דער שדכן, א איד מיט זעכס פינגער, מיט א נעגרייזעלטער שווארצער באָרד און א גרויסער אביון. דערזעהען אזעלכע געסט, חאפּט אויף זיך דער רבי רב זרח די קאפּאָטע מיט'ן היטעל, און מחמת גרויס אימפעט פערקאטשעט זיך איהם איין פאה ארונטער, אויף יענער זייט אויהער. דאָס היטעל פערקנייטשט זיך און עס שטעקט ארויס אונטען די יארמעלקע העכער האלב, און עס הויבט איהם אָן פלאמען א באַק. מע האָט געקאָנט ארויסזעהען, אז דאָ איז עפּיס נישט גלאַט, ובפרט, אז רב שלום־שכנא דער שדכן שוין פון א צייט, אז ער האָט אָנגעהויבען אריינקומען צו אונז אין חדר אריין עפּיס צו אָפטליך, פלעגט אלע מאָל ארויסרופען דעם רבי'ן אין הויז ארויס און דאָרט אוועקשטעהן מיט איהם עטליכע מינוט, סוד'ען זיך און שושקען זיך, מאַכען בשעת־מעשה מיט די הענד און מיט די פּלייצעס און אויסלאָזען מיט א זיפץ:

— טא, ממה־נפשך, אויך די אייגענע מעשה! איז דאָס באַשערט, וועט דאָס מסתמא זיין, וואָס קאָן מען וויסען וואָס?

ביי'ם אריינקומען פון די געסט האָט דער רבי רב זרח נישט געוואוסט וואָס ער זאָל טהון, וואו ער זאָל זיי בעזעצען. האָט ער

געהאפּט אַ קיכבענקעל, וואָס די רביצין זאָלצט דערויף פליישׁ, און האָט זיך פריהער אביסעל ארומגעדרעהט מיט דעם עטליכע מאָל הין און צוריק איבער'ן גאנצען חדר, און נאָכדעם האָט ער דאָס קוים אוועקגעשטעלט און האָט זיך אליין טאקי אנידערגעזעצט אויף דעם. ער איז אָבער באלד אויפגעשפּרונגען, ווי איין אָפּגעבריהטער, שטאַרק צעמישט, און האָט זיך געחאַפּט ביי דער הינטערשטער קעשעני פון דער קאפּאָטע, גלייך ווי ער וואָלט עפּיס פערלאָרען אַ מטמון מיט געלד.

— אָט איז אַ בענקעל, זעצט זיך! — מאַכט ער צו די געסט.

— נישקשה, זיצט, זיצט! — זאָגט צו איהם דער טאַטע. — מיר זענען אריינגעגאנגען צו אייך, רב זרח, נאָר אויף איין מינוט; זיי וועלען פאַרהערען מיין יונגעל תנ"ך.

און דער טאַטע ווייזט אָן אויף הערשעל בעל־טאקסע.

— אָך, מהכתיתי, פאַר וואָס נים? — מאַכט דער רבי רב זרח און חאַפּט אַ תנ"כ'על און טראָגט דאָס אונטער הערשעל דעם בעל־טאקסע מיט אַזאַ פּנים, ווי איינער רעדט: „נאַ דיר און טהו וואָס דו ווילסט!"

הערשעל בעל־טאַקסע נעמט דאָס תנ"כ'על אין האנד אריין, ווי אַ מענש, וואָס איז געניט אין דער סחורה, בויגט איין דאָס קעפּעל אויף אַ זייט, מאַכט־צו איין אויגעל, מישט און מישט און טראָגט מיר אונטער דעם ערשטען פּסוק פון „שיר־השירים".

— שיר השירים גאָר? — רופט זיך אָן דער רבי מיט אַ שמייכעלע, ווי איינער רעדט: קיין הארבערעס נישט געקאָנט געפינען?

— שית השיתים — ענטפערט איהם הערשעל בעל־טאַקסע (ער קאָן נים אויסרעדען קיין רי"ש) — שיח השיחים איז נים אַזאַ גחיננגע זאַך, ווי איהר מיינט; שיח השיחים דאַרף מען פאַרשטעהן.

— אוראַי! — רופט זיך אָן רב שלום־שכנא מיט אַ געלעכטערעל.

דער רבי טהוט צו מיר אַ וואונק. איך געה־צו צום טיש, צעשאָקעל זיך און הויב אָן אויף אַ קול מיט זעהר אַ שענעם ניגון:

— שיר השירים — א געזאַנג איבער אַלע געזאַנגען! אַלע געזאַנגען האָט געזונגען א נביא, און דאָס האָט געזונגען א נביא בן נביא! אַלע געזאַנגען האָט געזונגען א חכם, און דאָס האָט געזונגען א חכם בן חכם! אַלע געזאַנגען האָט געזונגען א מלך, און דאָס האָט געזונגען א מלך בן מלך!

בשעת זינגען האָב איך דערווייל געקוקט אויף מיינע פערהערערס און האָב בעמערקט אויף איטליכענס פּנים איין אנדער מינע. ביי'ם מאַטען אויפ'ן פּנים איז געווען אָנגעצייכענט גדלות און פערגעניגען. אויפ'ן רבינ'ס פּנים איז געשטאַנען מורא און פּחד, טאָמער חלילה האָב איך א טעות און מאַך א פעהלער; זיינע ליפּען האָבען שטילערהייד נאָכגערעדט מיט מיר איטליכס וואָרט. הערשעל בעל־טאַקסע איז געזעסען דעם קאָפּ אביסעל אויף א זייט. דאָס געלע בערדעל אין מויל, איין אויגעל צוגעמאַכט, דאָס אנדערע האָט געקוקט ארויף, אויף דער סטעלי, און צוגעהערט ווי א גרויסער, גרויסער מבין. רב שלום־שכנא דער שדכן האָט די גאַנצע צייט נישט אראָפּגעלאָזט פון איהם קיין אויג. ער איז געזעסען מיט א האַלבען גוף אריבערגעבויגען אויף צופריהער, האָט מיר מיטגעהאָלפען שאָקלען זיך און האָט זיך נישט געקאָנט איינהאַלטען און האָט מיך איבערגעשלאָגען אין מיטען מיט איין אויסגעשריי, מיט א געלעכטער און מיט א הוסט אינאיינעם און א מאַך מיט דעם צווייענדיגען פינגער:

— אַז מע שמועסט, אַז ער יכול'ט — יכול'ט ער!

אין עטליכע טעג ארום האָט מען געבראַכען טעלער, און איך בין געוואָרען צו מזל א חתן פאַר הערשעל בעל־טאַקסע'ס בת־יחיד'קעלע — פלעסטערעל.

ז.

אמאָל מאַכט זיך, א מענש וואַכסט־אויס אין איין טאָג מעהר ווי איין אנדערער אין צעהן יאָהר. אַז איך בין געוואָרען א חתן, האָב איך מיט א מאָל דערפיהלט, אַז איך בין א „גרויסער". דאכט

זיך, דער אייגענער וואָס פריהער, נאָר פּאָרט נישט דער. פון׳ם קלענסטען חבר ביז׳ן רבי׳ן רב זרח האָט מען אָנגעהויבען קוקען אויף מיר שוין מיט מעהר דרך־ארץ — פּאָרט אַ חתן מיט אַ זייגער. אויך דער טאַטע האָט שוין אויפגעהערט צו שרייען אויף מיר; פון פּעטש שמועסט מען ניט: ווי אַזוי נעמט מען דאָס אַ חתן מיט אַ גילדענעם זייגער און מע פּאַטש איהם אויס? אַ חרפּה פאַר לייטען און אַ בזיון פאַר זיך אליין! אמת, מע האָט אַמאָל אָפּגעשמיסען ביי אונז אין חדר אַ חתן אלי, דערפאַר וואָס מע האָט איהם געחאַפּט גליטשען זיך מיט אַלע שקצים׳לעך אויפ׳ן אייז, — האָט טאַקי נאָכדעם געהאַט צו טהון דערמיט די גאַנצע שטאָדט. די כלה זיינע, אַז זי איז געוואָהר געוואָרען פון אַזאַ סקאַנדאַל, האָט זי אַזוי לאַנג געוויינט, ביז מע האָט אָפּגעשיקט דעם חתן די תנאים, און דער חתן, אלי הייסט דאָס, האָט זיך פאַר הארצוועהטיג און פאַר בזיון געוואָלט אריינוואַרפען אין טייך אריין, איז געוועזן פערפרוירען דאָס וואַסער...

כמעט אַזאַ איין אומגליק האָט זיך געטראָפען מיט מיר, נאָר נישט איבער שמייז, און נישט איבער׳ן גליטשען זיך אויפ׳ן אייז, נאָר איבער אַ פייגעל.

אָט אַזוי איז געוועזען די מעשה:

ביי אונז אין וויינשענק האָבען מיר געהאַט איין אָפטען גאַסט, ט ש ע ט ש ע ק דעם קאַפּעלמייסטער, וואָס מיר פלעגען איהם רופען: „פּאַן פולקאָווניק". דאָס איז געוועזען אַ געזונדער יונג, אַ הויכער, מיט אַ גרויסער קיילעכיגער באָרד און מורא׳דיגע ברעמען. גערעדט האָט ער אויף אַ מאָדנע געמישט לשון, וואָס איז בעשטאַנען פון עטליכע שפּראַכען. בשעת רעדען האָט ער געמאַכט מיט די ברעמען ארויף און אראָפּ; אַז ער האָט אראָפּגעלאָזט די ברעמען, איז דאָס פּנים געוועזען שוואַרץ ווי די נאַכט, און אַז ער האָט זיי אויפגעהויבען — איז דאָס געוועזן קלאָר ווי דער טאָג, וואָרום עס האָבען זיך געפונען אונטער די דאָזיגע געדיכטע ברעמען אַ פּאָר העלבלויע, גוטע, שמייכלענדיגע אויגען. געטראָגען האָט ער אַ מונ־

דיר מיט גאָלדענע קנעפּ. און דערפאַר טאַקי האָט ער ביי אונז גע־הייסען „פאַן פּולקאָווניק". ביי אונז אין ווײנשענק איז ער גע־ווען זעהר איין אָפטער גאַסט, נישט דערפאַר, ווייל ער איז געווען א שכור חלילה; נאָר מהאי טעמא, ווייל דער טאַטע מיינער איז געווען א בריה אויף מאַכען פון ראָזינקעס דעם „בעסטען טהייערס־טען אונגערשען וויין", וואָס טשעטשעק פּלעגט אָנקוועלען, זיך נאָר ניט קאָנען אָפּלויבען פון איהם. ער פּלעגט ארויפלעגען אויף איהם זיין גרויסע מורא'דיגע האנד און זאָגען צום טאַטען אויף זיין גע־מישטער שפּראַך:

— הערר קעלערמייסטער! או טעבי נאַילעפּשי אונגאַרוויין! נימא טאַקי ווינע אין בודאַפּעשט! פּרעדבאָהעם!*

צו מיר איז טשעטשעק תמיד געווען צונעלאָזט, מיך געלויבט, וואָס איך לערען אין חדר, פּלעגט מיך אָפט פערהערען, פרעגען, ווער איז געווען אדאם? און ווער איז געווען איזאַק? און ווער איז געווען דזשאָזעף?

— יוסף? — פרעג איך איהם. — יוסף הצדיק?

— דזשאָזעף — זאָגט ער.

— יוסף — פעררינכט איך איהם נאָך א מאָל.

— או נאָס דזשאָזעף, או וואָס יאָדזשעף. — מאַכט ער צו מיר און טהוט מיר א קניפּ אין בעקעל. — דזשאָזעף — יאָדזשעף, יאָ־דזשעף — דזשאָזעף — ווסיסטקאָ יעדנע, נאַנץ ענאַל.

— קהי — הי — הי!...

איך בעהאַלט דאָס פּנים אין קולאַק און לאַך מיך גוט אויס.

נאָר פון זינט איך בין א חתן געוואָרען האָט טשעטשעק אויך אויפגעהערט זיך בעגעהן מיט מיר ווי מיט א קונדס און האָט אָנגע־הויבען רעדען מיט מיר שוין ווי מיט א גלייכען, דערצעהלען מעשיות פון פאָלק און פון מוזיקאנטען (דער „פאַן פּולקאָווניק" האָט גע־

* ביי דיר איז דער בעסטער אונגאַרישער וויין! ניטאָ אַזאַ וויין אין בודאַפּעשט! ביי גאָט!

האט נייען מאָס רעד, קיינער האָט אָבער קיין צייט ניט געהאַט איהם אויסהערען, א חוץ מיר). איינמאָל האָט ער זיך מיט מיר צע־רעדט וועגען שפּיעלען. האָב איך איהם א פרעג געטהאָן:

— דער פּאַן פּולקאָווניק שפּיעלט אויף וואָסער אינסטרו־מענט?

— נאַ ווּשיסטקיך אינסטרומענטו *. — מאַכט ער צו מיר און הויבט־אויף אויף מיר די ברעמען.

— אויפ׳ן פּיעדעל אויך? — פרעג איך איהם, און ער בע־קומט מיט א מאָל אין מיינע אויגען א פּנים פון א מלאך.

— קום צו נעהן א מאָל צו מיר, — מאַכט ער — וועל איך דיר שפּיעלען.

— ווען קאָן איך — זאָג איך — צו דיר קומען, פּאַן פּולקאָוו־ניק, אז ניט שבת? נאָר בתנאי, קיינער זאָל ניט וויסען. זאָגסט דו מיר צו?

— פּרעד באָהעם! — מאַכט ער צו מיר און הויבט־אויף אויף מיר די ברעמען.

ח.

משעמשעק האָט געוואָהנט ווייט־ווייט הינטער דער שטאָדט, אין א קליין ווייס שטיבעל, מיט קליינע פענסטערלעך, מיט גע־פאַרבטע לאָדען, מיט א גרינעם גאָרטען, וואָס האָבען אַרויסגעקוקט פון דאָרטען מיט גרויס גדלות א סך הויכע געלע סאָנישניקעס, ווי עפּים רעכטס. און האָבען אָנגעבויגען עטוואָס די קעפּלעך אויף א זייט, אָביסעל געשאָקעלט זיך, און האָבען ווי גערופען מיך צו זיך: „אהער, צו אונז, בחור׳על! דאָ איז גראָס, דאָ איז פריי, דאָ איז ליכטיג, דאָ איז פריש, דאָ איז ווארעם, דאָ איז גוט!“... און נאָך [illegible]עם עפּוש מיט דער היטץ מיט׳ן שטויב, וואָס אין שטאָדט,

* אויף אַלע כלים.

און נאָך יענער ענגשאַפּט מיט׳ן געשריי, מיט׳ן טו־מעל, וואָס אין חדר, גלוסט זיך טאַקי אהער, וואָרום דאָ איז גראָם, דאָ איז פריי, דאָ איז ליכטיג, דאָ איז פריש, דאָ איז ווארעם, דאָ איז גוט! עס גלוסט זיך לויפען, שפּרינגען, שרייען, זינגען; אָדער גאָר אַ וואָרף טהון זיך אויף דער הוילער ערד, מיט׳ן פּנים אינ׳ם גרינעם שמעקענדיגען גראָז אריין. נאָר, אוי וועה, נישט פאַר אייך, אידישע קינדער! געלע סאָנישניקעס, גרינע קרויט, פרישע לופט, ריינע ערד, אַ לויטע־רער הימעל — האָט קיין פאַראיבעל נישט, ס׳איז נישט אויף אייער מיסט געוואַכסען געוואָרען!...

בעגעגענט האָט מיך אַ שווארצער קודלאַטער הונד מיט רויטע פייעריגע אויגען. ער איז אויף מיר אָנגעפאַלען מיט אזא רשעות, אז ס׳איז מיר שיער די נשמהְ ארויסגעפאַלען. אַ גליק, וואָס ער איז געווען צוגעבונדען אויף אַ שטריק. דערהערט מיין געשריי, איז טשעטשעק ארויסגעלאָפען אָהן אַ מונדיר און האָט אָנגעהוי־בען שטראָפען דעם הונד, ער זאָל אנשטומט ווערען — און ער איז אנשטומט געוואָרען. נאָכדעם האָט ער מיך אָנגענומען פאַר אַ האַנד, צוגעפיהרט מיך גלייך צום שווארצען כלב, געזאָגט, איך זאָל גאָר קיין מורא נים האָבען, ער וועט מיך נים זאַטשעפּען; אַ סימן, זאָגט ער, איך זאָל איהם אַ גלעט טהון איבער די האָר. און נישט לאַנג געטראַכט, נעמט ער מיין האַנד און פיהרט מיט איהר אי־בער׳ן הונד׳ס פעל, רופט איהם אָן בשעת מעשה מיט עטליכע מאָדנע נעמען און זאָגט איהם גוטע ווערטער. דער שווארצער חברה־מאַן לאָזט אראָפּ דעם וויידעל, בויגט איין דעם קאָפּ, בעלעקט זיך מיט דער צונג און ווארפט אויף מיר אַ קוקעל מן הצד, ווי איי־נער רעדט: „דיין גליק, וואָס דער פּריץ שטעהט דאָ, וואָלסט שוין אוועקגעגאַנגען פון דאַנען אָהן אַ האַנד“... איבערגעלעבט די פּחדים פונ׳ם הונד און אריינגעגאַנגען מיט׳ן „פּאַן פּולקאָווניק“ אין שטוב אריין, בין איך נבהל ונשתומם געוואָרען; אַלע וועגד זענען פערהאַנגען פון אויבען אראָפּ מיט ביקסען, און אויף דער ערד

ליגט א פעל מיט א קאפ פון א לייב אדער א לעמפערט מיט מורא׳דיגע שארפע ציינער. מילא, דער לייב איז נאך א האלבע צרה — פארט א געפגר׳טער; אבער די ביקסען, די ביקסען?... ס׳איז מיר נישט איינגעגאנגען די פרישע פלאמען מיט די שענע עפעל, וואס דער בעל־הבית האט מיך מיט זיי מכבד געווען פון זיין אייגענעם גארטען; מיינע אויגען האבען נישט אויפגעהערט צו שפרינגען פון איין וואנד אויף דער אנדערער. נאר שפעטער, אז משעטשעק האט ארויסגענומען פון א רויט שאכטעל א פידעלע, א קליינס, א קיילעכיגס, מיט א מאדנע בייכעלע, האט ארויפגעלעגט אויף דעם די גרויסע צעשפרייטע בארד און די גרויסע געזונדע האנד און האט געגעבען דעם ערשטען פיהר עטליכע מאל הין און צוריק מיט׳ן סמיטשיק, און עס האבען זיך געגעבען א גאס די ערשטע עטליכע מעלאדיען, האב איך אין איין אויגענבליק פארגע־סען דעם שווארצען כלב, מיט׳ן שרעקליכען לייב, מיט די אנגעלא־דענע ביקסען, — איך האב נאר געזעהען פאר זיך טשעטשעק׳ס גרויסע צעלאזטע בארד מיט זיינע געדיכטע אראפגעלאזטע ברעמען, איך האב נור געזעהען א קיילעכיג פידעלע מיט א מאדנע בייכעל, און פינגער, וואס טאנצען איבער די סטרונעס מיט אזא מהירות, וואס א מענשענס שכל איז גאר ניט אימשטאנד משיג צו זיין. וואו נעממט מען דאס אזוי פיעל פינגער?

נאכדעם איז פערשוואונדען געווארען משעטשעק מיט זיין צע־שפרייטער בארד, מיט זיינע געדיכטע ברעמען, מיט זיינע וואונ־דערליכע פינגער, און איך האב שוין ניט געזעהען פאר זיך גאר־נישט. איך האב נאר געהערט א זינגען, א קרעכצען, א וויינען, א חליפען, א רעדען, א ברומען — משונה מאדנע קולות אזעלכע, וואס איך האב אויף מיין לעבען נישט געהערט קיינמאל! זיסע קולות, ווי האניג, גלאטע, ווי בוימעהל, האבען זיך געגאסען — געגאסען גלייך אין הארצען אריין אהן איין אויפהער, און מיין נשמה איז אוועק ווייט־ווייט פון דאנען, אין איין אנדער וועלט אריין, אין א גן־עדן פון סאמע קולות, פון גאלע געזאנגען...

— הארבאמע חצעש ? * — רופט זיך אָן צו מיר טשעמשעק, לעגט אוועק דאָס פיעדעלע און טהוט מיר א פאַטש אין פלייצע.

איך האָב דערפיהלט, אז איך בין אראָפּגעפאַלען פונ׳ם זיעבע־טען הימעל אראָפּ אויף דער ערד.

פון דעמאָלט אָן האָב איך אָנגעהויבען צו געהן אהער אלע שבת בייטאָג הערען טשעטשעק׳ען שפּיעלען אויפ׳ן פּיעדעל. איך פלעג שוין געהן גלייך, נישט מורא געהאט פאַר קיינעם, און אפילו מיט׳ן שווארצען כלב זענען מיר געוואָרען אזוי בעקאַנט, אז ער האָט מיך דערזעהען, פלעגט ער דרעהען מיט׳ן וויידעל און זיך וועלען װארפען אויף מיר, א לעק טהון די האַנד. פלעג איך איהם נישט לאָזען: „לאָמיר בעסער זיין גוטע פריינד פון דער ווייטען!“

אין דער היים האָט נישט געוואוסט קיין פויגעל, וואו איך פערברענג דעם שבת — פאַרט א חתן! — און מע וואָלט נישט גע־וואוסט דערפון עד היום, עס זאָל זיך ניט געוועזען טרעפען מיט מיר א נייער אומגליק, א גרויסער אומגליק, וואָס ווערד דאָ בעשריבען אינ׳ם קאַפּיטעל ט.

ט.

דאַכט זיך, וועמען בעדאַרף עס אָנגעהען, למשל, אז א אידיש בחור׳על געהט זיך שבת בייטאָג שפּאַציערען אביסעל ווייטער, הינ־טער דער שטאָדט? צי ס׳איז טאַקי מעהר נישטאָ וואָס צו טהון, נאָר נאָכקוקען, אין זינען האָבען יענעם? וואָס העלפען אָבער די אלע טענות, אז עס ליגט שוין אזוי ביי אונז אין דער נאַטור. ביי אידען הייסט דאָס, גוט צוקוקען זיך צו יענעם, אכטונג געבען, גע־פינען חסרונות און געבען עצות. למשל: צוגעהן צו א ווילד־פרעמדען, בשעת ער דאַווענט, און צו־רעכט מאַכען איהם דעם „של־ראש“ פון די תפילין; אָדער אָפּשטעלען איהם בשעת ער לויפט און איז פערטראָגען, אז עס האָט זיך ביי איהם, ד א כ ט ז י ך, פערקאַטשעט א הויז; אָדער אָנווייזען יענעם מיט׳ן פינגער,

* טיי ווילסט דו?

ער זאָל ניט וויסען וואָס איהר מיינט: צי די נאָז, צי די באָרד, צי וועלכע גוטע יאָהר? אָדער צונעמען ביי יענעם פון די הענד, בשעת יענער מוטשעט זיך און וויל עפּיס עפּענען, און זאָגען איהם: איהר קאָנט נישט, לאָזט מיך! אָדער אָפּשטעלען זיך, בשעת יע־נער בויעט א שטוב, און אויסזוצען איהם א חסרון, אז די סטעלי איז, דאכט זיך, צו הויך, די חדרים צו גראָם און די פענסטער אומ־געלומפּערט ברייט, חאָטש נעם צעוואַרף די שטוב און שטעל זיך בויען גאָר איבער־א־נייעס!... אָט אזוי, הערט איהר, איז שוין ביי אונז איינגעפיהרט פון קדמונים, פון ששת ימי בראשית. מיר וועלען מיט אייך די וועלט נישט איבערמאַכען, מיר זענען דאָס גאָר נישט מחויב...

נאָך אזא מין הקדמה וועט אייך שוין זיין רעכט, אז אפרים קלאָץ, א איד א ווילד־פרעמדער, וואָס האָט זיך אָנגעקעהרט מיט אונז א קנעפּעל, האָט נאָכגעקוקט נאָך מיר, נאָכגעשפּירט און אָנגע־שמעקט וואוהין איך געה, און האָט מיר צוגעשטעלט א בענקעלע, געשוואָרען, אז ער האָט אליין געזעהען מיך עסען טרפות ביי'ם „פּולקאָווניק" און רויכערען א פּאַפּיראָס אום שבת, ער זאָל אזוי זע־הען, זאָגט ער, ביי זיך אַלדאָס גוטס, אניט זאָל ער ניט דערלעבען, זאָגט ער, קומען אהין, וואוהין ער געהט, און אויב ער זאָגט א דבר־שקר אויף אָט אזוי פיעל, זאָל זיך איהם שטעלען, זאָגט ער, דאָס מויל אויף א זייט און עס זאָלען איהם ארויסביידע אויגען!

— אָמן הלואי! — האָב איך געזאָגט און האָב געהאַפּט פון'ם מאַטען א פרישען פּאַטש, איך זאָל ניט זיין קיין עזות־פנים... נאָר איך פערחאַפּ, אזוי דאכט זיך מיר, די לאָקשען פאַר די פיש, איך האָב גאָר פערגעסען אייך דערצעהלען, ווער איז געווען אפרים קלאָץ, און וואָס איז ער געווען, און ווי אזוי איז געווען די מעשה.

אין עק שטאָדט, אויף יענער זייט בריק, איז געזעסען א איד אפרים קלאָץ. פאַר וואָס האָט מען איהם גערופען קלאָץ? ער האָט אמאָל געהאַנדעלט מיט געהילץ. היינט האַנדעלט ער שוין ניט —

איבער א מעשה, א בלבול, מע האָט אויסגעטרייסעלט ביי איהם א פרעמדען קלאָץ מיט א פרעמדער קליימע, האָט ער געהאט אויף זיך א פעקעל, א לאָדעניש, א שלעפעניש, קוים־קוים אויסגעדרעהט זיך פון טורמע. פון דעמאָלט אָן האָט ער אוועקגעוואָרפען אַלע מסחרים און האָט זיך גענומען צו שטאָדט־זאכען, אריינקוקען אין קהל'שע ענינים, צעך, טאקסע, בית־המדרש... תחילת איז געווען נישט אזוי גוט, ער האָט געהאט בזיונות; נאָר וואָס ווייטער־ווייטער האָט ער זיך אריינגעדרעהט, איינגעגעסען אין די ביינער אריין, געגעבען אָנצוהערעניש, אז ער ווייסט „וואו א טיר עפענט זיך"... און אפרים איז געוואָרען מיט דער צייט א פארשוין א ניצליכער, א נויטיגער, וואָס מע קאָן זיך אָהן איהם נים בעגעהן. אָט אזוי האָט זיך אריין א וואָרעם אין עפּעל אריין, בעט זיך אוים גאַנץ ברייטליך, מאכט זיך א ווייכען געלעגער און ווערד דאָרט א היימישער, א גאַנצער בעל־הבית.

געווען איז אפרים א נידעריטשקער, געהאט קורצע פיסעלעך, קליינע הענטעלעך, רויטע בעקעלעך, און א גענגעל א ניכס, מיט א טענצעל און מיט א דרעה מיט'ן קעפּעלע; גערעדט האָט ער ניך, מיט א קוויטשעל, און געלאַכט האָט ער מיט א דריבנע געלעכטע־רעל, ווי מע שיט ארבעסלעך. אָנקוקען האָב איך איהם נישט גע־קאָנט — איך ווייס נים פאר וואָס. אַלע שבת בייטאָג, ווען איך בין געגאַנגען צו טשעטשעק'ען, אָדער פון טשעטשעק'ען, פלעג איך איהם בעגעגענען אויפ'ן בריק געהן שפּאַציערען אין א לאַנגען גע־לאַטעטען שבת'דיגען לעטניק אָהן די ארבעל. ער איז געגאַנגען, די הענד פערלעגט אהינטער, און אונטערגעזוונגען אויף זעהר א דין קול'כעל, און דער לאַנגער לעטניק האָט איהם אונטערגעפּאַטשט פון הינטען אין די פּיאַטעס.

— גוט שבת! — זאָג איך איהם.

— גוט שבת! — מאכט ער. — וואוהין נעהט דאָס א יונ־געל?

— גלאַט אזוי — זאָג איך — אויפ'ן שפּאַציער.

— אויפ'ן שפּאַציר? איינער אַליין? — מאַכט ער און קוקט מיר אין די אויגען אַריין מיט אַזאַ מין שמייכעלע, וואָס ס'איז שווער צו טרעפען, וואָס מיינט ער דערמיט: צי ס'איז אַ גרויס בריה'שאַפט, וואָס איך שטעל זיך איין געהן איינער אַליין, צי ס'איז אַ חכמה, צי אַ נאַרישקייט?...

ז.

איינמאָל, געגאַנגענען צו טשעטשעק'ען, האָב איך בעמערקט, אַז אפרים קלאָץ קוקט מיר עפּיס זעהר שטאַרק נאָך; האָב איך זיך אָפּגעשטעלט אויפ'ן בריק און געקוקט אין וואַסער אַריין. האָט זיך אפרים אויך אָפּגעשטעלט און אויך געקוקט אין וואַסער אַריין. האָב איך זיך געלאָזט געהן צוריק — ער געהט אויך. האָב איך מיך געלאָזט געהן וויעדער אַהין — ער אויך. נאָכדעם איז ער פערפאַלען געוואָרען. שפּעטער, געזעסען מיט טשעטשעק'ען ביי'ם טיש און געטרונקען טיי, האָבען מיר דערהערט דעם שוואַרצען כלב בילען אויף עמיצען זעהר שטאַרק און רייסען זיך פון דער שטריק. אַ קוק געטהאָן אין פענסטער, האָט זיך מיר אויסגעדאַכט, אַז איך זעה עפּיס אַ נידעריגס, אַ שוואַרצינגס, מיט קליינע פיסע־לעך, לויפט־לויפט און ווערד פערשוואונדען. נאָכ'ן געננעל וואָלט איך געמעגט שווערען, אַז ס'איז אפרים קלאָץ.

כך הוה. איך בין געקומען שבת־צו־נאַכטס אַהיים, שוין נאָך הבדלה, מיט אַ פערפלאָמט פּנים, און האָב געטראָפען אפרים'ען זיצען ביי'ם טיש. ער האָט עפּיס זעהר שטאַרק גערעדט און גע־לאַכט מיט זיין מאָדנעם געלעכטערעל. דערזעהען מיך, איז ער אַנשוויגען געוואָרען און געקלאַפּט מיט די קורצע פינגערלעך אי־בער'ן טיש. אָקעגען איהם איז געזעסען דער טאַטע, טוידט ווי די וואַנד, און האָט זיך געדרעהט די באָרד, געריסען די האָר איינ־ציגווייז — אַ סימן, אַז ער איז אין כעס.

— פון וואַנען געהסט דו דאָס? — פרעגט מיך דער טאַטע און קוקט אויף אפרים'ען.

— פון וואַנען — זאָג איך — זאָל איך נעהן ?

— איך וויים — זאָגט ער — פון וואַנען ? זאָג דו פון וואַנען, דו ווייסט בעסער.

— פון בית־המדרש — זאָג איך.

— און וואו — זאָגט ער — ביזט דו געווען אַ גאַנצען טאָג ?

— וואו — זאָג איך — זאָל איך זיין ?

— איך וויים — זאָגט ער — וואו ? זאָג דו וואו, דו ווייסט בעסער.

— אין בית־המדרש — זאָג איך.

— וואָס האָסט דו געטהאָן — זאָגט ער — אין בית־המדרש ?

— וואָס זאָל איך טהון — זאָג איך — אין בית־המדרש ?

— איך וויים — זאָגט ער — וואָס דו זאָלסט טהון ?

— איך האָב געלערנט — זאָג איך.

— וואָס האָסט דו — זאָגט ער — געלערענט ?

— וואָס זאָל איך לערנען ? — זאָג איך.

— איך וויים — זאָגט ער — וואָס דו זאָלסט לערנען ?

— גמרא — זאָג איך — האָב איך געלערענט.

— וואָסער גמרא — זאָגט ער — האָסט דו געלערענט ?

— וואָסער גמרא — זאָג איך — זאָל איך לערנען ?

— איך וויים — זאָגט ער — וואָסער גמרא זאָלסט דו לער־נען ?

— די גמרא „שבת“ — זאָג איך — האָב איך געלערענט.

דאָ האָט זיך אפרים קלאָץ צעלאַכט מיט זיין דריבנע געלעכ־טערעל, און מעהר האָט שוין, אפנים, דער טאַטע נישט געקאָנט איבערטראָגען. ער האָט זיך אויפגעהאַפּט פונ׳ם אָרט און האָט מיר אויפגעוואָרפען צוויי הילכעדיגע פלאַם־פייערינע פעטש, עס זענען געפלויגען ביי מיר פונקען פון די אויגען. האָט דערהערט די מאַמע פונ׳ם אַנדערען חדר, איז זי אַריינגעלאָפען מיט אַ גע־שריי :

— נחום! גאָט איז מיט דיר! וואָס טהוסט דו? אַ בחור אַ חתן, פאַר דער חתונה? באַרעכען זיך, טאָמער חלילה ווערד געוואָהר דער מחותן? !

. . . .

די מאַמע איז געוועזען גערעכט. דער מחותן איז געוואָהר געווארען פון דער גאַנצער מעשה — אפרים האָט דאָס איהם אַליין איבערגעגעבען, און האָט דערלעבט אָן איהם אַ נקמה, וואָרום זיי זענען תמיד געוועזען צווישען זיך אויף מעסער־שטעך.

* * *

אויף מאָרגען האָט מען מיר אָפּגעשיקט די תנאים מיט די כלה־מתנות, און איך בין געוואָרען אויס חתן. דאָס האָט דעם טאַטען אַזוי געקרענקט, אַז ער איז פערשלאָפט געוואָרען, געלעגען צו בעט אַ היבשע צייט, מיך נישט געלאָזט פאַר די אויגען, נישט געוואָלט מיין פּנים אָנקוקען, וויפיעל די מאַמע האָט נישט גע'טענה'ט פאַר מיר, מיך געוואָלט פערענטפערען.

— דער בזיון! — האָט ער געזאָגט. — דער בזיון איז מיר ערגער פון אַלץ!

— אַ שענע ריינע כפּרה! — האָט איהם די מאַמע אויסגערעדט דאָס הארץ. — גאָט וועט מוזען צושיקען איין אַנדערען שדוך, וואָס זאָל מען טהון? זיך נעמען דאָס לעבען? מסתמא איז דאָס ניט זיין זווג...

צווישען די, וואָס זענען געקומען מבקר חולה זיין דעם טאַטען, איז געוועזען אויך טשעטשעק דער קאַפּעלמייסטער.

דער טאַטע, אַז ער האָט איהם דערזעהען, האָט ער אויסגעטהאָן די יאַרמעלקע, זיך אויפגעזעצט אויפ'ן בעטעל, האָט איהם אויסגעצויגען די דאַרע טרוקענע האַנד, אַ קוק געטהאָן איהם אין די אויגען אַריין און אַ זאָג געטהאָן:

— אוי, פּאַן פּולקאָווניק! פּאַן פּולקאָווניק!...

מעהר האָט ער נישט געקאָנט אויסרעדען קיין וואָרט. וואָרום עס האָבען איהם געשטיקט די טרערען און דער הוסט...

דאָס ערשטע מאָל אויף מיין לעבען האָב איך דערזעהען דעם טאטען וויינען. עס האָט מיך אָנגענומען ביי׳ם הארצען און עס האָט מיך פערקלעהמט ביי דער נשמה. איך בין געשטאנען, גע־קוקט אין פענסטער און געשלונגען די טרערען. אין דער מינוט האָב איך באמת חרטה געהאט אויף דער חתונה, וואָס איך האָב אנגעארבייט. איך האָב מיך געשלאָגען על־חטא מיט׳ן גאנצען הארצען און האָב מיר געגעבען דאָס וואָרט, איך זאָל קיינמאָל, קיינמאָל נישט דער׳רגז׳ענען דעם טאטען, קיינמאָל, קיינמאָל נישט אָנטהון איהם קיין יסורים, — אוים פיערעל!

א מעשה.

געשריבען אין יאָהר 1900.

דער זייגער

דער זייגער האָט אויסגעשלאָגען דרייצעהן...

מיינט נישט, אז איך שפּאס. איך דערצעהל אייך גאַנץ ערנסט אַ מעשה, וואָס האָט זיך פּערלאָפען אין כתרילעווקע, ביי אונז אין שטוב ממש, און וואָס איך אַליין בין דערביי געוועזען.

מיר האָבען געהאַט אַ זייגער, אַ וואַנדזייגער, איין אַלטען־אַלטען ירושה־זייגער פון דעם זיידען נאָך, וואָס דער זיידע האָט איהם געהאַט פון'ם עלטער־זיידען, עטליכע דורות כסדר, נאָך פון פאַר חמעלניצקי'ס צייטען. איין עבירה, כלעבען, וואָס אַ זייגער איז נים קיין לעבעדיגע זאַך, אַ שטומע צונג און קאָן נישט רעדען: ער וואָלט דאָס געהאַט צו דערצעהלען און צו דער־צעהלען!... אין שטאָדט האָט אונזער זייגער געהאַט אַ שם פאַר'ן ערשטען זייגער, „רב נחום'ס זייגער“. מענשען פלעגען קומען אָנ־שטעלען אויף איהם זייערע זייגערס, וואָרום זיין גאַנג איז געוועזען דער אמתע'ר, ריכטיגער גאַנג. איהר קאָנט פערשטעהן, אז אפילו ר ב ל י י ב י ש ח ק ר ן, אַ איד אַ פילוסוף, וואָס איז געוועזען קלאָר אין „שקיעת־החמה“ פון דער זון אַליין און איז געוועזען קלאָר אין דעם לוח אויף אויסווענינג, — האָט ער אַליין געזאָגט (איך האָב דאָס געהערט פון זיין מויל), אז אונזער זייגער איז... אפילו קענען זיין זיינערעל אַ גרויסע שמאַטע, נישט ווערטה קיין שמעק־טאַבעקע, נאָר ווערליג ס'איז פאַרהאַן זייגערס, איז אונזער זייגער אַ זייגער... און אז רב לייביש חקרן אַליין האָט געזאָגט, האָט מען

געמעגט שטעלען אויף זיינע רעד, ווארום רב לייביש האט זיך ניט געפוילט אלע מיטוואך פארנאכט, בין מנחה למעריב, ארויפקלע־טערען פון אויבען אויף דער ווייבערשער שוהל, אדער אויפ׳ן שפיץ־בארג, וואס נעבען אלטען בית־המדרש, און גוט נאכקוקען, חאפען די מינוט, ווען די זון זעצט זיך. אין איין האנד האט ער געהאל־טען זיין זייגערל, אין דער אנדערער האנד — דעם לוח, און בשעת די זון האט זיך אראפגעלאזט אויף יענער זייט כתרילעווקע, האט רב לייביש געמאכט צו זיך אליין: „געחאפט!“ אפטליך פלעגט ער קומען צו אונז אויסגלייכען זיך מיט די זייגערס. אריינגעקומען צו אונז אהן א גוטען אבענד, האט ער נאר א קוק געטהאן אויף אונזער וואנדזייגער, אויף זיין זייגערל און אויפ׳ן לוח, נאכדעם ווידער א מאל אויף אונזער וואנדזייגער, אויף זיין זייגערל און אויפ׳ן לוח, עטליכע מאל — און נישטא מיך.

נאר איין מאל האט זיך געטראפען, אז רב לייביש איז אריינ־געקומען צו אונז אויסגלייכען די זייגערס מיט׳ן לוח, האט ער גע־מאכט א גוואלד:

— נ־חום! גיכער! וואו ביזט דו?

דער טאטע, נישט טוידט נישט לעבעדיג, קומט צו לויפען.

— הא, וואס איז געשעהן, רב לייביש?

— רוצח, דו פרעגסט נאך? — מאכט צו איהם רב לייביש און טראגט איהם אונטער זיין זייגערל גלייך אונטער דער נאז און טהוט איהם א ווייז אויף אונזער וואנדזייגער און שרייט אויס מיט אזא קול, ווי א מענש, וואס מע האט איהם אנגעטראטען סאמע אויפ׳ן קראנקען פינגער:

— נ־חום! וואס שווייגסט דו? סטייטש, ער לויפט דאך אויף אנדערהאלבען מינוט, אויף אנ־דערהאלבען מינוט! ווארף איהם ארויס!!! (דאס לעצטע ווארט קוועטשט ער שטארק, ווי פונ׳ם שמע־ישראל דעם „אחד“).

דעם טאטען פערדריסט די מעשה. וואס הייסט, מע הייסט איהם ארויסווארפען דעם זייגער?!

— פון וואנען — זאגט ער — איז נעדרונגען, רב לייביש, אז מיין זייגער ל ו י פ ט אויף אנדערהאלבען מינוט? מאמער וואלטען מיר געלערענט דעם אייגענעם פשט פארקעהרט, אז אייער זייגערעל נעהט א י י נ נ ע ה א ל ט ע ן אויף אנדערהאלבען מי־נוט? א קשיה אויף א מעשה?

רב לייביש טהוט א קוק אויפ'ן מאטען מיט אזעלכע אויגען, ווי אויף א מענשען, וואס האט נאר־וואס געזאגט, אז עס קאן גע־מאהלט זיין דריי טאג ראש־חדש, אדער אז ס'איז מעגליך, אז שבעה־עשר־בתמוז זאל פאלען אום ערב פסח, אדער כדומה אזעלכע משונה־ווילדע געדאנקען, וואס אז מע זאל נאר וועלען זיך צולאזען צום הארצען, קאן מען דעם שלאג בעקומען!... רב לייביש ענט־פערט נישט דאס אנדערע ווארט. ער טהוט א טיעפען זיפץ, דרעהט זיך אוים אהן א זיי־געזונד, טהוט א זעץ מיט דער טהיר און — נישטא מיך! נאר עס מאכט נישט אוים; רב לייביש'ען קען די גאנצע שטאדט, אז ער איז זיך אזא איד, וואס איהם נע־פעלט נישט קיין זאך אויף דער וועלט. אויפ'ן בעסטען חזן וועט ער אייך זאגען, אז ער איז א קאטשאן, א שייט־האלץ, אויפ'ן קלינסטען מענשען — אז ער איז א בהמה בצורת פערד, אויפ'ן שענסטען שדוך, אז ס'איז קרום, ווי א קאטשערע, און אויפ'ן גלייכסטען משל, אז עס קלעפט זיך, ווי איין ארבעס צום וואנד. אט אזא איד איז זיך געווען רב לייביש חקרן. נאר איך קעהר מיך אום צוריק צו אונזער זייגער. דאס איז שוין געווען, זאג איך אייך, איין מאל א זייגער! זיין קלינגען האט מען געהערט אין דער דריטער שטוב: באם!... באם!... באם!... אויף זיין קלינגען האט כמעט א האלבע שטאדט געלעבט: אפגערעכט חצות, אויפגעשטאנען צו סליחות, פרייטאג צו דער חלה, ערב שבת גע־בענשט ליכט, שבת־צו־נאכטס אנגעצונדען פייער, געזאלצען פלייש וכדומה נאך אזעלכע זאכען, וואס זענען שייך צו אידישקייט. הכלל, אונזער זייגער איז געווען א שטאדט־זייגער. ער האט גע־באך געדיענט זעהר, זעהר געטריי, ער האט זיך קיינמאל נישט

נעפּרובט שטעלען אפילו אויף אַ מעת־לעת. ער האָט אויף זיין לע־בען נישט פערזוכט דעם טעם, וואָס הייסט אַ זייגערמאַכער. דער טאַטע איז אַליין געווען איבער איהם דער מייסטער. (ער האָט געהאַט אַ „ידיעה אינ׳ם שכל הזייגערמאַכעריי״). אַלע ערב פּסח האָט ער איהם פּאַוואָלינקע אַראָפּגענומען פון דער וואַנד, דורכגע־רייניגט די נעדערעם מיט אַ פעדערוויש, אַרויסגענומען פון אינ־ווענינ אַ פּאַק שפּינוועבס מיט גע׳ממית׳טע פליעגען, וואָס שפּינען האָבען אהינצו פערנאַרט, פערפּלאָנטעט און אָפּגעריסען די קעפּ־לעך, מיט טוידטע טאַראַקאַנעס און נעסטלעך, וואָס האָבען אַליין פערבלאָנזעט אהין און געהאַט דאָרטען אַ מיתה משונה... אויס־גערייניגט און אויסגעפּוצט, האָט ער איהם אויפגעהאַנגען צוריק אויף דער וואַנד, און ער האָט געשיינט. דאָס הייסט, זיי האָבען ביידע געשיינט: דער זייגער האָט געשיינט דורך דעם, וואָס מע האָט איהם אויסגעצוואָגען און אויסגעפּוצט, און דער טאַטע האָט געשיינט, וואָס דער זייגער שיינט.

ויהי היום, האָט זיך געטראָפען אַ מעשה. דאָס איז געווען איינמאָל אין אַ שענעם, נישט קיין חמאַרנעם טאָג, מיר זענען אַלע געזעסען ביי׳ם טיש און געגעסען אָנבייסען. איטליכס מאָל, ווען דער זייגער האָט געשלאָגען, האָב איך ליעב געהאַט צו צעהלען, און דוקא אויף אַ קול:

— איינס... צוויי... דריי... זיעבען... עלף.. צוועלף... דרייצעהן... אוי, דרייצעהן!!

— דרייצעהן? — רופט זיך אָן דער טאַטע און צעלאַכט זיך. — ביזט אַ שענער בעל־חשבון, קיין עין הרע ניט! האָסט אמאָל געהערט זייגער דרייצעהן?

— דרייצעהן, — זאָג איך — ווי ׳איך בין אַ איד, אז דריי־צעהן!

— דרייצעהן פּעטש וועסט דו פון מיר האָפען! — מאַכט דער טאַטע צו מיר מיט כעס. — זאָלסט דאָס אַנדערע מאָל נישט אי־

בער׳חזור׳ען אזא נארישקייט. גוי, א זייגער ק אָ ן נישט שלאָגען קיין דרייצעהן!

— ווייסט וואָס איך וועל דיר דערצעהלען, נחום? — מישט זיך אריין די מאַמע אין מיטען. — איך האָב מורא, אז דאָס קינד איז גערעכט. מיר דאכט, אז איך האָב אויך איבערגעצעהלט דרייצעהן!

— שוין! אָט האָסטו דיר די אנדערע טעג יום טוב! — מאכט דער טאַטע, און עס ווייזט אויס, אז ער אליין פאַלט אויך אריין אין א שטיקעל ספק. נאָכ׳ן עסען געהט ער צו צום זייגער, שטעלט זיך אויף א בענקעל, טהוט א פּאַרקע אינוועניג עפּיס א רעדעל, און דער זייגער הויבט אָן צו קלינגען. מיר אלע זאלבע־דריט צעהלען, שאָקלען־צו בשעת מעשה מיט׳ן קאָפּ נאָך יעדען קלונג: „איינס... צוויי... דריי... זיעבען... נייען... צוועלף... דרייצעהן“...

— דרייצעהן?! — זאָגט דער טאַטע און קוקט אויף אונז ביידען מיט אזעלכע אויגען, ווי ביי א מענשען, וואָס זאָל דערהערען פּלוצים, אז די וואַנד האָט בעקומען לשון און רעדט ווערטער. ער טהוט נאָך א מאָל א פּאַרקע דאָס רעדעל, און דער זייגער קלינגט ווידער א מאָל דרייצעהן! דער טאַטע קריכט אראָפּ פון׳ם בענקעל מיט א זיפץ, בלאָס ווי די וואַנד, און בלייבט שטעהן אין מיטען שטוב, קוקט אויף דער סטעלי, קייעט די באָרד און רעדט צו זיך אליין:

— געשלאָגען דרייצעהן... וואָס הייסט דאָס?... וואָס זאָל דאָס בעדייטען?.... ער זאָל זיין קאַלי, וואָלט ער זיך נעשטעלט... אלא וואָס דען? מוז איך לערנען דעם פּשט און זאָגען: א שפּרי־זינקעלע?...

— דארפסטו חקירה׳ן „א שפּריזינקעלע?“ — זאָגט איהם די מאַמע. — אמעהר, נעמט מען אראָפּ דעם זייגער און מע מאכט איהם צו־רעכט. ביזט דאָך עפּיס א מייסטער!

— שאַ, אפשר ביזט דו אויך גערעכט? — ענטפערט איהר דער טאַטע און נעמט אראָפּ דעם זייגער און פּאַרעט זיך מיט איהם. ער שוויצט, האָרעוועט־אָפּ אַ גאַנצען טאָג און הענגט איהם אויף צוריק אויף זיין אָרט — דאַנקען גאָט, דער זייגער געהט ווי עס געהער צו זיין. און אַז עס קומט אַרום האַלבע נאַכט, שטעהען מיר שוין אַלע אַרום איהם און צעהלען אָפּ צוועלף. דער טאַטע קוועלט.

— האַ? קלינגט שוין ניט קיין דרייצעהן? אַז איך זאָג אַ „שפּריזינקעלע“ — ווייס איך וואָס איך זאָג!

— איך זאָג שוין לאַנג, אַז דו ביזט אַ בריה. — מאַכט צו איהם די מאַמע. — איך פאַרשטעה נאָר ניט איין זאַך: למאי חריפעט ער? ער פלעגט, דאַכט מיר, קיינמאָל נישט חריפען, ווי ער חריפעט.

— עס ווייזט זיך דיר אויס! — זאָגט דער טאַטע און הערט זיך צו, ווי דער זייגער חריפעט בשעת עס קומט צום קלינגען. ווי איין אַלטער מאַן, איידער ער בעדאַרף זיך אויסהוסטען, מאַכט ער „חיל־חיל־חיל־טררררר“... און ערשט נאָכדעם: „באָם!... באָם!... באָם!“... און אפילו דער „באָם“ אַליין איז שוין אויך נאָר נישט דער „באָם“, וואָס פריהער; דער פריהעריגער „באָם“ איז געוועזען אַ פרעהליכער „באָם“, אַ לעבעדיגער, און איצט האָט זיך אריינגעגנב'עט אין איהם עפּיס אַ מין אומעטיגקייט, אַ טרויעריגקייט, ווי אין דער שטימע פון איין אַלטען, אויסגעדיענטען חזן יום־כפור צו נעילה... וואָס ווייטער ווערד דאָס חריפען גרעסער און דאָס קלינגען שטילער און אומעטיגער, און דער טאַטע ווערד מרה־שחורה'דיגער; מע זעהט, אַז עס קרענקט איהם, ער האָט דערפון שטילע יסורים, עס עקט זיך איהם דאָס חיות, און ער קאָן דערצו גאָר ניט העלפען. עס דאַכט זיך, אַז אָט־אָט וועט זיך דער זייגער גאָר איינגאַנצען אנידערשטעלען. דער אומרוהה הויבט־אָן צו מאַכען עפּיס מיאוסע תנועות, שיטערע גענג. ער הוידעט זיך אין אַ זייט, פערטשעפּעט זיך אַלע מאָל, ווי איין אַלטער מאַן,

וואָס סע שלעפּט זיך איהם נאָך אַ פּוס. מע זעהט, אַז דער זייגער פּערקאַטשעט זיך אַנידערשטעלען אויף תמיד, אויף אייביג! אַ גליק, וואָס דער טאַטע קוקט זיך אַרום בעצייטענס און פערשטעהט, אַז דער זייגער איז דאָ נעבאַך גאָט די נשמה שולדיג; שולדיג איז די וואָג — ווינציג וואָג! און ער טשעפּעט־צו צו דער וואָג דאָס אויבערשטע פון׳ם שטויסעל (אַ משא פון אַ פּאָר פונט). דער זייגער געהט אוועק ווי אַ מזמור, און דער טאַטע ווערד פרעהליך, אַ נייער מענש!

נישט לאַנג געדויערט דאָס אָבער: דער זייגער הויבט ווידער אָן אונטערפּוילען זיך, דער אומרוה הויבט ווידער אָן צו מאַכען משוגענע העויות: אַ הוידע אין איין זייט פּאַוואָלי, אין דער אַנדערער זייט גיך, מיט אַ קרעכץ — „קחי". עס קרעכצט ביי דער נשמה, עס שלאָגט צום הארצען! אַ גאָטס רחמנות צו זעהן, ווי דער זייגער גוסס׳ט. און דער טאַטע, אויף איהם קוקענדיג, צאַנקט, געהט־אויס פאַר יסורים, ווערד אויס מענש.

ווי אַ גוטער דאָקטאָר אַ מומחה, וואָס איז זיך מפקיר פון׳ם חולה ווענען, ווענדט־איין אַלע כוחות, טראַכט־צו וואו ס׳איז פאַרהאַן אַ מיטעל אויף דער וועלט, כדי צו ראַטעווען דעם קראַנקען, נישט לאָזען איהם שטאַרבען, אַזוי האָט זיך דער טאַטע גענומען ראַטעווען דעם אַלטען זייגער מיט אַלע מעגליכקייטען.

— ווינציג וואָג, ווינציג חיות! — זאָגט דער טאַטע און הענגט־אָן אויף דער וואָג אַלע מאָל נאָך און נאָך משא: פריהער איין אייזערנע סקאָווראָדע, נאָכדעם אַ קופּערנע קוואָרט, שפּעטער אַ פּרעסעל איין אייזערנס, אַ זעקעלע זאַמד, אַ פּאָר ציגעל, — דער זייגער ציהט דערפון אַלע מאָל פריש חיות און געהט, מיט צרות טאַקי, מיט אַנגסטען, נאָר ער געהט. ביז עס האָט זיך געטראָפען איינמאָל ביינאַכט אַ גרויסער אומגליק.

דאָס איז געווען אים ווינטער, פרייטאָג־צו־נאַכטס. מיר האָבען אָפּגעגעסען די שבת׳דיגע וועטשערע, די געשמאַקע געפעפ־

פערטע פיש מיט חריין, די הייסע יויך מיט לאָקשען, דעם פּלוי־מענצימעס, און אָפּגעבענשט, ווי עס געהער צו זיין. די שבת'דיגע בענשליכט האָבען נאָך געצאַנקט. די דיענסט האָט דערלאַנגט פונ'ם אויווען פרישע, וואַרעמע, גוט אויסגעטריקענטע סעמעטש־קעס, און עס קומט אריין די מוהמע יענטע, אַ שוואַרצ'חנ'ודיג ווייבעל אָהן צייהן, וואָס דער מאַן האָט זי אַוועקגעוואָרפען און אוועקגעלאָזט זיך קיין אַמעריקא שוין עטליכע יאָהר.

— גוט שבת! — זאָגט די מוהמע יענטע. — איך האָב גע־וואוסט, אַז ס'איז ביי אייך דאָ פרישע סעמעטשקעס; דער חסרון, וואָס ס'איז נישטאָ מיט וואָס צו קנאַקען, נישט מעהר זאָל מיין שלים־מזל לעבען, וויפיעל איך האָב צייהן אין מויל... ווי געפעלט דיר, מלכה, די היינטיגע פיש, וואָס ס'האָט זיך אָפּגעטהאָן ביי זיי? איך פּרעג איהם, מנשה דעם פיליער, וואָס אַזאַ יקרות אויף אייך? שפּרינגט אונטער שרה־פּערעל די נגידית: „גיט מיר גי־כער, גיט מיר, ווענט מיר אָפּ אָט דאָס העכטעל!" „וואָס אַזאַ היטץ אויף אייך, זאָג איך, גאָט איז מיט אייך, דער טייך ברענט ניט, און מנשה וועט צוריק די פיש נישט פיהרען; ביי די נגידים, זאָג איך, איז, אַפּנים, געלט וואָלוועל און שכל טהייער?"... געהט זי דאָך מסתמא און עפענט אויף מיר אַ מויל: „קבצנים, זאָגט זי, האָבען דאָ נישט וואָס צו טהון... איין אָרעמאַן, זאָגט זי, טאָר זיך נישט גלוסטען"... וואָס זאָגסט דו אויף אַזאַ הולטייקע? לאַנג איז זי נעשטאַנען מיידעלוויז מיט איהר מאַמע אין מאַרק ביי'ם טישעל און פאַרקויפט סטיינגעלעך?... פּונקט אַזוי ווי פּעסיל־פּייסי־אברהם'ס נעמט זיך איבער מיט איהר טאָכטער, וואָס זי האָט וזתונה געהאַט פאַר אַ גביר פון סטרישטש, זי געגומען ווי זי שטעהט און געהט... אידישע גליקען — מע זאָגט, זי ווערד פאַר־שוואַרצט, קיין עין הרע, אויף איהרע יאָהר און טעג, קאָן נישט הויזען מיט די קינדער... וואָס זשע, ס'איז גוט צו זיין אַ שטיפ־מאַמע? מע זאָל גאָר באַהיט ווערען! אָט נעמט חוה'לען — דאַכט זיך, וואָס האָט מען צו איהר? זאָלט איהר זעהן, וואָס זי האָט פון

שטיפקינדער! טאָג ווי נאַכט הערט מען קולות, מע שטעלט זיך פייגען, פיטש־פּאַטש, דריי שלייערס אַ גראָשען...

די ליכט הויבען אָן אויסגעהן. דער שאָטען אויף די ווענד קלעטערט, דראַפּעט זיך העכער און העכער. די סעמעטשקעס טריש־טשען, דער עולם שמועסט, דערצעהלט מעשיות, גלאַט אַזוי אין דער וועלט אריין, איינע צו דער אַנדערער געהער זיך ניט אָן. נאָר מעהר פון אַלע רעדט די מוהמע יענטע.

— שאַ! — רופט זיך אָן די מוהמע יענטע. — למאי אָט האָט זיך ניט לאַנג געטראָפען נאָך אַ שענערע מעשה? ניט ווייט פון יאַמ־פּעלע, אַ ווערסט דריי, זענען גזלנים באפאלען אַ אידישע קרעטשמע, אויסגעקוילעט אַ גאַנצע שטוב מיט מענטשען, אַ פּיצעלע קינד אין וויעגעלע אויך געקוילעט, איבערגעלאָזט נור איין דיענסטמיידעל, וואָס איז געשלאָפען אין קעך אויפ'ן אויווען; זי האָט דערהערט, מע שרייט, איז זי אַראָפּגעשפּרונגען, דאָס דיענסטמיידעל, פונ'ם אוי־ווען, זי טהוט אַ קוק דורך דער שפּארינע פון דער טהיר, זעהט זי, דאָס דיענסטמיידעל, עס ליגט אויף דער ערד דער בעל־הבית מיט דער בעל־הבית'טע געקוילעטע, און בלוט אַ גאַנצער טייך. איז זי זיך מיישב, דאָס דיענסטמיידעל, און שפּרינגט אַרויס דורך אַ פענס־טער, און לויפט אַוועק גלייך אין שטאָדט אריין מיט אַ גוואַלד: „אידישע קינדער, ראַטעוועט, גוואַלד, גוואַלד, גוואַלד!!!“...

פּלוצים, אַזוי ווי די מוהמע יענטע גוואַלדעוועט דאָ, הערען מיר: טרררראַך — טאַררראַרראַך — באָם — דזין — דזין — באָם!... פער־טיעפט אין דער מעשה, האָבען מיר נאָר געמיינט, אַז גזלנים זענען אָנגעפאַלען אויף אונזער שטוב און האָבען אויסגעשאָסען פון צעהן הארמאַטען, אָדער ס'איז איינגעפאַלען דער דאַך, אָדער ס'איז ערד־ציטערניש, אָדער אַזוי עפּיס איין אומגליק איז געשעהן. מיר האָבען זיך נישט געקאָנט ריהרען פון די ערטער. אַ מינוט האָבען מיר גע־קוקט איינס אויף דאָס אַנדערע אָהן ווערטער, און אַלע מיט אַ מאָל האָבען מיר אָנגעהויבען צו שרייען: גוואַלד! גוואַלד! גוואַלד!—

פון גרויס אימפּעט חאַפּט מיך די מאַמע אַרום, קוועטשט מיך צו צום האַרצען און שרייט:

— מיין קינד, מיר זאָל זיין פאַר דיר, וועה איז מיר!

— האַ? וואָס? וואָס איז איהם? וואָס איז געשעהן? — שרייט דער טאַטע.

— גאָר ניט, גאָר נישט! שאַ! שאַ! — שרייט די מוהמע יענטע און מאַכט מיט די הענד, און דאָס דיענסטמיידעל לויפט אַריין פון קיך אַ טוידטע.

— ווער שרייט דאָ? וואָס איז? עס ברענט? וואו ברענט? וואו?

— ווער ברענט? וואָס ברענט? ברענען זאָלסט דו אויפ'ן פייער, דו מויד איינע, פאַרברענט און פאַר'שרפ'עט זאָלסט דו ווע־רען! — שרייט די מוהמע יענטע אויפ'ן דיענסטמיידעל. — אָט איז זי אויך דאָ, טאָמער איז קאַרג! נאַ דיר גאָר סע ברענט! אין דער ערד אַריין, צו אַלדי שוואַרצע יאָהר! האָסט דו נעהערט איין אַנ־טיק! וואָס שרייט איהר, וועלכע גוטע יאָהר? וואָס גוואַלדעוועט איהר? טפו אויף מיינע שונאים'ס קעפּ! מע האָט זיך דאָס אביסעל איבערגעשראָקען, טאָמער ווייסט איהר וואָס? פאַר אַ קלאָפּ! ניטאָ ווער ס'זאָל לאַכען! גאָט איז מיט אייך, דאָס איז דער זייגער, דער זייגער אַראָפּגעפאַלען, היינט ווייסט איהר שוין? מע האָט אָנגע־האַנגען אויפ'ן זיינער פון כל מאמינים שהוא, דריי פוד משא, איז ער אַראָפּגעפאַלען. וואָס איז דאָס חדוש? להבדיל, אַ מענטש וואָלט אויך ניט בעסער געוועזן! האָסט דו נעהערט אביסעל!...

ערשט דעמאָלט קומען מיר צו זיך. אויפגעשטאַנען אייגציגווייז פונ'ם טיש, גענהען מיר צו צום זייגער און בעטראַכטען איהם, ווי ער ליגט נעבאַך מיט'ן פּנים אַראָפּ, אַ דער'הרג'עטער, אַ צעבראָכע־נער, אַ צעשאָטענער, אַ סקאַליטשעטער אויף אייביג!

— אויס זיינער! — מאַכט דער טאַטע, טוידט ווי די וואַנד, אַראָפּגעלאָזט דעם קאָפּ, ווי בשעת מע געהט־צו צו אַ מת, צו אַ בר־

מינן. ער ברעכט די הענד, און טרערען שטעהען איהם אין די אויגען. איך קוק אויפ'ן טאטען, עס גלוסט זיך מיר וויינען.

— שא, זעה נאר, וואס דארף מען זיך אזוי אפעסען דאס הארץ? — זאגט די מאמע. — מסתמא אזוי באשערט. אנגעצייכענט מן השמים, אז היינט, אין דער דאזיגער מינוט, באדארף זיין דער סוף זיינער, ווי להבדיל א מענטש, גאט זאל ניט שטראפען פאר די רעד! א כפרה, ניט אים שבת דערמאנענדיג, פאר מיר, פאר דיר, פאר אונזערע קינדער, פאר אלע אונזערע ליעבע און געטרייע, און פאר כל ישראל, אמן סלה...

* * *

א גאנצע נאכט נאכדעם האבען זיך מיר געפלאנטעט זייגערס. עס האט זיך מיר פארגעשטעלט: אונזער אלטער זייגער ליגט אויף דער ערד, אנגעטהאן אין וויסע תכריכים. עס האט זיך מיר פארגעשטעלט, אז דער זייגער לעבט, נאר אויפ'ן ארט פונ'ם אומרוה ווארפט זיך הין און צוריק א לאנגע צונג, א צונג פון א מענשען, און דער זייגער קלינגט ניט, נאר ער קרעכצט, און איטליכער קרעכץ נעמט ביי מיר צו א שטיק געזונד... און אויפ'ן ציפערבלאט, דארט וואו איך בין געוואהנט צו זעהן תמיד דעם 12, דערזעה איך מיט א מאל א ציפער 13, טאקי דרייצעהן — איבר מעגט מיר גלויבען אויף נאמנות!...

ראבטשיק

אידישער הונד.

געשריבען אין יאהר 1901.

ראַבטשיק

(אַ אידישער הונד).

א.

ראַבטשיק איז געװען אַ הונד אַ װײסער מיט פלעקען, נישט קײן גרויסער, אַ מיטעלמעסיגער, אַ שטילער, נישט קײן אָנחאַפּער. ער האָט פײנט געהאַט, װי אַנדערע, אָנפאַלען אויף יענעם פון הינטען, אָפּרײסען אַ פּאָלע אָדער אַ ביס טהון אין דער ליטקע. ער איז געװען צופריעדען אַבי יענער זאָל איהם ניט טשעפּען. אדרבה, איהם האָט דעקוטשעט יעדער, װער עס האָט געהאַט גאָט אין האַרצען. געבען ראַבטשיקען אַ זעץ מיט אַ שטעקען פון הינטען, אָדער דערלאַנגען איהם מיט'ן אַבצאַס אין זײט אַרײן, אָדער װאַרפען איהם אַ שטײנדעל אין קאָפּ אַרײן, אָדער אויסגיסען אויף איהם אַ פּאָמעניצע — דאָס איז געװען בײ יעדען אַ שפּיעלכעל, כמעט אַ מצוה.

און ראַבטשיק, אַז ער האָט בעקומען אַ קלאַפּ, האָט ער זיך ניט אַנידערגעשטעלט, װי אַנדערע הינד, אויס'טענה'ען זיך, אויסהאַװקען זיך, בעװײזען די צײהן; נײן, ראַבטשיק פלעגט זיך בײ איטליכען קלאַפּ אײנבױגען כמעט ביז דער ערד מיט אַ קװיטש: אי — אי! און אַנטלױפען מיט אײן אַראָפּגעלאָזטען װײדעל, זיך בעהאַלטען אין אַ װינקעלע, פערטיעפען זיך אין געדאַנקען און חאַפּען פליעגען.

ב.

ווער איז געוועז ראַבטשיק? פון וואַנען האָט ער זיך גענומען? דאָס איז שווער צו וויסען. עס קאָן זיין, אַז ער איז פערבליבען אין הויף נאָך פון'ם אַלטען פריץ. מעגליך, אַז ער איז פערבלאָנזעט געוואָרען, פערלאָרען זיין בעל־הבית און צוגעשטאַנען צום נייעם בעל־הבית און פערבליבען אויף תמיד.

עס מאַכט זיך אַמאָל, איהר שפּאַציערט אויף דער גאַס, לויפט אייך נאָך אַ פריבלאָודנע הינטעל פיס־טרים. „וואָס איז דאָס פאַר אַ פריטשעפּע?" — טראַכט איהר זיך און הויבט אויף די האַנד אויפ'ן הינטעל: „פּשאָל וואָן!" דאָס הינטעל בלייבט שטעהן, בויגט זיך אויס, ווי אַ מענש, בשעת מע וויל איהם געבען אַ פּאַטש, און לויפט אייך נאָך ווייטער. איהר בויגט זיך אָן צו דער ערד, איהר טהוט אַ מאַך מיט דער האַנד, כלומרשט וואַרפט איהר דעם אַ שטיינדעל. עס העלפט נישט. איהר בלייבט שטעהן און קוקט אויפ'ן הינטעל; דאָס הינטעל בלייבט שטעהן און קוקט אויף אייך; איהר קוקט זיך איינס דאָס אַנדערע אין די אויגען אריין אָהן ווערטער. איהר טהוט אַ שפּיי און לאָזט זיך געהן — דאָס הינטעל לויפט אייך נאָך. איהר נעהמט אַרויס פון די כלים, איהר חאַפּט אַ שטעקען און צעלאָזט זיך אויף דעם מיט כעס. פאַלט דאָס הינטעל אויף איין עצה: ציהט זיך אויס אויף דער ערד מיט די פיסלעך אַרויף, ציטערט און קוקט אייך גלייך אין די אויגען אריין, ווי איינער רעדט: „נאַ! ווילסט מיך שלאָגען? — שלאָג!"...

אָט פון דעם מין הינד איז געוועזן אונזער ראַבטשיק.

ג.

ראַבטשיק איז געוועזן אַ הונד ניט קיין נאַשער. אין שטוב האָט גענומען ליגען נאָלד, האָט ער זיך ניט צוגעריהרט. ראַבטשיק האָט געוואוסט, אַז דאָס וואָס אונטער'ן טיש געהער צו איהם, און ווייטער איז ניט זיין עסק.

אין דער יונגענד, זאָגט מען, איז ער אפילו יאָ געווען אַ שטיקל חברה־מאַן. ער האָט איינמאָל געפּרובט אומגעהרען, אַפּנים, אַוועק־שלעפּען פונ׳ם זאַלץ־ברעטעל אַ פיסעל פון אַ גאַנז. האָט דערזעהען ברײנע די קעכין, אַ אידינע מיט שווארצע וואָנצים, און האָט גע־מאַכט אַ געשריי: אייזיק! אייזיק! איז געקומען צו לויפען איי־זיק, סאַמע אין דער מינוט, וואָס ראבטשק האָט געוואָלט דורכ־לויפען מיט׳ן געגזענעם פיסעל; האָט איהם אייזיק צוגעקוועטשט מיט דער טהיר אַזוי, אז האלב ראבטשיק איז געבליבען פון איין זייט טהיר, און די אַנדערע האַלב פון יענער זייט, און מע האָט זיך מיט איהם נוט אָפּגערעכענט: פון איין זייט האָט איהם געשלאָ־גען אייזיק איבער׳ן קאָפּ מיט אַ שטעקען, און פון דער אַנדערער זייט — ברײנע מיט אַ שייט־האָלץ און האָט ניט אויפגעהערט צו שרייען בשעת מעשה: „אייזיק! אייזיק!“

פון דעמאָלט אָן איז איהם פערבליבען אַ זכר: אַז מען איז צו־געגאַנגען צו איהם און אַ זאָג געטהאָן גלייך אין פנים אריין „איי־זיק!“ — פלעגט ער אַנטלויפען וואו דער שווארצער פעפער וואַכסט.

ד.

מעהר פון אַלע איז איהם דערגאַנגען די יאָהרען פּאראַסקע; די פּאראַסקע, וואָס האָט אונז געוואשען גרעט, געשמירט די שטוב און געמאָלקען די בהמה.

וואָס האָט זי געהאַט צו ראבטשיקען — איז שווער צו פער־שטעהן; ער פלעגט איהר תמיד זיין גרויס אין די אויגען, און ווען זי פלעגט איהם דערזעהען, פלעגט זי ווערען אָנגעצונדען: „שאָב טובי חוואָראָבאַ, סאָבאַקאַ נעווירנאַ!“... און ווי אויף־צו־להכעיס, פלעגט ראבטשיק ליעב האָבען דוקא פּלאָנטען זיך איהר פאַר די פיס.

ביי דער ארבייט פלעגט זיך פּאראַסקע אין איהם נוקם זיין, ווי מיר אין המנ׳ען: האָט זי געוואשען גרעט, פלעגט זי איהם אָפּגיי־סען מיט אַ קאַלט שעפעל וואַסער; ראבטשיק האָט פיינט געהאַט

אזא באַר, פלעגט ער זיך נאָכדעם דאַרפען לאַנג אָפּטרייסלען. האָט זי געשמירט די שטוב, פלעגט זי איהם פערפליאַסקען דאָס פּנים מיט ווייסען לעהם, ער זאָל זיך נאָכדעם בעלעקען אַ שעה כסדר. האָט זי געמאָלקען די בהמה, פלעגט זי איהם מכבד זיין מיט אַ שייט־האָלץ איבער די פיס. ראַבטשיק האָט זיך אויסגעלערענט שפּרינגען; אַז ס'איז געפלויגען אַ שייט האָלץ, פלעגט ער קונציג איבערשפּרינגען איבער דעם, ווי אַ מזיק.

איינמאָל האָט ער פון אזא כיבוד געחאַפּט אַ מיאוסען פּסק; פאַראַסקע האָט איהם געוואָרפען אַ שייט־האָלץ און געטראָפען אין דעם פעדערשטען פוס, האָט ראַבטשיק זיך צעשריגען נים מיט זיין קול, נאָר מיט אַ מאָדנעם קוויטש: אי־אַי־אַי־אַי־אַי! מען איז זיך צענויפגעלאָפען פונ'ם גאַנצען הויף. ראַבטשיק האָט דערזעהען מענשען, האָט ער זיך אָנגעהויבען פּעסטען, בעוויזען איטליכען דאָס איבערגעבראָכענע פיסעל, ווי איינער רעדט: „נאַט, זעהט, וואָס זי האָט מיר געטהאָן, פאַראַסקע!“... ראַבטשיק האָט געמיינט, אַז מע וועט זיך מסתמא אָננעמען זיין קריוודע, און פאַראַסקען וועט מען געווים קעפען פאַר אזא מעשה.

צום סוף איז גאָר צווישען עולם געוואָרען אַ געלעכטער; ברייי־נע מיט די וואָנצים איז אַרויסגעפלויגען פון קיך מיט אַ פּאָלאָניק און האָט זיך אַ שמיר געטהאָן איבער דער נאָז פון אונטען אַרויף מיט'ן נאַקעטען עלענבויגען: „איבערגעבראָכען דעם שלים־מזל אַ פוס? זעהר רעכט!“... אויך די קונדסים, די ווייסע־חברה'ניקעס, זענען זיך צענויפגעלאָפען און האָבען גענומען שרייען אויף ראַבטשי־קען און פייפען. איז אָנגעקומען פאַראַסקע און האָט איהם צורעכט געמאַכט דאָס מזל: זי האָט איהם אָפּגעגאָסען מיט אַ קריגעל זודיג וואַסער. האָט ראַבטשיק אויפגעהויבען אַ גוואַלד מיט אַ קוויטשע־ריי: אַי־אַי־אַי! אַי־אַי־אַי!... בשעת מעשה געשפּרונגען און גע־דרעהט זיך, געביסען זיך אַליין דעם וויידעל און נים אויפגעהערט צו גוואַלדעווען מיט אַזעלכע קולות, אַז צווישען די ווייסע־חברה'־ניקעס איז דאָס געלעכטער געוואָרען נאָך גרעסער. מע האָט דער־

זעהען ראַבטשיקען טאַנצען אויף דריי פיס, האָט מען אויסגע׳בטל׳ט אַלע בייזע חלומות אויף זיין קאָפּ און געשענקט איהם אַ פּאָר גוטע שטיקענס. ראַבטשיק האָט זיך געלאָזט לויפען מיט אַ קווימש, גע־קוליעט זיך און געקאַטשעט איבער דער ערד, און ווייסע־חברה׳ני־קעס זענען איהם נאָכגעלאָפען מיט שטעקלעך און מיט שטיינד־לעך, געהוקעט, געפייפט און געטיוקעט און פערטיוקעט איהם ווייט־ווייט פון דער שטאָדט ארויס, אַזש אויף יענער זייט מיהלען.

ה.

ראַבטשיק איז געלאָפען מיט דער דעה, אַז צוריק אין שטאָדט אריין זאָל ער שוין נישט קומען קיינמאָל, ווייל ער וועט לעבען! און געלאָפען איז ער אין דער וועלט אריין, וואו די אויגען וועלען טראָגען. געלאָפען — געלאָפען און געקומען צו לויפען אינ׳ם ערש־טען דאָרף אריין, האָט ער זיך בעגעגענט מיט די דאָרפישע הינד. די דאָרפישע הינד האָבען איהם ארומגעשמעקט פון אַלע זייטען.

— ברוך הבא, אַ הונד! פון וואַנען קומט מען און וואָס איז דאָס ביי דיר אַ צאַצקע אויפ׳ן רוקען? עפּיס ווי אויסגעסמאַ־לעט אַ שטיק פעל סאַמע אין מיטען?

— עך! פרעגט שוין נישט! — מאַכט צו זיי ראַבטשיק מיט אַ טרויעריגער מינע. — אַ סך צו דערצעהלען, נישטאָ וואָס צו הע־רען. איז נימ מעגליך ביי אייך איבערצונעכטיגען אַ נאַכט?

— אָך, מיט׳ן גרעסטען כבוד! — זאָגען די דאָרפישע הינד. — דער „אין־דרויסען‟ איז געווענוג גרויס און דער „אונטער׳ן־הימעל‟ איז נאָך גרעסער.

— ווי אַזוי איז דאָ ביי אייך מיט דער אכילה? — פרעגט ראַבטשיק. — מיט וואָס שטילט איהר דעם הונגער, אַז דער מאָגען מאָהנט מזונות?

— עט! נישט צו פערזינדיגען! —מאַכען די דאָרפישע הינד.— פּאָמעניצעס איז פאַרהאַן אומעדום, און צום פלייש האָט גאָט בע־שאַפען ביינער; אַ דאגה, לאָזען זיי עסען פלייש, די בעלי־הבתים,

וועלען מיר האָבען ביינער. אבי, ווי זאָגט איהר, פערשטופּען די קישקע.

— נו, און די בעלי־בתים ווי אזוי זענען עפּים ביי אייך? — פרעגט ווייטער ראַבטשיק און טהוט אַ דרעה מיט׳ן וויידעל, ווי איי־נער, וואָס וויל אויספרעגען, אויספאָרשען.

— די בעלי־בתים זענען בעלי־בתים. — מאַכען די דאָרפישע הינד און פערשלאָגען די רעד.

— נו, און פּאַראַסקע? — מאַכט ראַבטשיק.

— וואָסער פּאַראַסקע? — פרעגען די דאָרפישע הינד.

— אָט די פּאַראַסקע, — זאָגט ראַבטשיק — וואָס וואַשט גרעט, שמירט די שטוב און מעלקט די בהמה. איהר קענט ניט פּאַראַסקען?

די דאָרפישע הינד שטעהען, קוקען־אָן ראַבטשיקען ווי אַ חסר־דעה׳ניק: „וואָס פּאַראַסקעט ער אונז?" זיי שמעקען איהם נאָך אַ מאָל אַרום פון אַלע זייטען און צעגעהען זיך איינציגווייז, איט־ליכער אויף זיין מיסט.

ז.

„אָט גליקליכע הינד!"— טראַכט זיך ראַבטשיק און ציהט זיך אויס אויף גאָט׳ס ערד, אונטער גאָט׳ס הימעל, און וויל האַפּען אַ דרימעל; נאָר עס שלאָפט זיך ניט. ערשטענס, די אָפּגעבריהטע פעל; עס שמאַרצט איהם און עס בייסט איהם סכנות־נפשות! און די פליעגען דעקוטשען איהם זעהר שטאַרק, ס׳איז פון זיי נישט אָפּצו־טרייבען זיך! צווייטענס, בורטשעט איהם אין בויך; ער וואָלט אַ בעלן געווען עפּים קייען, איז נישטאָ וואָס; מע מוז צו־וואַרטען ביז אין דערפריה. און דריטענס, לאָזען איהם ניט שלאָפען די מחשבות פון דעם, וואָס ער האָט זיך אָנגעהערט צווישען די דאָר־פישע הינד; נישטאָ ביי זיי קיין אייזיקס, וואָס קוועטשען־צו מיט אַ טהיר און שלאָגען נאָכדעם מיט אַ שייט־האָלץ; ניטאָ ביי זיי קיין פּאַראַסקעס, וואָס גיסען־אָפּ מיט זודיג וואַסער; ניטאָ ביי זיי קיין ווייסע־חברה׳ניקעס, וואָס וואַרפען שטעקענס, פייפען און

טיוקען און פערטיוקען. „גליקליכע הינר אויף דער וועלט! און איך האב געמיינט, אז נאר דארט איז א וועלט. א ווארעם ליגט אין חריין און מיינט — ס'איז קיין זיסערס נישטא"...

ראבטשיק ווערד אנשלאפען, און עס חלומ'ט זיך איהם א פא־מעניצע, א גרויסע, א פולע, מיט שטיקלעך ברויט, קישקעלעך, אדע־רען פון פלייש, רעטשענע קאשע, אויסגעמישט מיט הירזש און מיט פאסאלים, און ביינער, ביינער — א גאנצער אוצר! ביינער פון קנעכלעך, ביינער פון ריפ, ביינער מיט מארך, און ביינדלעך פון פיש, און קעפלעך פון הערינג גאנצע, נאך נים קיין אויסגעסמאצקע־טע. ראבטשיק ווייסט נים, פון וואס זאל ער אנהויבען פריהער.

— ברוכים היושבים! — מאכען צו איהם די דארפישע הינד און קוקען פון דערווייטען, ווי ער גרייט זיך צו דער סעודה.

— קומט עסען! — זאגט ראבטשיק גלאט אזוי פון יוצא וועגען.

— עס געזונד! — זאגען די דארפישע הינד גאנץ פריינדליך.

פלוצים דערהערט ער א קול גלייך אין אויהער אריין: „אייזיק!"

ראבטשיק חאפט זיך אויף — ס'איז נאר א חלום!...

אין דער פריה האט זיך ראבטשיק געלאזט איבער די הויפען, געזוכט א פאמעניצע, א שטיקעל סעכער, א ביינדעל. נאר וואו ער קומט — זענען פערנומען אלע ערטער.

— קאן מען ביי אייך נישט איבערבייסען?—פרעגט ראבטשיק.

— דא? ניין! אפשר אינ'ם אנדערען הויף...

ראבטשיק לויפט פון איין הויף אינ'ם אנדערען. אומעדום דאס איינענע ליעדעל. איז ער זיך מיישב: וואס וועט ער ווארטען אויף דרך־ארץ? אמעהר, וועט ער צונעהן און וועט א חאפ טהון וואס עס וועט זיך לאזען. נאר ביי'ם ערשטען „חאפ" האט ער געחאפט פון די דארפישע הינד א מיאוסען פסק: פריהער האט מען אויף איהם אנגעהויבען קוקען בייז, הורשטען און בעווייזען צייהן, און נאכרעם זענען עטליכע מיט א מאל אנגעפאלען אויף איהם, געריסען און גע־

ביסען, איהם געמאַכט אַ תל פונ׳ם ווײדעל, אַרויסגע׳משלח׳ט מיט כבוד ביז אויף יענער זייט ראַגאַטקע.

ז.

אַראָפּגעלאָזט דעם ווײדעל, האָט זיך ראַבטשיק אַוועקגעלאָזט אינ׳ם אַנדערען דאָרף. געקומען צו לויפען אינ׳ם אַנדערען דאָרף — ווידער די אייגענע מעשה: תחילת גוטע רעד, אַ שענער גאַסט, מהיכא־תיתי. און נאָכדעם, אַז עס קומט צו דער פּאָמעניצע, הויבט מען אָן אויף איהם קוקען בייז, הורשטען, בעווייזען צייהן, רייסען און בייסען — און וואָן אויף אַלע פיער זייטען!

ראַבטשיקען איז נמאס געוואָרען דאָס נע־ונד זיין, דאָס אַרומ־וואַנדערען פון איין אָרט אינ׳ם אַנדערען, און ער האָט זיך מיישב געוועזן אַזוי: מענשען זענען שלעכט; הינד זענען אויך ניט בעסער; ער וועט זיך בעסער אַוועקלאָזען אין וואַלד אריין צווישען חיות.

און ראַבטשיק האָט זיך אַוועקגעלאָזט אין וואַלד אריין.

אַרומגעדרעהט זיך, איין הונד אַליין אין וואַלד, אַ טאָג און צוויי און דריי, האָט ער אָנגעהויבען פיהלען, אַז דער בויך ווערד איהם וואָס ווייטער אַלץ מעהר צענויפגעצויגען און די קישקעס אייננעשרומפּען, ממש עס געהט איהם אויס דאָס חיות פון הונגער און פון דאָרשט. האַטש נעם און ציה זיך אויס אין מיטען וואַלד און פגר אַוועק! און, ווי אויף־צו־להכעיס, גלוסט זיך איהם נאָך לעבען און לעבען.

און ראַבטשיק נעמט דעם ווײדעל אונטער זיך, ציהט אויס די פעדערשטע לאַפּעס, שטעלט אַרויס די צונג און לעגט זיך אַוועק אונטער אַ בוים און קלערט אַ הינטישע מחשבה: „וואו נעמט מען אַ שטיקעל ברויט? וואו קריגט מען אַ פּיצעל פלייש? אַ ביינדעל האַטש? וואָסער אַ קאָפּ?“ און פון גרויסע צרות ווערד ער אַ חקרן, אַ פילאָזאָף. ער הויבט אָן חקירה׳ן: „פאַר וואָס איז ער, הונד, מעהר געשטראָפט פון אַלע חיות ועופות און פון אַלע בעשעפענישען

אויף דער וועלט? למאי אַט פליהט אַ פויגעלע גלייך אין נעסט אריין... אַט לויפט אַ יאַשטשערקע אהיים אין איהר נאָרע אריין... אַט פויזשעט אַ ווערעמעל, אַ זשוקעל, אַ מערעשקע. — אַלע האָבען זיך זייער היים, אַלע געפינען זיך זייער בעדערפעניש; נאָר איך, הונד, האָוו־האָוו־האָוו!"...

— ווער האָווקעט דאָס דאָ אין וואַלד? — רופט זיך אָן אַ וואָלף, לויפענדיג פאַרביי, אַרויסגעשטעלט די צונג פאַר הונגער.

ראַבטשיק האָט קיינמאָל ניט געזעהען קיין וואָלף. ער מיינט, אַז דאָס איז אַ הונד, שטעהט ער אויף פּאַוואָלי, נישט געחאַפּט, ציהט זיך אויס, נעהט־צו צום וואָלף.

— ווער ביזט דו? — מאַכט צו איהם דער וואָלף מיט גדלות.— ווי אַזוי רופט מען דיך? פון וואַנען קומסט דו אָן? און וואָס טהוסט דו דאָ?

ראַבטשיק איז זיך ממש מחיה, וואָס ער האָט דערטאַפּט אַ גוטען ברודער; חאָטש פאַרהאַן פאַר וועמען די צרות אויסצוגיסען. און ער דערצעהלט איהם אויס זיין גאַנץ בימער הארץ.

— איך וועל דיר זאָגען דעם אמת, — לאָזט אויס ראַבטשיק דאָס טרויעריגע צעטעל זיינס — איך וואָלט מיך מחיה געווען, ווען איך בעגעגען מיך דאָ מיט אַ לייב, מיט אַ בער, אָדער חאָטש מיט אַ וואָלף.

— וואָס־זשע וואָלט געווען? — מאַכט דער וואָלף מיט אַ פּאַסקודנע שמייכעל.

— גאָר ניט. — זאָגט ראַבטשיק — ממה־נפשך, איז מיר בעשערט דער טוידט, לאָם איך בעסער פערצוקט ווערען פון אַ וואָלף, איידער פגר'ען פון הונגער צווישען אייגענע, צווישען הינד...

— נו! — מאַכט צו איהם דער וואָלף, בלאָזט זיך אָן און טהוט אַ קנאַק מיט די צייהן. — זאָלסט דו וויסען, אַז איך בין וואָלף! און איך האָב חשק דיך צערייסען אויף עטליכע שטיקלעך און מאַכען פון דיר איין אָנבייסען, מחמת איך בין זעהר הונגעריג, איך האָב שוין אכט טאָג אין מיין מויל ניט געהאַט!

דערהערט אזעלכע דבורים, האָט זיך אונזער ראַבטשיק אַזוי דערשראָקען, אַז עס האָט אויף איהם אָנגעהויבען ציטערען די אָפּ־געקראַכענע פעל.

— אדוני קעניג! טייערער רב וועלוועל! — מאַכט צו איהם ראַבטשיק מיט אַ רחמנות־פּנים און מיט אַ וויינענדיג קול. — לאָז דיר גאָט צושיקען בעסערע אַנבייסענס. וואָס ווערסט דו פון מיר האָבען, משטיינס געזאָגט? פעל און ביינער? פאָלג מיך, לאָז מיך אָפּ, האָב רחמנות אויף מיין הינטיש לעבען!...

און דערביי האָט ראַבטשיק אָראָפּגעלאָזט דעם ווידעל, אויס־געבויגען דעם רוקען, געפּויזעט אויפ׳ן בויך און געמאַכט אַזעלכע מיאוסע תנועות, אַז דעם וואָלף איז ניט גוט געוואָרען אויף צו חלש׳ען.

— נעם צענויף דעם פּאַסקודנעם ווידעל דיינעם — רופט זיך אָן צו איהם דער וואָלף — און אַנטלויף צו אַלדי שווארצע יאָהר, דו כלב שבכלבים, איך זאָל דיין טרפה׳נעם פּרצוף ניט אָנקוקען!...

נישט מוידט נישט לעבעדיג האָט זיך ראַבטשיק געלאָזט לוי־פען, ניט געפּיהלט די ערד אונטער זיך, מורא געהאַט זיך ארומקו־קען אפילו. ער האָט געמאַכט פּיס, אַוועק־אַוועק פון וואַלד, צוריק — אין שטאָדט אריין!

ח.

געקומען צוריק אין שטאָדט אריין, האָט ראַבטשיק אויסגע־פעהלט דעם הויף, וואו ער איז אויפגעוואַכסען, חאָטש דאָס הארץ האָט איהם געצויגען דוקא אהין, אין יענעם הויף, וואו מע האָט איהם גע׳הרג׳עט־געשלאָגען, אין יענעם הויף, וואו מע האָט איהם איבערגעבראָכען אַ פוס און אָפּגעבריהט דעם רוקען... האָט ער זיך געלאָזט לויפען אין מארק אריין, אהין צו די יאַטקעס, צווישען די קצב׳ישע הינד, צווישען א י י ג ע נ ע הייסט דאָס.

— סקאַצעל קומט! פון וואַנען איז אַ הונד? — מאַכען צו איהם די קצב'ישע הינד מיט אַ געהניץ און גרייטען זיך שוין אויף נאַכטלעגער.

— מאַקי אַ היגער. — מאַכט ראַבטשיק. — איהר האָט מיך ניט דערקענט? איך בין דאָך ראַבטשיק!

— ראַבטשיק? ראַבטשיק?... אַ קענטליכער נאָמען! — מאַ־כען די קצב'ישע הינד און קאָנען זיך כלומר'שט ניט דערמאָנען ווער דאָס איז.

— וואָס איז דאָס ביי דיר פאַר אַ צייכען אויפ'ן רוקען? — פרעגט איהם צאוציק, אַ קליין הינטעל, און שפרינגט איהם גלייך אין פנים אריין מיט גרויס עזות.

— מסתמא אַ סימן, מע זאָל איהם ניט פערבייטען, אָדער אַזוי פון שענקייט וועגען, וואָס פערשטעהט איהר ניט? — רופט זיך אָן מיט אַ ליצנות ראַודעק, אַ רויטער הונד מיט אַ מאַכנאַטער פעל.
— סאַ משל! — ענטפערט איהם סירקאָ, אַ גרויהער הונד, איין אַלטער בחור מיט איין אויגעל און מיט איין אָפּגעשניטענעם אויה־ער. — אויף צייכענס פרעגט מ י ך; א י ך וועל אייך זאָגען, וואָס דאָס איז. דאָס איז אַ צייכען פון מלחמות מיט אַנדערע הינד, מיט גאַנצע טיטשקעס...

— אַלע רעדען! — רופט זיך אָן זשוק, אַ שוואַרצער הונד אָהן אַ וויידעל. — אמעהר, לאָזט ראַבטשיקען רעדען, וועט ער אַליין דערצעהלען.

און ראַבטשיק ציהט זיך אויס אויף דער ערד און הויבט אָן צו דערצעהלען די גאַנצע געשיכטע זיינע. לאָזט נישט דורך קיין ברעקעל. אַלע ליגען און הערען זיך צו, נאָר ראַודעק, דער רויטער, וואָס האָט ליעב ליצנות, שלאָגט איהם איבער אַלע מינוט מיט אַ ווערטעל.

— ראַודעק, דו וועסט ניט אנשטומט ווערען? — מאַכט זשוק דער שוואַרצער, וואָס אָהן דעם וויידעל, און ציהט אויס אַ לאַנגען

געהניץ. — דערצעהל, דערצעהל, ראבטשיק! מיר האבען ליעב, אז מע דערצעהלט אונז מעשיות נאכ'ן עסען...

און ראבטשיק הערט ניט אויף צו דערצעהלען זיין טרויעריגע געשיכטע מיט איין אומעטינער שטימע, נאר קיינער הערט איהם נישט. צאוציק רעדט שטילערהייד מיט סירקא'ן, ראודעק זאגט ווערטלעך, און זשוק חראפעט, ווי צעהן סאלדאטען, חאפט זיך אויף אלע מאל און געהניצט און זאגט:

— דערצעהל, דערצעהל, ראבטשיק! מיר האבען ליעב, אז מע דערצעהלט אונז מעשיות נאכ'ן עסען...

ט.

גאנץ פריה איז שוין ראבטשיק געווען אויף די פיס. ער איז געשטאנען פון דערווייטען, בעטראכט די קצבים מיט די העקערס, ווי זיי האקען פלייש. אט הענגט א גאנצער פריידיק (פאדער־חלק) מיט'ן האלז אראפ און דאס בלוט רינט... דארט ליגט א זאדעק (הינטער־חלק), א מנה יפה, פעט, מיט שמאלץ בעוואכסען... ראב־טשיק קוקט און שלינגט די שליים. די העקערס האקען דאס פלייש אויף שטיקלעך, טהוען א ווארף אלע מאל א שטיקעל הויט, א שטי־קעל חלק, אדער א ביינדעל פאר די הינד. און די הינד שפרינגען־צו און חאפען־אונטער. ראבטשיק בעטראכט, ווי די הינד קליגען זיך, שפרינגען־אונטער אקוראט דארט, וואו מע בעדארף, לאזען נישט דורך קיין ביינדעל, און איטליכער הונד, בשעת ער בעקומט זיין חלק, טרעט ער אפ אויף א זייט, צעלעגט זיך מיט גרויסקייט און פראווועט די סעודה, קוקט זיך ארום אלע ווילע אויף די איבע־רינע הינד, ווי איינער רעדט:

— איהר זעהט א ביין? דאס איז מיינער א ביין, און איך עס איהם...

די איבעריגע הינד מאכען זיך ווי זיי זעהען ניט, און אינוועניג ביי זיך טראכטען זיי זיך:

— ווארגען זאלסטו דו זיך! אויסקרענקען זאלסטו דו דאס! א גאנץ פריהמארגען פרעסט ער און פרעסט, און מיר בעדארפען קוקען ווי ער עסט, עסען זאלען איהם ווערעם!...

און נאך איין הונד טראגט א שטיק פעל און זוכט איין ארט אויף צו איבערבייסען, אז קיינער זאל איהם ניט זעהען: ער האט מורא פאר א גוט אויג...

און נאך א הונד שטעהט אקעגען א בייזען קצב, וואס שמיצט זיך און שרייט און שעלט זיך מיט די איבעריגע קצבים. דער הונד דרעהט מיט'ן וויידעל און רופט זיך אן צו די איבעריגע הינד מיט א חניפה'לע:

— איהר זעהט אט דעם קצב? איא, זיי ווייזען אוים, דאכט זיך, גאר א בייזער? לאם איך האבען אזא יאהר, וואס פאר א טהייערער מענטש זיי זענען! איין דימענט אין דער וועלט! א גיל־דענער כאראקטער! זיי האבען באמת רחמנות אויף א הונד; זיי זענען א „הינטען־פריינד"... אט באלד וועט איהר זעהען, ווי עס פליהט א ביין מיט א שטיק פלייש — האפ!

און ער טהוט א שפרונג אין דער לופטען און א קלאפ מיט די צייהן, כדי יענע זאלען מיינען, אז ער האט דא געחאפט א גראבס...

—ביידע זאכען: — רופט זיך אן א הונד מן הצד — אי א חנופה'ניק א שקרן, אי א בעריהמער, דער רוח זאל איהם נע־מען!...

און נאך א הונד שטעהט ביי'ם קלעצעל, וואס מע האקט דע־רויף פלייש, און בשעת דער העקער קעהרט זיך אפ אויף א ווײלע, שפרינגט דער הונד ארויף אויפ'ן קלעצעל און לעקט מיט דער צונג. ווערד א האווקעריי צווישען עטליכע הינד: זיי מסר'ען איהם פאר'ן העקער און חאפען די ערד, אז דער הונד דער גנב האט גענאשט א שטיק פלייש, אזא שטיק גאלד זאלען זיי האבען! זיי זאלען אזוי זעהען פאר זיך אלדאס גוטס, ווי זיי האבען אליין געזעהען מיט זייערע אויגען! אויב ניט, זאלען זיי איינגעמען א מיתה משונה

אויפ'ן אָרט, זיי זאָלען זיך דערוואַרגען מיט'ן ערשטעןביינדעל, זיי זאָלען ניט פערמאָגען די הערנער מיט די קאָפּיטעם פון די גע־קוילעטע שאָף !...

— פע, חלשות ! סע שלאָגט צו דער גאַל ! — רופט זיך אָן איין אַלטער הונד פון דער זייט, וואָס וואָלט אליין אַ בעלן געוועזען עפּים אַ לעק טהון. און ראַבטשיק בעטראַכט זיך: וואָס וועט זיין דער תכלית, וואָס ער וועט דאָ שטעהן און קוקען? אַלע הינד שפּרינגען און חאַפּען, וועט ער אויך טהון דאָס, וואָס אַלע הינד טהוען... און איידער ער קוקט זיך ארום, האַלט מען איהם שוין ביי'ם נאַרגעל און מע רייסט איהם, עטליכע הינד מיט אַ מאָל, און מע בייסט איהם כאַמע אין יענעם אָרט, וואו עס טהוט וועה...

ראַבטשיק לאָזט אַראָפּ דעם ווידעל, פערקלויבט זיך אין אַ ווינקעל, ציהט אוים די מאָרדע און הויבט אָן וואָיען.

— וואָס וויינסט דו? — מאַכט צו איהם זשוק און בעלעקט זיך נאָכ'ן אָנבייסען.

— ווי אזוי זאָל איך ניט וויינען? — זאָגט ראַבטשיק. — איך בין דער אומגליקליכסטער פון אַלע הינד אויף דער וועלט! איך האָב געמיינט, אַז דאָ, צווישען אייגענע, וועל איך חאַטש עפּים חאַפּען. גלויב מיר, איך וואָלט נישט געקראָכען; נאָר איך בין טוידט־הונגעריג, עס געהט מיר אוים דאָס חיות!

— איך גלויב דיר. — מאַכט צו איהם זשוק מיט אַ זיפץ. — איך פערשטעה וואָס הייסט הונגער. איך געה אריין אין דיין טרויעריגער לאַגע. נאָר איך קאָן דיר גאָר נישט העלפען. דאָ איז שוין אזוי איינגעפיהרט, אַז יעדער קצב האָט זיך זיין הונד, און יעדער הונד האָט זיך זיין קצב...

— איז מאַקי רעכט אזוי? — זאָגט ראַבטשיק. — וואו איז יושר? וואו איז הינטליכקייט? סטיימטש, אַ הונד זאָל צווישען הינד פערפאַלען ווערען?! אַ הונגערינער צווישען זאַטע זאָל אוים־געהן פון הונגער?!

— איך קאָן דיר העלפען נאָר מיט אַ זיפץ. — זאָגט זשוק, געהניצט גאַנץ געשמאַק און האַפּט אַ דרימעל נאָכ'ן אָנבייסען.

— אַז ס'איז יאָ אַזוי, — מאַכט ראַבטשיק און נעמט זיך אָן מיט האַרץ — וועל איך געהן גלייך צו די קצבים; אפשר וועל איך מיר אויך אויסהאָוועקן אַ קצב...

— געזונדערהייד! — זאָגט זשוק. — אַבי דו זאָלסט ניט געהן צו מיין קצב, וואָרום אַז דו וועסט געהן צו מיין קצב, וועל איך דיך מאַכען אָהן אַ וויידעל, אַזוי ווי איך, דו זעהסט, צי ניין?

י.

און ראַבטשיק איז אַוועק גלייך צו די קצבים, דורכגעלאָזט, אויסגעפּעהלט אַלע הינד און האָט זיך אָנגעהויבען צו־שמייכלען צו די העקערס, שפּרינגען אין פּנים אריין און דרעהען מיט'ן וויי־דעל. נאָר צום שלים־מזל שלעפּט זיך. איינער אַ העקער, אַ געזונ־דער יונג מיט ברייטע פּלייצעס, האָט אויף קאַטאָוועס, אַפּנים, איהם אַ וואָרף געטהאָן אַ האַק — אַ גליק, וואָס ראַבטשיק קאָן שפּרינגען, אַניט, וואָלט ער צעהאַקט געוואָרען אויף צווייען.

— דו טאַנצסט דאָך גאָר נישקשה'דיג! — מאַכט צו איהם ראַודעק מיט אַ ליצנות. — אַ סך שענער פון אונזער צאַוציקען. צאַוציק! קום אַהער, וועסט דו זעהען, ווי מע טאַנצט!...

צאַוציק קומט צו לויפען און שפּרינגט ראַבטשיקען גלייך אין פּנים אריין. ראַבטשיק קאָן דאָס שוין מעהר ניט איבערטראָגען. ער האַפּט אָן צאַוציקען מיט די צייהן, לעגט איהם אַנידער און בייסט איהם אין בייכעל אריין. ער לאָזט אויס צו איהם זיין גאַנץ ביטער האַרץ, און האַפּט די פיס אויף די פּלייצעס און מאַכט אַ ויברת. ער פערקלויבט זיך איינער אַליין אין פעלד, ציהט זיך אויס אין מיטען טראַקט, בעהאַלט פאַר דאַסאַדע און פאַר בזיון די מאָרדע צווישען די לאַפּעס און וויל נישט אָנקוקען די ליכטיגע שיין. עס אַהרט איהם אפילו ניט, וואָס די פליעגען האָבען איהם

בעפּאַלען און בייסען איהם; לאָזען זיי בייסען, לאָזען זיי רייסען, סאַי ווי סאַי אין דער ערד מיט'ן קאָפּ!...

— עק וועלט! — טראַכט זיך ראַבטשיק. — אַ הונד זאָל נישט קאָנען צווישען הינד, צווישען אייגענע, איבערלעבען אַ טאָג אפילו, — מעג זיך שוין איבערקעהרען די גאַנצע וועלט! . . .

. . . .

א אידיש פערדעל.

נעשריבען אין יאהר 1902.

מְתוּשֶׁלַח

(אַ אידיש פערדעל).

א.

מ ת ו ש ל ח — אזוי האָט מען איהם אַ נאָמען געגעבען אין כתרילעווקע דערפאַר, וואָס ער איז געווען אָנגעשטאָפּט מיט יאָהרען, נישט געהאַט שוין איין צאָהן אין מויל, אַ חוץ צוויי־דריי פּענקעס, וואָס מיט זיי פלעגט ער קוים מיט צרות קייען — אַבי ס'איז נאָר געווען וואָס. אַ הויכער, אַ מאָגערער, מיט איין אָפּגעבאָרעטער פעל, מיט אַ צע'הרג'עטען רוקען, קאַלי אויגען, אויף איינעם אַ בעלמע, דאָס אנדערע רויטליך, אויסגעקנעכעלטע פיס, שפּיצינע קליבעס, איינגעפאַלענע זייטען, די אונטערשטע ליפּ אַביסעל אראָפּגעלאָזט, ווי פערוויינט, דער ווידעל איין אויסגעפליקטער — אָט האָט איהר זיין פּאָרטרעט. און גדיענט האָט ער אויף די עלטערע יאָהרען אין כתרילעווקע ביי כתריאל דעם וואַסערפיהרער ביי'ם פעסעל פאַר אַ פערדעל.

בטבע איז מתושלח געווען אַ רוהיגער, אַ האָרעפּאַשנער, נאָר איין אויסגעהאָרעוועטער נעבאָך. אָנגעטיאָפּקעט זיך דעם גאַנצען טאָג אין דער כתרילעווקער לעהמינער בלאָטע און פערזאָרגט די שטאָדט אויף אַ גאַנץ מעת־לעת מיט וואַסער, איז ער געווען צופריעדען, אז מע האָט איהם אויסגעשפּאַנט פונ'ם פעסעל, אונטערגעוואָרפען אַביסעל שטרוי און פערביסען מיט אַ פּאָמעניצע, וואָס כתריליכע האָט איהם אונטערגעטראָגען מיט אזא פנים, ווי מע טראָגט, אַשטייגער, אונטער זעהר איין אָנגעלעגטען גאַסט אַ

פּאַלומיסעק מיט פּיש, אָדער אַ שיסעל מיט וואַרעניקעס. אויף דער דאָזיגער פּאָמעניצע פּלעגט מתושלח ארויסקוקען ווי אויף עפּיס רעכטס, מחמת דאָרטען האָט זיך געפונען אַלע מאָל איין אויסגע־ווייקט שטיקעל ברויט, קאַשע אַביסעל, וכדומה אַזעלכע ווייכע זאַ־כען, וואָס מע פערשפּאָרט צו זיי צייהן. דעם גאַנצען טאָג האָט כתריליכע געזאָמעלט פון מתושלח'ס וועגען, געוואָרפען אין פּאָ־מעניצע אריין וואָס ס'איז איהר געקומען אין די הענד אריין, — לאָז דאָס פערדעל נעבאַך האָבען וואָס צו עסען, — און מתושלח, אַז ער האָט איבערגעביסען, האָט ער זיך אויסגעדרעהט מיט'ן פּנים צום פעסעל און מיט'ן הינטען, מחילה, צו כתריליכען, ווי איינער רעדט: „אַ דאַנק אייך פאַר אייער זאַלץ און ברויט"... בשעת מעשה אראָפּגעלאָזט די אונטערשטע ליפּ נאָך נידעריגער, דאָס זע־הענדיגע אויגעל צוגעמאַכט, און אריינגעלאָזט זיך אין טיעפע פער־דישע געדאַנקען.

ב.

מיינט נישט פון דעסטוועגען, אַז אַלע מאָל, זינט מתושלח איז אַ פערד, איז ער געוועזען אַזוי, ווי ער ווערד דאָ אויסגעמאָהלט. אמאָל, אין די יונגע יאָהרען, בשעת ער איז נאָך געוועזען אַ לאָשע־קעל און נאָכגעלאָפען דער מאַמען נאָכ'ן וואָגען, האָט ער זיך גע־שניטען גאָר אויף אַ גוט פערדעל. מבינים האָבען אויף איהם גע־זאָגט נביאות, אַז עס וועט פון איהם אויסוואַכסען אַ פערדעל גאָר אויף חדושים. „אָט וועט איהר זעהען, — האָבען זיי געזאָגט — ער וועט נאָך געהן אמאָל געשפּאַנט אין אַ קאַרעטע מיט די שענסטע מיט די בעסטע פערד!"...

אז דאָס לאָשעקעל איז אויסגעוואַכסען און געוואָרען אַ פער־דעל, האָט מען דעם מחילה אָנגעטהאָן אַ ציימעל און ארויסגעפיהרט אויפ'ן יריד, אָוועקגעשטעלט צווישען אַ גוזמא פערד, דורכגעטרי־בען איהם אַ מאָל פופציג הין און צוריק, געקוקט איהם אַלע מינוט אין די צייהן אריין, אויפגעהויבען די פיס און בעטראַכט די קאָפּי־

טעס, — און איבערגעגעבן איהם פון איינעם צום אנדערען.

פון דעמאָלט אָן הויבט זיך אָן פאר איהם א לאַנגער גלות. א נע־ונד זיין פון איין אָרט אויפ'ן אנדערען, א בייטעניש פון איין בעל־הבית צום אנדערען, א שלעפען פון גרויסע שווערע וואָגענס מיט דרייסיג פוד משא, א טיאָפקען ביז'ן בויך אין דער בלאָטע, און א סדרה פון ביימשען, שמעקענס מיט קלעפ אין זייט אריין, אין קאָפ און אין די פיס און אין אנדערע ערטער.

ג.

א שטיק צייט איז ער געגאַנגען אין דישעל ביי א פּאָטשטאָווע וואָגען אונטער'ן גלאָק, וואָס האָט איהם ניט אויפגעהערט צו קלינ־גען אין די אויהערען אריין: גלין־גלין־גלאָן! גלין־גלין־גלאָן! און געלאָפען משוגענערווייז הין און צוריק אלץ אויף איין טראַקט. נאָכדעם איז ער אריבער צו א פּראָסטען בעל־הגוף, וואָס האָט גע־ארבייט מיט איהם כל עבודת־פרך: געאַקערט און געזעעט, גע־פיהרט א מורא'דיגען וואָגען מיט תבואה, א פאס וואסער, א וואָ־גען מיט מיסט, פערדישקייט און קוהענקייט וכדומה אזעלכע גראָבע ארביים, צו וועלכע ער איז כלל נישט געוואָהנט געוואָרען. פון דאָרטען איז ער אריינגעפאַלען צו א ציגיינער אין די הענד אריין; האָט מיט איהם דער ציגיינער געמאַכט אזעלכע זאכען, מיאוסע סגולות צום לויפען, וואָס ער וועט זיי ניט פערגעסען וויל ער וועט לעבען!... פונ'ם ציגיינער איז ער אריבער אין א טאַבון אריין מיט נאָך א סך פערד, און פון דאָרטען איז ער אין א קורצער צייט מגולגל געוואָרען קיין מאַזעפּעווקע צו א בעל־עגלה מיט א שווערען וואָגען, געקאָוועט אין אייזען, מיט א סך גלעקלעך און מיט א משונה־מאָדנע צעשמידערטע סוכה, וואָס מע רופט דאָס „בויד“. דאָ, ביי'ם בעל־עגלה מיט דער בויד, האָט ער געהאַפּט ביימשען מיט שמעקענס אָהן א שיעור, גלייך ווי א פערדישע פעל איז פון לעדער — ניט פון בלוט און פלייש, גלייך ווי פערדישע זייטען זענען פון אייזען — ניט פון ביינער. וועה־

ווען, וויפיעל מאָל פלעגט זיך מאַכען, אַז קוים־קוים וואָס ער פלאָנ־טעט מיט די פיס, פיהלט ווי אָבצווייננעס ציהען איהם פאַר די ליטקעס, און אין בויך אַ שווערע משא, עפּיס ווי אַ קנויל — און ער, דער אַכזר׳ישער בעל־עגלה, — „נאָ“ און „וויאָ“, און אַ שמיץ מיט דער בייטש, און אַ זעץ מיט דער פּוזשעלי, — טאָמער ווייסט איהר וואָס?

אַ שטיקעל גליק האָטש, וואָס ביי דעם בעל־עגלה איז איינ־געפיהרט איין טאָג אין דער וואָך אַזעלכער, וואָס מע שטעהט אויף איין אָרט, מע שטעהט און מע קייעט און טהון טהוט מען גאָר ניט. מתושלח פלעגט ניט איין מאָל פערקלערען זיך; זיין פערדישער מח האָט נישט געקאָנט משיג זיין: וואָס איז דער שכל פון׳ם דאָזיגען טאָג, וואָס מע ריהרט ניט פון׳ם אָרט? און פאַר וואָס זאָל ניט זיין אַזוי כסדר? — פלעגט ער זיך טראַכטען, אויפשטעלען די אויהערען, צומאַכען איין אויגעל און קוקען אויף זיינע צוויי חברים, וואָס זענען געשטאַנען מיט איהם צוגעבונדען צו איין בויד.

ד.

פון׳ם בעל־עגלה מיט׳ן ביידעל איז ער אריינגעקומען אין אַ דרעש־מאַשין, געאַרבייט עבודת־פּרך, זיך געדרעהט גאַנצע טעג אַרום אַ ראָד, זיך אָנגעגעסען גוט מיט פּאַראָך און מיט פּאָלאָווע, וואָס איז איהם געקראָכען אין נאָז אריין, אין מויל און אין די אויגען אריין, און פערדולט געוואָרען פון׳ם טראַך־טאַראַראַך. „וואָס וועט זיין פון׳ם דרעהען זיך? — פלעגט ער זיך ניט איין מאָל טראַכטען און וועלען אָפּשטעלען זיך אויף אַ מינוט. — ווער האָט דאָס אויסגעקלערט דעם שכל פון דרעהען זיך אויף איין אָרט?“... מע האָט איהם אָבער לאַנג נישט געלאָזט טראַכטען; פון הינטען איז געשטאַנען איינער מיט אַ בייטש און נישט אויפ־געהערט צו הוקען אויף איהם: הו־הי! הו—הי!... „פּרא־אדם איינער! — טראַכט ער זיך און חאַפּט אַ קוק מן הצד אויף יענעם וואָס מיט דער בייטש. — איך וואָלט אַ בעלן געווען זעהען, מע זאָל

דיך איינשפאנען אַט־אַ־דאָ אין דער ראָד און אונטערשמייסען דיך. דו זאָלסט דיך דרעהען אָהן אַ שום טאָלק!"...

סע פערשטעהט זיך, אז פון אזא מין דרעהען זיך אין שטענ־דיגען פאַראַך איז ער אַרוים נעבאַך אַ קאַליקע, אויף איין אויג אַ בעלמע, דאָס אנדערע אביסעל רויטליך, און אויף די פיס איז ער אויך געוואָרען אביסעל נעחאַפט. מיט אזא שאַרפען חסרון האָט ער שוין געטוינט אויף זיעבען און נייענציג כפּרות; האָט מען איהם אַרויסגעפיהרט וויעדער אַ מאָל אויפ'ן יריד, טאָמער וועט מען איהם קאָנען עמיצען פערטהון. מע האָט איהם גאַנץ פיין אויסגע־קעמט, אויסגעפּוצט, דעם ווידעל כלומר'שט אונטערגעבונדען און די קאַפּיטעס צוגעפאַרבט מיט פעטען; — עס האָט אָבער נישט גע־האָלפען, אַ וועלט נאַרט מען נישט. וויפיעל מע האָט איהם נישט געמוטשעט, ער זאָל זיך בחור'ען, האַלטען דעם קאָפּ מיט גדלות, — ער האָט זיך נעטהאָן זיינס: אַראָפּגעלאָזט דעם קאָפּ מיט גרויס ענוות, די פיסלעך אויסגעקנעכעלט, די אונטערשטע ליפּ אַראָפּגע־לאָזט אביסעלע אויף אַ זייט, און פון איין אויג געלאָזט אַ טרער... ניין, עס האָבען זיך שוין נישט געפונען אויף איהם קיין בעלנים! אַ פּאָר מענשען זענען צוגעגאַנגען צו איהם, שוין אפילו אין מויל אריין נישט געקוקט, נאָר אזוי אַ מאַך געטהאָן מיט דער האַנד אויף איהם איבער דער מאָרדע, אויסגעשפּיגען און אוועקגעגאַנגען. איינער האָט זיך יאָ אָפּגעריסען אַ בעלן, נאָר נישט אויף איהם — אויף זיין פעל. מע האָט אָבער נישט געקאָנט דורכקומען פאַר'ן מקח; יענער, דער פעל־הענדלער, האָט בעוויזען אַ חשבון, אז עס לוינט נישט: דאָס אָפּפיהרען איהם, דאָס אומוואַלגערען מיט'ן אָפּשינדען וועט קאָסטען מעהר וויפיעל די פעל איז ווערטה.

ס'איז איהם אָבער בעשערט געווען, אפנים, אַ גוט עלטער, איז אונטערגעשפּרונגען כתריאל דער וואַסערפיהרער און האָט איהם געבראַכט צו פיהרען קיין כתרילעווקע.

ביז אהער איז כתריאל דער וואסערפיהרער, א איד א ברייט־ביינינגער, מיט א צעפּלעצטער נאָז און מיט א בעוואכסען פּנים פון אויבען ביז אראָפּ, געווען אליין דער וואסערפיהרער און אליין דאָס פערדעל, דאָס הייסט, ער האָט זיך אליין איינגעשפּאַנט מחילה אין פעסעל און צעפיהרט איבער דער שטאָדט דאָס וואסער. וויפיעל כתריאל איז פערשווארצט געוואָרען דאָס גאנצע לעבען זיינס, האָט ער קיינעם נישט מקנא געווען אויף דער וועלט; נאָר אז ער האָט געזעהען עמיצען פאָהרען מיט א פערדה, פלעגט ער זיך אָפּשטעלען און לאנג־לאנג נאָכקוקען יענעם די טריט. זיין איינציגער וואונש אויף דער וועלט איז געווען: גאָט זאָל איהם העלפען, ער זאָל קאָנען זיך צושלאָגען צו א פערדעל. נאָר וויפיעל ער האָט נישט גע־קלויבען, האָט ער נישט געקאָנט דערשלאָגען זיך צו אזא קאפּיטאַל, וואָס ער זאָל דערויף קאָנען קויפען א פערדעל. פון דעסטוועגען האָט ער נישט דורכגעלאָזט קיין יריד, ער זאָל זיך נים דורכגעהן צווישען די פערדלעך, גלאַט אזוי א קוק טהון, ווי זאָגט מען: א טאָפּ אין וואָגען. דערזעהען איין אומגליקליך, פערוואָגעלט, דער־שלאָגען פערדעל שטעהן אין מיטען יריד אָהן א ציימעל, נישט צוגעבונדען אין ערגיץ, האָט זיך כתריאל אָפּגעשטעלט. דאָס הארץ האָט איהם געזאָגט, אז דאָס פערדעל בעדאַרף זיין אָנגעמאָסטען פאַר זיין געלד.

כך הוה. ער האָט זיך לאנג נישט בעדאַרפט דינגען; כתריאל האָט גענומען דאָס פערדעל און איז מיט א פריילוך הארץ געלאָפען אהיים. געקומען אהיים, האָט ער אָנגעקלאַפּט אין דער טהיר פון דרויסען, איז ארויסגעגאנגען כתריליכע א דערשראָקענע.

— וואָס איז דאָס? גאָט איז מיט דיר!

— געקויפט, ווי איך בין א איד, געקויפט!

כתריאל און כתריליכע האָבען נישט געוואוסט, וואו מע זאָל אהינטהון דאָס פערדעל. זיי זאָלען זיך נים שעמען פאַר די שכנים,

וואַלטען זיי דאָס אַריינגעפיהרט אין שטוב אַריין. גיך איז בעשאַפען געוואָרען אביסעל שטרוי און היי, און כתריאל מיט כתריליכען האָבען זיך אַוועקגעשטעלט, זיך געשפּיגעלט אינ׳ם פערדעל, זיך גאָר נישט געקאָנט אָנקוקען.

אויך די שכנים זענען זיך צענויפגעקומען אָנקוקען די כשר׳ע מציאה, וואָס כתריאל האָט געבראַכט צו פיהרען פונ׳ם יריד; מע האָט געלאַכט פונ׳ם פערדעל, געמאַכט חוזק; עס זענען געפלוינען ווערטלעך אַלערליי, ווי געוויינטליך. דער האָט געזאָגט אַ חכמה, אַז דאָס פערדעל איז גאָר נישט קיין פערדעל, נאָר אַ „מויל־אייזעל“! און דער אַנדערער האָט געזאָגט: וואָסער מויל־אייזעל? ס׳איז גאָר אַ קאַץ! דער דריטער האָט געזאָגט: ס׳איז אַ רוחניות, מע בעדאַרף דאָס היטען פון אַ ווינט, וואָרום אַ רעכטער ווינט קאָן דאָס חלילה אַוועקטראָגען.

— וויפיעל קאָן דאָס אַלט זיין? — האָט איינער אַ פרעג געטהאָן.

— מעהר וויפיעל כתריאל מיט כתריליכען אינאיינעם.

— מתושלח׳ס יאָהרען.

— מתושלח!

און פון דעמאָלט אָן איז איהם פערבליבען דער נאָמען „מתושלח“ עד היום הזה.

ו.

דערפאַר איז איהם אָבער געווען ביי כתריאל דעם וואַסערפיהרער אַזוי, ווי נאָך קיינמאָל נישט, אפילו גאָר אין די גוטע יאָהרען. ערשטענס, איז די אַרבייט עפּים גאָר אַ גרינגערע און גענוג, שלעפּען אַ פעסעל וואַסער און ביי יעדער שטוב אָפּשטעלען זיך — אויך מיר איין אַרבייט! און דער בעל־הבית איז עפּים גאָר אַ דימענט. אַ מענש זאָל זיך ניט צוריהרען, קיין הויכען געשריי נישט טהון, האַלטען אַ בייטש פון יוצא וועגען! היינט דאָס עסען. אמת, קיין האָבער קוקט ער נישט אָן: נאָר צו וואָס

טויג איהם דער האָבער. אז ער האָט במילא נישט מיט וואָס צו קייען? נישט גלייכער שוין די פּאַמעניצע מיט די ווייכע שטיק־לעך ברויט, וואָס כתריליכע טראָגט איהם אַלע טאָג אַקעגען? און נישט אַזוי די פּאַמעניצע, ווי דאָס דערלאַנגען די פּאַמעניצע. מע בעדאַרף זעהען, ווי כתריליכע שטעהט בשעת מעשה צענויפגע־לעגט די הענד אויפ'ן הארצען און קלויבט נחת פון מתושלח'ן, ווי ער עסט דאָס, קיין עין־הרע נים. קומט ביינאַכט, בעט מען איהם אוים אין הויף אַביסעל שטרוי און מע נעהט אַרוים אַלע מאָל אָדער כתריאל אָדער כתריליכע געוואָהר ווערען, צי מע האָט איהם הלילה נים אַוועקגע'לקח'ענט. גאַנץ פריה, אז גאָט אַליין שלאָפט נאָך, איז שוין כתריאל ביי'ם פערדעל. ער שפּאַנט דאָס איין פּאַוואָלינקע אין פעסעל, זעצט זיך אויף און פאָהרט צום טייך נאָך וואַסער און זינגט בשעת מעשה מיט אַ משונה־מאָדנעם ניגון:

אשרי האיש אשר לא הלך...

„אז וואָהל איז דעם מענשען, הייסט דאָס, וואָס געהט נישט צו־פוס"... און אז ער גיסט אָן דאָס פעסעל מיט וואַסער, געהט ער שוין צוריקוועגס צו־פוס אָהן אַ ניגון, טיאַפּקעט גלייך מיט מתושלח'ן אין דער בלאָטע, דרעהט מיט דער בייטש: — „נו זשע, מתושלח, ריהר זיך, ריהר זיך!"

מתושלח שלעפּט די פיס פון דער בלאָטע, שאָקעלט מיט'ן קאָפּ און האַפּט אַ קוק מיט'ן איינציגען אויגעל אויפ'ן בעל־הבית און טראַכט זיך בשעת מעשה: „זינט איך בין אַ פערד, האָט זיך מיר נאָך נים געטראָפען דיענען ביי אַזאַ משונה־מאָדנע בריאה!" און דאָס פערדעל איז זיך מיישב, טהוט זיך אַ רוק אויף די הינ־טערשטע פיס און שטעלט זיך אָפּ אויף אַ ציקאַוועסט אין מיטען דער בלאָטע, ווי איינער רעדט: „אַנו, לאָמיר אינמיסטען זעהען, וואָס וועט זיין דערפון?"... דערזעהען, אז דאָס פערדעל האָט זיך פּלוצים אנידערגעשטעלט, הויבט אָן כתריאל אַרומדרעהען זיך אַרום פעסעל, בעטראַכטען די רעדער, די אַקסען, די שטריקלעך; און מתושלח, אויסגעדרעהט דעם קאָפּ צו כתריאל'ען און אַ מאַך

מיט די ליפּען, ווי אַ שמייכעל געטהאָן, טראַכט ער זיך: „אַ טפּש אַט דער וואַסערפיהרער! אַ חושים, אַ פּראָסטע בהמה!"...

ז.

ס'זאָל כסדר זיין גוט אויף דער וועלט — דאָס איז נישט פאַרהאַן. אויף וויפיעל מתושלח האָט זיך געפיהלט גליקליך אויף דער עלטער ביי כתריאל'ען און כתריליכען, אַזוי פיעל איז ער אויסגעריסען געוואָרען, אויסגעשטאַנען צרות, יסורים און בזיונות פון זייערע קינדער, פון זייערע שכנים'ס קינדער און פון גלאַט קינדער.

פון דער ערשטער מינוט אָן, וואָס מע האָט איהם געבראַכט צו פיהרען, און קליינוואַרג האָט איהם דערזעהען, האָבען זיי בעקומען צו איהם עפּיס אַ מין... נישט קיין שנאה חס ושלום — אדרבה, פּער־קעהרט, זיי האָבען איהם דוקא ליעב געהאַט; נאָר די דאָזיגע ליעב־שאַפט איז געווען פאַר מתושלח'ן אַ שחיטה. הלואי וואָלטען זיי איהם בעסער ווינציגער ליעב געהאַט און אביסעלע מעהר אויף איהם רחמנות געהאַט...

דאָס ערשטע האָבען איהם כתריאל'ס קינדער, באַרוויסע תלמוד־תורה־יונגלעך, אויסגעפּרובט, אַז קיינער האָט ניט געזעהען, צי פיהלט ער אַזוי, ווי אַ מענש, צי ניין? האָבען זיי איהם געפּרובט פון דער גרינגג מיט אַ שטעקעל איבער דער פעל — ניין; אַ קיצעל איבער די פיס — ניין; אַ שנאָל איבער'ן אויהער — קוים־קוים. ערשט נאָכדעם, אַז זיי האָבען איהם געפּרובט מיט אַ שטרויעלע איבער'ן ווייסען אוינעל מיט דער בעלמע, האָבען זיי ערשט דער־מאָלט דערזעהען, אַז ער פיהלט ווי אַ מענש, מחמת ער האָט גענעג־בען אַ פינטעל מיט די אויגען און אַ מאַך מיט'ן קאָפּ, הין און צו־ריק, ווי איינער רעדט: „ניין, דאָס ניט, דאָס געפעלט מיר ניט"... ווי באַלד אַזוי, האָבען זיי שוין דערטאַפּט אַ ריטעל פון אַ בעזעם און האָבען איהם אַריינגערוקט טיעף אין נאָז אריין. האָט מתושלח גענעבען אַ שפּרונג און אַ טאַנץ און אַ פּאַרשקע מיט דער נאָז. איז אַרויסגעלאָפען כתריאל מיט אַ גוואַלד:

— שקצים, עכברושים, וואָס פּאַרעט איהר זיך מיט'ן פּערד? אין חדר אריין, הולטייעס!

און חברה האָבען גענומען די פיס אויף די פּלייצעס און זענען אוועק אין חדר, דאָס הייסט, אין דער תלמוד־תורה אריין.

ח.

דאָרט, אין דער תלמוד־תורה, איז געווען איינער אַ ראוב'עלע, אַ ספּירטאָווע יונגעל, אַ מזיק, זאָל גאָט שומר ומציל זיין! אויף איהם האָט זיין אייגענע מאַמע אליין געזאָגט, אַז „אַזעלכע קינדער זאָל מען געדיכט זעען און שיטער אויפגעהען". זיין עובדה איז געווען: איינעסען זיך איטליכען בעזונדער אין די ביינער אריין. וואו אַ בוידעם, וואו אַ קעלער — איז ער געווען אויסען. טרייבען היהנער, גענז אָדער קאַטשקעס, שרעקען ציעגען, מוטשען קעץ, שלאָגען הינד, פון חזירים שמועסט מען ניט — דאָס איז ביי איהם געווען דאָס חיות! די קלעפּ פון דער מאַמע, די שמיץ פון'ם תלמוד־תורה־מלמד און די פּעטש פון ווילד־פּרעמדע זענען געווען אַרויסגעוואָרפען, און די קללות, וואָס מע האָט אין איהם אריינגעלעגט — ווי איין אַרבעס אין וואַנד אריין. אָט, דאַכט זיך, האָט מען איהם געפּאַטשט, אָט, דאַכט זיך, האָט ער געוויינט מיט טרערען, זיך נאָר אָפּגעקערעוועט אָן אַ זייט — אהא! ראוב'עלע האָט שוין אַרויסגעשטעלט אַ צונג, געמאַכט אַ וויינשעלע פון דער אונטערשטער ליפּ, אָדער אַ פּאַחיר פון די באַקען. און צוויי באַקען האָט ער געהאַט, ווי די פּאַמפּעשקעס. געווען תמיד געזונד און שטענדיג פריילך; דאָס וואָס די מאַמע איז אַ וויסטע אלמנה און מוטשעט זיך, ווי אויפ'ן טוידט, און צאָהלט פּאַר איהם אַ קערבעל אַ זמן שכר־למוד — דאָס איז ניט זיין עסק.

אַז ראוב'עלע איז געוואָהר געוואָרען פון כתריאל'ס קינדער, אַז זייער טאַטע האָט געבראַכט צו פיהרען פון'ם יריד אַ פערדעל און סע הייסט מתושלח, איז ער אויפגעשפּרונגען אויף אַ בענקעל,

ווייש געטהאָן דאָס נעזעל מיטביידע הענד הין און צוריק און אויסגערופען בקול רם:

— קינדער, מיר האָבען שוין א „שמיטשיק“!

צו בעמערקען, אז ראוב׳על׳ע האָט פון קינדרווייז אָן ליעב געהאט כלי־זמר, אויסגעגאַנגען נאָך א פיעדעל, טאַקי ממש עס האָט זיך איהם געעקט דאָס חיות, אז ער האָט דערהערט שפּיעלען. און דערצו האָט ער געהאַט א שען קול׳כעל, געקענט אַלע ניגונים אויף אויסווענינ. ער האָט נאָר אַנדערש ניט גערעכענט, אם ירצה השם, אז ער וועט אויסוואַכסען א גרויסער, וועט ער זיך קויפען א פיעדעל און וועט שפּיעלען טאָג ווי נאַכט אויפ׳ן פיעדעל. דערווייל האָט ער זיך געמאַכט פון א שטיק האָלץ א קליין פיעדעלע, מיט פאָדעם אויפ׳ן אָרט פון סטרונעס, דערביי געחאַפּט גוטע קלעפּ פון דער מאַמען.

— א כלי־זמר וועט פון דיר אויסוואַכסען? ניט דערלעבען זאָל איך דאָס!

פאַרנאַכט, אז חיים־חנא דער תלמוד־תורה־מלמד האָט צעלאָזט די תלמידים, זענען זיי אַלע געגאַנגען מקבל־פנים זיין כתריאל דעם וואַסערפיהרער׳ס פערדעל. דער ערשטער האָט אַרויסגעזאָגט זיין מיינונג ראוב׳על׳ע, אז דאָס פערדעל איז איין אויסגעצייכענט פערדעל. עס וועט געבען סטרונעס פונ׳ם ווײידעל וויפיעל מע וועט בעדאַרפען. א סימן, אָט וועלען מיר באַלד א פּרוב טהון!

און ראוב׳על׳ע האָט זיך פער׳גנב׳עט צו מתושלח׳ן פון הינטען און האָט אָנגעהויבען שלעפּען ביי איהם האָר פונ׳ם ווײידעל. כל זמן ראוב׳על׳ע האָט געשלעפּט די האָר איינציגווייז, איז מתושלח געשטאַנען רוהיג, ווי איינער רעדט: „א האָר פונ׳ם ווײידעל? וואָס קאָן דאָס מיר שאַדען? טאַ, אויך די איינענע מעשה, וועט זיין ווינציגער מיט א האָר!“... נאָר אז ראוב׳על׳ע האָט זיך צוגעחאַפּט צום ווײידעל, אָנגעהויבען רייסען מיט א מאָל א גאַנצען זשמוט, האָט דאָס שוין מתושלח׳ן גוט פערדראָסען, ווי איינער רעדט: „לאָז אריין א חזיר אין שטוב, קריכט ער אויפ׳ן טיש“... און נישט

לאנג געטראכט, האָט ער דערלאַנגט ראוב'עלען מיט דעם אונטער־
טען פוס גלייך אין די צייהן אריין און האָט איהם צעהאקט די ליפּ
אויף צוויי.

— א מצוה, א דונער איז מיר! זעהר רעכט, אַ שלאַק איז
מיר! קריך נישט, וויסט איז מיר!

אזוי האָט געזאָגט די מאַמע זיינע, יענטע די לעפּטשיכע, גע־
לעגט איהם קאַלט וואסער צו דער צעהאַקטער ליפּ, געוויינט, גע־
בראָכען די הענד, געלאָפען צו חיענע דער רופא'טע, איינגעלעגט
די וועלט.

ט.

ראוב'עלע איז געוועזן, ברוך השם, אזא קינד, וואָס אַלסדינג
האָט זיך אויף איהם פערהיילט גיך, „ווי אויף אַ הונט". איידער
מע האָט זיך ארומגעקוקט, איז שוין די ליפּ ביי איהם ווידער צע־
נויפגעוואכסען געוואָרען, גלייך ווי גאָרנישט געוועזן, און ער האָט
צונעטראכט נאָר א נייע זאך: מע בעדאַרף זיך אַ מאָל דורכפּאָה־
רען רייטענדיג אויף מתושלח'ן, און דוקא אַלע תלמוד־תורה־יונג־
לעך מיט א מאָל. נאָר ווען און ווי אזוי מאַכט מען דאָס אָפּ, אז
קיינער זאָל ניט וויסען? איז ראוב'עלע געפאַלען אויף אַ שׂכל,
אַז דאָס איז גוט נאָר שבת בייטאָג, בשעת דער עולם עסט־אָפּ און
לעגט זיך שלאָפען, דעמאָלט חאַטש נעם און טראָג ארויס גאַנץ
כתרילעווקע מיט האַק און פּאַק. האָט זיך אפילו איינער, אַ תלמוד־
תורה־יונגעל, געשטעלט אַקעגען: „ווי אזוי פאָהרט דאָס אַ איד
אים שבת?" האָט איהם ראובע'לע דערויף געענטפערט: —
„בהמה! דאָס הייסט דען געפאָהרען? דאָס ווערד אָנגערופען גע־
שפּיעלט זיך"...

ס'איז געקומען שבת בייטאָג, דער עולם האָט אָפּגעגעסען,
געלעגט זיך שלאָפען, און כתריאל מיט כתריליכען בתוכם, האָבען
זיך חברה פּאַוואָלי ארייננע'גנב'עט צום וואסערפיהרער אין הויז
אריין, און ראוב'עלע האָט גענומען אויספּוצען מתושלח'ן ווי ווייט

מענליך. קודם כל האָט ער איהם פערפלאָכטען די גריווע, געמאַכט
עטליכע צעפּלעך, בעפּוצט מיט שטרויעלעך; נאָכדעם האָט ער
איהם אָנגעטהאָן אויפ'ן קאָפּ א ווייסען פּאַפּירענעם ספּאָדיק, צו־
געבונדען אויפ'ן האַלז מיט בענדלעך; און אחרי ככלות הכל האָט
ער איהם אָנגעהאַנגען פון הינטען איין אַלטען בעזעם, בכדי דער
ווידעל זאָל אויסקומען שענער און לענגער. און חברה האָבען
אָנגעהויבען זעצען זיך, קריכען אויף מתושלח'ן איינס איבער'ן
אַנדערען; ווער עס האָט פערחאַפּט איין אָרט פריהער, דער איז
געזעסען אויפ'ן פערד, און די איבעריגע װעלען זיך שוין זעצען
נאָכדעם, נאָר דערוויילע זענען זיי נאָכגעגאַנגען פון הינטען, געהאָל־
פען אונטערשרייען מתושלח'ן, ער זאָל געהן אביסעל גיכער, און
געזונגען:

„ככה יעשה לסוס אשר ראוב'על חפץ ביקרו!“

מתושלח האָט אָבער קיין חשק ניט געהאַט לויפען און איז זיך
געגאַנגען טריט ביי טריט, וואָרום, ערשטענס, וואָס האָט ער קיין
צייט ניט? והשנית, איז דאָך עפּיס היינט א טאָג פון רוהען!
ראוב'על האָט אָבער ניט אויפגעהערט צו טרייבען דאָס פערדעל,
כאָקען, וויאָקען און טיוקען און שרייען מיט אַלע כחות אויף דער
איבעריגער חברה:

— א רוח אין אייער טאַטענס טאַטען אריין, וואָס שווייגט
איהר?!

און מתושלח איז זיך אַלץ געגאַנגען טריט ביי טריט, זיך גע־
טראַכט בשעת מעשה: „קונדסים שפּיעלען זיך, טאַ, לאָזען זיי זיך
שפּיעלען“...

נאָר אַז חברה האָבען איהם שטאַרק אָנגעהויבען דעקוטשען,
אונטערטרייבען און מאַכען מיט די הענד, האָט מתושלח אָנגעהוי־
בען געהן גיכער, און אַז ער האָט אָנגעהויבען צו געהן גיכער, האָט
איהם הינטען דער בעזעם אָנגעהויבען שלאָגען אין די פיס אריין;
האָט ער אָנגעהויבען לויפען נאָך גיכער, האָט איהם דער בעזעם
אָנגעהויבען צו שלאָגען נאָך שטאַרקער; האָט ער אָנגעהויבען

שפּרינגען, האָבען חברה געקווועלט, און ראוב׳על׳ע האָט זיך אונטער־געהעצקעט און געשריגען: האָפּ־האָפּ־האָפּ! אזוי לאַנג געהאָפּקעט, ביז זיי האָבען אָנגעהויבען פאַלען איינציגווייז, ווי די האַלעשקעס. און אַז מתושלח האָט זיי אַלעמען אראָפּגעוואָרפען און דערפיהלט, אַז ער איז פריי, האָט ער ערשט דעמאָלט אָנגעהויבען לויפען משוגענערווייז, און איז געשמיידיג געלאָפען און געלאָפען ביז אויף יענער זייט מיהלען, העט־העט הינטער דער שטאָדט ארויס.

דערזעהן לויפען א משונה־מאָדנע פערדעל מיט א פּאַפּיערענעם ספּאָדיק, האָבען די שקצים די פּאַסטוכער געמאַכט א העץ אויף איהם, אָנגעהויבען איהם נאָכלויפען, וואַרפען מיט שטעקענס, און האָבען אָנגערייצט אויף איהם די הינד. יענע, די כלבים הייסט דאָס, האָבען זיך דוקא ניט געלאָזט לאַנג בעטען און האָבען גע־נומען יאָגען זיך נאָך איהם, בייסען און רייסען; עטליכע האָבען איהם אָנגענומען הינטען, ביי די ליטקעס; עטליכע האָבען איהם אָנגעכאַפּט פון פאָרענט, ביי׳ם נאָרנעל. מתושלח האָט אַזש אָנגע־הויבען חראָפּען. אזוי לאַנג, אזוי ברייט — ביז זיי זענען איהם דערגאַנגען דעם עק.

י.

אויף מאָרגען האָבען שוין חברה געהאַט זייער עהרליך אויס־קומעניש. אחוץ דעם, וואָס זיי האָבען זיך צעשלאָגען די נעז און צעביילט די שטערנס פון׳ם פאַלען, האָבען זיי געכאַפּט פּעטש אין דערהיים און שמיץ פון חיים־חנא דעם מלמד. און מעהר פון אַלעמען האָט געליטען, געוויינטליך, ראוב׳על׳ע, מחמת אַלע איבעריגע יונגלעך, אַז מע האָט זיי געשמיסען, האָבען זיי חאָטש געוויינט, און ראוב׳על׳ע האָט, פערקעהרט, נאָר געלאַכט. האָט מען דאָך איהם נאָך מעהר געקאַטעוועט; נאָר וואָס מעהר מע האָט איהם געשלאָגען, האָט ער מעהר געלאַכט, און וואָס מעהר ער האָט געלאַכט, האָט מען מעהר געשלאָגען, — אזוי לאַנג, ביז חיים־חנא דער מלמד האָט זיך אַליין אויך צעלאַכט, און אויף איהם קוקענדיג —

אלע תלמידים. ס'איז געוואָרען אזא געלעכטער, אז אלע שכנים זענען זיך צעגויפגעקומען, און גלאַט מענשען, אידען און ווייבער, יונגלעך און מיידלעך פון דער גאַס: „וואָס איז? וואָס איז דער געלעכטער? וואָס לאַכט מען וואָס?" האָט זיי קיינער נישט גע־קאָנט ענטפערען קיין וואָרט, מחמת מע האָט זעהר שטאַרק גע־לאַכט. האָבען יענע, די פרישע מענשען, זיך אויך אָנגענומען פון'ם געלעכטער און האָבען אויך אָנגעהויבען צו לאַכען; האָבען יענע, די ערשטע, אָנגעהויבען לאַכען נאָך שטאַרקער, און יענע, די פרישע, אויף זיי קוקענדיג, נאָך שטאַרקער, — הכלל, מע האָט זיך פשוט געקאַטשעט אויף די בייכער, געהאַלטען זיך ביי די זייטען לאַכענדיג.

נאָר צוויי מענשען האָבען נישט געלאַכט. דאָס זענען געווען: כתריאל דער וואַסערפיהרער און זיין ווייב כתריליכע. א קינד, חלילה, אז עס געהט אוועק פון א שטוב, וויים איך נים, אויב מע בעדאַרף אַזוי פיעל וויינען, וויפיעל כתריאל מיט כתריליכען האָבען געוויינט אויף זייער גרויסען שאָדען, אויף זייער אָרעם פערדעל נעבאַך, אויף מתושלח'ן.

כפרות

נעשריבען אין יאָהר 1903.

כַּפָּרוֹת

א.

דעם ערשטען טאָג ראש השנה נאָך, אז דער עולם איז געגאַנ־גען צו תשליך, האָט מען געקאָנט בעמערקען א מחנה עופות, היהנער, אַלטע קוואָקעס און יונגע היהנדלעך מיט האָהנעכלעך לוי־פען אין די הינטערגעסלעך, אויסגעצויגען די קעפּלעך, מאַכען פּאַל־קעס, הויבען פיסלעך, שפּרינגען־אונטער עפּיס מיט א מין אימפּעט, און אַלץ אהין, ווייט, הינטער דער שטאָדט ארויס. א חדוש איז דאָס געווען, נאָר קיינעם איז נישט איינגעפאַלען אָפּשטעלען זיך נאָכ־קוקען, וואו אהין לויפען דאָס די דאָזיגע נארישע עופות.

ערשט שפּעטער, אין די עשרת ימי תשובה אריין, האָט מען אָנגעהויבען זיך ארומקוקען, אז די שטייגען זענען אָפען, און וואו ס'איז געווען ערגיץ איין עוף איז דאָס ארויסגעפלויגען — און געה זוך מיך! איז געוואָרען א גוואלד: „סטייטש, מיט וואָס וועט מען שלאָגען כפרות?“ איבערהויפּט האָבען איינגעלענט די וועלט די ווייבער; פאר א ווייסע כפרה וועט אייך א ווייב זיין די כפּרה, זי מעג זיין אפילו א „מאדאם“, מיט א הוט און מיט א פאָרטע־פיאן... משוגענערווייז זענען זיי געלאָפען אין מארק אריין, גרייט געווען צאָהלען אין טאָג אריין, אבי צו קריגען כפרות; אויב נים קיין ווייסע הוהן, לאָז זיין א ראבע, א שווארצע, לאָז זיין א רויטער האָהן — אבי א כפרה! און ווי אויף־צו־להכעיס, איז נישט געווען אין מארק, איהר זאָלט זאָגען, איין עוף אויף א רפואה. דאָס הייסט, ס'איז געווען עופות אין מארק, נאָר נישט אזעלכע, וואָס מע זאָל

מיט זיי קאַנען שלאָגען כפּרות. צום ביישפּיעל: קאַטשקעס זענען געווען מיט גראָבע פּופּקעס, גענז מיט פעטע בייכלעך, אינדיקעס, אָנגעבלאָזענע מיוחסים, מיט אראָפּגעלאָזענע שנאָבלען, ווייסע, ריי־נע אומשולדיגע טייבעלעך האָט מען געחאַפּט און ארויסגעטראָגען אויף צו פּערקויפען. ס'איז אָבער אַלץ נישט דאָס, וואָס מע בע־דאַרף. אויף כפּרות דאַרף מען עופות, און קיין עופות איז נישטאָ, האָטש נעמט לעגט זיך און שטאַרבט!

וואו זענען אַהינגעקומען אַלע עופות?

לייענט, זייט מוחל, ווייטער, וועט איהר הערען אַ שענס.

ב.

העט־ווייט הינטער דער שטאָדט, אַזש אויף יענער זייט מיהלען, האָט זיך געטהאָן חושך; דאָס גאַנצע פעלד איז געווען פול מיט היהנער, העהנער, אַלטע קוואָקעס און קליינע היהנדלעך. דאָס קרעהען פון די העהנער, דאָס קוואָקען פון די היהנער און דאָס פּישטשען פון די קליינע היהנדלעך איז געווען אַזוי גרויס, אַז מע האָט געקאָנט טויב ווערען. אַלע האָבען זיך געשטופּט און גע־קוועטשט אַהין, אויבען־אָן. און דאָרט, אויבען־אָן, ליגט איין אַל־טער אויסגעהאַקטער בוים, און אויף דעם דאָזיגען אַלטען אויסגע־האַקטען בוים פּליהט אַרויף גאָר אַ יונגער האָהן, טהוט אַ פּאַטש מיט די פליגלען און הויבט אָן צו קרעהען:

— קוקאַריקו, רבותי! הערט־צו וואָס איך וועל אייך זאָגען! אייך איז ידוע דער שענדליכער מנהג פון בעלי־בתים: אַלע יאָהר, אַז עס קומט אין דער צייט, פאַלט־אָן אויף אונזערע בעלי־בתים און אויף די בעלי־בית'טעס עפּיס אַ מהומה, דער שוואַרצער יאָהר זאָל זיי וויסען! זיי האַפּען אונז פון די סידעלים, שלעפּען אונז אַרויס איינציגווייז פון די שטייגען, בינדען אונז און דרעהען אונז איבער'ן קאָפּ, בעבען עפּים בשעת מעשה פון אַ סדור, דער רוח ווייסט זיי וואָס, און טהוען אונז אַ שליידער אונטער'ן טיש און נעמען און טראָגען אונז אַוועק צום שוחט, און דאָרט מאַכט ער אונז די

שפּיעל, — עס ווערד אָנגערופען ביי זיי „כפּרות“... געפעלט אייך אביסעל איין עובדה? וואָס זאָגט איהר אויף דעם בזיון? ברידער! ביז ווי לאַנג נאָך וועלען מיר שווייגען? צייט מיר זאָלען מאַכען איין עק מיט דעם שענדליכען מנהג פון כפּרות! לאָמיר זיך שטעלען איין מאָל פאר אלע מאָל: וואָס איהר ווילט טהוט מיט אונז — קיין כפּרות וועלען מיר ביי אייך נישט זיין! אויס כפּרות!

— קאָ־קאָ־קאָ! — האַפּען אונטער אלע עופות מיט א מאָל. — אויס כפּרות!

— קוקאריקו! געדענקט־זשע, געטרייע ברידער און ליעבע שוועסטער, צי זענט איהר בעוואָהרענט אין זיך, אז איהר וועט ביישטעהן קענען דעם נסיון? צי וועט איהר זיך נישט לאָזען פּיהרען אין באָד אריין? מע וועט זיכער קומען און פאָרלעגען אייך פּראָסע, אָדער הירזש, און איך קען דאָך אייך, זולל־וסובא׳ניקעס, אז פאר אביסעל פּראָסע און פאר א הירזשעל וועט איהר אוועקגעבען דריי שאָק אייער...

— קאָ־קאָ־קאָ! חס ושלום! מע זאָל אונז געבען גאָלד! קאָ־קאָ־קאָ!

— קוקאריקו! געדענקט־זשע נאָך א מאָל און נאָך א מאָל: איהר זאָלט זיך האַלטען שטאַהל און אייזען! און טאָמער וועט מען אייך וועלען האַפּען, זאָלט איהר זיך נישט לאָזען. די אויגען זאָלט איהר זיי אויספּיקען! איהר זאָלט זיך נישט לאָזען, איהר הערט? איין עק! א סוף! אויס כפּרות!

— קאָ־קאָ־קאָ! קאָ־קאָ־קאָ! אויס כפּרות!

ג.

און אין שטאָדט איז געוועזען חושך. א רעש, א טומעל, א געפּולדער. די גאַנצע וועלט האָט זיך געוויעגט. בעלי־בתים האָבען אָפּגעשטעלט איינס דאָס אנדערע, גערעדט, געקנייטשט מיט די פּלייצעס, געמאַכט מיט די הענד.

— וואָס זאָגט איהר דערויף?

— יאָ, אַ שענע מעשה, נאָר אַ קורצע!

— אַזאַ מעשה טרעפט זיך איין מאָל אין טויזענד יאָהר!

אַזוי האָט מען געשמועסט אין שטעדטעל, און ס'איז געבלי־בען, אַז די ווייבער זאָלען זיך מטריח זיין הינטער דער שטאָדט אַרויס, צו פערנאַרען די עופות צוריק אין שטייג אַריין. דערויף זענען זיי דאָך ווייבער, בעלי־בית'טעס! און די ווייבער האָבען געטהאָן דעם רצון פון זייערע מאַנען: מיטגענומען מיט זיך ווער אַביסעל פּראָסע און ווער אַביסעל הירזש, ווער אַ זיפּ און ווער אַ זאַק, און מע האָט זיך געלאָזט הינטער דער שטאָדט אַרויס, צו פערנאַרען און חאַפּען די עופות און פערוואַרפען זיי צוריק אין שטייג אַריין.

— ציפּ־ציפּ־ציפּ־ציפּ־ציפּ! — האָבען די ווייבער פּאַוואָלינקע זיך צוגערוקט צו די עופות, זיך צוגעזעצט צו דער ערד און אויס־געשאָטען זיי דאָס ביסעל פּראָסע מיט'ן ביסעל הירזש. — טיו־טיו־טיו־טיו... סילאָ־סילאָ־סילאָ־סילאָ...

און נאָך אַזעלכע מינים שפּריכווערטער האָבען די ווייבער בע־נוצט, כדי צו פערנאַרען די עופות.

דערזעהען פּראָסע און דערשמעקט הירזש, האָבען זיך די אויס־געהונגערטע עופות אַ לאָז געטהאָן, און עס איז אין איין כהרף־עין דאָס ביסעל פּראָסע מיט'ן ביסעל הירזש אויסגעפּיקט געוואָרען, נישט געבליבען אַ קערענדעל אפילו. נאָר חאַפּען האָבען זיי זיך נישט געלאָזט בשום אופן.

אַ פּאָר ווייבער איז אפילו יאָ געראָטען צודעקען עטליכע קליי־נע היהנדלעך מיט אַ זיפּ; האָבען זיך די עלטערע קוואָקעס מיט די העהנער איינגעשטעלט פאַר זיי, אַרויפגעפאַלען אויף די ווייבער, געשפּרונגען זיי גלייך אין פּנים אַריין, שיער נישט אויסגעפּיקט די אויגען; די ווייבער זענען קוים אַנטלאָפען מיט'ן לעבען.

געקומען אַהיים און דערצעהלט פאַר די מאַנען די דאָזיגע מעשה, איז צווישען די מאַנסבילען געוואָרען זעהר אַ גרויס גע־

לעכטער. מע האָט זיך פּשוט געקאַטשעט, געהאַלטען זיך ביי די זייטען.

— חאַ־חאַ־חאַ, שטיות! איהר זענט דאָך ערגער פון די עופות, כלעבען! איהר האָט אמאָל געהערט, אז איין עוף זאָל גובר זיין א מענטשען? טפשות, חאַ־חאַ־חאַ!

— ווייסט איהר וואָס? — האָבען געזאָגט די ווייבער. — אז איהר זענט יאָ אזעלכע בריות, טאָ געהט שוין בעסער איהר אליין, האַלט מלחמה מיט די עופות! באווייזט שוין איהר אליין אייער בריה'שאַפט!

און די מאַנסבילען האָבען גענומען די שטעקעלעך אין די הענד און זענען ארויסגעגאַנגען הינטער דער שטאָדט זעהן, וואָס טהוט זיך דאָרטען מיט די עופות.

ד.

מאַנסבילען זענען פאָרט מאַנסבילען, נישט קיין ווייבער. מאַנס־בילען האָבען אין זיך גאָר איין אנדערען כח. מאַנספּאַרשוינען!...

דערזעהען פון דערווייטענס די מחנה עופות, זענען זיי גע־פאַלען אויף איין אויבער־הסברה און האָבען זיך פער'גנבה'ט שטי־לערהייד הינטען־ארום, פון יענער זייט עופות, אויפגעהויבען אלע מיט א מאָל די שטעקענס און אָנגעהויבען זיי טרייבען אהיים מיט קלוגשאַפט:

— קיש־קיש! דאָ דאָמאו! קיש־קיש! קיש־קיש־קיש־קיש!...

דער „קישקיש" האָט זיי אָבער געהאָלפען, ווי א טוידטען באַנ־קעס. די גאַנצע מחנה עופות, די העהנער מיט די היהנער, די אלטע קוואָקעס מיט די קליינע היהנדלעך, האָבען זיך א לאָז געטהאָן מיט א מאָל צו די מאַנסבילען, געשפּרונגען זיי גלייך אין פּנים אריין, געפּיקט אין די פּיאַטעס, געריסען די קאַפּאָטעס, געפּליקט די בערד, בשעת מעשה געקרעהט און געקוואָקעט און געפּישטשעט. פּערערען זענען געפלויגען אין דער לופטען, ווי שניי, ס'איז געוואָרען פינס־טער אויף דער גאַס — איין אמת'ע מלחמה!

אַ סך עופות זענען טאַקי אין דער דאָזיגער מלחמה געפאַלען טוידט, צעטראָטען פון זייערע אייגענע ברידער און שוועסטער און צעשלאָגען פון די שטעקענס. עס זענען אָבער אויך אַ סך מאַנס־בילען גע׳מזיק׳ט געוואָרען, פערוואונדעט, פערבלוטיגט די הענד און די פנים׳ער. איינעם האָט מען אויסגעפּיקט איין אויג, איינעם — אַ שטיק נאָז, איינעם האָט מען געלעכערט אַ באַק, עס האָבען זיך אַרויסגעזעהען די באַקציינער, און בלוט, בלוט האָט גערונען פון ביידע צדדים. מי יודע, וואָס עס וואָלט געווען דער סוף, ווען די מאַנסבילען וואַרפען נישט אַוועק די שטעקלעך, פערקאַטשען נישט די פאָלעס און לאָזען זיך נישט לויפען הענדום־פענדום צוריק אין שטאָדט אריין.

דערזעהען די צעשלאָגענע, צעבלוטיגטע בעלי־בתים מיט די צעפּליקטע קאַפּאָטעס, זענען די ווייבער געווען מלא גדולה:

— נו, פאַר וואָס לאַכט איהר נישט אַצינד? בריות! מאַנס־בילען! זכרים! מאַנספאַרשוינען!...

ה.

„אז מע קאָן נישט אריבער, מוז מען ארונטער“, — אזוי האָ־בען געזאָגט די בריות די מאַנסבילען, געווען צופרידען, וואָס נאָט האָט זיי צוגעשיקט אַ גלייכווערטעל, און מע האָט זיך צענויפגע־זאַמעלט ביי׳ם רב אויף איין אסיפה, לאַנג גערעדט, געפּלאַפּעלט און געבעבעט, און ס׳איז געבליבען, מע זאָל שיקען אַ דעפּוטאַציע צו די עופות און פרעגען זיי מיט גוטען: וואָס ווילען זיי? אויס־געקליבען האָט מען, געוויינטליך, די נגידים מיט די בעלי־בתים חשובים, מיט די רבנים, מיט די דיינים און חזנים און מיט די שוחטים, און מען איז ארויס הינטער דער שטאָדט שוין אָהן כלי־זין, אָהן שטעקענס, און דער רב האָט זיך ארויסגעשטעלט אויף צופריהער און האָט אויסגערופען צו די עופות בזה הלשון:

— שמעו נא, רבותים, הערט אויס, עופות! זאָגט, וואָס ווילט איהר? זאָגט, מיר הערען אייך מיט קאָפּ, און אויב אייער פאַר־

לאנג איז נאָר מיט אַ גאַנג, וועט מען אייך געוויס ממלא זיין, אם ירצה השם.

איז געוואָרען אַ געשריי צווישען די עופות מיט אַ קרעהעריי און מיט אַ קוואַקעריי און מיט אַ פּישטשעריי, אַז מע האָט נישט געהערט אַ וואָרט. רופט זיך אָן צו זיי דער רב:

— ווייסט איהר וואָס, עופות? פון אייער שרייען, וואָס איהר שרייעט דאָ אַלע אינאיינעם, וועט קיין גוטס נישט אַרויס. אַמעהר, פאָלגט מיך, אָט האָט אונז דער עולם אויסגעקליבען פאַר שתדלנים, דעפּוטאַטען — קלויבט אייך אויך אויס פון זיך אַ דעפּוטאַציע, נאָר עפּים פיינע, לייטישע עופות, ס'זאָל זיין מיט וועמען צו רעדען אַ וואָרט. געפינען זיך ניט ביי אייך אַ פּאָר אינדיקעס, גענז אָדער קאַטשקעס?

— האָל־דער! האָל־דער! האָל־דער! — האָט זיך אָנגערופען איין־און־איינציגער אינדיק, וואָס האָט זיך פערשלעפּט אַהער מיט די עופות. און האָט זיך אָנגעבלאָזען ווי אַ מחותן, אַראָפּגעלאָזט דעם שנאָבעל, בעוויזען, אַז ער איז דאָ און איז גרייט צו זיין אַ שתדלן פאַר קהל.

— גאַ־גאַ־גאַ! — האָט זיך געלאָזט הערען אַ קול פון איין אַלטען גאָנער. און איהם האָבען אויך געהאָלפען דאָס גאַנצע בינ־טעל גענז, זיינע קעבסווייבער.

— קוואַ! קוואַ!! קוואַ!!! — האָבען אונטערגעהאַפּט עט־ליכע קאַטשקעס, מורא'דיגע שרייערינס, צו בעווייזען, אַז זיי זע־נען אויך דאָ צווישען די עופות. איז אָבער אַרויסגעשפּרונגען אַ רויטער האָהן איין עזות־פּנים און האָט אויסגעשרינען:

— קוקאַריקו! עופות! אויב איהר ווילט, מע זאָל אייך פער־קויפען פאַר אַ קאַרץ האָבער, זאָלט איהר זיך איבערגעבען אין די הענד פון די דאָזיגע אָנגעבלאָזענע מחותנים די אינדיקעס, אָדער צו די מיוחסים די גענז, וואָס זייערע עלטער־זיידעס האָבען אַמאָל אָפּגעראַטעוועט די שטאָדט רוים, אָדער צו די פּרעסערינס, די בּלעטניצעס, די קאַטשקעס. מיט זיי שלאָגט מען קיין כפרות

נישט, טאָרען זיי נישט מישען זיך! עופות זענען מיר, כפּרות שלאָגט מען מיט אונז. בעדאַרף מען אונז קלייבען פאַר דעפּוטאַטען!
— קאַ־קאַ־קאַ־קאַ! אמת, אמת, ווי מיר היהנער זענען! — האָבען אונטערגעהאַלטען אַלע עופות אין איין קול, און עס איז געוואָרען נאָך אַ גרעסער געשריי מיט אַ גרעסערען טומעל; די עופות האָבען גענאַגאַטשעט אַלע אינאיינעם, געשפּרונגען איינס אַקעגען דאָס אַנדערע, געפּיקט זיך אין די קעפּלעך, אַזוי לאַנג, אַזוי בריים, ביז עס איז אַרויסגעטראָטען פון זיי אַ דעפּוטאַציע: אַ צוויי־דריי גאַלאַגאַנסקי העהנער מיט היבשע בערד, און אַ פּאָר שענע געוויינטליכע היהנער און עטליכע יונגע האָהנעבלעך, גרויסע שרייערס מיט נאָר יונגע קול'כלעך. — און צווישען ביידע דעפּו־טאַציעס האָט זיך אָנגעהויבען אַ געשפּרעך, וואָס ווערד בעשריבען אין קאַפּיטעל ו.

ו.

די בעלי־בתים: בכן, זאָגט וואָס ווילט איהר, היהנער? רעדט ווערטער!
די עופות: וואָס זאָלען מיר וועלען? מיר ווילען נישט זיין פאַר אייך די כפּרה; מיר געבען אייך אוועק אונזער פלייש, אונזערע פעדערען, אַלץ וואָס איהר ווילט, נאָר קיין כפּרות זאָלט איהר מיט אונז נישט שלאָגען!
די בעלי־בתים: סטיימש, מיר זענען דאָך עפּיס אידען, מיר מוזען דאָך שלאָגען כפּרות!
די עופות: אַזוי גאָר? וואו שטעהט דאָס געשריבען?
די בעלי־בתים: וואו סע שטעהט געשריבען? וואָס איז שייך, המ... וואָס איז אייער עסק, וואו סע שטעהט געשריבען? ס'איז ביי אונז אַ מנהג ישן, איין אַלטער מנהג פון קדמונים. מאָד־נע עופות איהר זענט! אז מע קוילעט אייך אַזוי און מע בראָט אייך און מע עסט אייך, איז אייך גרינגער? וואָס אַהרט עס אייך, אַז אידען פאַרדיענען מיט אייך אַ מצוה?

ד י ע ו פ ו ת: פארהאן ביי אייך זעכס הונדערט דרייצעהן מצוות.

ד י ב ע ל י ־ ב ת י ם: און דאָס, וואָס מע זאָגט מיט אייך דריי מאָל „בני־אדם“, איז ביי אייך נאָרנישט?

ד י ע ו פ ו ת: איהר זאָלט אַזוי וויסען פון געבראָטענס, ווי מיר ווייסען, וואָס ביי אייך אין „בני־אָדם“ טהוט זיך!

ד י ב ע ל י ־ ב ת י ם: און די ברכה, וואָס דער שוחט מאַכט אויף אייך?

ד י ע ו פ ו ת: לאָז ער בעסער מאַכען אַ ברכה אויף אַ דונער!

ד י ב ע ל י ־ ב ת י ם: און דאָס, וואָס אידישע קינדער פאַר־פאַסטען זיך און פאַסטען־אָפּ מיט אייך אַזאַ הייליגען תענית, ווי יום כפור?

ד י ע ו פ ו ת: וואָס זשע איז עפּיס געפאַלען דער גורל אויף אונז, אָרעמע עופות? ווינציג פוילע גענז, פעטע קאַטשקעס מיט גראָבע בייכלעך, אינדיקעס מיוחסים דרעהען זיך אַרום ביי אייך אויף דער וועלט, וואָס טהון טהוען זיי גאָרנישט, נאָר מע פרעסט און נאָר מע זויפט און מע פּאַליאַסקעט זיך אין אַלע קאַליזשעס?...

ד י בע ל י ־ ב ת י ם: גענז קוילען מיר חנוכה און פרעג־לען פון זיי שמאַלץ אויף פסח, קאַטשקעס בראָטען מיר אַזוי, אינ־דיקעס האָדעווען מיר אויף יום־טוב, און אייך דאַרפען מיר אויף כפרות. זייט זשע נישט קיין עזות־פנימ׳ער — עס רעדען נישט מיט אייך קיין יונגלעך, עס רעדען מיט אייך עפּיס בעלי־בתים, רבנים, דיינים, שוחטים!

ד י ע ו פ ו ת: שוחטים? קוילערס? קאַ־קאַ־קאַ! אַ מיתה משונה זאָל קומען אויף אַלע שוחטים פון דער גאַנצער וועלט! **אנא**, גיט אונז נאָר אַהער אַ פּאָר שוחטים!...

ד י ב ע ל י ־ ב ת י ם: איהר זענט קעגען דעם מנהג־העולם? איהר ווילט מאַכען איין איבערקעהרעניש אין דער וועלט? איהר

ווידערשפעניגט? איהר זענט מורד במלכות?... איהר וועט אונז האָבען צו געדענקען!...

די עופות: אזוי? אי־אי־אי! וואָס וועט איהר אונז טהון? איהר וועט אונז אוראי מסר'ען? לאָדען צום „ונתנה־תוקף“? געהט־זשע אייך געזונטערהייד! קאָ־קאָ־קאָ! קאָ־קאָ־קאָ־קאָ!

און ס'איז געוואָרען אַ קוואַקעריי צווישען די היהנער, און די העהנער האָבען אָנגעהויבען צו קרעהען אויף קולי־קולות, אז מע האָט דעם „קוקאריקו“ געקאָנט הערען פאַר צעהן מייל ארום און ארום.

ז.

און די בעלי־בתים האָבען אָפּגעטרעטען אביסעל אויף אַ זייט, זיך געשושקעט, גע'סוד'עט, גע'עצה'ט: וואָס טהוט מען? — און ס'איז געבליבען, מע זאָל נאָך אַ מאָל אַ פּרוב טהון רעדען מיט די ווייסע־חברה'ניקעס, זיי צוזאָגען עפּיס אַ לעקאכעל, טאָמער וועט מען פּאָרט ביי זיי עפּיס פּועל'ען, האָטש וואָס נישט איז; לאָז זיין אַ כּפּרה אויף צווייען, אויף דרייען, אבי אַ כּפּרה. און דער רב האָט זיך ארויסגעשטעלט אויף־צו־פריהער און האָט ווידער אַ מאָל אויסגערופען צו די עופות:

— שמעו־נא, רבותים, הערט אויס, עופות, וואָס מיר ווע־לען אייך זאָגען. די מעשה דערפון איז אזוי: מיר וואָלטען מיט אייך, אייגענטליך, גאָר נישט באַדאַרפט אזוי פיעל איינ'טענה'ן. מיר זענען דאָס גאָר נישט געוואָהנט געוואָרען אפילו. איהר מעגט אונז גלויבען אויף נאמנות, אז מיר האָבען צו אייך גענוג מיטלען, ווי אזוי מיר זאָלען אייך נעמען מיט גוואַלד. נאָר אזוי ווי די צייט איז שוין זעהר קורץ, ס'איז שוין באַלד ערב יום־כּפּור, און מיר קאָנען חלילה בלייבען אָהן כּפּרות, לכן געבען מיר אייך לגאָטעס...

— קוקאריקו! לגאָטעס!... — האָט אויסגעצויגען איינער אַ האָהן אַ ווייסער־חברה'ניק, און צווישען די היהנער איז געוואָרען

א קוואַקעריי: „קאַ־קאַ־קאַ! לגאַטעס, לגאַטעס, לגאַטעס!"... און דער רב האָט זיי געגעבען צו פערשטעהן, אינ'ם נאָמען פון די בעלי־בתים, וואָס פאַר לגאַטעס מע גיט זיי, די עופות הייסט עס:

לגאַטע נומער איינס: א טאָג פאַר כפרות שלאָגען זאָל מען געבען די עופות עסען און טרינקען, גלייך ווי נישט זיי מיינט מען.

לגאַטע נומער צוויי: בשעת שלאָגען כפרות און זאָגען „בני־אדם" זאָל מען נישט דרעהען מיט די עופות משוגענער־ווייז און נישט אָפּהאַפּען אויף דער גיך דעם „זה־כפרתי־זה־חליפתי־זה־תמורתי", נאָר פון דער גרינג, פּאַוואָלינקע: „זה — כפרתי, זה — חליפתי, זה — תמורתי"...

לגאַטע נומער דריי: אָפּגעשלאָגען כפרות, זאָל מען נישט וואַרפען די היהנער אונטער'ן טיש, ווי ביז אהער; נאָר פּאַוואָלינקע אוועקגעלעגט און אוועקגעטראָגען צום שוחט.

לגאַטע נומער פיער: בינדען זאָל מען זיי נישט פּאַרלעכווייז, ווי ביז אהער, נאָר איינציגווייז, איטליכס עוף בע־זונדער, ווארום נישט אַלע עופות זענען גלייך בכאַראַקטערין, — טרעפט אָפּטמאָל, אז מע פּיקט זיך און מע בלוטיגט זיך איינס דאָס אַנדערע געבונדענערהייד.

לגאַטע נומער פינף: פליקען זאָל מען די עופות נאָכ'ן קוילען, נישט פאַר'ן קוילען, ווי אנדערע זענען זיך נוהג אין א סך ערטער.

לגאַטע נומער זעכס: בשעת דער שוחט נעמט דאָס עוף צווישען די פיס און פערדרעהט דאָס קעפּעל ארויף...

— קוקאַריקו! געפעלט אייך אביסעל לגאַטעס? !... — אזוי האָט אויסגעשריגען א יונגער האָהן איין עזות־פנים, און נאָך איהם — די איבעריגע אַלע עופות האָבען געקרעהט און געקוואַקעט: „קאַ־קאַ־קאַ! גענוג לגאַטעס!... אין דער ערד אריין די בעלי־בתים מיט זייערע לגאַטעס!"...

און די עופות האָבען זיך א לאָז געטהאָן אלע צו די בעלי־בתים, און די בעלי־בתים, עס זאָל זיי צו קיין שאנד נישט זיין, האָבען, אפנים, פערשטאַנען מיט וואָס דאָס שמעקט, האָבען זיי גענומען די פיס אויף די פּלייצעס און — מאַרש צוריק, צוריק, אַהיים, איט־ליכער אין זיין רוה אריין.

* * *

אָט אזוי האָט זיך אויסגעלאָזט דער דאָזיגער וואונדערליכער סטרייק פון די עופות.

פון דעמאָלט אָן... קוילעט מען זיי טאַקי אפילו אזוי ווי פריהער — יאָ. מע פליקט זיי, און מע שניידט זיי, און מע קאָכט זיי, און מע ברענט זיי, און מע פּרעגעלט זיי, און מע דערלאַנגט זיי צום טיש אונטער אלערליי סאָאוסען און פּאָטראַוועס — אלסדינג אזוי ווי פריהער. נאָר קיין כפרות מיט זיי שלאָגט מען נישט, און קיין „בני־אָדם" מיט זיי זאָגט מען נישט... פע! אוים כפרות! דער מנהג, פערשטעהט איהר מיך, איז געוואָרען אוים מנהג.

אפנים, ס'איז נישטאָ קיין אייביגע זאַך אויף דער וועלט? אלס־דינג ביז א צייט, אלסדינג ביז א צייט! . . . .

. . . .

. . . .

. . . .

דאָס פאַרפאַלק

אַ מעשה נורא, ווי אַזוי מע האָט איינמאָל
אין מיטען נאַכט אויפגעחאַפּט צוויי אומ־
שולדיגע נפשות, געבונדען, אַרויסגעפיהרט
אויפ'ן מאַרק און פערקויפט צו ווילדע מענ־
שען, געהאָדעוועט אַ חודש נאָכאַנאַנד מיט
מעדני־מלך, און אַ טאָג פאַר פסח געקוילעט,
ווי די שאָף.

געשריבען אין יאהר 1909.

דאָס פּאָרפאָלק

פונ׳ם פערפאסער.

דער מחבר פון דער געשיכטע בעט זיך ביי׳ם לעזער, ער זאָל אין דער מעשה נישט זוכען קיין אַלעגאָריעס, נישט ווילען טרעפען, וועמען דער מחבר האָט דאָ געמיינט. עס איז דאָ נישט פאַרהאַן קיין רמז פון אַלעגאָריעס, און אפילו נישט, איהר זאָלט זאָגען, פאַר אַ גראַשען אָט דאָס, וואָס ווערד אָנגערופען סימבאָליזם. דאָס איז גלאַט אַזוי זיך אַ פשוט׳ע מעשה, אָהן חכמות, אָהן איבערקעפּלעך, אַ מעשה פון צוויי אומשולדיגע גאָט׳ס בעשעפענישען נעבאַך, וואָס האָבען געלעבט, געליעבט, גע׳חלומ׳ט, געליטען, געהאָפט און מערדעריש געפאַלען אום ערב פסח, נישט צו וויסען פאַר וואָס און פאַר ווען...

נערווי (איטאַליע).

א.

די שרעקליכע נאכט.

דאָס איז געווען אין איינע פון די פינסטערע, בלאָטיגע, פאַרפסח׳דיגע נעכט. אַלץ איז געווען איינגעהילט אין פינסטערניש. אַלץ איז געשלאָפען. שטיל און רוהיג איז געווען אַרום אוּן אַרום. אפילו אַ פיש אין וואַסער האָט גערוהט. מורא געהאַט אַרויסשטעלען. דער־

קאָפּ אויף גאָט'ס וועלט אין דער דאָזיגער פינסטערער, שטילער, רוהיגער נאכט. אין אזא נאכט איז פארהאן א סך ארבייט פאר'ן בעל־החלומות. ער זשאלעוועט נישט קיין פארבען, שיט מיט דער פולער האנד פאנטאזיעס, וואָס נישט געשטויגען, נישט געפלויגען, און פיהרט צענויף א וואנד מיט א וואנד.

די חלומות, וואָס דער העלד פון דער דאָזיגער געשיכטע האָט געזעהען אין יענער נאכט, זענען געווען משונה־מאָדנע ווילדע חלומות! א גאנצע נאכט האָבען זיך איהם געפלאָנטעט עופות, היהנער, גענז און קאטשקעס. איינער א האָהן, א רויטער, נאָך גאָר א יונגעטשקער, נאָר א גרויסער עזות־פּנים, שפּרינגט איהם מיט חוצפה אין די אויגען אריין, לאכט און זינגט איהם עפּיס א מאָדנע ליעדעל:

קו־קאַ־רי־קו, לאננע נאָז!
מ'עט דיך פּאקען ווי א האָז!
מ'עט דיך בינדען, מ'עט דיך שלאָגען,
מ'עט דיך לעגען אין א וואָגען,
מ'עט דיך מוטשען אָהן א סוף,
מ'עט דיך קוילען ווי איין עוף!...

דאָס ליעדעל לאָזט אויס דער רויטער האָהן מיט א קוקאריקו, און עס דאכט זיך אויס אונזער העלד, אז די עופות, די געגנז מיט די קאטשקעס, וואָס דרעהען זיך ארום איהם, קוואָקען, גאָגאָטשען און לאכען אויף משונה־מאָדנע קולות, און אַזוי שטארק, אז ער ווערד אויפגערעגט, טהוט זיך א לאָז צום האָהן צום שייגעץ, און פאר גרויס כעס חאפּט ער זיך אויף מיט א מורא'דיג הארצקלאפּעניש און דער־הערט א רעש, א טומעל, א גערודער, א קלאפּעריי פון פיס, א שיין פון א ליכט, און קולות, ווילדע, אומבעקאנטע קולות: „נישט דער!... אָט דער!... יאַ־יאָ!... נעמט איהם!... חאפּט איהם!... בינדט איהם!... פּאוואָלי די פיס!... ברעכט איהם נישט אויס קיין פוס!... אָט אזוי!... פּארטיג?... נו, ריהר זיך! ריהר זיך!...

די נאַכט שטעהט נישט!... מאַרש אין וואָגען אריין!..." און ער דערפיהלט געזונדע הענד, ווי אייזערנע צוואַנגען, האַלטען איהם, בינדען איהם, דרעהען איהם צענויף די פיס, און מע טהוט איהם א האַפּ־אויף אין דער לופטען און א וואַרף־אריין אין א ברייטען הויכען וואָגען אריין. אין וואָגען ליגט נאָך א נפש, אזוי ווי ער, דאַכט זיך, א נקבה, און ציטערט מיט אַלע איברים. צוויי מענשען דרעהען זיך ארום זיי. איינער — א פּרא־אָדם, אָהן א היטעל, דער אַנדערער — אויך א פּרא־אָדם, מיט א קוטשמע אויפ'ן קאָפּ. דער וואָס אָהן דעם היטעל שטעהט הינטען, בעטראַכט דעם וואָגען, די רעדער, די פערד־לעך. און דער וואָס מיט דער קוטשמע האָט זיך ארויפגעזעצט אויפ'ן וואָגען, און גלייך צו זיי אויף די פיס, און מיט אזא רציחה, אז זיי האָבען זיך דערזעהן מיט יענער וועלט...

— געב נאָר אכטונג, זיי זאָלען זיך ביי דיר נישט אויפבינדען, נישט ארויסגלימשען, נישט אראָפּשפּרינגען. דו הערסט, צי ניין?

אזוי זאָגט דער, וואָס אָהן דעם היטעל, צו דער קוטשמע, און די קוטשמע ענטפערט נישט. ער דערלאַנגט א רעכטען שמיץ די פערד, און דער וואָגען ריהרט.

ב.

די געפאַנגענע שליסען קענטשאַפט אין געפענגניש.

ווי אזוי זיי האָבען איבערגעלעבט די דאָזיגע נאַכט און נישט אויסגעגאַנגען אויפ'ן וואָגען פאַר שרעק אליין — איז טאַקי נאָר א נס מן השמים. וואו זענען זיי? וואוהין פיהרט מען זיי? און פאַר וואָס? פאַר ווען?...

איבער גרויס פינסטערניש האָבען זיי אפילו נישט געקאָנט זיך רעכט אָנקוקען. ערשט, אז ס'האָט אָנגעהויבען צו טאָגען, האָבען זיי גענומען בעטראַכטען איינס דאָס אַנדערע און דורכשמועסען זיך שטילערהייד.

— גוט מאָרגען, מאַדאַם!

— גוט מאָרגען, גוט יאָהר!

— איך וואָלט געמעגט שווערען, אַז איהר זענט פון אונזערע... פון די אינדיאַנער...

— איהר פערשפּאָרט שווערען, מע גלויבט אייך אָהן א שבועה...

— איך האָב אייך באַלד דערקענט, נאָך די קאַרעלען.

— דאָס בעווייזט, אַז איהר האָט איין אויג.

עס געהט אוועק עטליכע מינוט. נאָכדעם רופט ער זיך אָן צו איהר ווידער א מאָל:

— מאַדאַם! ווי פיהלט איהר זיך?

— אַזאַ יאָהר אויף מיינע שונאים!

ער לאָזט דורך נאָך א ווײַלע און רוימט איהר איין א סוד אויפ'ן אויהער:

— מאַדאַם, איך וויל אייך עפּיס פרעגען.

— פרעגט.

— אין וואָס בעשולדיגט מען אייך?

— דאָס אייגענע, וואָס אייך.

— איך מיין, וואָס האָט איהר אַזוינס פערזינדיגט?

— דאָס אייגענע, וואָס איהר.

— מיר שיינט, אַז איהר זענט מיר עפּיס ווי ברוגז'ליך?

— ברוגז'ליך? נאַחאַל! ער האָט זיך אוועקגעזעצט ביי מיר אויף די פיס, אַז סע שפּאַרען מיר די אויגען פון קאָפּ, און זאָגט נאָך, אַז איך בין ברוגז'ליך!

— וואָס רעדט איהר דאָס, מאַדאַם? איך זיץ ביי אייך אויף די פיס?

— ווער דען זיצט?

— דאָס איז ער! אָט דער פּראָ־אָדם מיט דער קוטשמע, פערהאַפט זאָל ער ווערען!

— אַזוי גאָר? און איך האָב געמיינט, אַז דאָס קוועטשען, וואָס סע קוועטשט מיך, איז פון אייך. האָט קיין פּאַראיבעל נישט, טאָמער האָב איך אייך בעלעדיגט.

דאָס איז אינגאַנצען, וואָס זיי האָבען געקאָנט זאָגען איינס דעם אַנדערען, וואָרום עס האַפּט זיך אויף די קוטשמע, ווי פֿונ'ם שלאָף, און שמייסט, שמייסט די פערד מיט כעס. דער וואָגען שפּרינגט־אונטער, די צוויי אינדיאַנער הערען זיך צו, ווי עס טרייסלען זיך ביי זיי אינוועניג די געדערים. פּלוצים שטעלט זיך אָפּ דער וואָגען, און זיי דערזעהען פאַר זיך אַזעלכעס, וואָס זיי האָבען נאָך אויף זייער לעבען נישט געזעהען קיינמאָל.

ג.

פון איין געפּענגעניש אינ'ם אַנדערען.

דאָס ערשטע מאָל אויף זייער לעבען איז זיי אויסגעקומען צו זעהן אויף איין אָרט אַזוי פיעל פערד, בהמות, קעלבלעך, חזירים, און מענשען, אָהן אַ שיעור מענשען! אַלערליי וואָגענס מיט אונ־טערגעהויבענע שטעקענס, פול מיט פערשיעדענע סחורות, ברויט און לעבעדיגע זאַכען: היהנער, גענז און קאַטשקעס, אָנגעפּאַקט איינס אויף דאָס אַנדערע. דאָרט, אין דער זייט, איינער אַליין אויף אַ וואָגען, ליגט אַ געבונדענער דבר־אחר און פּראָטעסטירט, קווי־טשעט מיט אַזעלכע משונה קולות, אַז מע קאָן טויב ווערען. נאָר ווער הערט איהם? אַלע לויפען, אַלע רעדען, אַלע זענען פערטאַ־רעראַמט — ס'איז אַ יריד.

אַהערצו האָט זיי געבראַכט צו פיהרען דער פּרא־אָדם, וואָס מיט דער קוטשמע, אַרויסגעקראָכען פונ'ם וואָגען און גענומען באַברען זיך מיט די געפאַנגענע. און די געפאַנגענע האָבען זיך אויפגעחאַפּט, דערפיהלט אַ מאָדנע האַרצקלאַפּעניש: „וואָס וועט ער טהון מיט זיי, אָט דער פּרא־אָדם? אפשר אויפבינדען? בעפרייהען און לאָ־זען געהן, וואו די אויגען וועלען טראָגען?"... אַך, אומזיסט איז געוועזען זייער פרייד — ער האָט זיי נאָר אַרויסגערוקט אַביסעל הע־כער, אַפּנים, אַז מע זאָל זיי בעסער קאָנען זעהן? אַזאַ בזיון! אַזאַ בזיון!... און אפשר, אַז מע וויל רעכענען דאָס אייגענע צוריק, קאָן זיין, אַז עס איז גלייכער, וואָס אַלע זעהען זיי! אדרבה, לאָז

די וועלט זעהן! אפשר וועט זיך געפינען א גוטע זעל, וואָס וועט צונעהן, זיך אָננעמען זייער קריוודע און א פרעג טהון ביי דעם פרא־אָדם: פאַר וואָס? פאַר ווען?

אזוי האָבען זיך געטראַכט נעבאך די אומשולדיגע געפאנגענע— און גלייך ווי זיי האָבען געטראָפען: עס האָט זיך טאַקי געפונען א גוטע זעל, עפּיס איינע א גראָבע, מיט א טערקישער שאַל. זי נעהט־צו, טהוט א טאַפּ אין וואָגען און א זאָג צו דער קוטשמע:

— דאָס האָסט דו געבראַכט צו פיהרען דאָס פאַר־פאָלק?

— וואָס איז דיין עסק?

— אינדיאַנער?

— וואָס דען, טערקען?

— וויפיעל הייסט דו זיך געבען פאַר זיי?

— וואו האָסט דו אזוי פיעל געלד?

— איך זאָל נישט האָבען קיין געלד, טאָ צוליעב וואָס וואָלט איך זיך אוועקגעשטעלט רעדען מיט אזא חאַם, ווי דו ביזט?

אָט אזוי שמועסען זיך דורך די טערקישע שאַל מיט דער קוטשמע, און עס נעהט אוועק ביי זיי א דינגעניש אויף לאַנג. דער פרא־אָדם, וואָס מיט דער קוטשמע, איז קאַלט ווי אייז, די טערקישע שאַל היצט זיך, שפּרינגט־אָפּ אַלע מאָל און געהט אוועק, און קומט אָבער באַלד צוריק, און ווידער א מאָל נעמט מען זיך דינגען, אזוי לאַנג, ביז די קוטשמע ווערד אין כעס, און מע הויבט זיך אָן שעלטען. דאָס פאַר־פאָלק דערוואַרט ווארפט זיך דורך מיט א פאַר ווערטער:

— מאַדאַם! איהר הערט, צי ניין?

— איך הער, וואָס דען? איך הער נישט?

— עס האַלט דערביי, מע זאָל אונז, אפנים, אויסקויפען פון געפענגעניש?

— אזוי ווייזט דאָס אויס.

— וואָס־זשע דינגט זי זיך פאַר אונז, ווי מע רינגט זיך פאַר גענז?

— אז אָך און אז וועה!

— לאָזען זיי זיך שלאָגען קאָפּ אָן וואנד, אבי מיר זאָלען ארויס פריים.

— אָמן הלואי!

דאַנקען גאָט, די טערקישע שאָל האָט שוין אריינגעלעגט די האנד אין קעשעני, נעמט ארויס געלד.

— הכלל, איז נישט ווינציגער?

— נישט ווינציגער.

— דאָס איז שוין דאָס לעצטע שבלעצטע?

— דאָס לעצטע שבלעצטע.

— אפשר... שאַ, שאַ! זעה־נאָר א רציחה פון א מענטשען! נאַ דיר געלד, נאַ!

און דאָס פּאָר־פּאָלק געהט איבער פונ'ם רשות פון דעם פּרא־אָדם מיט דער קוטשמע אין רשות פון דער גראָבער מיט דער טער־קישער שאָל, דאָס הייסט, אייגענטליך, פון איין געפענגעניש אינ'ם אנדערען, ווי מיר וועלען זעהן ווייטער.

ד.

צווישען ווילדע מענשען.

ווי באַלד מע האָט זיי געבראַכט אויפ'ן נייעם אָרט, אזוי האָט מען זיי באַלד אויפגעבונדען, און מיט פרייד האָבען זיי דערפיהלט די ערד אונטער זיך. זיי האָבען גענומען אויסגלייכען זיך די ביי־נער און ארומשפּאַנען הין און צוריק, אויספּרובען אויף וויפיעל די פיס דיענען זיי נאָך, און פאר גרויס שמחה האָבען זיי גאָרנישט בע־מערקט, אז זיי זענען נאָך גאַנץ ווייט פון די אמת'ע פרייהייט. ערשט א מינוט שפּעטער האָבען זיי זיך ארומגעקוקט, אז זיי זענען אין גע־פענגעניש. מע האָט זיי אריינגעלאָזט ערגיץ אין א פינסטער ווינ־קעל, פון איין זייט א וואַרעמער אויווען, פון דער אנדערער זייט א קאַלטע וואַנד, און פון פאָרענט אָפּגעצאַמט מיט איין איבערגע־קעהרטען לייטער. און עסען האָט מען זיי אוועקגעשטעלט און

טרינקען, און מע האָט זיי איבערגעלאָזט איינע אליין, ווי עס רעדט זיך, אויף גאָט'ס בעראָט. בעטראַכט זייער נייע וואָהנונג, האָבען זיי זיך אָוועקגעשטעלט איינס קעגען אַנדערען אָנגעבלאָזען, ווי גע־וועהנליך ווילד־פרעמדע, געקוקט, געקוקט און אויסגעדרעהט זיך איינס צום אַנדערען, מחילה, מיט'ן הינטען און צעגאַנגען זיך, ער אין איין ווינקעלע, זי אינ'ם אַנדערען, און מע האָט זיך פערטיעפט איטליכער אין זיינע מחשבות.

לאַנג טראַכטען האָט מען אָבער זיי ניט געלאָזט. עס האָט זיך געעפענט די טהיר פון זייער טורמע און ס'איז אַריינגעקומען פריהער די טערקישע שאַל, און נאָך איהר אַלערליי ווייבער, איינע נאָך דער אַנדערער. יעדע בעזונדער האָט די טערקישע שאַל אָנגענומען ביי אַ האַנד, צוגעפיהרט צו די געפאַנגענע, אַ ווייז געגעבען מיט'ן פינ־גער און אַ זאָג געטהאָן מיט אַ שיינענדיג פנים:

— געפעלט אייך דאָס פּאָר־פאָלק?

— וויפיעל האָט איהר אָוועקגעגעבען?

— שאַצט.

אַלע האָבען געשאַצט און נישט איינע האָט געטראָפען, און אַז די טערקישע שאַל האָט זיי אָנגערופען די סומע, האָבען אַלע ווייבער געגעבען אַ פּלעסק מיט די הענד:

— טאַקי באמת?

— מיר זאָלען אַזוי אַלע האָבען אַ פּריילעכען, אַ כשר'ען פסח!

אויף די פנימ'ער פון די ווייבער איז געווען אָנגעצייכענט קנאה. זייערע בעקלעך האָבען געפלאַמט. אין די אויגען האָט גע־ברענט אַ פייערעל. נאָר עס האָבען זיך אַ שאָט געטהאָן ווינשע־וואַניעס:

— פּאַרניצט געזונט!

— זאָל אייך וואָהל באַקומען!

— דערלעבט איבער־אַ־יאָהר!

— מיט אייער מאַן און מיט אייערע קינדערלעך!

— אָמן! גם אתם! גם אתם!

אַלע ווייבער געהען אוועק. אין אַמינוט אַרום קומט אָן די טערקישע שאַל צוריק און שלעפּט מיט זיך איינעם אַ מאַנסביל, אַ ווילדען פּאַרשוין, אַ בעוואַכסענעם מיט רויטע האָר. זי פיהרט איהם צו מיט׳ן זעלבען שיינענדיגען פּנים:

— דו ביזט דאָך יאָ אַ מבין. וואָס זאָגסט דו אויף דעם פּאַר־פּאָלק?

דער בעוואַכסענער פּאַרשוין קוקט מיט ווילדע אויגען.

— איך בין אַ מבין? וואָס פאַר אַ מבין בין איך?

— דו ביזט דאָך אַ איד פון תורה, און וואו תורה, דאָרט איז חכמה. ווי מיינסט דו, אשטיינגער, — מעג אונז שוין גאָט געבען אַ כשר׳ען פּסח? ס׳איז דאָך פון זיין ליעבען נאָמען וועגען.

דער בעוואַכסענער פּאַרשוין גלעט זיך ביי די געלע האָר, פּעו־גלאַנצט די אויגען אַרויף, מאַכט אַ פרום פּנים:

— דער אויבערשטער מעג געבען אַלע אידען אַ כשר׳ען פּסח.

די טערקישע שאַל מיט׳ן בעוואַכסענעם פּאַרשוין געהען אוועק. און דאָס פּאַר־פּאָלק בלייבט ווייטער אַליין. זיי שטעהען אַ ווייל־אָהן לשון, אָנגעבלאָזען איינס אויף דאָס אַנדערע, ווי פריהער. זי לאָזט אַרויס אַ מאָרנעם הילך פונ׳ם האַלז, אַ סין הוסט מיט אַ קוויטש. ער דרעהט אויס דעם קאָפּ צו איהר:

— מאַדאַם! וואָס איז מיט אייך?

— נאָרנישט. איך האָב מיך דערמאָנט אין דער היים.

— נאַרישקייטען! דאָס דאַרף מען פערגעסען. מע דאַרף זיך בעסער אַרומקוקען, וואו זענען מיר און וואָס האָבען מיר צו טהון?

— וואו זענען מיר? אין דער ערד זענען מיר. מיר זענען אויף גרויסע צרות.

— דהיינו?

— איהר פרעגט נאָך? איהר זעהט נישט, אַז מע האָט אונז פערקויפט צו די ווילדע מענשען, ווי מע פערקויפט חיהנער, גענז אָדער קאַטשקעס?

— וואָס זשע וועלען זיי אונז טהון?

— אוי וועלען זיי אונז טהון! נאָך אַז איך בין געווען אַ קליי־נינקע, האָב איך זיך אָנגעהערט שענע מעשיות, וואָס די ווילדע מענשען טהוען מיט אונזערע לייט, וואָס פאַלען אריין צו זיי אין די הענד אריין...

— עט! מעשיות!... גלויבט נישט אין קיין בבא־מעשיות...

— נישט קיין בבא־מעשיות. איך האָב דאָס אליין געהערט פון מיין שוועסטער... מיין שוועסטער דערצעהלט, אַז זיי זענען ערגער פון די ווילדע חיות. אַ ווילדע חיה, אַז זי האַפּט עמיצען פון אונז, צערייסט זי איהם און פרעסט איהם אויף — און אַ סוף; און אַז...

— טע־טע־טע, מאַדאַם! איהר קוקט אויף דער וועלט, דאַכט מיר, שוין צו פּעסימיסטיש.

— צו וואָס?

— צו פּעסימיסטיש.

— וואָס הייסט דאָס פּעסימיסטיש?

— דאָס הייסט... דאָס הייסט, איהר קוקט דורך צו טונקעלע ברילען.

— וואו זעהט איהר ברילען?

— חאַ־חאַ־חאַ!

— וואָס לאַכט איהר?

— אוי, זענט איהר, מאַדאַם, אַ...

— אַ וואָס?

ער האָט איהר געוואָלט זאָגען, וואָס זי איז. נאָר פּלוצים עפענט זיך די טהיר און...

לייענט ווייטער.

ה.

„האַלט־דיר־נאַ־דיר־נעם־דיר!“

עס עפענט זיך די טהיר און עס רייסט זיך אריין פון דרויסען, ווי אַ שטורמווינד, ווי אַ גאַנצער פּאָלק סאָלדאַטען, חברה קליינ־

ווארג, קונדסים, מיט רויטע בעקלעך און מיט שווארצע אויגלעך. זיי טהוען זיך א לאָז אלע מיט א מאָל צום אונטער'ן־אויוועז.

— אנו? וואו זענען זיי? וואו? אָטאָ זענען זיי, אָטאָטאָט! עה! יענקעל! בערעל! וועלוועל! אלי! געצעל! גיכער! גי־כער!

און דאָ הויבט זיך אָן פאר אונזער פּאַר־פּאָלק דער אמת'ער גיהנם: צרות און פיין און יסורים און בזיונות אָהן א שיעור! חברה קליינוואַרג זענען אָנגעפאלען אויף זיי, ווי די ווילדע פראים, גענומען טאנצען און שפּרינגען ארום זיי, בעטראכטען זיי פון אלע זייטען און מאכען פון זיי חוזק, חוכא ומלולא.

— יאָסעל, זעה נאָר א נאָז! חא־חא־חא!

— א נאָני! בערעל! א נאָני!

— וועלוועל! מהו איהם א ציה ביי דער נאָז!

— ביי'ם שנאָבעל, אלי! אָט אזוי אָ!

— שטארקער, געצעל, לאָז ער אָנהויבען שרייען!

— איהר זענט אלע נאראָנים! שרייען — שרייען זיי נור דער־מאָלט, ווען מע פייפט זיי. זיי האָבען פיינט, אז מע פייפט זיי. א סימן האָט איהר, אָט הויב איך אָן פייפען: פיו!

דאָס פּאַר־פּאָלק בלאָזען זיך אָן, ווערען רויט, לאָזען אראָפּ די נעז און שרייען אוים ביידע מיט א מאָל:

— האלט דיר! האלט דיר! האלט דיר!

חברה קליינוואַרג חאפען אונטער אלע אינאיינעם מיט א וויל־דען געלעכטער:

— האלט־דיר־נא־דיר־נעם־דיר!

דאָס פּאַר־פּאָלק ווערען נאָך מעהר אָנגעצונדען און שרייען נאָך העכער:

— האלט דיר! האלט דיר! האלט דיר!

דאָס געפעלט דער חברה קליינוואַרג דוקא זעהר שטארק. זיי האלטען זיך ביי די זייטען פאר געלעכטער און שרייען נאָך העכער:

— האלט־דיר! נא־דיר! נעם־דיר!

פון אזא מין װעלען אריבערשרייען איינס דאָס אנדערע װערד די שטוב אָנגעפילט מיט אזעלכע קולות, אז עס קומט צו פליהען די טערקישע שאַל (לאַנג לעבען זאָל זי!), האַפּט אָן חברה קליינ־װאַרג פאַר׳ן קאַרק און שליידערט זיי אַרוים איינציגװייז פון שטוב און טיילט זיי נאָך איין דערבײַ אַ פּאָר גוטע סטוסאַקעס און לאָזט אוים מיט אַ לאַנגער קללה:

— אַ שלאַק זאָל אויף אייך קומען, רבונו של עולם, אַ שרפה, אַ מגפה, אַ חלירע! ס׳זאָל אייך אָנחאַפּען און ס׳זאָל אייך קויקלען און קויקלען און אויסקויקלען אייך איינציגװייז מיט אַלע משומדים, זיסער נאָט, און ס׳זאָל פון אייך נישט בלייבען ביז פּסח קיין שריד ופליט, ליעבער פאָטער, הארציגער, געטרייער!

פּטור געװאָרען פונ׳ם דאָזיגען גלות, האָט אונזער פּאָר־פאָלק נאָך לאַנג נישט געקאָנט קומען צו זיך. די װילדע געשרייען מיט׳ן פּייפען, מיט׳ן געלעכטער פון די קליינע װילדע נפשות זענען נאָך לאַנג געשטאַנען און געהילכט זיי אין די אויהערען. נאָכדעם האָט ער זיך אָנגעהויבען ארומקוקען, אז ס׳איז נישט קיין תכלית צו טרויערען אויפ׳ן גלות און נישט נעמען נאַרנישט אין מויל אריין. און ער געהט־צו פאַװאָלינקע צום אָנבייסען, װאָס מע האָט זיי אװעקגעשטעלט, און רופט זיך אָן צו איהר:

— מאַדאַם! ביז װאַנען איז דער שיעור צו שטעהן אָט אַזוי פערזאָרגט? ציית עפּים איבערהאַפּען. די װעלט איז אויך אַ װעלט, כלעבען. די נשמה אויסשפּייען קאָן מען נישט. פערגעסט נישט, אז מיר האָבען נאָך היינטיגען טאָג אין מויל נישט געהאַט.

— עסט געזונדערהייד. איך — נישט.

— המ... פאַר װאָס? ס׳איז ביי אייך היינט אַ תענית?

— נישט קיין תענית, נאַר גלאַט אַזוי.

— איהר װילט זיי אפשר אָנלערנען? הונגערען? איהר װעט נאָר מאַכען פון זיך אַ תל, און װייטער גאָר נישט...

— איך װיים נישט, װי אַזוי מע קאָן עפּים עסען. עס קריכט נישט אין האַלז אריין.

— עס קריכט, עס קריכט. דער ערשטער ביסען איז איין עק־בויער.

— אַ וואָס ?

— איין עקבויער.

— מאָרגנע ווערטער ביי אייך !

— חאַ־חאַ־חאַ !

— וויעדער חאַ־חאַ־חאַ ? וואָס איז דער געלעכטער ?

— איך האָב מיך דערמאָנט אינ׳ם ברוך־הבא פון די קליינע ממזרים.

— אודאי דאַרף מען לאַכען.

— וואָס־זשע ? ווײַנען דאַרף מען ?

— פאַר וואָס האָט איהר נישט געלאַכט, פעטער, בשעת זיי האָבען געפּייפט ?

— וואָס דען האָב איך געטהאָן ?

— איהר האָט, דאַכט זיך, גענוג געפּילדערט !

— איך האָב געפּילדערט ? איך ?

— ווער דען האָט געפּילדערט ? איך ?

— איהר האָט די ערשטע אָנגעהויבען שרייען : האַלט דיר ! האַלט דיר ! האַלט דיר !

— האָט קיין פאַראיבעל נישט, דאָס זענט איהר געווען דער ערשטער, וואָס האָט אָנגעהויבען שרייען : האַלט דיר ! האַלט דיר ! האַלט דיר !

— נו, וואָס־זשע איז דאָ אַ בזיון, אַז איך בין געווען דער ערשטער, וואָס האָב געזאָגט : האַלט דיר ! האַלט דיר ! ?

— וואָס פאַר אַ חרפּה איז, אַז איך בין געווען די ערשטע, וואָס האָב געזאָגט : האַלט דיר ! האַלט דיר ! ?

— אַז ס׳איז נישט אַ חרפּה, וואָס־זשע האָט איהר אַראָפּגע־לאָזט די נאָז, מאַראַם ?

— איך האָב אראָפּגעלאָזט די נאָז ?
— ווער דען האָט אראָפּגעלאָזט די נאָז ?
— אך, ווי גרינג ס'איז צו זעהן יענעמס נאָז !...

איין עבירה, וואָס דער דאָזיגער אינטערעסאַנטער שמועס האָט זיך נישט געקאָנט ציהען ווייטער. מע האָט זיי איבערגעשלאָגען סאַמע אין מיטען. דאָס איז געווען די טערקישע שאָל, וואָס האָט געוועלטיגט אויף זיי אין געפּעננעניש, ווי עס שטעהט געשריבען ווייטער.

ז.

די עקזעקוציע פון די ווייבער.

די טערקישע שאָל איז נישט געווען די איינציגע, וואָס האָט געוועלטיגט אויף זיי אין געפּעננעניש. זיי איז בעשערט געווען צו בעקענען זיך מיט נאָך איינע א ווילדע בריאה, אינ'ם געשטאַלט פון א גרינער מויד מיט א רויטער פעטשיילע אויפ'ן קאָפּ. אריינגעקומען זענען זיי ביידע מיט פולע הענד פון כל טוב: א שיסעל מיט רייז, אויסגעמישט מיט ארבעס און מיט פּאַסאָלים, א טעלער מיט געקאָכטע קארטאָפעל, מיט געהאַקטע אייער, און א פולען פארטוך מיט אַנגעשניטענע שטיקלעך עפּעל און מיט וועלישע ניס.

אריינגעקומען מיט'ן עסענוואַרג, האָט די גרינע מויד מיט דער רויטער פעטשיילע א ווייז געטהאָן אויפ'ן פאַר־פאָלק און א זאָג געטהאָן צו דער טערקישער שאָל:

— א מכה איז מיר, בעל־הבית'טע לעבען, זעהט נאָר, זיי האָבען זיך כמעט נישט צוגעריהרט צום עסען !

— די דאגה זאָל מיר בלייבען אויף, אם־ירצה־השם, נאָך פּסח. אָט וועלען מיר זיי באַלד אָנהאָדעווען. איך וועל זיי נעמען צו זיך, זיי צוהאַלטען, און דו וועסט זיי לעגען דאָס עסען אין מויל אריין. נו, מויד ? וואָס שטעהסט־דו ? וואָס שטשירעסט דו מיט די צייהן ?

— וואָס האָבען זיי אזעלכעס דערזעהען אויף מיר, וואָס זיי הערען נישט אויף צו פּילדערען: האַלט דיר! האַלט דיר!?

— אַ פּאַר׳שרפה׳ם זאָלסט דו ווערען, דו נאַרישע מויד! מהו אויס די רויטע פּעטשיילע ריינע! זיי קאָנען נישט זעהען קיין רויטע פאַרב!...

— מיינע צרות אויף זייערע קעפּ!

— אויף דיין קאָפּ, נאַרעלע, דו ביזט בילכער. אָט אַזוי אַ! נו? פאַר וואָס לעגסט דו איהם נישט אין מויל אריין קיין רייז מיט פּאַסאָלים?

— פאַר וואָס איך לעג איהם נישט? אין מיר איז קיין מניעה נישט. איך וואָלט איהם געלעגט פון היינט ביז מאָרגען, נאָר איהר זעהט דאָך, אַז ער לאָזט זיך נישט. ער דרעהט מיט׳ן קאָפּ און האַלט צו דאָס מויל.

— ווער הערט איהם? אָט גיב איך איהם אַ קוועטש ביי׳ם האַלז, וועט ער ביי מיר עפענען די פּיסקעס! אָט אַזוי אַ! לעג־לעג!

— אוי, בעל־הבית׳טינקע! געזונט זאָלט איהר מיר זיין! עפּיס גלאַנצט ער מיר זעהר מיט די אויגען! זעהט נור, ער זאָל זיך חלילה נישט דערווערגען.

— ווער דערוואָרגען בעסער דו אליין, דו ביזט בילכער. נאַ דיר נאָר דערווערגען! גלייך ווי ס׳איז ביי מיר דאָס ערשטע מאָל! שטופּ איהם גלייך אין האַלז אריין. אָט אַזוי. איך בין שוין איינ־אונצוואַנציג יאָהר אַ בעל־הבית׳טע מיט גאָט׳ס הילף. איצט לעג איהם אריין אין מויל אַ שטיקעל עפּעל מיט אַ יאָדער פון אַ וועלי־שען נוס. נאָך, נאָך. וואָס זשאַלעוועסט דו?

— איך זשאַלעווע נישט. וואָס וועל איך זשאַלעווען? ס׳איז מיינס? ס׳איז נישט מעהר ווי אַ רחמנות, אַ צער בעלי־חיים.

— וואָס זאָגט איהר אויף דער מויד? אַ צער בעלי־חיים! מע טהוט איהם חלילה שלעכטס? מע גיט דאָך איהם עסען! און פון וועמענס וועגען? פון גאָטס וועגען. לכבוד דעם הייליגען יום־טוב. דער אויבערשטער מעג מיר טאַקי העלפען. איך האָב איהם שוין נישט איין פּאָרעל אויסגעהאָדעוועט אויף פסח. געב אַהער נאָך

א וועליש ניסעל — און א סוף. איצטינגס מאָל וועט זיין גענוג פון זיינעטוועגען. ע ר איז שוין זאַט. לאָמיר זיך אָקאָרשט נעמען צו א י ה ר און אָנהויבען פון מה־טובו, דאָס הייסט, נאָך א מאָל פון רייז מיט פאַסאָלים.

— זאָלט איהר מיר געזונט זיין, בעל־הבית'טע לעבען, ווי אזוי דערקענט איהר, וועלכס איז איין „ער“ און וועלכס א „זי“?

— אַלע בייזע חלומות אויף דיין קאָפּ! מע הייסט איהר טהון איין ארבייט, און זי איז דאָ דער רוח ווייסט מיט וואָס! האָב פריהער חתונה, נאַרישע מויד, און ווער אַליין א בעל־הבית'טע, וועסט דו דעמאָלט פרעגען. דערוויייל טהו, וואָס מע הייסט דיר. אָט אזוי אָ. נאָך — נאָך! זשאַלעווע נישט! ס'איז נישט צוליעב קיינעם, ס'איז צוליעב זיין ליעבען נאָמען. אויף פסח! אויף פסח!

גענענדיגט די עקזעקוציע, האָבען זיךביידע ווייבער אָפּגעטראָגען, און אונזערע אומגליקליכע געפּייניגטע זענען געבליבען אַליין. זיי האָבען זיך פערשלאָגען ביידע אין א ווינקעלע, ארויפגעלעגט איינס אויפ'ם אנדערע די קלאָגעדיגע קעפּ און פערטיעפט זיך אין אזעלכע טרויעריגע מחשבות, וועלכע קומען זעהר זעלטען, סיידען א האַלבע שעה פאַר'ן טוידט.

ז.

דער וואָרעם ליגט אין חריין און מיינט, אז קיין זיסערס איז נישטאָ.

קיין זאַך מאַכט נישט אזוי נאָהענט און פריינדליך, ווי צרות. דער בעסטער בעווייז זענען די צוויי אומגליקליכע העלדען פון אונזער געשיכטע. אין דער קורצער צייט פון זייער געפענגעניש זענען זיי זיך צענויפגעגאַנגען מיט די כאַראַקטערען, אָנגעהויבען פערשטעהן איינס דאָס אַנדערע אויפ'ן וואונק, אויפגעהערט שעמען זיך איינס פאַר דאָס אַנדערע און געוואָרען אזוי נאָהענט, אז מע האָט אויפגעהערט זיך „איהרצען“ און מען איז געוואָרען נפש אחת. ער איהר:

„נשמה'ניו !" זי איהם: „ליובעניו !" די טערקישע שאַל מיט דער רויטער פּעטשיילע, אריינקומענדיג מיט עסענוואַרג, האָבען זיך גאַר זאַט נישט געקאָנט אָנקוקען אין זיי.

— וואָס זאָגסט דו אויפ'ן פּאַר־פּאָלק?

— אַ לעבען, ווי אונטער'ן אויווען!

— זעהסט דו חאַטש, ווי זיי האָבען זיך ביי מיר, קיין עין־הרע, פאררעכט?

— קיין בייז אויג זאָל זיי נישט שאַדטען!

— טהו זיי נאָר אַ נעם אונטער די פּאַכוועס... וואָס זאָגסט דו? !... נישקשה פון אַ הייטעל?... הא? מעג מיר שוין גאָט העל־פען פאר'ן פּאַר־פּאָלק, וואָס איך האָב איהם אויסגעהאָדעוועט אויף פּסח?...

די ווילדע ווייבער טהוען־אָפּ זייער ארבייט און געהען אוועק, און דאָס פּאַר־פּאָלק פערטראַכט זיך, וואָס בעדייטען די ווערטער פון דער טערקישער שאַל: „זי האָדעוועט זיי אויף פּסח?" און פאר וואָס דאַרף איהר גאָט העלפען?... און מע שאַרפט זיך די מוחות און מע דיסקוטירט צווישען זיך:

— וואָס הייסט דאָס, ליובעניו, פּסח?

— פּסח, נשמה'ניו, איז ביי זיי אַזאַ יום־טוב, אַזאַ יום־טוב פון פרייהייט, פון בעפרייהונג.

— וואָס הייסט דאָס „פון בעפרייהונג"?

— איך וועל דיר געבען צו פערשטעהן. ס'איז ביי זיי אַ גרויסע מצוה חאַפּען אַ אונזעריגען און האָדעווען איהם אַזוי לאַנג, ביז עס קומט דער יום־טוב, וואָס הייסט פּסח. און אַז עס קומט דער יום־טוב, וואָס הייסט פּסח, לאָזט מען איהם פריי... היינט פערשטעהסט דו שוין דעם שכל?

— נאָך ווייט ביז דעם יום־טוב, וואָס הייסט פּסח?

— ווערליג איך האָב געהערט פון דער טערקישער שאַל זאָגען, ווייזט אויס, אַז ניט מעהר ווי אַ טאָג דריי.

— דריי טאָג? !

— וואָס האָסטו דו זיך אַזוי דערשראָקען, נאַרישי? די דריי טאָג וועלען איבערפליהען, ווי אַחלום, און ס'וועט קומען דער ליעבער יום־טוב פּסח, וועט מען אונז עפענען טהיר און טהויער און מע וועט אונז זאָגען: היידאַ, קינדערלעך, געהט אייך אהין, פון וואַנען איהר זענט געקומען! וועלען מיר דאָס נעמען שטעלען פיס!...

— אַך, ליובעניו, דיינע זיסע רייד!... הלואי ס'זאָל זיין אַזוי, ווי דו זאָגסט! איך האָב אָבער מורא פאַר איין אַנדער זאַך...

— האַרץ מיינס, דו האָסט תמיד מורא...

— לעבען מיינס, דו קענסט ניט די ווילדע מענשען.

— פון וואַנען קענסט דו זיי, נשמה'ניו?

— איך האָב זיך געננוג אָנגעהערט, ליובעניו, נאָך אין דער היים דערצעהלען אַזעלכע מעשיות אויף זיי! מיינע אַ שוועסטער האָט מיר דערצעהלט, אַז זי האָט אַליין געזעהען...

— וויעדער אַ מאָל דער שוועסטער'ס מעשיות? נשמה'ניו, מעשיות פערגעס!

— ליובעניו! איך וואָלט וועלען פערגעסען, קאָן איך נישט. זיי פּיקען מיר אין קאָפּ אַריין גאַנצע טעג. זיי לאָזען מיך ניט שלאָפען ביינאַכט.

— וואָס־זשע איז דאָס פאַר מעשיות, וואָס פּיקען דיר אין קאָפּ אַריין גאַנצע טעג, לאָזען דיך נישט שלאָפען ביינאַכט?

— ליובעניו! וועסט ניט לאַכען פון מיר?

— וואָס זאָל איך עפּיס לאַכען, נשמה'ניו?

— דו האָסט תמיד אַזאַ טבע, אַז איך דערצעהל דיר עפּיס, לאַכסט דו מיך אויס און זאָגסט אויף מיר, אַז איך בין אַ שטיא, אַ געשלייערטע האָנדזי, אַ נאַרישע אינדיטשקע און נאָך אַזעלכע זאַכען.

— איך זאָג דיר צו, אַז איך וועל ניט לאַכען, אַבי דערצעהל. וואָס האָסט דו געהערט פון דיין שוועסטער?

— מיין שוועסטער דערצעהלט, אַז די מענשען, וואָס מיר זעהען, זענען ערגער פון די ווילדע חיות. אַ ווילדע חיה, אַז זי חאַפּט עמיצען פון אונז, צערייסט זי איהם און פרעסט איהם אויף—און אַ סוף. מענשען טהוען ניט אַזוי. אַ אונזעריגער, אַז ער פאַלט אריין צו די מענשען אין די הענד אריין, האַלטען זיי איהם פערשפּאַרט, געבען איהם עסען און טרינקען פון דער פולער האַנד, ביז ער ווערד גוט פעט...

— נו ?

— און אַז ער ווערד גוט פעט, קוילען זיי איהם, שינדען איהם אָפּ די הויט, צעשניידען אויף שטיקלעך און בעזאַלצען איהם מיט זאַלץ און ווייקען איהם אין וואַסער...

— נו, און ווייטער וואָס ?

— און ווייטער צעלעגען זיי אַ פייער און בראָטען איהם אויף זיינע אייגענע שמאַלץ און עסען איהם אויף מיט די ביינער.

— בבא־מעשיות ! געשיכטעס פון טויזענד איין נאַכט ! אַ קוה איז געפלויגען איבער'ן דאַך און געלעגט איין איי ! און דו, שטיא, גלויבסט דאָס ? חאַ־חאַ־חאַ !

— נו ? האָב איך ניט געזאָגט פריהער, אַז דו וועסט מיך אויסלאַכען ?

— וואָס־זשע דען ? אַז פון דאַנען ביז אַהין הויבט איהר ניט אָן צו פערשטעהן ! מיר דאַכט, אַז דו האָסט געהערט אַ מאָל הונדערט פון דער טערקישער שאָל, אַז דאָס, וואָס מע האָרעוועט אונז, איז ניט צוליעב קיינעם, נאָר צוליעב גאָט.

— לעבען מיינס ! וואָס־זשע איז דערפון געדרונגען ?

— איז דערפון געדרונגען, נשמה מיינע, אַז דו ביזט אַ נאַרישע אינדיטשקע, און ווייטער גאָרנישט.

— איהר האָט תמיד אַזאַ טבע. יענעם בעלעדיגען איז ביי אייך טפו !

— ווער איז געווען דער איהר ?

— איך מיין אייך, אַלע מאַנסבילען.

— אַלע מאַנסבילען? מיט וויפיעל מאַנסבילען ביזט דו דאָס בעקענט, וואָלט איך געוואָלט וויסען?

— איך קען זיך מיט איינעם, איז גענוג פאַר מיר.

— ניין, האָסט געזאָגט „מאַנסבילען". די משמעות, אַז אחוץ מיר האָסט דו זיך געקענט מיט נאָך עמיצען...

— וואָס נאָך וועסט דו אויסטראַכטען?

— שוין! זי האָט שוין אראָפּגעלאָזט די נאָז... קום נאָר אַהער, איך וויל דיר עפּיס זאָגען...

די דאָזיגע סצענע פון קוצעניו־מוצעניו ווערד פּלוצים איבערגעריסען דורך דער חברה קליינוואַרג פון יענער זייט פענסטער. אינוועניג אריינגעהן לאָזט מען זיי ניט, קומען זיי אַלע טאָג צו צום פענסטער, פון דרויסען, און פון דאָרטען שטעקען זיי אריין די נעז, מאַכען משוגענע תנועות, שטעלען ארויס די צונג, לאַכען און פייפען און שרייען און הילכען אַלע אינאיינעם: „האַלט דיר! נאַ דיר! נעם דיר!"... דאָס פּאַר־פּאָלק, געוועהנליך, ענטפערט זיי אָפּ דערויף אויף זייער לשון, שוין נישט מיט אזא כעס, ווי פריהער, נאָר גלאַט, אשטייגער, ווי מע ענטפערט אויף „אַ גוט מאָרגען" — „גוט יאָהר". „ברוכים היושבים" — „קומט עסען" — „עסט געזונדערהייד"...

ס'איז גאָר ניטאָ, הערט איהר, אזא זאַך אויף דער וועלט, וואָס אַ גאָט'ס בעשעפעניש זאָל דערצו נישט געוואָהנט ווערען. אונזער פּאַר־פּאָלק איז שוין אַזוי געוואָהנט געוואָרען מיט די צרות, אַז ס'האָט זיך דעם אויסגעדאַכט, אַז אַזוי דאַרף עס צו זיין, ווי דער וואָרעם, וואָס ליגט אין חריין, מיינט, אַז קיין זיסערס איז שוין נישטאָ.

ח.

אַ ביין בעגעגעניש מיט איין אַלטען בעקאַנטען.

ס'איז געווען אַ פריהמאָרגען. אין דרויסען איז געשטאַנען אַ געדיכטער טומאַן. אין שטוב איז נאָך געווען פינסטער. דאָס פּאָר־פֿאָלק האָט געהאַלטען סאַמע אין רעכטען שלאָף. עס האָט זיך זיי גע'חלומ'ט זייער אַמאָליגע היים. אַ גרויסער, אַ ברייטער, אַ פרייהער אין־דרויסען. אַ בלויער הימעל. גרין גראָז. אַ זילבערן טייכעל. אַ מיהל, וואָס דרעהט און קלאַפּט און שפּריצט מיט וואַסער. געגנז און קאַטשקעס פּאַליאָסקען זיך ביי'ם ברעג. היהנער פּיקען. העהנער קרעהען. פויגלעך פליהען. אַך, וואָס פאר אַ שעהנע וועלט גאָט האָט בעשאַפען פון זייערטוועגען... פון זייערט־וועגען?... פון וועמענס דען וועגען זענען אָט די הויכע בוימער מיט די ברייטע צווייגען, וואָס מע קאָן אונטער זיי אַרומשפּאַציערען פראַנק און פרייה? אָדער פון וועמענס וועגען איז אָט די מיהל, וואָס אַרום איהר האָדעווען זיי זיך אַלע מיט דער גאַנצער משפּחה. לאָזען נישט צו קיין פרעמדען פאר אַ מייל אַרום און אַרום? פון וועמענס וועגען איז אָט דער גרויסער קיילעכיגער הימעלדיגער ברעגער, וואָס אַלע פאַרנאַכט לאָזט ער זיך אַראָפּ אין איין עק טייך. און אַלע פריהמאָרגען בעווייזט ער זיך פונ'ם אַנדערען עק טייך? וואָס וואָלטען זיי איצט ניט אָוועקגעגעבען, זיי זאָלען נאָך אַ מאָל אַ קוק טהון האָטש מיט איין אויג אויף דער שענער, וואַרעמער, פייערינגער זון? אויף דעם גרויסען, ברייטען, פרייהען, ליכטיגען אין־דרויסען? אויף דער מיהל און אויף אַלסדינג. וואָס אַרום דער מיהל?...

סאַמע אין די דאָזיגע גוטע, גאָלדענע חלומות האָט מען זיי אויפגעחאַפּט און אַרויסגעטראָגען זיי אין דרויסען אַרויס. די פרייהע לופט פון דעם טומאַנענדיגען פריהמאָרגען האָט זיי אַ זעץ געטהאָן אין פּנים אַריין און האָט זיי אַרומגענומען מיט איהר פרישקייט

פון אַלע זייטען. זיי האָבען דערפיהלט, אז ס'איז זיי אויסגעוואַכ־סען פליגלען. אָט האַפּען זיי זיך אויף און פליהען אין דער וועלט אריין, פליהען איבער דעכער, איבער גערטנער, איבער וועלדער, אהין, אהין, צו זיך אהיים... דאָרט טרעפען זיי זיך מיט זייערינע: „ברוכים הבאים. פון וואַנען קומט מען?“ — פון די ווילדע מענ־שען. — „וואָס האָט מען אייך געטהאָן?“ — געהאָרעוועט אויף פסח. — „וואָס הייסט דאָס פסח?“ — אזא יום־טוב ביי זיי, א גוטער, ליעבער יום־טוב, א יום־טוב פון פרייהייט, פון בעפרייהונג...

אזוי חלום'ט דאָס געבונדענע פּאָר־פּאָלק דעם גאַנצען וועג, ביז מע ברענגט זיי ערגיץ אין א שמאָל פינסטער געסעל און מע לאָזט זיי אראָפּ געבונדענערהייד גלייך אין דער בלאָטע. דאָרט דער־זעהען זיי א וואַנד בעשפריצט מיט בלוט, און א סך עופות גע־בונדענע ליגען אויף דער ערד, צו צוויי און צו דריי מיט א מאָל. ביי דער זייט שטעהען ווייבלעך און מיידלעך און שמועסען זיך, לאַכען, חיחיקען. דאָס פּאָר־פּאָלק קוקט זיך ארום אויף אַלע זייטען — צוליעב וואָס האָט מען זיי אהער געבראַכט? וואָס טהוען דאָ די געבונדענע עופות? וואָס לאַכען די ווייבלעך מיט די מיידלעך? וואָס בעדייט די בלוטיגע וואַנד?... אָט דאָס איז דער גוטער ליעבער יום־טוב פסח? וואו איז די פרייהיים? די בעפרייהונג?...

אָט אזוי קלערט זיך דאָס פּאָר־פּאָלק און בעטראַכט די געבונ־דענע עופות, וואָס ליגען זיך אזוי שטיל און רוהיג, פרעגען נישט קיין קשיות, גלייך ווי עס דאַרף אזוי צו זיין... נאָר איינע, א הוהן א שרייערין, רוהט נישט. זי רייסט זיך מיט אַלע כוחות, פּאַטשט מיט די פלינגלען אין דער בלאָטע און שרייעט משוגענערווייז:

— לאָזט מיך! לאָזט מיך! איך וויל נישט ליגען! איך וויל בעסער לויפען! לאָזט מיך! לאָזט מיך!

— קוקאַריקו! — רופט זיך אָפּ א רויטער האָהן, וואָס ליגט געבונדען אינאיינעם מיט צוויי היהנער, און טהוט א פּאַטש מיט די פליגעל: — וואָס זאָגט איהר אויף דער חכמה? זי וויל נים ליגען. זי וויל בעסער געהן. זי וויל בעסער לויפען. האַ־האַ־האַ!

אונזער העלד הויבט־אויף דעם קאָפּ, קוקט זיך איין מיט אַלע אויגען אינ׳ם רויטען האָהן, דעם עזות־פּנים, און ער פיהלט, ווי ס׳איז איהם פערקיהלט געוואָרען דאָס בלוט און פערגליווערט די איברים. ער וואָלט געמעגט שווערען, אַז דער חברה־מאַן איז איהם קענטליך, אַז ער האָט איהם ערגיץ געזעהן, ערגיץ געהערט. נאָר וואו ? דאָס קאָן ער זיך בשום אופן נישט דערמאָנען. ער איז איהם אַזוי קענטליך ! אַזוי קענטליך ! און דאָס קול זיינס איז איהם אַזוי בעקאַנט. גוואַלד ! וואו האָט ער זיך מיט איהם בעגעגענט ? !... און ער הויבט זיך אויף נאָך אַביסעל העכער, דערזעהט איהם דער רויטער האָהן און ציהט אויס אויף זיין הילכינגער סאָפּראַן־שטימע :

קוקאַריקו, לאַנגע נאַז !
מ׳האָט געשטאָפּט דיך אָהן אַ מאָס
מיט די בעסטע זיסע זאַכען,
מע זאָל קאָנען פון דיר מאַכען
אַ געבראָטענס מיט אַ קראָפּ,
פעטע יויך אַ פולען טאָפּ,
און אַ העלזעל אינ׳ם צימעס...

נישט בעשערט געווען אונזער רויטען משורר צו ענדיגען זיין ליעדעל. עמיצענס אַ האַנד האָט איהם אַ נעם געטהאָן מיט אַזאַ כוח און אַזוי אומגעריכט, אַז עס האָט איהם מיט אַ מאָל אָפּגענומען דאָס לשון.

ט.

דער לעצטער אקט פון דער טראַגעדיע.

דאָס איז געווען אַ משונה־ווילדער נפש מיט אַ פערשלאָפענעם פנים, אַ הויכער, אַ דאַרער, מיט לאַנגע פאות, אין שיך און זאָקען, אונטערגעשטעקט די פּאָלעס, פערקאַטשעט די אַרבעל, מיט אַ שוואַרץ גלאַנצענדיג מעסער אין האַנד. נישט לאַנג געטראַכט, טהוט ער אַ נעם דעם רויטען האָהן צו זיך, פעררייסט איהם דאָס קעפּעל

ארויף, טהוט איהם אַ קוק אין די אויגען אַריין, פליקט איהם אויס דריי פעדערלעך, חיק מיט'ן מעסער איבער'ן האַלז און—מאַרש!— אַ שליידער פון זיך גלייך אין דער בלאָטע אַריין. ווי אַ פרימוש־מעלימער בלייבט נעבאַך ליגען דער האָהן אַ ווײַלע, און פּלוצים האַפּט ער זיך אויף און לאָזט זיך לויפען מיט'ן איבערגעשניטענעם האַלז, דרעהט מיט'ן קאָפּ, גלייך ווי ער זוכט עמיצען, גלייך ווי ער האָט עפּיס פערלאָרען. אונזער העלד קוקט זיך איין אין דעם געקוי־לעטען האָהן און דערקענט זיין אַלטען בעקאַנטען, וואָס ער האָט אַמאָל געזעהען אין חלום, און ער דערמאָנט זיך דאָס ליעדעל, וואָס דער חברה־מאַן האָט איהם דעמאָלט געזונגען, און ער קאָן קיין וואָרט נישט אַרויסברענגען צו זיין געליעבטער, וואָס ליגט נעבען איהם שטאַרק צוגעטולעט צו זיין לייב און ציטערט און צאַפּעלט מיט אַלע איברים... און דער ווילדער נפש מיט'ן גלאַנצענדיגען מעס־סער טהוט זיך זיין ארבייט גאַנץ קאַלטבלוטיג, ווי איין אמת'ער תלין. איינס נאָכ'ס אַנדערע פליהען ביי איהם די עופות. אַלע האָ־פּען אַ קיצעל מיט'ן מעסער איבער'ן האַלז און אַ שליידער אין בלאָטע אַריין. אַנדערע ציהען זיך אויס, געהען־אָפּ מיט בלוט, דריי־נען מיט די פיסלעך און צאַפּלען. אַנדערע וואַרפען מיט די קעפּ־לעך, פּאַטשען מיט די פליגלען איבער דער בלאָטע. אַלע מינוט קומען־צו נאָך און נאָך קרבנות מיט איבערגעשניטענע העלזער. די ווייבלעך מיט די מיידלעך, וואָס שטעהען ביי דער זייט, קוקען און — גאָרנישט. אדרבה, איינינגע פון זיי פאַלען ארויף אויף די געקוילעטע, נאָך לעבעדיגע, עופות און פליקען זיי און רייסען פון זיי די פעדערען, און בעת מעשה רעדען זיי זיך איבער און ווערטלען זיך און לאַכען, גלייך ווי דאָ וואָלט זיך געגאָסען וואַסער, נישט קיין בלוט פון לעבעדיגע בעשעפענישען!... וואו זענען זייערע אוי־גען? וואו זענען זייערע אויהערען? וואו זענען זייערע הערצער? זייער יושר? זייער גאָט?...

אזוי טראַכטען זיך אונזערע צוויי אומגליקליכע אינדיאַנער, וואָס ליגען נאָך אַלץ געבונדען, און קוקען זיך צו צו דער דאָזיגער

מורא׳דיגער טראַגעדיע, צו דער דאָזיגער אונגעהערטער רציחה אין מיטען העלען טאָג. שוין־זשע האָט מען זיי געבראַכט אהער צוליעב דעם זעלבען צוועק, וואָס אלע עופות, גענז און קאַטשקעס? שוין־זשע וועלען זיי, די אויסדערוועהלטע, די מיוחסים, וואָס שטאַמען פון אינדיע, האָבען אזא וויסטען סוף גלייך מיט דעם דאָזיגען פּראָס־טען עולם? איז דאָס, אפנים, נישט קיין אויסגעטראַכטע זאַך, וואָס מע דערצעהלט זיך אָן וועגען די ווילדע מענשען? און די נביאות פונ׳ם רויטען האָהן?...

און זיי הויבען אָן פערשטעהן דעם קאַלטען נאַקעטען אמת, און עס ווערד זיי קלאָר אַלסדינג, וואָס זיי האָבען געהערט, אַלסדינג, וואָס זיי האָבען געזעהען ביז אהער. נאָר איין זאַך קאָנען זיי נישט צעקייען: צו וואָס האָט די טערקישע שאַל אַלע מאָל זיך בעריהמט, אז גאָט מעג איהר העלפען דערפאַר, וואָס זי האָט איהם אויסגע־האָרעוועט אזא פּאַר־פּאָלק אויף פּסח?... אָט דאָס וויל גאָט? דאָס איז איהם ליעב? אַך, וואָס פאַר אַ בייזער גאָט דאָס דאַרף זיין ביי אָט די ווילדע מענשען!...

. . . .

* * *

אין עטליכע מינוט ארום זענען אונזערע שטאָלצע אינדיאַנער, דאָס געליעבטע פּאַר־פּאָלק, געלעגען אויף דער ערד, ווי צוויי פּשוט׳ע געקוילעטע אינדיקעס. זיי האָבען ארויסגעלעגט איינס אויף דאָס אַנדערע זייערע איבערגעשניטענע נאַך וואַרעמע העלזער און האָבען אויסגעזעהען פון דער ווייטען, ווי זיי שלאָפען און חלומ׳ען זיסע גאָלדענע חלומות. אויף זיי איז געזאָגט געוואָרען דער פּסוק:

הנאהבים והנעימים בחייהם ובמותם לא נפרדו — די ליעבע און געטרייע, סיי ביי׳ם לעבען, סיי ביי׳ם טוידט האָבען זיך נישט געשיידט.

פעסעלי דעם רבינ׳ם

נעשריבען אין יאָהר 1903.

פּעסעלי דעם רבינ׳ס

א.

קורץ־פּריטאָג און שבת־הגדול.

אזוי האָט מען זיי גערופען.

איהם — דערפאר, וואָס ער איז געוועזן א קליינינקער און א קורצינקער, און זי — דערפאר, וואָס זי איז געוועזן א הויכע און א לאנגע.

א הויכע, א לאנגע, נאָר א דינע, א דארע, א טרוקענע — א לולב! אז זי פלעגט איהם דארפען זאָגען א סוד („אוי, באגראָבען זאָל איך דיך מיט די קורצע פיס״!), פלעגט זי מוזען מחילה זיך אָנבויגען, אראָפּלאָזען זיך מיט עטליכע גראד נידעריגער. א ר אָ פּ נ י ד ע ר ע ן צו איהם; און ער האָט דאָס פיינט גע־האט הארכען, פלעגט ער זיך בויגען; פלעגט זי זיך דארפען נאָכ־בויגען; פלעגט ער זיך אָנבויגען נידעריגער; פלעגט זי מוזען זיך בויגען נידעריגער; פלעגט ער זיך אָנבויגען נאָך נידעריגער; פלעגט זי מוזען זיך אָנבויגען נאָך נידעריגער:

— אוי, באגראָבען זאָל איך דיך מיט די קורצע פיס!...

מיט איינעם וואָרט: זי איז איהם דערגאנגען די יאָהרען, און ער האָט נעשווינען. און מיר, חדר־יונגלעך, שקצים, קונדסים־עכברושים, האָבען נעהאט די גרעסטע נקמה.

פאר וואָס?

דערפאַר, וואָס ער האָט אַ ו נ ז דערגאַנגען די יאָהרען, גע־מוטשעט מיט דער גמרא, געבראָכען דיביינער, געשמיסען, גע־שמיסען, געשמיסען... איהר געדענקט דאָך די מעשה וואָס אין פרק: „פּ ע ם א ח ת — איינמאָל האָט ער דערזעהען אַ קאָפּ פון אַ מענשען טהוט שווימען אויפ'ן ים, האָט ער זיך אָפּגעשטעלט און אָנגערופען צו דעם קאָפּ: ע ל ד א ט פ ת — דערפאַר וואָס דו האָסט יענעם דערטרונקען, האָט מען דיך דערטרונקען, און דער סוף פון דיינע טריינקער — זיי וועלען אויך דערטרונקען ווערען“... נאָר איך קעהר זיך אום צוריק צום „קורץ־פּרייטאָג“ און „שבת־הגדול“.

ער איז געווען, ווי איהר שטויסט זיך שוין אָן מסתמא, אונ־זער רבי, און האָט געהייסען רב זרחל, און זי איז געווען אונזער רביצין, און האָט געהייסען זרחליכע.

ער האָט געקנעלט מיט אונז פון גאַנץ פריה ביז שפּעט אין דער נאַכט, געהאַקט האָלץ, זיך איינגעריסען דאָס געזונד, פאַר עטליכע קאַרבען אַ זמן, און זי האָט געבאַקען בלינעס מיט לאַט־קעס פון אונזערטוועגען, רעטשאַניקלעך, באַבקעלעך און קאַרזשעס אויף צו פערקויפען.

צי האָט זי געהאַט דערפון פרנסה, — דאָס קאָן איך אייך ניט זאָגען; נאָר אַז מיר, חדר־יונגלעך, שקצים, קונדסים־עכברושים, האָבען איהר אָנגעפּייפט אין חשבון — דאָס בין איך אייך ערב, וואָרום איטליכער האָט גענומען אויף באָרג, און יעדער פון אונז האָט געהאַט ביי איהר קרעדיט ביז אַ געוויסער „ציפער“, און איט־ליכען האָט זי געגלויבט אויף נאמנות.

מע האָט בעדאַרפט האָבען אַ האַרץ פון אַ טאָטער, מע זאָל זרחליכען אָפּנאַרען! און ווער האָט נאָך אַזוי געקענט זרחליכען, ווי איך האָב זי געקענט?

אַז בסך־הכל האָב איך ביי איהר גענעסען קעסט, וואָרום איך בין געווען אַ דאַרפסיונגעל, האָב איך זיך אָנגעזעהען, ווי זי האָרע־

וועט נעבאך, שטעהט אויף פארטאג, ווען גאט אליין שלאפט נאך, נעמט זיך צו דער באקדייזשע אדער צו דער מולטער, פערקאטשעט די ארבעל און קנעט גאנץ געשמאק מיטביידע לאנגע דארע טרו־קענע הענד, און דאס טייג מאכט טיאך־טיאך, און די מולטער קרעכצט, און זי אליין קרעכצט, שטעלט זיך אפ אלע מאל, טהוט א וויש דעם שוויים מיט׳ן עלענבויגען פון אונטען ארויף און לאזט ארויס א טיעפען־טיעפען: „אוי, רבונו־של־עולם־מאמע־זיסע־האר־ציגע־געטרייהע!“...

הערט איהר? איך האב געוואוסט וואס בעדייט אט דער דא־זיגער „רבונו־של־עולם־מאמע־זיסע־הארציגע־געטרייע!“ אט דאס איז דער פשט פון דעם: די מעהל איז גענומען געווארען ביי גנעסי די מיטנימשקע אויף בארג ביז דאנערשטאג, און די סחורה וועט זי צעטהיילען אויף בארג, און גאט ווייסט, אויב עס וועט איהר אומ־קעהרען זיך צוריק דאס געלד ביז דאנערשטאג, און גנעסי די מיט־נימשקע וועט נישט שוויינען, גנעסי די מיטנימשקע האט אליין אויך גענומען די מעהל ביז דאנערשטאג, און אז מע זאגט דאנערשטאג, בעדארף זיין דאנערשטאג, ווארום א מויל איז ניט קיין חאליווע, און דאנערשטאג איז גלאט א גוטער טאג, דאנערשטאג הייסט שוין ערב שבת, דער טאג וואס מע בעדארף אנקומען צום מאן נאך געלד, און אז אך און וועה איז דעם „שבת־הגדול“, אז ער בעדארף זיך ארויפלאזען צום „קורץ־פרייטאג“ בעטען אויף שבת, און אז אך און וועה איז דעם „קורץ־פרייטאג“, אז דער „שבת־הגדול“ קומט איהם מאנען אויף שבת — אז אך און וועה איז זיי ביידען!...

אט דאס האט בעדייט דער רביצינ׳ס „רבונו־של־עולם־מאמע־זיסע־הארציגע־געטרייהע“...

און אפשר האט איהר „רבונו־של־עולם־מאמע־זיסע־הארציגע־געטרייהע“ געהאט איין אנדער טעם? אפשר איז דאס גאר געגאנ־גען אויף אנדערע צרות? און צרות האט זי געהאט גענוג, ניט צו פערזינדיגען!

ערשטענס, איז זי אליין געווען, לא עליכם, נישט קיין געזונדע, פלעגט הוסטען שטילערהייד, אז קיינער זאל ניט זעהען; צווייטענס, האט זי געהאט יסורים פון פ ע ס ע ל י ' ן, איהר עלטערע טאכ־טער, א מיידעל שוין אין די יאהרען, מיט פלאם־פייערינגע האר און מיט קלייען אויפ'ן פנים, וואס קיינער וויל זי ניט נעמען — וואס וועט זי אויסזיצען ?... היינט „באשעפעניש" — דאס איז דאך גאר איין אומגליק ! „באשעפעניש" איז געווען א הויקער, א פערזעהע־ניש, אהן הענד, אהן פיס, אהן א צונג, אהן לייב און לעבען — אז אך און וועה צו אזעלכעס, וואס איז גאר געבארען געווארען, אז אך און וועה איז צו אזעלכעס, וואס לעבט גאר אויף דער וועלט !...

נאר מיט „באשעפעניש" וועלען מיר זיך נאך בעגעגענען אמאל, און מיט פעסעלי'ן וועלען מיר זיך אויך אין גיכען בעקענען. דערווייל קעהרען מיר זיך אום צוריק צום „קורץ־פרייטאג" און „שבת־הגדול".

א ביטערע רחמנות איז געווען נעבאך אויף זרחליכען, אז זי אליין האט בעדארפט רעשטשינען, קנעטען, זעצען, באקען, בראטען זיך ביי'ם אויווען, אליין טראגען וואסער, אליין ברענגען האלץ, אומעטום אליין, נישטא קיין הילף פון קיינעם ! פון וועמען ? זרחל קנעלט, פעסעלי זיצט און לערענט גלייך מיט אלע קינדער, זי איז דאך א וואהלקענעווודיגע, א מאנסבילשער קאפ אויף איהר, און „בא־שעפעניש" זיצט צווישען אויווען אין א ווינקעלע, די פיסעלעך אונטער זיך, און ווארט ביז מע וועט איהר אונטערטראגען עפיס, אריינרוקען אין הענטעל אריין: „נא, באשעפענישעל, ווארג זיך !"...

אט דאס, אפנים, האט בעדייט דער „אוי, רבונו־של־עולם־מאמע־זיסע־הארציגע־געטרייהע"... און אפשר איז דאס גאר גע־גאנגען דערויף, וואס פעסעלי איז געווען אינגאנצען אויף זיין זייט, אויפ'ן פאטער'ס צד הייסט דאס, און זיי ביידע, פעסעלי און זרחל, זענען איהר תמיד געווען אויף קידער־ווידער ?

— דאס טאטעלע מיט'ן טעכטערעל ! באגראבען זאלט איהר זיך ביידע אין איין גריבעל !

פעסעלי האָט ליעב געהאַט דעם פאָטער, און דער פאָטער האָט ליעב געהאַט פעסעלי׳ן — דאָס איז געווען אַ מאָדנע, אַ שטילע ליעבע.

קיינער פון אונז האָט ניט געהערט, זיי זאָלען זאָגען אַ מאָל איינער דעם אַנדערען אַ גוט וואָרט. אדרבה, ער פלעגט זיך מיט איהר שאַפען ניט ווי מיט אַ טאָכטער, נאָר ווי מיט אַ דיענסט:

— הער נאָר דו!...

נאָר אין די אויגען האָט מען אַרויסגעזעהען, אַז ער האָט זי ליעב, שטאַרק ליעב, אַז ער קאָן זיך אָהן איהר ניט בעגעהן.

אפשר דערפאַר, וואָס ער האָט געהאַט אַ בייז פינסטער לעבען ביי׳ם ווייב? און אפשר דערפאַר, וואָס פעסעלי איז געווען אַ גע־ראָטענע, געהאַט אויף זיך אַ מאַנסבילשען קאָפּ און געקאָנט גוט לערנען? און אפשר דערפאַר, וואָס פעסעלי האָט געוואוסט דעם טאַטענס אַלע נענג, געטראָפען אַלע מאָל וואָס ער וויל, אונטערגע־טראָגען איהם צו דער צייט די יאַרמעלקע, דעם קאַנטשיק, דאָס פושקעלע טאַבעקע, אָדער אַ טרונק וואַסער?

— דאָס טאַטעלע מיט׳ן טעכטערעל! — פלעגט זאָגען די רביצין. — ער זאָל בעסער אין זינען האָבען אַ שידוך טהון מיט איהר, קריגען עפּיס אַ חתן פון איהרעטוועגען!...

דער רבי האָט איהר דערויף געענטפערט נאָר מיט אַ זיפץ, ווי איינער רעדט: „קריגען עפּיס אַ חתן? געה קריג, אַז סע קריגט זיך ניט!“...

אויף אַלסדינגג איז אָבער פאַרהאַן אַ צייט. יעדעס שטיקעל סחורה ליגט זיך אויס, ביז סע קומט דער רעכטער קונה. און ס׳איז נישטאָ דאָס מיידעל אויף דער וועלט, וואָס זאָל ניט האָבען איהר זווג. קיין אידישער מאַנאַסטיר, ווייסט איהר דאָך, איז ניט פאַר־האַן...

געקומען אַ צייט אויף פעסעלי׳ן. געקומען איין „אויסחאַפּע־ניש“ אויף איהר. אַזוי האָט געזאָגט די רביצין. נאָר אין אמת׳ען איז דאָס געווען אַ בעשערטע זאַך. און אויב איהר ווילט וויסען,

איז דאָס געווען אַ ראָמאַן, איין אמת'ער ראָמאַן — שעמט זיך ניט, אַ ראָמאַן מיט אַ „פּאַרליעבעניש“, מיט אַ „פּאַרקאָכעניש“, מיט אַלע זיעבעצעהן זאַכען, אַ ראָמאַן מיט אַלע פּישטשעווקעס.

נאָר דערויף איז ביי מיר פאַרהאַן אַ בעזונדער מעשה.

ב.

אַ וועקגעפאָהרען.

אַ הויכער, נאָר איין איינגעבויגענער, אַ געשטופּעלט פּנים, נאָר גוטע גרויע אויגען, אַ יונגערמאַן, נאָר מיט גרויע האָר — אָט האָט איהר אַ פּאָרטרעט פון פּייוועל קאָראָביינִיק, אָדער, ווי מע האָט איהם גערופען ביי אונז אין כתרילעווקע, „פּייוועל כל־בוניק“.

און גערופען האָט מען איהם „כל־בוניק“ ניט אומזיסט: ביי איהם אין דער קאָראָבקע האָט זיך געפונען פון כל־בו: קנעפּ און קנעפּלעך, נאָדלען און נאָדעל־טעשלעך, גאָרעס און זייד און סטיינ־געס און טאַשמעלעך און פּאָדעם און באַוועלעך, יאַרמעלקעס און קליידלעך, און שטיקלעך זייף אַלערליי סאָרטען, און נאָך אַ סך מינים סחורה, וואָס איז שווער אַלסדינג זיך אָנגעדענקען און אויס־רעכענען אויפ'ן קאָפּ.

אַ יום־טוב איז געווען ביי אַלע ווייבער און ביי אַלע מיידלעך, אַז מע האָט דערהערט, אַז פּייוועל כל־בוניק איז געקומען, און פאַר אונז, חדר־יונגלעך, שקצים, קונדסים־עכברושים, איז דאָס געווען אַ צווייענדיגער יום־טוב: ערשטענס, איז פּייוועל כל־בוניק מיט דער קאָראָבקע גלאַט אַ יום־טוב, און צווייטענס, ווי באַלד פּייוועל כל־בוניק איז דאָ, וועט מען פערשפּאָרען לערנען האָטש אַ פּאָר שעה, מע וועט זיין „פריי“. פאַר וואָס? דערפאַר, ווייל דער רבי רב זרחל האָט ליעב האָרכען נייעס, וואָס טהוט זיך אויף דער וועלט, און ווער ווייסט נאָך אַזוי וואָס אויף דער וועלט טהוט זיך, ווי פּיי־וועל כל־בוניק, וואָס שפּאַרט־אָן מיט זיין קראָם מי יודע וואו, אַלע מייזענלעכער?

נייעס האָט פּייוועל כל־בו׳ניק געבראַכט צו פיהרען אַלע מאָל גאַנצע פּעק, „אוצרות מיט נייעסען“, און נישט אַזוי די נייעס אַליין, ווי דאָס דערצעהלען זיינס. איהר ווייסט, וואָס איך וועל אייך זאָ־גען? דערצעהלען נייעס בעדאַרף מען קאָנען; און פּייוועל כל־בוניק האָט געקאָנט דערצעהלען. אין זיין דערצעהלען איז געלעגען אַ מין טאַלאַנט, אַ כח המושך, וואָס האָט צוגעצויגען און געצויגען זיך אָהן איין אָפּשטעל און אָהן איין אויפהער, און אייביג, דאַכט זיך, אייביג וואָלט איך איהם געוואָלט האָרכען, קיינמאָל נישט נמאס געוואָרען.

— וואָס הערט זיך נייעס, פרעגט איהר? אוי, סע הערט זיך ניט גוט! — אַזוי פלעגט פּייוועל כל־בוניק אָנהויבען שיטען און צעפּאַקעווען בשעת מעשה די קאַראָבקע און צעלעגען זיך מיט דער קראָם. — נישט גוט הערט זיך מיט אונזערע אידעלעך, אחינו בני ישראל!... אָט פאָהר איך פון זיטאָמיר פאָהר איך, דאָס הייסט, ניט פון זיטאָמיר — ניט ווייט פון זיטאָמיר, טשידנעוו איז פאַרהאַן אַ שטעדטעל, אויב איהר האָט געהערט, טשידנעוו... איז דאָרטען פאַר־האַן אַ רב אין טשידנעוו, איז דער דאָזיגער רב דער טשידנעווער אַליין אַ אונזעריגער, אַ מאַלעראָסיער. פון מאַלעראָסיע איז ער—מאַ־לעראָסיע איז ניט ליטאָ, אין מאַלעראָסיע איז ניטאָ אַזעלכע אָרעמע לייט, ווי אין דער ליטאָ; ביי אונז, אז סע מאַכט זיך איין אָרעמאַן, איז ער זיך איין אָרעמאַן, און ביי אייך אין דער ליטאָ איין אָרעמאַן, עס זאָל אייך צו קיין חרפה ניט זיין, איז טאַקי איין אָרעמאַן, וואָס איין אָרעמאַן הייסט; איך האָב אַזעלכע אָרעמע לייט, ווי ביי אייך אין דער ליטאָ, נישט באַגעגענט אין ערגיץ ניט. איך בין שוין אויס־געפאָהרען אַ שטיקעל וועלט, איך בין שוין געוועזן אומעטום, אי אין דער ליטאָ, אי אין פּוילען, אי אין טיעף־פּוילען, אין ראַדאָם און אין לאָדז און אין ווארשא. אוי, ווארשא! לעבען זאָל ווארשא! אַ טהייערע, אַ גאָלדענע שטאָדט, אָט דאָס ווארשא! און וואָלוועל, בזיל הזול!... דאָרט איין אָנבייסען קריגט איהר פאַר עלף גראָשען, און נאָך וואָס פאַר אַ מין אָנבייסען, מיט זעמעלעך פון געבייטעל־

טער מעהל, וואָס צעגעהט אין מויל, ווי א פוטער; איך וואָלט, דאַכט מיר, אייביג געזעסען אין ווארשא וואָלט איך, ווען ניט די שפּראַך זייערע, וואָס איז שווער צו חאַפּען, מחמת זיי רעדען מאָד־נע און גיך־גיך, צום מיינסטען, מיט פּתח׳ען א סך און מיט א ניגון: „איי! וואַי! יאָך זאָל אַזוי לייבען!"... און אַלע הייסען ביי זיי דאָרטען „איטשמאיר", אַלע איין נאָמען, נאָך זייערען א גוטען אידען איצי־מאיר, אַזוי ווי אין באַרדיטשעוו הייסען אַלע לוי־יצחק, נאָך רב לוי־יצחק׳ן דעם באַרדיטשעווער רב, וואָס איז געוועזען א שם־דבר, וואָס נאָך עד היום דערצעהלט מען זיך אָן פון איהם א סך שענע מעשיות; למשל, מע דערצעהלט, אַז...

— טאָמער וואָלט שוין געוועזען גענוג מעשיות? — שלאָגט איהם איבער סאָמע אין מיטען זרחליכע די רביצין. — וואָס קאָסט ביי אייך א פערטעל טוץ קנעפּלעך ווייסע מיט פאַרהאַטעוועטע לעכ־לעך?

און פייוועל כל־בוניק פאַלט ניט אַראָפּ ביי זיך דערמיט, וואָס מע האָט איהם איבערגעהאַקט אין מיטען. ער בעווייזט דער רביצין אַלערליי קנעפּלעך, ווייסע און ניט קיין ווייסע, מיט פאַרהאַטעוועטע און ניט קיין פאַרהאַטעוועטע לעכלעך, און רעדט ווייטער, ער שיט ווי פון א זאַק, עס גיסט זיך ביי איהם, ווי פון א פאַס, און עס ציהט זיך ביי איהם אָהן איין אָפּשטעל און אָהן איין אויסלאָז, ווי ביי יענעם פּאָקוסניק, וואָס ציהט אַלערליי סטיינגעס פונ׳ם מויל, רויטע, גרינע, געלע, בלויע, און מע ווייסט ניט, ווען לאָזט זיך אויס ביי איהם רויטע און ווען הויבט זיך אָן גרינע, ווען לאָזט זיך אויס געלע און ווען הויבט זיך אָן בלויע — עס ציהט זיך און ציהט זיך סטיינ־געס, עס שעמערירען אין די אויגען סטיינגעס, א גאַנצער באַרג מיט סטיינגעס, אָהן איין עק סטיינגעס און סטיינגעס און סטיינגעס...

ויהי היום, האָט זיך געטראָפען א מעשה: פייוועל כל־בוניק האָט אוועקגערופען דעם רבי׳ן אויף א סוד און האָט זיך אָפּגע־סוד׳עט מיט איהם אַקעגען א שעה צוויי; בשעת מעשה האָט פיי־וועל זיך געווישט דעם שטערן מיט א גרויסער רויטער פעטשיילע —

עס האָבען פון איהם געראָנען טייכען שוויים. און דער רבי רב זרחל איז געווען מאָדנע צעטראָגען, שטאַרק צעפּלאָכטען און פערטראַכט, כמעט ניט געהערט וואָס מע רעדט צו איהם. און אַז די רביצין איז געקומען פונ'ם מאַרק, האָט זי דער רבי אוועקגערופען אויף דעם אייגענעם אָרט, וואו ער האָט זיך גע'סוד'עט מיט פּייוולען, און עס האָט לאַנג נישט געדויערט, האָט זיך געלאָזט הערען אַ געשריי: „סע קאָן ניט זיין ? !"... און באַלד האָט דער רביצינ'ס פּנים זיך אָנ־געצונדען מיט אַ מאָדנע פייערעל, מיט אַ מין שיין, וואָס מיר האָבען שוין לאַנג אויף איהר פּנים אַזעלכעס ניט געזעהען.

— היינט לאָז איך אייך פריי, היינט לערענט מען ניט ! — האָט אונז דער רבי געגעבען צו וויסען און צעלאָזט דעם גאַנצען חדר, און נאָר איך איינער, דעם רבי'ס קעסט־קינד, בין געבליבען, און דער גאַנצער חדר האָט מיר מקנא געווען, וואָס איך וועל זיין דערביי.

וואָס „דערביי" — האָט קיינער ניט געוואוסט ; נאָר פערשטאַ־נען האָט מען, אַז דאָ מוז עפּיס זיין, אַ שמחה אָדער אַזוי אַ מין זאַך, וואָס ס'איז כדאי דערביי צו זיין.

און איך בין דערביי געווען...

קודם כל האָט זיך די רביצין אַ חאַפּ געטהאָן :

— אוי, אַ מכה איז מיר, ניטאָ קיין לעקאַך !

האָט איהר דער רבי געענטפערט :

— למאַי, ס'איז קיין בראָנפען אויך ניטאָ ?

האָט זיך אריינגעמישט פּייוועל כל־בוניק אַליין :

— דאָס נעם איך אויף זיך...

בקיצור, ס'איז געוואָרען אי לעקאַך, אי בראָנפען, אי פאַרביי־סען, און תיכף נאָך מעריב זענען זיך צענויפגעקומען אַ מנין אידען פון אונזער בית־המדרש, און בתוכם רב משה־שמואל דער חזן, רב העניך דער סופר און רב עוזר דער שמש, און מע האָט געשריבען תנאים :

— ה"ה החתן מוהר"ר... — אַזוי האָט געלייענט רב העניך דער סופר מיט אַ ניגון. — מוהר"ר, מוהר"ר...

דאָ האָט זיך רב העניך דער סופר אָפּגעשטעלט און אַ קוק געטהאָן אויפ׳ן חתן.

— מוהר"ר שרגא־פייביש־געציל ברב נח־מרדכי־ליב... עם הכלה הבתולה מרת... מרת...

דאָ האָט זיך רב העניך דער סופר אָפּגעשטעלט און אַ קוק געטהאָן אויף דער כלה.

— מרת פּעסי־לאה־מייטע בת הרב רב זרח־נפתלי־צבי־הירש...

— מרת פּעסי־לאה־מייטע בת הרב רב זרח־נפתלי־צבי־הירש... החתונה תהיה למזל טוב, אם ירצה השם... אם ירצה השם...

דאָ איז פאָרגעקומען אַ שטילע סצענע אָהן ווערטער, דהיינו: דער סופר האָט אַ קוק געטהאָן אויפ׳ן רבי׳ן, דער רבי האָט אַ קוק געטהאָן אויף דער רביצין, די רביצין — אויפ׳ן חתן, דער חתן — אויף דער כלה, די כלה — אויפ׳ן סופר, דער סופר — אויפ׳ן רבי׳ן, דער רבי — ווידער אויף דער רביצין, די רביצין — אויפ׳ן חתן, דער חתן — אויף דער כלה, די כלה — אויפ׳ן סופר, און אַזוי ווייטער... דאָס, ווען מע זעצט איבער אויף ווערטער אין וואָס פאַר אַ שפּראַך ס׳ניט איז, וואָלט אויסקומען אַזוי:

ד ע ר ס ו פ ר צ ו ם ר ב י ן: נו? וואָס שווייגט איהר? א י ה ר זענט דאָך דאָ דער מחותן?

ד ע ר ר ב י צ ו ד ע ר ר ב י צ י ן: פון וואַנען זאָל איך וויסען? פרעגט ביי א י ה ר...

ד י ר ב י צ י ן צ ו ם ח ת ן: חתן, וואָס שווייגסט דו? כאָי ווי סאָי אַלע הוצאות אויף דיין קאָפּ...

ד ע ר ח ת ן צ ו ד ע ר כ ל ה: ביי מיר האָט מען גע־פועל׳ט אפילו מאָרגען; וואָס זאָגסט דו, פּעסעלי?...

ד י כ ל ה צ ו ם ס ו פ ר: פרעגט דעם טאַטען, כאָטש איך ווייס פריהער, אַז דער טאַטע וועט הייסען אָפּלעגען...

בקיצור, ס׳איז נעבליבען, אַזוי ווי ס׳איז ערב ראש חודש, זאָל די חתונה זיין חצי חודש, דאָס הייסט, אין אַ פּאָר וואָכען אַרום, וואָרום ווי ניט ווי — ע פּ י ס דאַרף מען דאָך אויפנעהען,

ע פ י ס דארף מען דאך צוגרייטען... און אז מע האט צעבראכען דעם טעלער און געזאגט: „מזל טוב! מזל טוב!“ — האב איך בעמערקט, אז דער רבי רב זרחל איז געווארען טוידט, ווי אלע טוידטע; אזוי ווי דער טעלער האט זיך צעבראכען, אזוי האט זיך ביי איהם דאס הארץ צעבראכען אויף שטיקלעך... איך האב אליין געהערט פון איהם, ווי ער האט א זאג געטהאן צו רב משה־שמואל דעם חזן ביי'ם ערשטען גלעזעל בראנפען, וואס פון איין קוק אויף דעם איז ער שוין געוועזן בגילופין:

— קוממט א פרעמדער איד און חאפט אוים דעם קוילעטש — וואס? ווער? וועמען? אך־אך־אך!...

— עט, — האט איהם אפגעענטפערט רב משה־שמואל דער חזן, וואס האט שוין העכער א האלב גלעזעל בראנפען אפגעטרונקען און די צונג האט זיך איהם שוין עפים ווי געפלאנטעט. — עט, מילא, בע! גאט זאל געבען נחת פון דערווייטען... אם ירצה השם, ישועות ונחמות אויפ'ן כלל, כלל ישראל!...

— אי, שוין צייט, שוין צייט! שוין לאנג צייט! — האט אונטערגעהאלטען רב העניך דער סופר, געקוקט אויפ'ן גלעזעל און אויפ'ן פלעשעל שטארק דיפלאמאטיש, אפנים, זעהר געהאט חשק, מע זאל דאס איהם אנגיסען נאך א מאל...

— אמן! — האט זיך אנגערופען רב עוזר דער שמש, וואס וויל ניט וויסען פון קיין שום מעשיות, און האט איבערגעקעהרט דאס גלעזעל אהן צערעמאניעס גלייך אין מויל אריין.

און חתן־כלה זענען געזעסען אויבען־אן, איינס נעבען דאס אנדערע גאנץ נאהענט, אזוי נאהענט, אזוי פעסט, אז איך האב בשום אופן ניט געקאנט אריינשטופען זיך צווישען זיי אין מיטען; נאר פון דער ווייטען האב איך גאנץ גוט געזעהען, — איך האב נישט קיין נידערינגע ראיה — אז א י ה ר האנד איז געוועזן אין ז י י ן האנד; עס האט איהר נעפלאמט דאס פנים; די אויגען האבען איהר געברענט. זי האט מיט א מאל בעקומען חן, געווארען שען, שען ווי די וועלט! וואו זענען אהינגעקומען איהרע רויטע האר?

וואו האָבען זיך בעהאַלטען איהרע קלייען פּונ'ם פּנים? זי איז גע־וואָרען, זאָג איך אייך, מלא חן!...

און נישט נאָר יענעם אויפדערנאַכט — די גאַנצע צייט, וואָס מע האָט זיך געגרייט צו דער חתונה, האָט פּעסעלי געשיינט ווי די זון אים תמוז, געוואָרען פון טאָג צו טאָג שענער און שענער. נאָר דעם טאָג פון דער חופּה איז זי שוין געווען ניט דאָס, מחמת זי האָט געוויינט, שטאַרק, שטאַרק געוויינט, געגאָסען, ווי אַ בערעזוע־נע. אפשר האָט איהר דאָס האַרץ געזאָגט, אַז זי וועט ניט מאַכען קיין גרויס גליק מיט איהר אויסדערוועהלטען, מיט איהר בעשער־טען?... און אפשר האָט איהר באַנג געטהאָן דער פאָטער, וואָס בלייבט אַליין, עלענד ווי אַ שטיין?...

נאָר אויב פּעסעלי'ן איז געווען שווער זיך צו שיידען מיט איהר פאָטער, איז דעם פאָטער געווען טויזענד מאָל שווערער זיך שיידען מיט זיין טאָכטער! דער רבי רב זרחל האָט ניט געוויינט, — וואָס איז ער אַ אידינע, ער זאָל וויינען? דער רבי רב זרחל איז גלאַט אויסגעגאַנגען שטילערהייד, געצאַנקט ווי אַ ליכט.

אַז מע האָט געהאַלטען ביי'ם געזעגענען זיך, איז פאָרגעקומען אַזאַ מין סצענע: די פעקלעך — א י ה ר בעטגעוואַנד מיט די מלבושים און ז י י ן קאַראָבקע מיט סחורה — זענען שוין גע־ווען איינגעפּאַקט אינאיינעם און געלעגען אין וואָגען; פייוועל כל־בוניק איז געשטאַנען מיט איין פוס אויף יענער זייט שוועל און געוואַרט, אַז פּעסעלי זאָל געהן קריכען אין בויד אריין; די רביצין איז געשטאַנען אויסגעצווינגען ווי לאַנג זי איז, צענויפגעלעגט די הענד אויפ'ן האַרצען, אָנגעשפּאַרט דעם קאָפּ אויף צוויי פינגער און געקוקט אויפ'ן רבי'ן מיט אַ מאָדנעם קוק, ווי איינער רעדט: „באַגראָבען זאָל איך דיך מיט דיינע קורצע פיס, וועסט זיך אמאָל געזעגענען מיט איהר, צי ניין?"...

דער רבי רב זרחל האָט פערשטאַנען, וואָס דער קוק בעדייט, און האָט אַ זאָג געטהאָן צום איידעם, צו פייוועל כל־בוניק, מיט אַ קול פון אַ שטשערבאַטען טעפּעל:

— המ... גו... המ... ווערען מיר זיך, הייסט דאָס, אַנהויבען אָפּגעזעגענען?

— זייט געזונט, שוועהר! זייט געזונט, שוויענער!

— פֿאָהר געזונט! פֿאָהר געזונט!

— זיי געזונט, מאמע... זיי געזונט, טאטע!...

אָט דאָ האָט זיך פעסעלי, איין אָנגעטהאָנענע, איין איינגעוויקעלטע אין צוויי שאַלען, מיט אַ מאָל געגעבען אַ ריס, ארויפגעפאַלען דעם פֿאָטער אויפ'ן האַלז מיט אַ געוויין, מיט אַ יאָמער, מיט אַ געשריי:

— טאַ־טע!... זיסער, טייערער טאַטע!...

וויפיעל מענשען עס זענען בשעת מעשה געווען אין גאַס האָבען אַלע געוויינט: פעסעלי און דער רבי און די רביצין, און פייוועל כל־בוניק, און איך, און רב לייזער דער בעל־עגלה, וואָס איז געזעסען אויף דער קעלנע אָנגעגרייט מיט דער בייטש, און זיינע אַלע פֿאַרשוינען, די וואָס אין בויד און די וואָס פֿאַרעטש אַקעגען, און דוואָסי די שמש'טע, דער רביצינ'ס אַ שכנה, אַ קראַנקע נעבאַך, און דוואָסי'ס עלטערע טאָכטער זלאַטקע, אַ קאָלטענעוואַטע געלע מויד מיט שווארצע צייהן, וואָס האָט געהאַלטען אַ קליין קינד אויף די הענד, און אַקולינאַ די גויע, וואָס פֿערשטעהט איטליכס וואָרט אידיש, און חלאַוונע דער שוסטער, וואָס איז געקומען אָפּנעמען פֿאַר די שטיוועל פֿעררעכטען און ס'איז ניט געווען, און גלאַט אַ איד, אַ ווילד־פרעמדער גאָר, וואָס איז געגאַנגען פֿאַרביי, האָט ער דערזעהען, מע פֿאָהרט אוועק, און האָט דערהערט, מע וויינט, האָט ער זיך אָפּגעשטעלט, געזיפֿצט שטילערהייד און אויך געווישט די אויגען...

לייזער האָט אַ קנאַק געטהאָן מיט דער בייטש: „פֿאַשאָל" — און די פֿערדלעך האָבען געגעבען אַ ריס דעם וואָגען, און די בויד איז מיט אַ רעש אוועק־אוועק...

לאַנג־לאַנג זענען מיר נאָך געשטאַנען אַלע אין דרויסען און געקוקט אַהין, וואו די בויד איז פֿערפֿאַלען געוואָרען, און נאָר אַ סימן

פון שטויב איז געבליבען שטעהן אין דער לופט, און א ריח האָט זיך געלאָזט הערען פון די פערד און פון די אָנגעשמירטע רעדער.

— אוועקגעפאָהרען! — האָט זיך אָנגערופען דער ווילד־פרעמדער איד, וואָס איז געגאַנגען פערביי, גלייך ווי ער האָט אונז דאָ דערצעהלט עפּיס א נייעס, וואָס אָהן איהם ווייסט מען נים.

— אוועקגעפאָהרען! — האָט איהם דער רבי רב זרחל געענט־פערט, גלייך ווי יענער האָט געוואָרט אויף דעם דאָזיגען ענטפער.

— אוועקגעפאָהרען! — האָבען מיר אַלע א זאָג געטהאָן, גלייך ווי מיר וואָלטען זיך דאָ אָנגעזאָגט איינס דאָס אַנדערע מי יודע וואָס פאַר א בשורה...

באשעפעניש

נעשריבען אין יאָהר 1903.

באַשעפעניש

א.

איינמאָל אין אַ פרייטאָג, זומער איז דאָס געווען, זענען מיר געגאַנגען פון חדר אַהיים עטליכע יונגלעך מיט אַ מאָל. געגאַנגען זענען מיר ניך, כמעט געלאָפען, וואָרום, ערשטענס, האָט מען אונז געלאָזט פריי אויף שבת אַהיים, און, צווייטענס, זענען מיר געווען הונגעריג און אויף אונז האָט געוואַרט אַ היים ראָסעלפלײשעל מיט פרישער שמעקענדיגער חלה.

פלוצים האָט איינער פון אונזער חברה אויסגעשריגען אויף אַ קול: „אוי, אַ פויגעלע!“ — און מיר האָבען זיך אַלע אָפּגעשטעלט.

ווי אַ קנײלעכין, איז געזעסען אויף דער ערד, מיט׳ן קעפּעלע אַרויף, אַ קליין יונג פויגעלע, מיט נאָך גאָר אַ געל פּיסקעלע. דאָס פויגעלע האָט נעבאַך געציטערט, צעלאָזט די פעדערלעך, געטרייסעלט זיך, געפלאַטערט, געמאַכט מיט די פליגעלעך, געעפענט אַלע מאָל דאָס געלע פּיסקעלע, ווי אַ קליין קינד בשעת עס וויל עסען, און אַרויסגעלאָזט אויף אַ הייזעריג קול׳כעל: „פּי!“... און עס האָט זיך אויפגעהאַפּט ביי אונז אַ געפיהל פון רחמנות, און מיר האָבען אָנגעהויבען קלערען: וואָס טהוט מען מיט׳ן פויגעלע? דער האָט געזאָגט: מע בעדאַרף דאָס לאָזען זיצען אויף דער ערד, ביז דעם פויגעלע׳ס „מאַמע“ וועט קומען. דער האָט געגעבען איין עצה, מע זאָל דאָס געבען אַ וואָרף אין דער הויך, וועט דאָס אַוועק־

פליהען. און דער האָט נעררונגען, אז מע בעראַרף דאָס נעמען אהיים. נאָר אז ס'איז א רחמנות, א „צער בעלי־חיים“ — דאָס האָבען אלע מודה געווען.

און מיר האָבען געבראַכט דאָס פויגעלע אהיים, פערגעסען, אז מיר זענען הונגעריג, גענומען דאָס האָדעווען, דעם גענעבען וואַסער אין פיסקעל אריין — דאָס פויגעלע האָט אזוי לאַנג געציטערט, געפינטעלט מיט די אויגעלעך, געטרייסעלט זיך און געפלאַטערט ביי אונז אין די הענד, ביז עס האָט פערוואָרפען דאָס קעפעל אויף א זייט, די אויגעלעך פערגלאַנצט און... ס'איז געווען טוידט.

„אויף וואָס האָט דאָס פויגעלע געלעבט? צוליעב וואָס און צוליעב וועמען איז דאָס בעשאַפען געוואָרען? אויף וואָס האָט מען דאָס בעדאַרפט אויף דער וועלט?“... — דאָס זענען געווען די מחשבות, וואָס האָבען מיר געפיקט אין מח און האָבען נישט געהאַט דערויף קיין ענטפער.

אין א האַלבע שעה ארום האָבען מיר דאָס פויגעלע מיט גרוים כבוד מלוה געווען, אויסגעגראָבען אין גאָרטען א טיעף גריבעלע, איינגעוויקעלט דאָס פויגעלע אין תכריכים (אין א ווייסער קרייקע פון א נאָזטיכעל), מקבר געווען דאָס און געשטעלט דערויף א צאָם — א ברעטעל מיט איין אויפשריפט:

ד אָ ל י ג ט ד אָ ס ק ל י י נ ע פ ו י ג ע ל ע צ פ ו ר ב ן ב ל ק .

און גע'חתמ'עט אלע נעמען פון די, וואָס האָבען זיך עוסק געווען אין דער קבורה: בערעל, יוסיל, דוד, מאָטעל, קלמן, געצעל...

דער פרייליכער וואַרעמער זומער איז איבערגעפלויגען. געקומען דער נאַסער אָסיען מיט די פערוויינטע קאַלטע טעג. דער רעגען האָט אראָפּגעשמיסען די „מצבה“, פערשאַרט דעם קבר, און די מעשה מיט'ן פויגעלע איז פערגעסען געוואָרען, ווי אלץ, וואָס די ערד פערדעקט. נאָר אמאָל, אז איך דערמאָן זיך אינ'ם פויגעלע „צפור בן בלק“, שטעלט מיר זיך פאָר ב אַ ש ע פ ע נ י ש .

ב.

באשעפעניש איז געווען דעם רבי רב זרחל׳ס א קינד, א מיידעל א קאליקע, א הויקער, משטיינס געזאָגט. וויפיעל ס׳איז אלט גע־ווען — ווייס איך נים. נאָר געהאַט האָט דאָס איין אלט געקנייטשט פנים׳על, צוויי לאַנגע דאַרע הענטלעך, שיטערע הערעלעך, קליינע שוואַרצע, גלאַנצענדיגע מייזענאווינעלעך. די פיסעלעך האָט דאָס געהאַלטען כסדר אונטער זיך, שטענדיג געזעסען אויף איין אָרט, נישט געקאָנט געבאַך געהן.

און דער אָרט פון באשעפעניש איז געווען צווישען אויוועז, אין א ווינקעלע, אויף דער הוילער ערד, — דאָרט האָט דאָס גע־געסען, דאָרט האָט דאָס געטהאָן אלסדינג. תמיד געווען שטיל, מע האָט נישט געהערט פון דעם קיין פּיפּס, אזוי אז טעג פלעגען אוועקגעהן, גאַנצע טעג, וואָס מע האָט פערגעסען, אז ס׳איז פאַר־האַן א באשעפעניש אויף דער וועלט.

האָט מען דעם דערלאַנגט א שטיקעל ברויט, האָט דאָס אויס־געצויגען א לאַנג טרוקען הענטעל מיט דינע, מאָרנע אויסגעבויגע־נע, טרוקענע פינגערלעך, ווי ביי א מאַלפּע, א חאַפּ געטהאָן דאָס שטיקעל ברויט און צוגעטראָגען גלייך צום מויל. און א מויל האָט דאָס געהאַט אזא גרויס, אז א גאַנצען עפּעל אריינגעחאַפּט און נים ארויסגעזעהען.

— באשעפעניש! געבען דיר א שטיקעל צוקערלעקאך?

— באשעפעניש! שמאַלץ מיט בולקע וועסט דו עסען?

— באשעפעניש! ניסלעך וועסט דו קנאַקען?

— באשעפעניש! אין קנעפּלעך וועסט דו שפּיעלען?

אזוי האָבען מיר, חדר־יונגלעך, שקצים, קונדסים, עבברושים, זיך גערייצט מיט באשעפעניש. נאָר באשעפעניש האָט נים גע־ענטפערט גאָרניט, נאָר אויסגעצויגען אלע מאָל דאָס דאַרע הענטעל מיט די דינע פינגערלעך און געקוקט אין די אויגען אריין, ווי א

הונגעריג הינטעל בשעת סע מיינט, אז אָט־אָט וואַרפט מען דעם אביינדעל.

— א שטומע צונג! — האָט אונז קלאָר געמאַכט יעקב־אלי, דער עלטערער פון אלע חברים, טאַקי דעם רבינ׳ס א יונגעל, א נאַרישער בחור מיט געשוואָלענע באַקען. — א שטומע צונג, קאָן ניט רעדען, ווייסט נאָר עסען, נאָר עסען, תמיד הונגעריג, א קישקע אָהן א דנאָ...

זעלטען־זעלטען האָט זיך באַשעפעניש געלאָזט הערען, אַרויס־געלאָזט א מאָדנע מין געלעכטער, וואָס מע האָט דאָס געקאָנט אָננעמען אי פאַר א געלעכטער, אי פאַר א געוויין, אי פאַר א הוס־טען. דעמאָלט פלעגט זיך די רביצין, זרחליכע, צעשרייען אויף איהר:

— באַשעפעניש! וועסט ניט אנשטומט ווערען, באַשעפעניש?

באַשעפעניש האָט פערשטאַנען, אז וויבאַלד מע רופט דאָס „באַשעפעניש“, איז ניט גוט. א סימן, אז עס האַלט ביי קלעפּ.

און קלעפּ פלעגט באַשעפעניש לייזען אָפט, כמעט אלע טאָג, און צום מיינסטען — פון דער מוטער. זרחליכע, אז ס׳איז איהר געווען אָנגעזאָלעט אויפ׳ן הארצען, האָט זי איהר גאַנצע ביטערע נשמה אויסגעלאָזט צו באַשעפעניש.

— אוי, באַשעפעניש, באַגראָבען זאָל איך דיך! גוואלד, וואָס לעבט אזעלכעס אויף דער וועלט?!

ג.

ליעב האָט מען באַשעפעניש קיינער ניט ליעב געהאַט, נאָר רחמנות האָט מען אויף דעם געהאַט, און מעהר פון אלע — דער רבי רב זרחל.

— א צער בעלי־חיים! — אזוי פלעגט ער זאָגען, קוקען אויף דעם פון דערווייטענס מיט גרויס רחמנות און זיפצען שטילערהייד, און אז די רביצין האָט ניט געזעהען, פלעגט ער דעם אונטערטראָ־גען אמאָל א שטיקעל ברויט, אמאָל א קאַרטאָפלי און אמאָל א

טרונק וואסער. און אז ער האָט אונז געזעהען סמאַצקען אַ קאָנ־פעקטעל, אָדער מיר קנאַקען ניסלעך, פלעגט ער אונז זאָגען, אַז אויב מיר ווילען פערדיענען אַ מצוה, זאָלען מיר באשעפענישען אויך שענקען אַ פּאָר ניסלעך... די רביצין אַליין פלעגט דעם אויך געבען עסען און טרינקען, נאָר געטהאָן האָט זי דאָס אָהן רחמנות, אָהן הארץ, אריינגעשטופּט עסענווארג אין הענטעל אריין, ווי איי־נער זאָגט: נאַ, ווארג זיך!

די ערשטע צייט האָבען מיר, חדר־יונגלעך, פאַר באשעפעניש פּשוט מורא געהאַט, נישט געקאָנט זעהען פאַר זיך דעם הויקער, נישט געקאָנט האָרבען דעם משונה־ווילדען געלעכטער. נאָר וואָס ווייטער האָבען מיר זיך מעהר און מעהר איינגעוואָהנט מיט דעם, און מיט דער צייט איז דאָס געוואָרען מיט אונז „חבר“, געקענט איטליכען ביי'ם נאָמען, און פאַרנאַכט, בין מנחה למעריב, בשעת דער רבי איז געווען אין בית־המדרש און די רביצין אין שטאָדט, און מיר האָבען געשפּיעלט אין „אָבינו־מלך“, אין „קאַמער־קאַמער“, אין „עקאַך און מקח“ וכדומה אזעלכע שפּיעלען, וואָס מע קאָן שפּיעלען מיט מיידלעך און וואָס אפילו פּעסיל דעם רבינ'ס טאָנצט אין קאָהן, — האָבען מיר דעמאָלט באשעפעניש אויך אריינגע־נומען אין קאָהן אריין צווישען חברה, זי זאָל מיט אונז שפּיעלען חאַטש פון דערווייטענס. און אוי האָט באשעפעניש דעמאָלט גע־קוועלט, געקוועלט! געעפּענט דאָס גרויסע מורא'דיגע מויל אויף אַ מייל און געלאַכט מיט'ן ווייגענדיגען געלעכטערעל. און אריינ־געקומען דער רבי אָדער די רביצין — אזוי איז דאָס אנשוויגען גע־וואָרען, ערנסט, טרויעריג, פערזאָרגט, גלייך ווי גאָר נים געוועזן.

אַ לשון האָט באשעפעניש געהאַט — אַ משונה־מאָדנע שפּראַך, וואָס נים איטליכער האָט דאָס געקאָנט פערשטעהן. אויף ברויט האָט דאָס געזאָגט „טוידט“, אויף וואסער — „טאַרבערלי“, אויף קנעפּלעך — „פענדלעך“, אויף עפּעל און אויף קאַרטאָפּלים — „טאָ־פּעצים“, און אויף אַ יונגעל — „מעצוצעלי“. פאַר וואָס איז אויס־געקומען, אַז אַ יונגעל איז „מעצוצעלי“ — דאָס ווייס איך נים...

— מעצוצעלי! מעצוצעלי! נאַ דיר אַ פּענדרעלי, דיבע מיר אַ טאַפּעצי, אַ טימעלי אַ טוידט...

דאָס האָט געהייסען:

— יונגעלע! יונגעלע! נאַ דיר אַ קנעפּעלע, געב מיר איין עפּעלע, אַ שטיקעלע ברויט.

אויך זינגען האָט באַשעפעניש געקאָנט מיט אַ קול פון... אַ פלעדערמויז. אַז קיינער איז ניט געווען, פלעגט זיך עס צעלאָזען, עפענען דאָס ברייטע מיילכעל, אויסציהען דאָס דינע העלזעל און זינגען עפּיס אַזעלכעס, וואָס קיין מענש האָט ניט געקאָנט פערשטעהן, און אויסלאָזען אַלע מאָל מיט'ן נוסח פון כהנים־דוכנ'ען:

טורעלי הו־הו!
טורעלי הו־הו!

קוממ־אָן די רביצין און דערהערט, מע זינגט, — צעשרייעט זי זיך:

— באַשעפעניש, באַגראָבען זאָל איך דיך, האָסט זיך שוין צע־זונגען?

דערהערט, די מאַמע בייזערט זיך, בעהאַלט באַשעפעניש דאָס קעפּעלע צווישען די פּלייצעס, ווי אַ טשערעפּאַשקע, און ווערד אנשווינגען.

ד.

אין שטאָדט איז באַשעפעניש געווען אַ שם־דבר. אַלע האָבען דאָס געקענט, געהאַלטען אין מויל. האָט זיך ביי עמיצען געטראָ־פען איין אומגליק, געשטאָרבען אַ יונגענד פון אַ קימפּעט, אַ כלה פאַר דער חופה, אָדער אַזוי אַ מענש, אַ טאַטע פון קינדער, — איז באַשעפעניש נעקומען אויפ'ן זינען:

— ווי דענן? אַזעלכעס, ווי באַשעפעניש, ווען ניט שטאַרבען! האָט קיין מורא ניט, גאָט ווייסט וואָס ער טהוט!...

ניט מחמת עמיצער האָט דעם נישט פערגונען דאָס לעבען — חס וחלילה! גערעדט האָט מען פון דעם נאָר מצד רחמנות, און

נאָר מצד דעם. וואָס גאָט איז טאַקי אַ גרויסער גאָט און פיהרט דאָס וועלטעל זיינס מיט פיעל שכל און מיט גרוים חסד, נאָר פון דעסטוועגען מאַכט זיך אַ מאָל, ער זאָל ניט שטראָפען פאַר די רעה, אַז ער טהוט־אָפּ עפּים נישט אַזאַ גלייכס. למשל, אָט איז ביי רב זרחלען אליין געווען אַ יונגעל, אַ לוי־יצחק'על, נאָכ'ן באַרדיטשעװער רב האָט ער געהייסען. איז דאָס געווען אַ לוי־יצחק'על אַזעלכעס, וואָס ווען דאָס וואַכסט־אויס — איז גאָט ווייסט וואָס פון דעם וואָלט געווען! צו עלף יאָהר האָט מיט איהם געוויעגט זיך די שטאָדט. די שטאָדט? — די וועלט האָט מיט איהם געקלונגען! נו, נעמט ער ניט און שטאַרבט אװעק אין דריי־פיער טעג?

איהר מיינט, פון וואָס? דער דאָקטאָר האָט געזאָגט, אַז פון איין אָנצינדונג אין מח. רב זרחל האָט געדרונגען, אַז פונ'ם לערנען — ער האָט צו־פיעל געלערענט. און זרחליכע האָט גע'טענה'ט, אַז זיי ווייסען אַלע מעהר פון אַ טוידטען: דאָס קינד, זאָגט זי, איז אוועקגעגאַנגען נאָר פון אַ גוט אויג. לייט האָבען איהר, זאָגט זי, ניט פערגונען... איין אָרעמאַן דאַרף דענן עפּים האָבען? אַפּילו קיין געראָטענע קינדער טאָר איין אָרעמאַן נישט זוכה זיין!...

פון דעמאָלט אָן איז באַשעפעניש געוואָרען נאָך מעהר מפורסם אין שטאָדט און נאָך מעהר אומגליקליך אין דער היים. די מוטער האָט דאָס ניט געקאָנט אָנקוקען, פיינט געקראָגען, ווי אַ שפּין, „מוקצה מחמת מיאוס“, און ניט איין מאָל געשאָלטען דעם מאַן מיט טוידטע קללות, למאי ער שטעלט זיך איין פאַר דעם, למאי ער האָט אויף דעם רחמנות.

— פאַרט אַ צער בעלי־חיים! — פלעגט איהר דערויף ענטפערען זרחל. — פאַרט אַ נפש!

— אַ נפש? — פלעגט איהם דערויף זאָגען זרחליכע. — אַ פּאַרזעהעניש, אַ ווישקראַביק, אַ מאַנקאַלב, איין אָפּקומעניש פאַר פרעמדע זינד!...

ה.

— איהר ווייסט? — מאַכט צו אונז איינמאָל דעם רבינ׳ס יונגעל, יעקב־אלי דער נאַרישער בחור מיט די געשוואָלענע באַקען, מיט אַ גאַנץ פרייליך פּנים, גלייך ווי ער וואָלט אונז וועלען אָנזאָ־גען מי יודע וואָס פאַר אַ בשורה. — איהר ווייסט? באַשעפעניש איז פאַרביי... געווען בתיה די רופא׳טע, זאָגט זי, אַז ס׳איז שלעכט. אויס באַשעפעניש, איין עק!... — און בשעת מעשה מאַכט יעקב־אלי אַזאַ מינע, גלייך ווי אַ מענש, וואָס האָט אָט־וואָס געמאַכט אַ געשעפט.

עס האָט זיך אונז אַלעמען אָפּגעריסען אין האַרצען פון דער דאָזיגער בשורה. כל זמן באַשעפעניש האָט זיך געהאַלטען, האָבען מיר דאָס ווינציג־וואָס געטראָגען אויפ׳ן קאָפּ, און איצט, אַז מיר האָ־בען דערהערט, אַז באַשעפעניש שטאַרבט אוועק, האָט זיך אונז אַלע־מען אויסגעוויזען, אַז מיר האָבען קעגען דעם נישט יוצא געווען, ווי סע געהער צו זיין, און עס האָט זיך אויפגעחאַפּט ביי אונז אַ מאָדנע געפיהל, וואָס מע קאָן דאָס אָנרופען „חרטה“. אויף וואָס חרטה — ווייס איך אַליין נים, נאָר חרטה! און מיר האָבען זיך אַלע אַ וואָרף געטהאָן צווישען אויוועט און האָבען דערזעהען די רביצין זיצען נעבען באַשעפעניש מיט רויטע פערוויינטע אויגען, און מיר האָבען זיך פערשעמט און אַ וואָרף געטהאָן זיך צוריק.

— קומט נאָר אהער, וואָס אַנטלויפט איהר? — האָט אונז צוגערופען די רביצין און גערעדט שטילערהייד. — האָט קיין מורא נים, באַשעפעניש איז נאָך נים געשטאָרבען, באַשעפעניש לעבט נאָך... חאָטש אפילו, אַז גאָט ברוך־הוא זאָל וועלען, קאָן ער... ער איז אַ גרויסער גאָט, ער קאָן, ער קאָן, אַז ער וויל נאָר... ער איז אַ מחיה־מתים, מאַכט פון טוידט לעבעדיג... דער רבי איז ניטאָ, דער רבי איז אוועקגעגאַנגען קויפען אַ פּאָלטשינע, אַ מאַראַנץ... אַ פּאָל־טשינע וועסט דו עסען, באַשעפעניש, אַ פּאָלטשינע?...

אזוי האָט געזאָגט די רביצין, געבראָכען די הענד און אָנגעבוי־גען זיך איבער דער קראַנקער. מיר האָבען נאָך קיינמאָל ניט גע־זעהען די רביצין אזוי צוגעלאָזט.

באשעפעניש איז געלעגען איינגעקוטשעבורעט, ווי א קנויל, די אויגעלעך צוגעמאַכט, דאָס גרויסע מוראדיגע מויל אָפען, און גע־מאכט מיט די טרוקענע ליפּעלעך און ארויסגעלאָזט א הייזעריג קווימשעלע, ווי א פערשלאָפּט פויגעלע : אי!... אי!... אי!...

געקוקט אויף באשעפעניש, האָב איך מיך דערמאָנט אין יענעם קליינעם פויגעלע מיט׳ן געלען פּיסקעלע, וואָס מיר האָבען געפונען דעמאָלט אויף דער ערד, און עס האָט מיר פערקלעקט דאָס הארץ, און טרערען האָבען מיך געוואָרגען, און איך האָב דערזעהען מיינע חברים פינטלען מאָדנע מיט די אויגען, שעמען זיך קוקען איינס דאָס אנדערע אין פּנים אריין. און מיר האָבען זיך גענומען צו די ספרים, און אז דער רבי איז געקומען מיט דער פּאַלטשינע, האָט ער אונז געטראָפען, ווי די סטאַטקעס, האָט ער אונז געלויבט, גע־זאָגט, אז מיר זענען וואָהלע יונגלעך, וואָס מיר זיצען שטיל. און ער האָט זיך געזעצט מיט אונז לערנען, בלומרשט שטאַרק פער־טיעפט זיך מיט אונז אין דער גמרא, געריבען דעם שטערן און גע־זונגען מיט אונז אינאיינעם דעם „אָמר רב פּפּא" גאַנץ געשמאַק. מיר האָבען אָבער גאַנץ גוט ארויסגעזעהען, אז זיין קאָפּ איז ניט ביי דער גמרא, ניט ביי רב פּפּא, אז זיין נשמה איז גאָר דאָרטען, צווישען אויוועז, וואָרום ער האָט אלע מאָל אויסגעדרעהט דעם קאָפּ צוריק, ווי, להבדיל, א קוה אויף איהר אָרעם קעלבעל נעבאָך, און האָט ארויסגעלאָזט אלע מאָל א טיעפען־טיעפען זיפץ, א שווע־רען־שווערען קרעכץ, און יעדער זיפץ און יעדער קרעכץ האָט מיר אויסגעריסען א שטיק הארץ.

ז.

— שוין! שוין! שוין! איהר קאָנט שוין געהן צוריק אהיים!...

אזוי האָט אונז אויף מאָרגען אין דער פריה יעקב־אלי, דעם רבינ׳ס יונגעל, דער נארישער בחור מיט די געשוואָלענע באַקען, אנגעזאָגט א בשורה. געשפרונגען אונז אַקעגען אויף איין פוס.

— אהיים? וואָס איז די מעשה?

— די מעשה? דער טאַטע, די מאַמע און מיר אלע וועלען באדארפען זיצען שבעה, ניט טאָרען לערנען א גאַנצע וואָך, וואָרום באָשעפעניש איז געשטאָרבען.

— געשטאָרבען?

— געשטאָרבען, היינט ביינאכט געשטאָרבען. דאָס לויף איך צו די שמשים פון דער חברה קדישא.

מיר בלייבען ערשטוינט.

פון איין זייט אזא בשורה, וואָס באָשעפעניש נעבאך איז געשטאָרבען! פון דער אנדערער זייט אזא שמחה, וואָס מע וועט זיין א גאַנצע וואָך פריי... זומער־צייט. דער הימעל איז אויסגעצוואָגען, ריין, לויטער, ווי א שפיגעל. קיין שפריינקעלע, קיין ווינטעלע. די זונן שמייכעלט, די זונן באַקט. מע וועט קאָנען געהן צום טייך באָדען זיך א גאַנצען טאָג און חאַפּען פישלעך. פאַר פרייד הויבט מען אָן טאַנצען, בלעקען און מעקען, ווי די קעלבלעך, און מאַכען משוגענע העויות: איינער פערקרימט דאָס פּנים, ווי א מאַלפּע, און מיאוקעט, ווי א קאַץ. דער אנדערער ענטפערט איהם „האוו־האוו", ווי א הינטעל. און דער דריטער קוואַקעט, ווי א קאַטשקע: קוואַ־קוואַ־קוואַ! דער פערטער דרעהט זיך אויף איין פוס, ווי א ראָד, און זינגט בשעת מעשה א ליעדעל:

איינס־צוויי־דריי,
יאָדער־לידער־ליי,
אָקען־באָקען
מיט די גלאָקען...

און דער פינפטער גיט זיך אַליין דריי פּעטש איןביידע באַקען, גלאַט אַזוי, אָהן ווערטער, און לאָזט זיך לויפען משוגענערווייז אין דער וועלט אריין, און נאָך איהם לאָזען זיך לויפען אַלע איבעריגע ווייסע־חברה׳ניקעס. און נאָר איך איינער, איך, וואָס האָב געקענט באשעפעניש מעהר פון אַלעמען, ווייל איך האָב געגעסען אמאָל ביי׳ם רבין קעסט, בלייב שטעהן צוגעקאָוועט, נישט צו קאָנען זיך ריהרען פונ׳ם אָרט.

„געשטאָרבען? — טראַכט איך מיר. — וואָס הייסט דאָס, איינגענטליך, „געשטאָרבען“?... צוליעב וואָס האָט דאָס געלעבט? און למאַי איז דאָס געשטאָרבען?“...

און איך לאָז מיך געהן אין חדר אריין אַ קוק טהון חאָטש פון דער ווייטען, ווי אַזוי שטאַרבט מען. ווי אַזוי איז, אז מע שטאַרבט?...

צוגעגאַנגען צו דער טהיר, דערהער איך אַ מאָדנע געוויין מיט אַ שרעקליך יאָמערען, מיט אַ משונה־ווילדען ניגון פון ווייבערשע תחינות:

— וועה איז מיר, ווינד איז מיר, צו וואָס האָב איך דיך באַדאַרפט געבוירען, אַ מכה איז מיר אַ גרויסע? וואָס איז, משטיינס געזאָגט, געווען דיין לעבען אויף דער וועלט? וואָס האָט גאָט געהאַט צו דיין נשמה די אומשולדיגע, זי אַראָפּברענגען פון זיין הייליגען שטוהל אהערצו־צו אויף צו מוטשען זיך, זיין איין אָפּקומעניש פאַר פרעמדע זינד, אַ דונער האָט מיך דערשלאָ־גען? בעסער וואָלסט דו אויסגערונען ביי דיין מאַמען אין בויך, איידער איך האָב דיך געבוירען אויף צרות מיינע גרויסע! בעסער וואָלט איך נאָרניט דערלעבט דיך צו באַגראָבען, אַ שלאַק האָט מיך געטראָפען אַ גרויסער! אַ ליכטיגען גן־עדן זאָלסט דו דערפאַר האָבען, אַ גוטער מליץ חאָטש זאָלסט דו דאָרטען זיין, זיך מיהען פאַר דיין טאַטע־מאַמע, פאַר די איבעריגע קינדער און פאַר אַלע אונזערע ליעבע און געטריי־ע!...

עס פאַלט־אָן אויף מיר אַ שרעקליכע מרה־שחורה. איך וויל אַנטלויפען, נאָר עס ווילט זיך מיר אַ קוק טהון, וואָס טהוט זיך דאָרט אין חדר? איך עפען־אויף די טהיר און איך דערזעה: אויף דער ערד ליגט עפּיס אַ זאַך, מיט שוואַרצען איבערגעדעקט, צוקאָ־פּענס ברענט אַ ליכטעל, און די רביצין זיצט דערנעבען, די פיס אונ־טער זיך, שאָקעלט זיך און וויינט און קלאָגט אַלץ מיט דעם זעלבען משונה־ווילדען ניגון. אקעגען איהר שטעהען דריי ווייבער, נאָהענטע שכנות, בתיה, פּעסי און סאָסי, צענויפגעלעגט די הענד אויפ׳ן הארצען, און קוקען אויף דער רביצין מיט אַזעלכע משונה־ווילדע פערקרימטע פּנימ׳ער, וואָס ווען ניט באַשעפעניש, וואָס ליגט אויף דער ערד, בעדאַרף מען זיין שטאַרקער פון אייזען, מע זאָל ניט צעזעצט ווערען פאַר געלעכטער. די דאָזיגע דריי שכנות זענען געקומען העלפען בעוויינען באַשעפעניש; נאָר געוויינט האָבען זיי אויף די לעבעדיגע, בעוויינט טאַטע און מאַ־מע נעבאַך, וואָס האָבען געהאַט אַזא קאַליקע, משטיינס געזאָגט, וואָס איז געבוירען אַ קאַליקע און געשטאָרבען אַ קאַליקע...

אויך די איבעריגע קינדער דעם רבינ׳ס האָב איך געזעהען זי־צען אויף דער ערד און וויינען שטילערהייד, חוץ יעקב־אלי (יעקב־אלי איז דאָך אַוועקגעשפּרונגען אויף איין פוס צו די שמשים, מע זאָל ברענגען די מטה, מיט אַזא שמחה, גלייך ווי מע וואָלט איהם שיקען נאָך כלי־זמר), און ביי דער זייט, אין אַ ווינקעלע אויף אַ בענקעל, זיצט דער רבי, דעם קאָפּ אראָפּגעלאָזט, די הענד אויף די קניעס. איך בין זעהר נייגיעריג צו וויסען, צי וויינט ער — ו ו י אַ ז ו י ו ו י י נ ט אַ ר ב י?... איך טהו אַ סקריפּ מיט דער טהיר און געב אַ הוסט — דער רבי הויבט־אויף פּאַוואָלינקע דעם קאָפּ, דערנאָך — די ברעמען, און איך דערזעה רויטע אויגען. איך וואָלט געמעגט שווערען, אַז ער איז פערוויינט...

— אהיים, דו שקאָץ איינער! — טהוט דער רבי אויף מיר אַ הוק. עס טהוט מיט מיר אַ וואָרף דאָס קרחת. איך חאַפּ די פיס אויף די פּלייצעס און אַנטלויף וואו דער שוואַרצער פעפער וואַכסט.

ז.

ביינאכט אויפ'ן געלעגער שטעלט זיך מיר פאר באשעפעניש, מיט שווארצען איבערגעצויגען, און דער רביצינ'ס וויינען און קלא־גען קלינגט מיר אין די אויהערען. איך לייען־אפ קריאת־שמע.

מע פערלעשט נאר דאס ליכט, שטעלט זיך מיר פאר באשעפע־ניש, מיט שווארצען איבערגעצויגען, און דער רביצינ'ס וויינען און קלאגען קלינגט מיר אין די אויהערען. איך מאך־צו די אויגען שטארק־שטארק, איך זאל ניט זעהען; איך פערשטעל מיר די אויהערען שטארק־שטארק, איך זאל ניט הערען — עס העלפט נישט: איך זעה באשעפעניש, מיט שווארצען איבערגעצוינגען, איך הער דער רביצינ'ס וויינען און קלאגען.

איך פליים מיך טראכטען פון עפּיס אנדערש, דערמאן מיך בכיוון אזעלכע זאכען, וואס מע בעדארף לאכען, איך דערמאן מיך אן די דריי שכנות מיט די פערקרימטע פנימ'ער — עס העלפט ניט, עס לאכט זיך ניט! ווי איין עקבויער בויערען מיר אין מח מחשבות און געדאנקען אלערליי: „געשטארבען... וואס הייסט געלעבט, וואס הייסט געשטארבען? צו וואס האט באשעפעניש געלעבט? למאי איז דאס געשטארבען? למאי?"...

איך דעק מיך רעכט איבער מיט דער קאלדרע, זאג־אפּ „המפּיל" און ווער אנשלאפען.

איך ווער אנשלאפען, און עס שטעלט זיך מיר פאר א שווארצע חופה. איך שטעה מיט באשעפעניש אונטער דער חופה. אלע יונג־לעך פלעסקען, זינגען:

איינס־צוויי־דריי,
יאדער־לידער־ליי,
אקען־באקען
מיט די גלאקען...

יעקב־אלי, דער נארישער בחור מיט די געשוואלענע באקען, שפּרינגט אויף איין פוס און שרייעט: „מעצוצעלי! מעצוצעלי!"

און דער רבי מיט דער רביצין וויינען און קלאָגן. באַשעפעניש קוקט מיר אין פּנים אַריין מיט רחמנות, מיט געבעט, ציהט־אויס צו מיר דאָס דאַרע הענטעל מיט די אויסגעבויגענע טרוקענע פינ־גערלעך. עס ציהט מיר, עס קלעהמט מיר דאָס האַרץ. עס וואַרפט זיך אין מיר די נשמה.

— וואָס ווילסט דו, זאָג איך, באַשעפעניש, וואָס ווילסט דו? אפשר אַ פּאַלטשינע?...

איך קוק מיך צו — ס'איז גאָרניט באַשעפעניש. ס'איז גאָר אַ פויגעלע אַ יונגס, מיט אַ געל פּיסקעלע, צפור בן בלק. דאָס פוי־געלע ציטערט, פלאַטערט, מאַכט מיט די פליגעלעך, עפענט דאָס געלע פּיסקעלע, ווי אַ קליין קינד בשעת עס וויל עסען, און סע זינגט מיט'ן נוסח פון כהנים־דוכנ'ען:

טודעלי הו־הו!
טודעלי הו־הו!

. . . .
. . . .

איך חאַפּ מיר אויף — ס'איז אַ וואַרעמער, אַ שענער, אַ ליב־טיגער זומער־טאָג. אַלע פענסטער זענען אָפען. דאָס פּישטשען פון די פויגעלעך און דאָס שמוצערען פון די היישעריקען גרילצען אין די אויהערען. מיינע צוויי שוועסטער, זלאַטקע און בליומקע, שענע מיידלעך מיט רויטע בעקלעך, ווי די פּערשקעס, שטעהען אָנגעטהאָן אין גרינע ווייסע בונדעס מיט בלויע שפּריינקעלעך. די צעפּלעך פערפלאָכטען מיט רויטע סטיינגעלעך. זיי שיינען, ווי די זונן, זיי בליהען, ווי די רויזען.

— שטעה שוין אויף! — זאָגען זיי צו מיר. — דאַוון־אָפּ און נעה אַרויס אין דרויסען. דיינע חברים וואַרטען אויף דיר. זיי זע־נען שוין דאָ געוועזן צוויי מאָל. איהר זענט דאָך היינט פריי פון חדר, אַ גאַנצע וואָך פריי! אַ גדולה אויף אייך!

די ליעבע ווערטער „פריי פון חדר, אַ גאַנצע וואָך פריי" דער־קוויקען דאָס האַרץ, דערוואַרעמען די נשמה, און עס טראָגט מיך,

עס גלוסט זיך מיר לויפען צו מיינע חברים. נאָר אינאיינעם מיט דעם פרייזיין פון חדר דערמאָן איך מיך אָן באשעפעניש, און עס טהוט מיר ווי אַ שטאָך מיט אַ נאָדעל און אַ ריס־אָפּ אין הארצען:

— נישטאָ באשעפעניש! געשטאָרבען באשעפעניש!

און איך לויף ארויס צו מיינע חברים.

ח.

דרויסען איז זומער. דער הימעל איז אויסגעצוואָגען, ריין, לויטער, ווי אַ שפּיגעל. קיין שפּריינקעלע, קיין ווינטעלע. די זונן שמייכעלט, די זונן בראָט, די זונן באקט. מיר לאָזען זיך געהן אלע אינאיינעם צום טייך באָדען זיך, חאפּען פישלעך. און בשעת לויפען, בשעת באָדען זיך, בשעת חאפּען פישלעך לאָזט מיך ניט אָפּ דער געדאנק, אלץ יענער געדאנק:

— נישטאָ באשעפעניש! געשטאָרבען באשעפעניש!

אלע אויסגעטהאָן, אָדם־נאקעט, אויסגעבאָדען זיך, ארויס פון טייך, אויסגעקאטשעט זיך אין בלאָטע, ווי די חזירים, און ווידער אַ מאָל זיך אָפּגעבאָדען, לאנג געבאָדען זיך, געוואָרען בלוי, ווי מיל־צען, אָנגעהויבען ציטערען, קלאָפּען מיט די צייהן, — ליגען מיר שוין אויסגעצויגען אויפ'ן אָנגעגליהטען זאמד, קענגען דער הייסער ברענענדיגער זונן, קענגען דער בלויער יארמעלקע פונ'ם הויכען הי־מעל. נאָר צוויי פון אונזער חבריא, חיים דער גרויסער און חיים דער קליינער, זענען נאָך אין וואסער. זיי האָבען קונציג צענויפ־געבונדען צוויי העמדלעך אינאיינעם פאר די ארבעל, געמאכט אַ נעץ, און זיי חאפּען פישלעך. דאָס הייסט, ס'זאָל זיין פישלעך, וואָלטען זיי געחאפּט; דער חסרון איז, וואָס ס'איז נישטאָ קיין פישלעך. דאָס הייסט, פישלעך זענען פאראן, נאָר צו חיים דעם גרויסען און צו חיים דעם קליינעם אין דער נעץ אריין ווילען זיי ניט געהן. זיי האָבען קיין חשק ניט.

— טיעפער, חיים, טיעפער! בויג זיך, חיים, בויג זיך! צום ברעג, חיים, צום ברעג, נאָר פּאוואָלינקע די פישלעך!

אזוי קאָמאַנדעוועט חיים דער גרויסער מיט חיים דעם קליי־נעם, און ביידע פּישחאַפּערס גיהען אָנגעבויגען ביז׳ן האַלז אין וואַסער, שלעפּען פּאַוואָלינקע די נעץ אַרויס צום ברעג, קוקען־קוקען אין העמד אַריין — ניטאָ קיין פישעלעך!

— לאָזט אונז, מיך מיט מאַטלען, מיר וועלען גיכער כאַפּען!

אזוי זאָגט מאַטעל דער רויטער און שפּרינגט אַריין מיט מאַטעל דעם שוואַרצען אין וואַסער אַריין, און די נייע צוויי פּישחאַפּערס אַרבייטען ניט שלעכט, גיהען געשמאַק, טריט ביי טריט, רעכט אָנ־געבויגען, כמעט מע פּויזשעט אויפ׳ן אָפּגרונד פונ׳ם טייך.

און דער טייך פּינקעלט, וויעגט זיך, שפּיגעלט־אָפּ אין זיך די בלויע יאַרמעלקע פונ׳ם הויכען הימעל, וואָס ציטערט אין וואַסער, טרייסעלט זיך אַהין און אַהער. דרויסען איז שטיל. מע זעהט נישט קיין לעבעדיגען נפש. מע הערט נישט קיין פּיפּס. דוד־ליב דער וואַסערפיהרער איז געקומען מיט׳ן פּעסעל, אָנגעפילט דאָס פּעסעל, אָנגעטרונגען דאָס פּערדעל, און אַליין זיך אָפּגעוואַשען דאָס רויטע שענע פּנים מיט דער קאַלטענוואַסער באָרד און אָפּגע־ווישט מיט דער פּערשמאָלציוועטער פּאָלע — און אַוועק אין שטאָדט אַריין. די צוויי־דריי וועשינס, וואָס זענען געשטאַנען ביי׳ם טייך, וואָס האָבען ביז אַהער געפּאַטשט מיט די ברעטלעך איבער׳ן נאַ־סען גרעט, האָבען צענויפגענומען דאָס וועש אויף די פּלייצעס און אַוועק אין שטאָדט אַריין. ס׳איז שטיל און רוהיג. שטיל דאָס וואַ־סער, שטיל דער הימעל, שטיל אַלסדינג אַרום און אַרום. אַפילו די זשאַבעס, וואָס האָבען זיך ביז אַהער געלאָזט הערען מיט זייער „קעררר־קעררר" און מיט זייער „בול־בול־בול", זענען אַנשלאָפען געוואָרען. נאָך אַ מינוט — און אַלסדינג ווערד פּערשטאַרבען. עס שליסען זיך די אויגען, עס גלוסט זיך, אוי גלוסט זיך ליגען מיט׳ן נאָסען לייב אויפ׳ן הייסען טרוקענעם זאַמד, ליגען, האַלב־צוגע־מאַכט די אויגען, און קוקען און טראַכטען און דרימלען... פּלוצים הערט זיך אַ קול:

— נעהאַפּט! נעהאַפּט!

דאָס קול איז געווען מיט אַזאַ שמחה, פּונקט ווי דאָס קול פון יענע, וואָס זענען געפאָהרען מיט קאָלומבוס'ען אויפ'ן שיף, בשעת זיי האָבען דערזעהען אמעריקא.

אַלע טהוען מיר זיך אַ וואָרף און אַ לאָז אַראָפּ־באַרג צום ברעג, צו די נייע צוויי פישחאַפּערס, קוקען אריין אין דער נעץ אריין און דערזעהען: עס וואַרפט זיך איין אַרבעל פון דעם העמד.

— פיש! פיש! דגים! פיש! — זינגען מיר אַלע און טאַנצען אונטער. און אַזוי ווי מיר זינגען און טאַנצען — אַז סע שפּרינגט ניט אַרויס פון דער נעץ גלייך אויף אונז אַ גרויסע, אַ גרוייע, אַ מיאוסע, אַ פּאַסקודנע זשאַבע מיט צוויי נאַרישע וואַסערדיגע אויגען! און מיר לאָזען זיך אַלע לויפען הענדום־פּענדום אַרויף־באַרג, איבער'ן אָנגעגליהטען זאַמד, מיט אַ קוויטשעריי:

— גוואַלד, אידען, שמע ישראל, ראַטעוועט!!! — — —

* * *

דער איבערשרעק, געוויינטליך, לאָזט זיך אויס מיט אַ געלעכטער, און חברה ווערען נאָך לוסטיגער, נאָך פריילּיכער. מע וואַלגערט זיך אין זאַמד, מע קאַטשעט זיך אין בלאָטע, מע פּאַליאַסקעט זיך אין טייך. ס'איז גוט — גוט אָהן איין עק, אָהן אַ ברעג. אַ קליי־ניגקייט — מען איז פריי, אַ גאַנצע וואָך פריי! און נאָר מיך לאָזט נישט אָפּ דער געדאַנק, אַלץ יענער געדאַנק:

— נישטאָ באַשעפעניש! געשטאָרבען באַשעפעניש!

געשטאָרבען! געשטאָרבען! געשטאָרבען!...

צער בעלי־חיים

געדאנקען פון א גאריש יונגעל.

געשריבען אין יאהר 1903.

צער בעלי־חיים

(געדאנקען פון א נאריש יונגעל).

א.

— זאלסט זיין א וואהל יונגעלע, וואלסט דו אונז געהאלפען אנרייבען חריין, ביז מיר וועלען פארטיג ווערען מיט די פיש לכבוד דעם הייליגען יום־טוב.

אזוי מאכט צו מיר די מאמע ערב שבועות נאך האלבען טאג, און אינאיינעם מיט דער קעכין שאבט זי די פיש צו דער מיל־כיגער סעודה, נאך לעבעדיגע, נאך צאפעלדיגע פיש, וואס אז מע האט זיי ארייננעלעגט אין א שיסעל, א גרויסע לעהמענע געגלייז־טע שיסעל מיט וואסער, האבען זיי זיך נאך געווארפען.

מעהר פון אלע האט זיך געווארפען א קליין קארעסעל נעבאך מיט א גרויס בייכעלע, מיט א קיילעכיג מיילכעל און מיט רויטע אויגעלעך. דאס דאזיגע קארעסעל האט שטארק חשק געהאט, אפנים, צוריק אין טייך אריין, האט זיך עס געווארפען, געשפרונ־גען פון שיסעל ארויס, געפעפענט דאס מיילכעל, געפאטשט מיט'ן עקעל און געשפריצט מיר דאס וואסער גלייך אין פנים אריין: „יונגעלע, ראטעווע־מיך !... ראטעווע מיך !"...

איך וויש־אויס דאס פנים און נעם זיך צו דער ארבייט, רייבען חריין אויף יום טוב, און טראכט מיר: „ארעם קארעסעל וואס דו ביזט ! איך קאן דיר גארנישט טהון... אט וועט מען דיך נעמען צו

דער ארבייט: מע וועט דיך אָפּשאָבען, וועט מען דיר אויפּטרענען דאָס בייכעלע, אויסטרויבערען די קישקעלעך. נאָכדעם וועט מען דיך צעשניידען אויף שטיקלעך, ארייגלעגען אין טעפּעל אריין, בעזאַלצען און בעפּעפּערען, אוועקשטעלען אויפ׳ן פייער און קאָכען און פּרעגלען, און בראָטען און בראָטען און בראָטען"...

— א רחמנות, זאָג איך צו דער מאַמע, א צער בעלי־חיים.

— אויף וועמען א צער בעלי־חיים?

— אויף די פישעלעך.

— ווער האָט דאָס דיר געזאָגט?

— דער רבי.

— דער רבי?

זי קוקט זיך איבער מיט דער קעכין, וואָס העלפט איהר שאָבען די פיש, און ביידע צעלאַכען זיך.

— דו ביזט א נאַר, און דיין רבי איז נאָך א גרעסערער, חאַ־חא... רייב דעם חריין, רייב!

אַז איך בין א נאַר — דאָס ווייס איך. דאָס זאָגט מיר די מאַמע אלע מאָל. און דער טאַטע אויך. און די ברידער אויך. און די שוועסטער אויך. נאָר אַז דער רבי איז נאָך א גרעסערער נאַר, ווי איך — דאָס איז ביי מיר א נייעס.

ב.

איך האָב א חבר פּינילע, א שוחט׳ס א יונגעל. בין איך געקומען א מאָל צו איהם צו גאַסט און האָב דערזעהען, ווי א קליין מיידעל האָט געבראַכט צו זיי צו טראָגען א גרויסען גאַלאַגאַנסקען האָהן, געפּענטעט די פיס מיט שטריקלעך. מיין חבר׳ס פאָטער, דער שוחט, איז געשלאָפען, און דאָס מיידעל איז געזעסען ביי דער טהיר און געוואַרט. דער האָהן, א יונגאַטש מיט ביינער, האָט זיך געריסען געבאַך פונ׳ם מיידעל׳ס הענד, געדרינעט מיט די געזונדע פיס איהר אין בויך אריין, דערלאַנגט א פּיק איהר אין האַנד אריין, ארויסגעלאָזט אלע מאָל א „קאַ־קאַ־קאַ" פונ׳ם האַלז — געפּראַטעס־

טירט, ווי ווייט מעגליך. דאָס מיידעל איז אָבער אויך נישט נע־ווען קיין פּראָמאַך. האָט זי דעם האָהנ׳ס קעפּעל אריינגעלעגט צו זיך אונטער׳ן אָרעם, געגעבען איהם אַלע מאָל אַ שטורך מיט׳ן עלענ־בויגען און אַ זאָג דערביי:

— זיץ אין געהאַקטע וואונדען.

און ער האָט זי געפאָלגט און געזעסען אין געהאַקטע וואונ־דען.

נאָכדעם, אַז דער שוחט איז אויפגעשטאַנען, האָט ער געוואַ־שען די הענד און אַרויסגענומען דעם חלף. ער האָט מיט אַ וואונק געהייסען זיך דערלאַנגען דעם האָהן. איך האָב דערזעהען, אַז אויפ׳ן בחור איז געקומען אַ נייע הויט. עס האָט זיך איהם, אַפּנים, אויס־געוויזען, אַז דאָס בינדט מען איהם אָפּ די געפּענטעטע פיס און מע לאָזט איהם אָפּ פריי, צו זיינע היהנער, צו דער פּראָסע און צו דער קאָרעטע מיט וואַסער. צום סוף האָט איהם דער שוחט אַ נעם געטהאָן צו זיך צווישען די פיס, מיט איין האַנד פעררימען איהם דאָס קעפּעל, מיט דער אַנדערער אויסגעפּליקט איהם עטליכע פע־דערלעך, איהם אַ טובה געטהאָן און געמאַכט אַ ברכה, און חיק — מיט׳ן חלף איבער׳ן האַלז, אָפּגעצאַפּט אַ ביסעל בלוט אין אַש אריין, און אַ שליידער פון זיך. איך האָב געמיינט, ער וועט צע־שאָטען ווערען.

— פיני! דיין טאַטע איז אַ גוי! — זאָג איך צו מיין חבר.

— מיט וואָס איז ער אַ גוי?

— נישטאָ ביי איהם קיין „צער בעלי־חיים“.

— איך האָב גאָר נישט געוואוסט, אַז דו ביזט אַזאַ חכם. — זאָגט צו מיר מיין חבר און טראָגט מיר אונטער אַ גאַנץ שענע פייג גלייך אונטער דער נאָז.

ג.

אונזער קעכין איז אַ בלינדע אויף איין אויג. מע רופט זי „פרו־מע מיט'ן אויגעל". אַ מויד אָהן אַ האַרץ. איינמאָל האָט זי אָפּגע־שמיסען די קאַץ מיט קראָפּיווע דערפאַר, וואָס ס'האָט זיך איהר אויס־געוויזען, אַז די קאַץ האָט אוועקגעשלעפּט אַ לעבערעל פונ'ם זאַלץ־ברעטעל. צום סוף, אַז זי האָט איבערגעצעהלט נאָך אַ מאָל די עופות מיט די לעבערלעך, האָט זיך אויסגעלאָזט, אַז זי האָט גע־האַט אַ טעות. זי האָט גערעכענט, אַז מע האָט געקוילעט זיעבען עופות, האָט בעדאַרפט זיין נאָך איהר חשבון זיעבען לעבערלעך, און ס'איז גאָר געווען זעכס עופות. און ווי באַלד אַז זעכס עופות, דאַרף דאָך מעהר נישט זיין אַז זעכס לעבערלעך, — גאָטס נסים!... אומזיסט חושד געווען אַ קאַץ.

קעהרט איהר מיינען, אַז פרומע האָט זיך גענומען צום האַר־צען, גענאַנגען מסתמא איבערבעטען די קאַץ? ווייס איך וואָס — פערגעסען! אי זי האָט פערגעסען, אי די קאַץ האָט פערגעסען. אין אַ פּאָר שעה אַרום איז די קאַץ געזעסען גאַנץ סטאַטעטשנע אויפ'ן פריפּעטשיק און בעלעקט זיך, גלייך ווי ס'איז גאָרנישט געווען. נישט אומזיסט זאָגט מען: אַ קאַצענער מוח.

איך האָב אָבער נישט פערגעסען. ניין. איך האָב נישט פער־געסען. איך זאָג צו אונזער קעכין: „אומזיסט געשמיסען אַ קאַץ. אומזיסט גענומען אויף זיך איין עבירה — „צער בעלי חיים". גאָט וועט דיך שטראָפען".

— ווער'סט נישט אוועקגעהן? אָט גיב איך דיר מיט דער האַנד־שירקע איבער'ן פּנים!

אַזוי זאָגט פרומע מיט'ן אויגעל און גיט־צו:

— רבונו של עולם! פון וואַנען נעמען זיך אַזעלכע נאַרישע קינדער אויף דער וועלט?...

ד.

דאָס איז געווען איבער אַ הונט. וואָס מע האָט איהם אָפּגע־קאַכט מיט זודיג וואַסער. טאַקי זי, די אייגענע „פרומע מיט'ן אויגעל". אַך, האָט איהם ווייה געטהאָן, דעם הונד! פריהער האָט ער געקוויטשעט, געשריגען, געביליט מיט סכנות נפשות, איינגעלענט די וועלט. דאָס גאַנצע שטעדטעל איז זיך צענויפגעלאָפען אויף זיין בייז וואונדער און געלאַכט, און געלאַכט. די אַלע איבעריגע הינט וואָס אין שטעדטעל האָבען זיך אָפּגערופען, איטליכער פון זיין מיסט, און איטליכער אויף זיין שטייגער, גלייך ווי מע פרעגט ביי זיי אַ דעה... נאָכדעם, אַז דער אָפּגעקאָכטער האָט זיך גוט אויסגעקוויטשעט, האָט ער אָנגעהויבען וואָיען, אונטערהאווקען, לעקען די פערוואונדעטע פעל און וויינען שטילערהייד. עס האָט מיך אָנגענומען ביי'ם האַרצען. איך געה־צו צו איהם, איך וויל איהם שענקען אַ גלעט:

— נאַ, סירקאָ!

דער הונד האָט דערזעהען, אַז איך הויב אויף די האַנד, האָט ער זיך אויפגעחאַפּט, ווי נאָך אַ מאָל איין אָפּגעבריהטער, צענויפ־גענומען דעם עק און איז אוועק — אוועק.

— סטאָי, סירקאָ! — פרוב איך מיך איהם איינשטילען מיט ווייכע רעד. — וואָס אַנטלויפסט דו, נאַרעלע? איך וויל דיך דען טשעפּען?...

אַ הונד בלייבט אַ הונד. אַ שטומע צונג. ער ווייסט נישט פון קיין „צער בעלי־חיים".

דערזעהט דער טאַטע, אַז איך פּאַרע זיך מיט'ן הונד, גיט ער מיר אַ רעכטע פּאַרציע:

— אין חדר אריין, דו הינטשלעגער!...

בין א י ך שוין גאָר דער הינטשלעגער.

ה.

און דאָס איז געווען איבער צוויי פױגעלעך. צוויי פּשוטע, קליי־נע פױגעלעך, וואָס צוויי שקצים׳לעך, איינער אַ גרעסערער, דער אַנדערער אַ קלענערער, האָבען דער׳הרג׳עט. די צוויי פױגעלעך, אַז זיי זענען אַראָפּגעפאַלען אױף דער ערד, האָבען זיי נאָך געלעבט, געזעסען צעלאָזט די פעדערלעך, געציטערט נעבאָך און געפּלאַטערט מיט אַלע אברים.

— רימר זיך, דו מאַפּס! — האָט דאָס גרױסע שייגעצל אַ זאָג געטהאָן צום קלענערען שייגעצל, און זיי האָבען גענומען די אונ־טערגעשלאָגענע פױגעלעך אין די הענד אריין און האָבען זיי געשלאָ־גען מיט די קעפּלעך אין בױם אריין, ווי מיר, אַשטייגער, שלאָגען די הושענא׳ס אין שטענדער אריין, ביז די פױגעלעך זענען אויס־געגאַנגען.

— וואָס טהוט איהר דאָס! — האָב איך מיך נישט געקאָנט איינהאַלטען און האָב מיך איינגעשטעלט צו צולױפען צו די שקצים׳לעך.

— חיבאַ שטשאָ? וואָס איז דען? — האָבען זיי מיר געענט־פערט גאַנץ רוהיג. — צעזש וואָראָבצי! — ס׳איז דאָך נישט מעהר, הייסט דאָס, ווי פױגעלעך, פּראָסטע פױגעלעך.

— און אַז פױגעלעך, איז וואָס? אױף אַ פױגעלע איז דען נישט קיין רחמנות, קיין „צער בעלי־חיים?“

ביידע שקצים האָבען זיך עפּיס מאָדנע איבערגעקוקט. און גלייך ווי זיי האָבען זיך אױפגעערדט נאָך פון פריהער, האָבען זיי מיך גענומען צו דער ארבייט...

אַז איך בין געקומען אהיים, האָט מיין קאַפּאָטעלע אויסגע־זאָגט די גאַנצע מעשה. האָט מיר דער טאַטע מקיים פּסק געווען לױט מיין פערדיענסט.

— אָפּגעריסענער נאַר! — שרייט אױף מיר דער טאַטע.

מילא „אָפּגעריסענער נאַר“ בין איך איהם מוחל. פאַר וואָס קומט מיר אָבער פּעטש?!...

ו.

פאַר וואָס קומט מיר פּעטש? זאָגט דען נישט דער רבי אַליין, אַז אַלע בעשעפעניש זענען ביי'ם אויבערשטען טהייער? אפילו אַ פליעג אויף דער וואַנד טאָר מען נישט זאָטשעפּען, זאָגט ער, איבער „צער בעלי־חיים". אפילו אַ שפּין, וואָס איז שוין אַ מזיק, טאָר אויך אַ מענש נישט הרג'ענען. און ער זאָגט דאָס מיט אַ טעם: „ווען ס'זאָל איהם קומען, זאָגט ער, מיתה, וואָלט איהם גאָט אַליין הרג'ענען"...

פרעגט זיך אַ קשיא: גוט. ווי באַלד אַזוי, היינט למאַי קוילעט מען אָכסען, קעלבלעך, שאָף און עופות אַלע טאָג?...

און נישט נאָר בהמות, חיות און עופות — מענשען הרג'ענען זיך דען נישט איינס דאָס אַנדערע? אָט בשעת „פּאָגראָם" האָט מען דען נישט געוואָרפען קליינע קינדער, עופה'לעך, פונ'ם בוי־דעם אַראָפּ?...

האָט מען דען נישט גע'הרג'עט אונזער שכנ'ס אַ מיידעלע — פּערעלע האָט זי געהייסען — און נאָך ווי אַזוי גע'הרג'עט!!...

אָך, ווי איך האָב ליעב געהאַט דאָס קינד! און ווי דאָס קינד האָט מיך ליעב געהאַט! „פּעטער בעבעבע" פלעגט זי מיך רופען — איך הייס וועלוועלע — און רייסען מיך ביי דער נאָז מיט איהרע קליינע דינע זיסע פינגערלעך...

צוליעב איהר, צוליעב פּערעלען, רופען שויך מיך אַלע „פּעטער בעבעבע".

— אָט געהט דער „פּעטער בעבעבע", וועט ער דיך נעמען אויף די הענד.

ז.

פּערעלע איז געווען אַ קראַנק קינד. דאָס הייסט, אַזוי איז זי געווען נישקשה. נאָר געהן האָט זי נישט געקאָנט. נישט געהן, נישט שטעהן. נאָר זיצען. פלעגט מען זי דאַרפען טראָגען אויף די הענד

אין דרויסען ארוים. זעצען אין זאמד אריין, אויף דער זון. זי האט ליעב געהאט די זון. סכנות ליעב געהאט. פלעג איך זיך ארומ־טראגען מיט איהר, פלעגט זי מיך ארומנעמען דעם האלז מיט איהרע דינע זיסע פינגערלעך, זיך צוטוליען צו מיר מיט'ן גאנצען־גאנצען לייבעלע, ארויפלעגען אויף מיר דאס קליינע קעפעלע: „ליעב דעם פעטער בעבעבע".

אונזער שכנה קרעני זאגט, אז זי קאן נאך עד היום נישט פער־געסען אט דעם „פעטער בעבעבע", און טהוט זי א קוק אויף מיר, אזוי מוז זי, זאגט זי, דערמאנען זיך אן איהר פערעלען...

בייזערט זיך אויף איהר מיין מאמע, למאי זי וויינט. מע טאר נישט וויינען, זאגט די מאמע. מע טאר נישט זינדיגען. מע דארף פערגעסען... פערגעסען...

אזוי זאגט איהר די מאמע און פערשלאגט איהר „האקע־באַ־קע". און מיך טרייבט די מאמע דורך: „איך זאל מיך נישט דרע־העז פאר די אויגען, וועט מען זיך נישט דערמאנען אן דעם, וואס מע דארף נישט"...

חא־חא! ווי איז דאס מעגליך, מע זאל זיך נישט דערמאנען? און דערמאן איך זיך אינ'ם דאזיגען קינד, אזוי שטעלען זיך מיר טרערען אין די אויגען אליין פון זיך, פון זיך...

— זעהט נאר, ער וויינט שוין וויעדער, דער חכם! — רופט זיך אן פרומע מיט'ן אויגעל צו דער מאמען. און די מאמע טהוט אויף מיר א גיכען קוק און צעלאכט זיך:

— פארגאנגען דיר דער חריין אין די אויגען אריין? א מכה דער מאמע! ס'א הארבער חריין דאס איז! פארגעסען איהם אנזאגען צומאכען די אויגען, א צרה איז מיר!... נא דיר מיין פארטוך... וויש אוים די אויגען, נאריש יונגעל, און די נאז אין איינוועגס וויש אפ... די נאז! די נאז!...

בלומען

צעהן קליינע מעשה'לעך.

געשריבען אין יאהר 1888.

אינהאלט

א.

פונ׳ם בארג־סיני.

ביי אונז אין כתרילעווקע, פון יענער זייט בית־המדרש, שטעהט א בארג, א הויכער בארג, הויך ביז דער חמארע, ביז׳ן הימעל.

אזוי האָט ער מיר אויסגעוויזען אין יענער צייט, ווען מיר האָבען געלערענט אין חדר, און גערופען האָבען מיר איהם „בארג־סיני“.

אין א שענעם זומער־טאָג, גאַנץ פריה, זענען מיר, חברה, צעהן חדר־יונגלעך, נאָך יונגע קינדער, געגאַנגען, מיט די הייליגע ספרים אונטער די אָרעמס און מיט די אָנבייסענס אין די הענד, אין חדר אריין.

די זון האָט נאָר־וואָס אָנגעהויבען ארויסצוגעהן „פון איהר פור־מערפאָס“ און האָט צענאָסען איהרע מילדע גילדענע שטראהלען אויף דעם שפּיץ בארג.

און דער בארג איז געווען בעדעקט מיט טוי, מיט ראָסע, און די ראָסע האָט געבלישטשעט, ווי דימענטען; ווי פּערעל זענען געהאַנגען די טראָפּען. ריין, מחיה ריין, איז געוועזען די לופט, אזוי ריין, ווי איהר קאָנט זיך נאָר פאָרשטעלען.

איבערראשט, פער׳כשופ׳ט זענען מיר געווען מיט׳ן דאָזיגען געטליכען אויסזיכט פונ׳ם דאָזיגען געטליכען פריהמאָרגען.

— ווייסט איהר וואָס, חברה? — האָט זיך איינער פון אונז אָנגערופען. — ווייסט איהר וואָס, חברה? לאָמיר גאָר ארויפגעהן אויפ׳ן בארג־סיני!

— ווייסט איהר נאָר וואָס, קינדער? — האָט זיך אָנגערופען נאָך איינער. — לאָמיר טאַקי ארויפקריכען אויפ׳ן בארג־סיני. מיר זענען אויף איהם נאָך קיינמאָל נים געוועזען!

און מיר האָבען זיך אַלע גענומען דראַפּען ארויף אויפ׳ן בארג־סיני; אויף אַלע פיער, אויף די הענד מיט די פיס, זענען מיר אַלע מיט חשק געקראָכען אויפ׳ן בארג־סיני.

און אז מיר זענען געקומען אויפ'ן שפּיץ־באַרג און האָבען אַ קוק געטהאָן אַראָפּ, אַראָפּ אויף דער ערד, זענען מיר פּערציפּערט געוואָרען.

אזוי הויך זענען מיר געוועזען פון דער ערד, אזוי קליין האָט אונז אויסגעוויזען די ערד.

— וואו זענען מיר, קינדער, וואו זענען מיר?

— וואו זענען מיר, זאָגסט דו? אונטער דער חמאַרע.

— אונטער דער חמאַרע, זאָגסט דו? העכער פון דער חמאַרע!

— העכער, העכער, — א ו נ ט ע ר'ן ה י מ ע ל!

— איהר זעהט דעם בית־מדרש, קינדער? דעם בית־מדרש זעהט איהר?

— יאָ, קוים־קוים, ווי אַ קליין שטיבעלע די גרויס.

— ווי אַ שטיבעלע, זאָגסט דו? ווי אַ טישעל די גרויס, ווי אַ בענקעלע.

— ווי אַ בענקעלע, זאָגסט דו? ווי די גמרא די גרויס, ווי מיין סידור.

— ווי דיין סידור'על, זאָגסט דו? ווי איין איי, ווי אַ וועלשען ניסעל.

— ווי אַ ניסעל, זאָגסט דו? ווי אַ פּאַסאָלי, ווי איין ארבעסעל.

— ווי איין ארבעסעל? ווי אַ מאָהנדעל, ווי אַ מילב, ווי אַ... אַ... אַ...

און ס'איז ביי אונז אַלע געבליבען דער הסכם, מיר זאָלען זיך אויסציהען אויבען, אויפ'ן באַרג, מיט די פּנימ'ער ארויף.

איך האָב זיך שטאַרק איינגעקוקט אינ'ם בלויען הימעל, און מיינע אויגען האָבען דעם הימעל צו זיך צוגעצויגען, אַלץ נעהענטער און נעהענטער, אזוי לאַנג, ביז איך האָב איהם צו זיך צוגעצויגען נאָהענט, גאַנץ נאָהענט.

אזוי נאָהענט, אז איך האָב די האַנט אויסגעצויגען און האָב מיט מיינע פינגער זיך צוגעריהרט צום הימעל, צום קאַלטען הימעל, זיך צוגעריהרט, אָנגענומען, אָנגעטאַפּט, געהאַלטען, געהאַלטען, געהאַלטען...

ניט נאָר די אויגען אַליין זענען געווען אין הימעל; מיין נשמה, מיין הארץ, מיין גוף, מיין גאַנצער „איך" — איך בין אינגאַנצען, איינגאַנצען געווען דאָרט, אויבען, אין הימעל.

איך בין געווען אין הימעל און האָב געזעהען מלאכים. מיט די ווייסע ברייטע פליגלען זענען די מלאכים געשוואומען אונטער'ן ברייטען בלויען הימעל; זיי האָבען זיך געוויעגט און געוויעגט, געשוועבט און געשוועבט — און געשטאַנען אויף איין אָרט. פון זייער וויעגען זיך און פון זייער שוועבען זענען געגאַנגען זיסע זעלטענע קולות; סע האָט זיך געזונגען און געזונגען, אזוי שטיל געזונגען, אזוי שען געזונגען, אזוי זיס געזונגען, ווי די כהנים מיט די לויים, ווי דער „אָרגעל" אין בית־המקדש, ביי אידען פאַרצייטענס, ווי סע שטעהט ביי אונז אין הייליגע ספרים געשריבען.

און א גרינג, קיהל ווינטעלע איז פערביי מיר דורכגעלאָפען, און האָט מיך עטוואָס, קוים־קוים, אָנגעריהרט אין שטערן. און א טהייערער ריח, א ריח פונ'ם גן־עדן, איז פערביי מיר דורכגעגאַנגען, און מיינע אויגען האָבען זיך צוגעמאַכט, צוגעמאַכט...

— אין חדר אריין, שקצים, עכברושים, בולטאַיעס! אין חדר אריין, ימח־שמו'ניקעס! האַרט, שיבעניקעס, איך וועל אייך שוין צושטעלען, ליידאַקעס, א בענקעלע צום רבי'ן! אין חדר אריין, פוסטעפּאַסניקעס, כל־בו'ניקעס, אין חדר אריין!

דאָס איז געוועזען דער שמש פון בית־המדרש, רב יקותיאל דער שמש, א בייזער איד מיט א צעפּלעצטער נאָז און מיט א שטענדיגען לולקע־ציבוק אין די צייהן.

און מיר זענען מיט א מאָל אַראָפּגעפאַלען פונ'ם הימעל אויף דער ערד.

ב.

כותל מערבי.

(די איבערגעבליבענע וואנד פונ'ם בית־המקדש).

— דערצעהלט זשע מיר, איך בעט אייך, אקוראט. האט איהר, הייסט דאס, אליין געזעהען מיט אייערע אייגענע אויגען די „כותל מערבי“? אזוי, הייסט דאס? האט איהר זי גוט געזעהען? דער־צעהלט זשע מיר, ווי אזוי, און וואס, און ווען?...

אזוי האט מיין רבי זיך אנגערופען צו א אידען, וואס איז נאר־וואס געקומען צוריק פון ארץ־ישראל, פון ירושלים.

— זאגט זשע מיר, איך בעט אייך, מאהלט מיר אויס אקוראט, ווי אזוי, און וואו, און וואס, און ווען?

דער ירושלים־איד האט איהם אויסגעמאהלט אקוראט, ווי אזוי, און וואו, און וואס, און ווען, און מיין רבי האט געשלונגען די ווער־טער, אנגעקוועלט, געווארען ברייטער ווי לענגער, ווי א מענש, וואס נעמט־אפ א גרוס פון א נאהענטען מענשען אין א ווייטער מדינה.

דער רבי האט זיך אזוי שטארק איינגעקוקט אינ'ם ירושלים־איד, אז ער האט גאר ניט בעמערקט, ווי מיר, חברה, האבען זיך איינציגווייז ארויסגערוקט פונ'ם טיש, און האבען זיך ארויסגע־גנב'עט אין דרויסען ארויס, און האבען נעהאפט א גליטש אויפ'ן אייז.

אז מיר זענען געקומען צוריק אין חדר אריין, האבען מיר נאך געטראפען זיי זיצען.

— כותל מערבי! — האט דער רבי געזאגט צום ירושלים־איד. — כותל מערבי! אט דאס איז אונז פארבליבען פון אונזער גאנצען בית־המקדש, פון אונזער גאנצער מלוכה! כותל מערבי! כותל מערבי!...

און דער רבי האט זיך צעוויינט.

ג.

אברהמעל.

אז איך האָב זיך מיט זיי בעגעגענט, זענען זיי ביידע צוזאַמען אַלט געווען כמעט צוויי הונדערט יאָהר.

— אברהמעל! מיר האָבען אַ גאַסט.

— ווער איז?

און דאָס פּאָרפאָלק פון צוויי הונדערט יאָהר האָבען מיך אויפגענומען מיט פרייד, מיט פערגעניגען.

און איך האָב ביי׳ם פּאָרפאָלק פון צוויי הונדערט יאָהר פערבראַכט די צייט מיט פרייד, מיט פערגעניגען.

ביידע נידעריגע, ווייסע, ווי געפאַלענער שניי, אָהן צייהן, איינגעבויגענע, נאָר פרייליכע, ציכטיגע, לעבעדיגע, ווייזען אויס ווי ברודער און שוועסטער, ניט ווי מאַן און ווייב.

— איך געדענק נאָך אייער זיידען, אייער עלטער־זיידען; געווען אַ וואוילער איד, גאָר אַ וואוילער, אָבער טאַקי גאָר אַ וואוילער, ניט אַזוי ווי היינטיגע אידען — ניין, אָבער טאַקי גאָר ניין! מיר האָבען זיך בעקענט מיט איהם, אפנים, — וואו האָבען מיר זיך בעקענט מיט אייער עלטער־זיידען?...

ער שאַמקעט מיט די ליפּען און דערצעהלט מיר אַלטע מעשיות פון אמאָליגע יאָהרען, און דערמאָנט ער זיך אָן יענע יאָהרען, ווערד ער ווי מונטערער, פרישער, יונגער.

— הער נאָר, סערדצע! — זאָגט ער צו דער אַלטיטשקער. — געדענקסט ניט, נשמה מיינע, ווי אַזוי האָט געהייסען דער פּריץ, וואָס זיין עלטער־עלטער־זיידע האָט פון איהם געהאַלטען די ארענדע? הא, סערדצע?

— פּאַן פּרזשעשרזשאַנסקי, — זאָגט זי—אברהמעל, פּרזשעשרזשאַנסקי האָט ער געהייסען.

— יאָ, ביזט גערעכט, סערדצע, ביזט גערעכט: פּאַן פּרזשעשרזשאַנסקי האָט ער געהייסען.

און זיי פייפען אויס מאָדנע דעם דזשיגען נאָמען מיט דער צונג.

— דאָס האָט באַדאַרפט זיין, סערדצע, ניט זעהר לאַנג, אַיאָ? ווי מיינסט דו, סערדצע?

— נישט לאַנג, אברהמעלע, נישט לאַנג; אַ יאָהר... אַ יאָהר זעכציג אָדער זיעבעציג; נישט מעהר, נישט מעהר ווי אַ יאָהר זיעבעציג, — ענטפערט איהם די אַלטיטשקע.

און דער אַלטער יונגערמאַנטשיק דערצעהלט מיר אַלערליי מעשיות, אַנעקדאָטען, ביז שפּעט־שפּעט אין דער נאַכט אריין.

— קום שוין, אברהמעניו, קום שוין שלאָפען!

און די אַלטיטשקע נעמט דעם אַלטען און פיהרט איהם אָפּ פּאַר אַ האַנד שלאָפען, ווי מע פיהרט אָפּ אַ קליין קינד. און אין עטליכע מינוט אַרום קומט זי אריין צו מיר שוין אַליין, אביסעל אויסגעטהאָן, מיט אַ ווייסען אָנגעקראָכמעלטען שלייער אויפ'ן קאָפּ און מיט עטליכע שפּילקעס אין מויל. זי זעצט זיך צו צו מיר אַבי־סעל שמועסען. און מיר שמועסען וויעדער אַ היבשע ווײַלע, און מיר קאָנען זיך גאָר זאַט ניט אָנרעדען; דאָס הייסט, ניט איך רעד — זי רעדט, די אַלטיטשקע רעדט, און איך הער זי אויס.

— איהר קאָנט זיך גאָר ניט פאָרשטעלען — זאָגט זי צו מיר, אָנגעשפּאַרט אויף די אויסגעטריקענטע עלענבויגענס — איהר קאָנט זיך גאָר ניט פאָרשטעלען, ווי שוואַך מיין אברהמעל הויבט אָן צו ווערען די לעצטע צייט. איין איבעריגע האַלבע שעה לאָז ער זיצען ביי דער נאַכט, ווערד ער מיעד און מוז געהן שלאָפען. נאָר למאַי זאָל איך זינדיגען? אַ דאַנק גאָט דערפאַר. קיין סך אברהמלען, ווי מיין אברהמעל, איז ניטאָ. איך האָב נאָך פון איהם קיין איינציג מאָל, חלילה, קיין אומכבוד נישט געהאַט, קיין קרום וואָרט ניט געהאָרכט, פון דער ערשטער שעה נאָך דער חופּה ביז היינטיגען טאָג צו הונדערט און צוואַנציג יאָהר. למאַי זאָל איך זאָגען? איך האָב צו איהם גאָר ניט, איך האָב צו איהם גאָר גיט, און מיר לע־בען זיך, ברוך השם, צופריעדען, ווי גאָט האָט געבאָטען, און צום

אויבערשטען קיין טענות האָבען מיר אויך ניט. ער פיהרט אונז אוים פון כמה יאָהרען, און מיר דארפען, חלילה, צו לייטען ניט אָנקומען, און קיין פרעמדס האָבען מיר נאָך קיינמאָל ניט פארנו־מען, געלויבט איז גאָט ברוך־הוא...

— נו, און אייערע קינדער?

— מיינע קינדער?... עך־עך־עך! גאָט ברוך־הוא האָט מיך געשטראָפט, אויסגעשטאָרבען אַלע קינדער... אייניקלעך האָבען מיר, געלויבט דער אויבערשטער, אור־אייניקלעך און אור־אור־אייניק־לעך, קיין עין הרע ניט... נאָר קיין קינדער נישטאָ; אַלע אויסגע־שטאָרבען.

די אַלטימשקע האָט זיך פערטראכט.

אין א מינוט ארום רופט זי זיך אָן צו מיר:

— וואָס זאָגט איהר עפּים אויף איהם?

— אויף וועמען?

— אויף מיין אברהמלען.

איך האָב נישט געקאָנט פערשטעהן, וואָס זי מיינט דערמיט, האָב איך נאָר א שמייכעל געטהאָן און האָב איבערגעטראָגען אונ־זער שמועס אויף איין אנדער ענין.

מיר האָבען נאָך לאַנג — לאַנג פערבראכט. מיר האָבען גע־רעדט וועגען אַלערליי זאכען און וועגען פערשיעדענע לייט; נאָר מעהר און אָפטער פון אַלע האָט זיך גערדעהט ביי איהר אויף דער צונג אברהמעל, איהר אברהמעל.

אברהמעל איז געוועזן א ביישפּיעל אויף יעדען אופן, א פּער־גלייכען צו יעדען מענשען. אברהמעל! אברהמעל! אברהמעל!

עס האָט זיך מיר אויסגעדאכט, אַז סע זיצט אקעגען מיר א ווייבעל, א יונג ווייבעל, ניט קיין אַלטע אידינע פון קרוב צו הונ־דערט יאָהר.

איך וואָלט א בעלן זיין וויסען, וואו איז אצינד דאָס דאָזיגע פּאָרעל?...

ה.

דער אוצר.

אויף יענער זייט בארג, הינטער'ן אַלטען בית־המדרש, געפינט זיך איין אוצר.

אַזוי האָט מען געשמועסט ביי אונז אין שטערטעל.

נאָר קומען צום אוצר איז ניט אַזוי גרינג. אַז אַלע אידען אין שטערטעל וועלען לעבען בשלום, און וועלען זיך נעמען אַלע איהם זוכען, דעמאָלט וועט מען איהם געפינען.

אַזוי האָט מען געשמועסט ביי אונז אין שטערטעל.

און אַז אַלע אידען וועלען לעבען צופריעדען, עס וועט ניט זיין קיין קנאה ביי אידען, קיין שנאה, קיין קריעג, קיין לשון־הרע, קיין רכילות, און מע וועט זיך נעמען אַלע, וועט מען אָפּזוכען דעם אוצר, און אַז ניט — וועט ער אריין טיעף־טיעף אין דער ערד אריין...

אַזוי האָט מען געשמועסט ביי אונז אין שטערטעל, און מע האָט אָנגעהויבען זיך צו שפּארען און איבערשפּארען, צו אַמפּערען זיך און צו ווערטלען זיך, צו זידלען און צו קריעגען זיך, וואָס וויי־טער אַלץ מעהרער, אַלץ שטאַרקער, און אַלץ איבער'ן אוצר. דער האָט געזאָגט: ער דאַרף זיין דאָ, דער האָט געזאָגט: דאָרטען, — און מע האָט ניט אויפגעהערט זיך צו שפּארען און איבערשפּארען, צו אַמפּערען זיך און צו ווערטלען זיך, צו זידלען און צו קריעגען זיך, וואָס ווייטער אַלץ מעהרער, אַלץ שטאַרקער, און אַלץ איבער'ן אוצר — און דער אוצר... האָט געזונקען אַלץ טיעפער און טיעפער אין דער ערד אַריין.

ה.

איין עזות!

אויף דער ערד איז ער געזעסן, אויף דער ערד, ביי דער מהיר פון דער שוהל. ער איז געזעסן און האָט גערעכענט די גראָשענס, געצעהלט די פּרוטות — די פּרוטות, וואָס ער האָט דורכ'ן טאָג געמאכט, צענויפגעקלויבען.

צוויי מאָל אין וואָך, מאָנטאג און דאָנערשטאג, געהט ער איי־בער די הייזער. פּרוטות נעמט דער אָ ר ע מ ע ר אָרעמאַן ביי די ר י י כ ע אָרעמע־ליימ. די צוויי טעג זענען ז י י נ ע.

ווי ליכטיג שיינט די זון, ווי ווארעם זענען איהרע שטראהלען! איין האנד האלט ער אין בוזעם, און אין דער אנדערער האלט ער די גראָשענס, די פּרוטות. ער ווארפט זיי און קלינגט מיט זיי: ער צעהלט זיי און רעכענט זיי. פּלוצים...

ווער פאָהרט דאָס אין דער דאָזיגער קארעטע, זעכס פערד גע־שפּאַנט? אַ! דאָס איז דער גראף פונ'ם שטעדטעל.

די פערד טראָגען די קארעטע, און דער שטויב געהט נאָך, ווי צוויי וואָלקענס, ביי די זייטען.

דער שטויב האָט איהם אביסעל פערשאָטען די אויגען מיט'ן מויל און האָט איהם אויף צוויי מינוט פערשטעלט די שיין פון דער ליכטיגער זון.

— אביסעל אַ העזה! איין עזות פון אַ גראף! — האָט ער אַ מורקע געטהאָן זיך אין באָרד אריין, און האָט זיך ווידער גע־נומען צו דער ארבייט, רעכענען די גראָשענס, צעהלען די פּרוטות...

ז.

איינגעטיילט זיך.

הײנט איז געװאָרען אַ מאָדע: „חברות“, „חדרים“, „שקאָלעס“, „סאַנאַטאָריע“. אַמאָל האָבען מיר דערפֿון גאָר נישט אָנגעהויבען צו װיסען.

געשטאָרבען איין אָרעמאַן און איבערגעלאָזט אַ טוץ קינדער יתומים — האָטש נעם װאַרף זיי אַריין אין װאַסער אַריין! מאָהלט אייך, עס רעדט זיך גאָר אַזוי; עס האָט זיך נאָך נישט געמאַכט, מע זאָל נעמען לעבעדיגע נפשות און װאַרפען זיי אין טייך אַריין! עס רעדט זיך גאָר אַזוי...

אַזוי װי הײנט געדענק איך. כתריאל דער װאַסערפיהרער איז געשטאָרבען, און באַלד נאָך איהם איז געשטאָרבען זיין װייב כתרי־ליכע, און ס'איז געבליבען פון זיי אַ היבש ביסעל קינדער, אָהן אַ טאַטען, אָהן אַ מאַמען, אָהן אַ װינקעל, אָהן אַ שטיקעל ברויט — אַ גװאַלד, אַ גװאַלד, חושך איז געװאָרען אין שטאָדט, חושך צװישען די אָרעמע לייט.

— רוצחים! גזלנים! קוילערס! װאָס שװייגט מען? װי לאָזט מען דאָס אַזוי פיעל נפשות אויסגעהן פון הונגער? פאַר װאָס טהוט מען עפּיס נישט? װאו זענען די נגידים אונזערע? די גבירים?

די נגידים, די גבירים זענען געװען פערנומען מיט זייערע געשעפטען, און די אָרעמע לייט האָבען נים אויפגעהערט צו פּילדערען און צו ליאַרעמען, אַזוי לאַנג, ביז ס'איז געקומען אויף דער נאַכט, האָט מען געמאַכט ביי'ם רב איין אסיפה, און ס'איז געבליבען, מע זאָל זיך מיט די קינדער איינטיילען.

אָט דאָ איז ערשט געװאָרען דער רעכטער געפּילדער: בעלנים אויף אַזאַ גרויסער מצוה זענען געװען אַ סך, און קינדער — סך הכל זיעבען.

ז.

צוויי נשמה׳לעך.

— שוין פארטיג ביי דיר דארט אלסדינג? נעם אט די צוויי און טראג זיי אראפ אהין, אויף דער ערד, און קום באלד צוריק.

אזוי האט גאט ברוך־הוא געזאגט צום מלאך, אנווייזענדיג איהם אויף צוויי זינדיגע נשמה׳לעך.

און דער מלאך האט גענומען די צוויי זינדיגע נשמה׳לעך אונ־טער די פליגעל און האט זיך אראפגעלאזט מיט זיי אויף דער ערד.

און די נאכט האט פערשפרייט איהרע שווארצע פליגעל אויף דער ערד, און ס׳איז געוועזען פינסטער.

און א קאלטער ווינד, א שטארקער ווינד האט געדרעהט און געבלאזען דורך די פענסטער, דורך דער טיר, דורך די ווענד פון א קליין איינגעהויקערט שטיבעל. אינ׳ם קליין איינגעהויקערט שטי־בעל, אויף שטרוי געבעט, ליגט אויף דער ערד איין אויסגעטריקענט ווייבעל. דאס ווייבעל ליגט און קאטשעט זיך. זי קאטשעט זיך — זי נעהט צו קינד.

און א קאלטער ווינד, א שטארקער ווינד האט געדרעהט און געבלאזען און האט ניט געקאנט דורכבלאזען די געמויערטע ווענד מיט די הויכע טירען און פענסטער פון א שען רייך הויז. אינ׳ם שענעם רייכען הויז, ווייך געבעט, גוט געבעט, מיט אטלעס און מיט זייד, ליגט א געזונדע, א שענע פרוי. די געזונדע שענע פרוי ליגט און קאטשעט זיך. זי קאטשעט זיך — זי נעהט צו קינד.

און דער מלאך האט אין דער גיך אהער אריינגעלאזט די צוויי נשמה׳לעך.

— געהט, קינדערלעך, — האט ער צו זיי געזאגט — געהט, ברידערלעך, קומט־אפ אביסעל אויף דער וועלט!

און ס׳איז אין דער דאזיגער נאכט געבארען צוויי יונגלעך: איינס אויף דער ערד, אויף שטרוי, — אויף הונגער, אויף דחקות,

אויף צרות — א פיקערעל, איין עסערעל, איין איבעריגנס אויף דער וועלט; און דאָס אנדערע — אויף אטלעס און אויף זייד, אויף פרייד, אויף גוטס, אויף גליק, אויף לאַקעטקעס, אויף זאבאוווקעס, צו גענוסען פון דער וועלט.

— היתכן? — האָט דער מלאך געפרעגט בײַ׳ם רבונו־של־עולם. — איז טאַקי רעכט אזוי? דעם ג אָ ר, און דעם נ אָ ר־ נ י ט? דעם שטרוי, און דעם אטלעס? דעם לאַקעטקעס, און דעם רחקות?

— קוק־אראָפּ און שווייג! — האָט איהם געענטפערט דער האַר־ פון דער גאַנצער וועלט.

עס איז איבערגעלאָפען צוואַנציג יאָהר.

און די נאַכט האָט פערשפּרייט איהרע שווארצע פליגעל אויף דער ערד און ס׳איז געוועזען פינסטער.

און אַ שטאַרקער ווינד, אַ קאַלטער ווינד האָט געדרעהט און געבלאָזען דורך די פענסטער, דורך דער טהיר, דורך די וועגד פון אַ קליין אײַנגעהויקערט שטיבעל. פונ׳ם קליין אײַנגעהויקערט שטיבעל הערט זיך אַ קול, אַ וויינענדיג קול:

— רבונו של עולם! ליעבער גאָט! נעם־אָן מיין געבעט, הער־ צו מיין געוויין; שיק מיר דעם טוידט, נעם מיך צו פון דער וועלט — איך קאָן זיך שוין מעהר דאָ ניט מוטשען!

— ניין, לעב נאָך, לעב נאָך, מוטשע זיך, — לעב לאַנג, לעב לאַנג, מיין קינד!...

און אַ שטאַרקער ווינד, אַ קאַלטער ווינד האָט געדרעהט און געבלאָזען און האָט ניט געקאָנט דורכבלאָזען די געמויערטע ווענד מיט די הויכע טהירען און פענסטער פון אַ שען רייך הויז. פונ׳ם שענעם רייכען הויז הערט זיך אַ קול, אַ וויינענדיג קול:

— רבונו של עולם! ליעבער גאָט! נעם־אָן מיין געבעט, הער־ צו מיין געוויין; נעם־צו דעם מלאך־המות פון מיר. איך וויל לעבען. איין עבירה אזא גוטס. איך וויל פון דער וועלט אזוי יונג נישט געהן!

— ניין, שטארב, ניין, שטארב, געזעגען זיך, — געגוג שוין גע־הוליעט, מיין קינד!...

און א שטארקער ווינד, א קאלטער ווינד האט געדרעהט און געבלאָזען די נאכט, און די זינדיגע נשמה אינ׳ם גליקליכען הויז, פון דעם גביר דעם געזונדען, איז ניט ווילענדיג צוריק אויפ׳ן הימעל ארויף.

און א שטארקער ווינד, א קאלטער ווינד האט נאָך לאנג דאָ געבלאָזען און געדרעהט, און די זינדיגע נשמה אינ׳ם געפאלענעם שטיבעלע האט זיך ניט ווילענדיג ביי׳ם קבצן ביי׳ם קראנקען גע־האלטען נאָך לאנג, נאָך לאנג געהאלטען!

ח.

איך שעם זיך.

איך האָב געהאַט אַ חבר. מיר האָבען געלערענט אין איין חדר. אינאייגעם געלעבט, אינאיינעם געטהאָן נארישקייטען, אינאיינעם געטיילט פריידען און ליידען.

די בלינדע, וואָס מע רופט זי פאָרטונע, די השגחה, האָט זיך צונעשמייכעלט צו מיין חבר, און סע האָט איהם בעגליקט, און ס'איז איהם אוועקגעגאַנגען בעסער און בעסער, און איז געוואַכסען העכער און העכער.

און איך בין געבליבען פון אונטען...

לאַנג, גאַנץ לאַנג האָבען מיר זיך ניט געזעהען, ניט בעגעגענט. מיר זענען געגאַנגען אויף פערשיעדענע וועגען, מיר האָבען געוואָהנט אין פערשיעדענע שטעדט.

איינמאָל בין איך געקומען אין דער שטאָדט, וואו מיין חבר האָט געוואָהנט, און בין געגאַנגען פאַרביי מיין חבר'ס אויסגעצייכענט הויז און האָב זיך אָפּגעשטעלט:

„יאָ אריינגעהן, צי ניט אריינגעהן?“

און איך בין אריינגעגאַנגען.

שטעלט אייך פאָר — ער האָט מיך דערקענט!...

— וואָס־זשע מאַכסט דו, ברודער? ווי געהט עס?

אַ היבשע ווײַלע זענען מיר געשטאַנען פון פאָרענט; אינוועניג צו זיך האָט ער מיך ניט אריינגערופען.

ער האָט פערשטאַנען, אַז סע וואונדערט מיך, האָט ער צו מיר געזאָגט, בעטראַכט מיין הלבשה:

— זיי מיר מוחל, גוטער ברודער, האָב קיין פאַראיבעל, איך בעט דיך, זיי מיר מוחל, איך קאָן ניט. איך שעם זיך!...

— דו שעמסט זיך? דו שעמסט זיך מיט מיר?

— אַך, ניין, חלילה, ניט דאָס מיין איך, ניט דאָס האָב איך געזאָגט! איך האָב געזאָגט, איך שעם זיך מיט... מיט מיין גרויס־אַרטיג הויז... פאַר דיר, פאַר מיין אַלטען חבר, פאַר... פאַר... זאָג מיר, וואו וואָהנסט דו? וואו שטעהסט דו? איך וועל קומען, איך וועל זיין ביי דיר, איך וועל זיין ביי דיר!

ער האָט געוואָרפען איין אויג אויף מיינע אויסגעדרעהטע צע־ריסענע שטיוועל און איז געוואָרען רויט פאַר בושה...

איך האָב איהם פערשטאַנען און האָב איהם מוחל געווען מיט'ן גאַנצען האַרצען, מיט'ן גאַנצען האַרצען!

ט.

עק־וועלט.

דאָרט, אויף יענער זייט בית־עולם, הינטער דער שטאָדט, געהט זיך צענויף דער הימעל מיט דער ערד.

דאָרט, אויף יענער זייט בית־עולם, הינטער דער שטאָדט, איז עק־וועלט.

אַזוי האָבען מיר אַלע אין חדר אָפּגע׳פּסק׳עט און האָבען אָפּ־גערעדט צווישען זיך — צענויפזאַמלען זיך שבת בייטאָג, ווען דער עולם, ווען אַלע אידען, ווען די גאַנצע שטאָדט שלאָפען מיט׳ן זיסען שבת׳דיגען שלאָף, און זיך לאָזען געהן און געהן ביז׳ן עק־וועלט.

שבת ביי טאָג, ווען דער עולם, ווען אַלע אידען, ווען די גאַנצע שטאָדט זענען געשלאָפען מיט׳ן זיסען שבת׳דיגען שלאָף, האָבען מיר זיך צענויפגעזאַמעלט און האָבען זיך געלאָזט געהן און געהן ביז׳ן עק־וועלט.

און מיר זענען געגאַנגען — צי אַ שעה, צי צוויי, צי דריי — ווייס איך ניט; נאָר מיר זענען, ברוך השם, מיט גאָט׳ס הילף, געקומען בשלום ביז דער מיהל, ביז דער ווינד־מיהל.

דאָ, ביי דער ווינד־מיהל, האָבען מיר זיך געזעצט רוהען. זיך צונעזעצט, צוגעלעגט. צוגעלעגט זיך, אויסגעצויגען זיך אויפ׳ן גריי־נעם גראָז, אויפ׳ן שמעקענדיגען גראָז, און געחאַפּט אַ דרימעל.

יעדער פון אונז איז פערנומען מיט זיין זאַך, מיט זיינע גע־דאַנקען, מיט זיין פערגעניגען. ס׳איז שטיל. קיינער זאָגט ניט קיין וואָרט; קיינער וויל, מע זאָל איהם איבערשלאָגען, קיינער וויל יענעם איבערשלאָגען.

— וואו זשע איז עק־וועלט? — האָט זיך אָנגערופען איינער פון אונז.

— אָט דאָס איז דאָך עק־וועלט, נאַרעלע! — האָט איהם דער אַנדערער געענטפערט.

און ס׳איז ביי אונז אלע געבליבען דער הסכם, אז דאָ, הינטער דער ווינד־מיהל, איז עק־וועלט; אז ווייטער פון דער מיהל איז שוין די הרי־חושך, די פינסטערע בערג, וואָס זענען בעדעקט מיט א שווארץ גראָז, און דאָרט, אויף די בערג, געפינען זיך נאָך עד־היום קליינע אידלעך מיט לאַנגע בערד ביז די שפּיץ־פינגער פון די פיס, — די קליינע אידלעך, וואָס גאָט האָט זיי אהער פערטריבען פאר זייערע צינגער, פאר זייערע לאַנגע צינגער, דערפאר, וואָס זיי האָבען גע׳הרג׳עט איינער דעם אנדערען מיט די צינגער; און אויף יענער זייט בערג איז שוין דער פערגליווערטער ים, וואָס דער שטורעמווינד פערטרייבט אהין אַלע אָקרענטען מיט אַלע שיפען און וואָס קיינער קומט שוין פון דאָרט ניט צוריק...

— אין בית־מדרש אריין! ווייסע־חברה׳ניקעס! אין בית־מדרש אריין! ליימישע בהורימ׳לעך! דאכט זיך, שענער צו זיצען אין בית־מדרש שבת בייטאָג און לערנען „פּרק“, איידער וואַלגערען זיך, גלייך מיט אַלע שקצימ׳לעך, הינטער דער מיהל. אין בית־מדרש אריין, גויים, עם־הארצים, אין בית־מדרש אריין!

דאָס איז געווען „מאָטי רויטעבאָק“, א שענער איד, א יודע־ספר, א בעל־הבית מיט איין אייגענער שטוב און מיט א „שטאָדט“ אין מזרח־וואַנד, די דריטע שטאָדט פונ׳ם אָרון־קודש...

ז.

מלאך־המות.

איך האָב געהערט אין חדר. מיין רבי האָט מיר דערצעהלט. מיין רבי רב מאיר, זכרונו לברכה...

שרעקליכע מעשיות האָט ער זיך אָנדערצעהלט פונ׳ם מענשענס סוף, פונ׳ם מלאך־המות מיט די טויזענדער אויגען פון קאָפּ ביז פיס, פונ׳ם מלאך־הדומה מיט די אייזערנע ריטער, וואָס קומט אין קבר אריין מיט א דאָפּראָס:

— רשע! מה שמך? רשע! ווי אזוי רופט מען דיך? עסקת בתורה? וואָס האָסט דו געלערענט?

און נאָך פיעל שרעקליכע, באמת מורא׳דיגע מעשיות. און עס איז איבערגעגאַנגען א פראָסט איבער׳ן לייב, און די האָר האָבען זיך געשטעלט קאַפּויר.

נאָר שרעקליכער פון אַלץ איז ביי מיר געווען דער מלאך־המות, דער מלאך־המות מיט די טויזענדער אויגען פון קאָפּ ביז פיס. און איך בין זיכער, אז ווען איך וואָלט ד ע ם ט מ א ל זיך בעגעגענט מיט׳ן דאָזיגען פארשוין, וואָלט איך געווים געשטאָרבען פאר פחד אַליין.

אך, ווי עס בייטען זיך די צייטען!

אצינד, ווען איך זעה זיך מיט „איהם" כמעט יעדען טאָג, ווער איך נאָר ניט נתפּעל.

איך פיהל „איהם" נעבען זיך; איך הער „זיין" אָטהעמען אָט דאָ, נעבען זיך; איך ווייס, איך הער, אז „ער" געהט מיר נאָך פון הינטען פיס־טריט — און גאָרניט!

— נו, ניכער, ניכער! — זאָגט „ער" מיר. — מאַך א צואה און קום...

— מאָרגען, אם־ירצה־השם, מאָרגען! — ענטפּער איך „איהם“ און לעג דאָס אָפּ פון טאָג אויף טאָג.

און אזוי ווי איהר זעהט, נארען מיר איינער דעם אנדערען. ער זאָגט מיר: צואה!“ איך איהם: מאָרגען... מאָרגען... מאָרגען...“

דער יונגסטער
פון די מלכים

א מעשה לכבוד פסח.

נעשריבען אין יאָהר 1904.

דער יונגסטער פון די מלכים

(א מעשה לכבוד פסח).

א.

א גליקליך קינד אַט דער יוזעק! אַלע האָבען איהם ליעב, אימ־ליבער פעסטעט איהם, גיט איהם נאָך, קושט איהם, האַלזט איהם.

וואָס איז די מעשה?

יוזעק!

„אייגענע טאַטע־מאַמע באַדאַרפען אַזוי ניט באַלעווען קיין בן־יחיד׳על, ווי די צוויי שוועסטער, שרה און רבקה, באַלעווען דאָס קליינע ברודערעל זייערס. יוזעק און יוזעק און יוזעק! יוזעק, עס! יוזעק, טרינק! יוזעק, געה שלאָפען! יוזעק, נאַ דיר אַ צוקערקע! יוזעק, מע נייהט דיר אַ פּאָר נייע הויזלעך אויף יום־טוב! יוזעק, מע וועט דיך שיקען ערב פסח אין באָד אריין! יוזעק, וועסט פרא־ווען פסח דעם סדר! יוזעק און יוזעק און יוזעק — ס׳איז שוין נמאס און מאוס צו הערען! איהר נעמט אַ קינד, אַ בריליאַנטען קינד, און מאַכט פון דעם אַ תל!“

אַזוי זאָגען די שכנה׳טעס, וואָס זיצען מיט די שוועסטער אינ־איינעם, און אַליין רוקען זיי אונטער יוזעק׳ען אַלע מאָל אַ צוקער־לעקאַכעל, אַ שטיקעל שטרודעל, אַ געבראָטען לעבערעל, אַביסעל איינגעמאַכטס.

גענומען האָט זיך עס פון רחמנות, פון דעם, וואָס אַלע, די גאַנצע וועלט האָט אויף איהם געהאַט רחמנות — נעבאַך אַ יתום׳על!

ב.

ס'איז געווען א איד, האט ער געהייסען רפאל, און איז געווען כל ימיו איין ארעמאן, און דערצו נאך א יאדעשליוועו, מיט א מאדנער מוזיקאלישער ברוסט, וואס פלעגט שפיעלען, דאס הייסט, ביי'ם אריינציהען און ביי'ם ארויסלאזען דעם אטהעם פלעגט זיך הערען א מין געזאנג פון א פיעדעל, וואס מע פיהרט איבער איהר מיט א ניט־קיין־אנגעשמירטען סמיטשיק. און געווען איז דער רפאל א גאנץ עהרליכער. נאר, לאז ער מיר מוחל זיין, א שלים־מזל'ניק, דאס הייסט, מחמת ער איז געווען זעהר איין עהרליכער, איז ער געווען א שלים־מזל'ניק, אדער, פערקעהרט, מחמת ער איז געווען א גרויסער שלים־מזל'ניק, איז ער געווען איין עהרליכער. אויף איהם האט מען געזאגט אין כתרילעווקע, אז ווען רפאל זאל ניט זיין קיין שלים־מזל'ניק, וואלט ער איצטער געהאט א סך געלד.

און ער האט דאס געהאט ביד, ווארום ער איז געווען כל ימיו „נאמן" ביי רב שמחה'לע וויינער אין פאדוואל, און א חוץ זיין געהאלט, האט ער געקאנט געהן שווערען 'א שבועה דאורייתא, אז ער האט ניט נהנה געווען קיין פרעמדע פרוטה.

רב שמחה'לע וויינער האט זיך, נישקשה, געקאנט פערלאזען אויף זיין נאמן. ער האט איהם טאקי דערפאר געהאלטען בכבוד, געצאהלט איהם אקוראט די זעכם קארבען א וואך, אמאל אונטער א יום־טוב געשענקט א צעהנקערבעלשטיק, פסח ארבע־כוסות אומ־זיסט, און פסח'דיגען בראנפען א פלעשעל — פון דעם שמועסט מען ניט. ווי דען? רב שמחה'לע וויינער איז א מענש, וואס פער־שטעהט דען ניט, ווי מע בעדארף שעצען א מענשען? אי, רפאל דער נאמן האט בעקומען ביי איהם אין „פאדוואל" פריהער א „רע־מאטיז", און נאכדעם האט זיך איהם געלעגט א קאטאר אויף דער לונג, און עס האט איהם אנגעהויבען פייפען אינווענינג און שפיע־לען און זינגען — ווער איז שולדיג? געזונד — דאס איז דאך א נאטס־זאך. דער געזונדסטער מענש קאן חלילה געהענדיג שטאר־

בען. אונזערע חכמים האָבען שוין לאַנג געזאָגט דערויף. אז... נאָר איהר ווייסט דאָך שוין מסתמא. וואָס אונזערע חכמים האָבען דע־רויף געזאָגט.

הקיצור. רפאל האָט אזוי לאַנג געפּייפט. געשפּיעלט און גע־זונגען, ביז ער האָט זיך איינמאָל, חול־המועד פּסח איז דאָס גע־ווען, אוועקגעלעגט. בעקומען פּערציג גראַד היץ און איז שוין מעהר ניט אויפגעשטאַנען.

ג.

רפאל איז געשטאָרבען און — אי־אי־אי! — וואָס פאר א לויה ער האָט געהאט! רב שמחה׳לע האָט איינגעלעגט די וועלט! ער האָט איהם אליין ארויסגעטראָגען אויף דער מטה פון שטוב. אליין געהאָלפען טראָגען מיט זיינע פּלייצעס. אליין נאָכגעגאַנגען ביז׳ן הייליגען אָרט. אליין געזעהען. מע זאָל איהם געבען א שענעם אָרט. אליין אכטונג געגעבען, ווי מע גראָבט די קרקע. אליין געגעבען דעם ערשטען קלאַפּ מיט דער לאָפּעטע. און בשעת דאָס קינד. יוזעק. האָט געזאָגט אינאיינעם מיט עוזר דעם שמש דעם ערשטען קדיש אויפ׳ן פאָטער׳ס קבר. האָט רב שמחה׳לע געוויינט. סטייטש גע־וויינט!

— וואָס ווייסט איהר! וואָס ווייסט איהר! — האָט ער נאָכ־דעם געזאָגט איטליכען בעזונדער. — ס׳איז ביי מיר אזא היזק. אזא היזק. וואָס איז נאָר אין לשער!

און צו דער אלמנה האָט ער געזאָגט:

— וויין ניט. איך וועל דיך מיט דיינע יתומים מסתמא נישט פארלאָזען. פריהער גאָט, נאָכדעם איך...

און רב שמחה׳לע האָט געהאַלטען וואָרט. ווי וויים ער האָט געקאָנט. דאָס הייסט. די ערשטע עטליכע וואָכען האָט ער געצאָהלט דער אלמנה די זעלבע שכירות. וואָס רפאל פלעגט נעמען. אמת, זי האָט בעדאַרפט נאָך דעם געהן אלע וואָך. און ניט איין מאָל. נאָר עטליכע מאָל. און דאָס איז געוועזן פאר איהר עפּיס ניט אזוי

אנגענעהם; נאָר איך בעט אייך, וואָס האָט איהר געוואָלט? מע זאָל איהר אָפּשיקען אהיים? דאַכט זיך, מען איז געגוג יוצא, אז מע צאָהלט א מענשען שכירות נאָכ'ן טוידט!

— איהר געהט צו מיר מאָנען געלד, — האָט ער צו איהר א מאָל א זאָג געטהאָן, — גלייך ווי עס קומט אייך טאַקי, גלייך ווי איהר האָט עפּיס איינגעלעגט ביי מיר א חלק אין פּאָדוואָל...

יענעם טאָג האָט די אלמנה מעהר געוויינט, ווי בשעת רפאל איז געלעגען אויף דער ערד, און אז איהרע צוויי טעכטער, שרה און רבקה, זענען געוואָהר געוואָרען דעם סוד, וואָס די מאַמע וויינט, האָבען זיי זי בעשוואָרען, זי זאָל שוין מעהר אהינצו נישט געהן.

— וואָס זשע וועלען מיר טהון?

— דאָס וואָס אַלע טהוען: מיר וועלען געהן דיענען, מיר וועלען וואשען גרעט, מיר וועלען נייהען אויף דער מאַשין.

נייהען אויף דער מאַשין איז שוין איצט אין כתרילעווקע א שטיקעל ענין. מע קאָן שוין פערדיענען די צוויי גילדען א טאָג, אבי מע זאָל נאָר וועלען זיצען איבער דער מאַשין אזוינע זעכצעהן־זיעבעצעהן שעה אין מעת־לעת; און מיט ארבייט איז אויך קיין דאגה נישט, מע קריגט; אז ניט קיין קליידלעך, איז ליפען, אז ניט קיין ליפען, איז העמדער, אז ניט קיין העמדער, איז נאָז־טיכלעך אונטערהאקען. שלעכט איז נאָר, וואָס מע דאַרף האָבען א מאַשינע, צוויי מאַשינעס!

אמת, מע גיט מאַשינעס אויף אויסצאָהלען. וואו זשע נעמט מען די ערשטע עטליכע קערבלעך?

-- געהט זיך דורך צו אייער נגיד. — האָבען די שכנים געגעבען איין עצה דער אלמנה. — זאָגט איהם אזוי און אזוי, זיי וועלען איהם אפּארבייטען.

ד.

ס'איז גרינג צו זאָגען: געה צום נגיד! נאָר וואָס טהוט ניט א איד צוליעב פּרנסה? די אלמנה איז זיך דורכגעגאנגען צו רב

שמחה'לע וויינער, געטראָפען איהם אין דער בעסטער צייט, סאַמע נאָכ'ן עסען. איהר ווייסט, אַז איהר דאַרפט צו עמיצען אָנקומען מיט אַ טובה, זאָלט איהר איהם טשאַטעווען נאָר נאָכ'ן עסען. נאָכ'ן עסען איז דער ערגסטער מענש ווייכער ווי פאַר'ן עסען; פאַר'ן עסען איז אַ מענש — אַ חיה.

— וואָס ווערסט דו זאָגען עפּיס גוטס?

די אלמנה האָט איהם אַנידערגעלעגט אַ צעטעל, אַזוי און אַזוי — מאַשינעס.

רב שמחה'לע האָט אויסגעהערט מיט קאָפּ די גאַנצע צייט, געקאָלופּעט די צייהן, געוועזן רוים, אביסעל געשוויצט און עטוואָס געדרימעלט, דאָס הייסט, חלילה ניט געשלאָפען, נאָר געדרימעלט, געקוקט אויף איהר נאָר מיט איין האַלב אויג, בשעת מעשה גע־קלערט אביסעל וועגען געשעפט און אביסעל וועגען עניני המאָגען. רב שמחה'לע איז אביסעל אַ פולער, אביסעל צו פעטליך, האָבען איהם די דאָקטוירים געהייסען עסען מעהר פלייש און ווינציגער מעהל־שפּייז; און רב שמחה'לע האָט דוקא ליעב מעהל־שפּייז, ברוים, לאָקשען, קוגעלעך וכדומה אַזעלכע זאַכען, וואָס ווערען גע־מאַכט פון מעהל. ער ווייסט, אַז סע שאַדט איהם, נאָר אַז ער זעהט דאָס, עסט ער, און אַז ער עסט אָפּ, האָט ער חרטה...

— איז וואָס זשע מאַכסט דו, הייסט דאָס? — רופט ער זיך אָן צו דער אלמנה בשעת יענע ווערד אַנשוויגען, און ער הערט אויף צו דרימלען, קוקט אויף איהר מיט אַנדערהאַלבען אויגען.

— וואָס זאָל איך מאַכען? — ענטפערט איהם די אלמנה. — איהר הערט דאָך שוין, וואָס איך מאַך; אויף אַלע שונאים! איז ווען איך האָב איצט אויף אַ מאַשינע, אויף צוויי מאַשינעס, האָטש איין מאַשינע...

— וואָסער מאַשינע? — מאַכט ער צו איהר פערוואונדערט און קוקט אויף איהר שוין מיטביידע אויגען.

— איך האָב דאָך אייך דערצעהלט, אַז מיינע טעכטער ווילען זיך פאַרנעמען מיט נייהען, ווערען נייהטורינס, נייהען אויף דער

מאשינע, איז ניטאָ קיין מאשינע. צוויי מאשינעס דאַרפֿן זיי האָ־
בען, מע גיט אויף אויסצאָהלען.

— דאָס איז אַ גוטע זאַך, זעהר אַ גלייכע זאַך נייהטורינס,
נייהען, פֿאַרדיענען, מהיכתיתי, זעהר גלייך!

נאָר תוך כדי דבור פֿליהט איהם דורך אַ מחשבה: „וואָס איז
די מעשה, וואָס ס'איז מיר אַזוי אָנגעפֿילט דער מאָגען? איך האָב,
דאַכט מיר, היינט גאָר אַזוי פֿיעל ניט געגעסען!“ און איין אויג
הויבט ביי איהם אָן ווערען קלענער. נאָר מחמת די אלמנה ווערד
אָנשוויגען, חאַפּט ער זיך אויף און רעדט ווייטער צו איהר:

— נו, זעהר פֿיין, נייהען, מהכתיתי, פֿאַר וואָס ניט?

— האָב איך אייך געוואָלט בעטען, רב שמחה'לע, איהר האָט
שוין אַזוי פֿיעל געטהאָן פֿון אונזערטוועגען, טאָמער וואָלט געווען
אַ סברה, אַז...

רב שמחה'לע דערהערט, אַז סע שמעקט מיט אַ בקשה, אַ
גמילות־חסד, געלד מסתמא, חאַפּט ער זיך אויף.

— אַז וואָס?

— אַז איהר זאָלט אויסלייהען דאָס ערשטע געלט, וואָס מע
באַדאַרף אויף די מאשינעס.

— וואָסערע מאשינעס?

— אָט די, וואָס איך זאָג אייך, צוויי מאשינעס פֿון מיינע טעכ־
טער'ס ווענגען, חאָטש איין מאשינע.

— ווי קומט צו מיר מאשינעס? וואָס פֿאַר אַ מחותן בין איך
מיט מאשינעס?

— געלט! — זאָגט די אלמנה. — מאשינעס וועלען זיי אַליין
קויפֿען. מע גיט מאשינעס אויף אויסצאָהלען. למשל, איך צאָהל־
איין איצט אַ פֿופֿציגער, און שפּעטער מיט דריי חדשים אַ פֿינף־
אונצוואַנציגער, און שפּעטער...

— איך וויים, איך וויים, דו באַדאַרפֿסט מיר ניט דערצעהלען.
איך קאָן באַשטעהן, זיי זאָלען זיך באַגעהן אָהן מאשינעס. נאַ דיר
גאָר מאשינעס!

— ווי אזוי זשע וועלען זיי נייהען? מיט די הענט קאָן מען אזוי פיעל ניט אָנגייהען; אַלע נייהטורינס האָבען היינט מאשינעס.

— ווילסט זיי מאכען פאר נייהטורינס? אז אָך און וועה די יאָהר! דיין מאן זאָל איצט אויפשטעהן און דערהערען, אז דו ווילסט מאכען פון דיינע קינדער נייהטורינס, וואָלט ער נאָך א מאָל געשטאָרבען. דו ווייסט? דיין רפאל איז געווען איין עהרליכער, א כשר'ער איד. אזעלכע ווי רפאל איז נישטאָ! רפאל זאָל הערען נייהטורינס, וואָלט ער דאָס ניט אויסגעהאַלטען! ער וואָלט זיך — איך ווייס אַליין ניט וואָס!

רב שמחה רעדט מיט הארץ. ער מיינט דאָס ערנסט. און וואָס ווייטער — העכערט זיך ביי איהם דאָס קול:

— נייהטורינס? הע! א שענע עובדה פאר א אידיש מיידעל! הע! מיר ווייסען וואָס הייסט א נייהטורין! און נאָך ביי אידען! הע! רפאל'ס טעכטער נייהטורינס! און וואו בין איך? דו ווייסט, אז דיין רפאל איז ביי מיר אויסגעוואכסען? א י ך האָב איהם גע־מאכט פאר א מענטשען, פריהער גאָט, נאָכדעם איך. און ווער האָט איהם חתונה געמאכט, אז ניט איך? הע! ווילסט דו, אז איך זאָל דערלאָזען אזעלכעס? חס וחלילה! וואָס בין איך עפּיס? א שטיין? א ביין? א שייט האָלץ? הע!

די אלמנה — מיט דעם וואָס זי איז געקומען, מיט דעם איז זי אוועקגעגאנגען.

אוועקגעגאנגען און זיך געגעבען דאָס הייליגע וואָרט, געשוואָ־רען זיך מיט די הארבסטע שבועות, אַניט זאָל זי ניט דערלעבען איהרע קינדער מגדל זיין, אז מעהר זאָל איהר פוס ניט זיין ביי רב שמחה'לען אין שטוב — בעסער געהן דיענען!

ה.

נאָר ס'איז גרינג אויסצורעדען „געהן דיענען"! רפאל דעם נאמנ'ס ווייב, א בעל־הבית'טע גלייך מיט אַלע כתרילעווקער בעל־הבית'טעס, וועט זיך שטעלען דיענען? שטעהן ביי א פרעמדען

אויוועןָ? זיצען ביי אַ פרעמדען טיש? איידער אַזאַ לעבען איז שוין גלייכער שטאַרבען! און די אלמנה האָט געבעטען אויף זיך דעם טוידט. און דאָס מאָל האָט גאָט, דער גרויסער אַלמעכטיגער גאָט, דער וואָס איז איין אבי יתומים און אַ דיין אלמנות, דוקא דער־בארעמט זיך אויף דער אָרעמער אלמנה, און האָט זי ניט געלאָזט לאַנג ארומדרעהען זיך אויף דער וועלט, איהר צוגעשיקט אַ גרינגען טוידט, אַ מין געשווילעכטס אַזעלכעס אינוועניג. געמוטשעט זיך, און גוט געמוטשעט זיך, סך הכל אַ חדשים דריטהאַלבען און אוועק־געשטאָרבען. און גראַדע האָט זיך בעדאַרפט טרעפען אַזוי, אַז ס׳איז אין כתרילעווקע אין דער צייט, אַ חוץ קליינע קינדער, קיינער נישט געשטאָרבען, האָט מען די אלמנה בעהאַלטען ניט ווייט פון איהר מאַן, כמעט אַ קבר נעבען אַ קבר — בעשערט געוועןָ אַ גליק! און יוזעק האָט שוין פאַר איינס געזאָגט קדיש אי נאָכ׳ן טאַטען, אי נאָך דער מאַמע, — און פון דעמאָלט אָן איז דאָס יוזעק געוואָרען אַזוי בעליעבט און טהייער ביי אַלע שכנים און ביי אַלע שכנות און ביי אַלע די, וואָס האָבען איהם געהערט זאָגען קדיש אין בית־המדרש, שטעהענדיג אויף אַ באַנק, קוויטשען אויף זיין קינדערש קול׳כעל „יתגדל ויתקדש“... איטליכער, ווער עס האָט געזעהען דאָס דאָזיגע קליינע יונגעל מיט׳ן קיילעכיגען היטעלע, מיט די שווארצע אויגעלעך און מיט די רויטע בעקעלעך, שטעהן אויף דער באַנק אין בית־המדרש, און געהערט איהם זינגען דעם „יתגדל ויתקדש“, איז געבליבען שטעהן צוגעקאָוועט, געזיפצט און פערטיעפט אין געדאַנ־קען נישט קיין ליכטיגע, אין מחשבות נישט קיין פריילינע, וואָרום איטליכער מענש קאָן חלילה שטאַרבען, איטליכער מענש האָט קליי־נע קינדער, וואָס קאָנען חס ושלום בלייבען יתומים, מע זאָל בעהיט און בעוואָהרענט ווערען! און מע רוקט־אונטער דעם קליינעם יתום׳על ווער אַ קאָפּיקע און ווער איין עפעל, אביסעל פאַר רחמנות און אביסעל פאַר „צדקה תציל ממות“...

דעם אמת דאַרף מען זאָגען, אַז יוזעק איז טאַקי געוועןָ אַ גע־ראָטען קינד מיט אַזאַ מין פנימ׳על, וואָס סע בעט זיך: „האָב מיך

ליעב". און דערצו האָט ער געהאַט אַ גוט קעפּעל און איז געווען אין דער כתרילעווקער תלמוד־תורה דאָס בעסטע יונגעל; נח דער מלמד האָט זיך ניט געקאָנט אָנלויבען פון איהם, און די גאַנצע שטאָדט האָט מיט איהם געקלונגען.

— עפּיס לויבט מען זעהר רפאל דעם נאמנ'ס זוהנדעל.

— יוזעק'ען? מע זאָגט, ס'וועט עפּיס זיין נאָר איין חריפות אין דער וועלט!

— און וואו דאַרף זיך פאַרוואַלגערען אַזאַ איין אַנטיקעל? צווישען אָרעמע לייט, אויפ'ן מיסט!

— תמיד אַזוי. ווער לעבט? דער אַלטער משה־אהרן, אָהן הענט און אָהן פיס. ווער שטאַרבט? רב שמחה'לעם איידעם, אַ פרישער, אַ געזונטער, אַ מאַטע פון קינדער און אַ יונגערמאַן מיט געלט — נעמט ער און שטאַרבט אַוועק!

— איהר זאָגט, רב שמחה'לעם איידעם? למאי פּייסי דעם נגיד'ס שנור?

— וואָס מאַכט זי?

— זי מאַכט! מע האָט שוין דריי מאָל אַראָפּגעבראַכט דעם פּראָפעסאָר פון יעהופּעץ.

— אַזוי? איך זאָל עס פאַרמאָגען וואָס סע וועט קאָסטען חאָטש האַלבּ, רבונו־של־עולם!

— ס'איז אודאי אַ וועלט!

— אַ וועלט מיט וועלטעלעך!

אַזוי שמועסט מען זיך דורך אין כתרילעווקע און מע קריטי־קירט די אַרבייט פונ'ם רבונו־של־עולם אויף וואָס די וועלט שטעהט: וועמען נאָט גיט יאָהרען, און וועמען ניט! וועמען גאָט גיט געלד, און וועמען קדחת! וועמען גאָט גיט געראָטענע קינדער, און וועמען — דער רוח ווייסט וואָס!... קיינעם קומט ניט אויף די גע־דאַנקען זיך פערטראַכטען: פון וואַנען לעבען די דאָזיגע געראָטענע קינדער? וואָס עסען זיי? ווער קליידט זיי? צי פריהרען זיי ניט אויס אין די לאַנגע ווינטערנעכט אין די קאַלטע קעלערס? צי וואַכ־

סען זיי ניט אויס קיין קאַליקעס, הויקערס, פּאַרטיגע אָרעמע לייט, איבעריגע אומגליקליכע נפשות אויף דער וועלט?...

אַ גליק, וואָס די שוועסטער, שרה און רבקה, האָבן זיך דער־שלאָגן צו אַ מאַשינע, און דאָס האָבן זיי צו פֿאַרדאַנקען זייערע דריי שכנה'טעס, בתיה די רופֿא'טע, פּעסי די שמש'טע און סאָסי די טענדלערקע, וואָס זיצען מיט זיי אונטער איין דאַך. זיי האָבן זיך צענויפֿגעלעגט אַלע דריי און האָבן אויסגעליהען די ערשטע עטליכע קערבלעך, און דאָס איבעריגע — אויף אויסצאָהלען, און ס'איז געוואָרען אַ מאַשינע. און וואָס איז דער חדוש? מען איז דאָך לעבעדיגע מענשען. וואָס דען זאָלען טהון צוויי מיידלעך, שוין דערוואַכסענע, מיט אַ קליין יונגעל אַ יתום'על אויף די הענד? אַ שלאַנג, זאָגט מען, האָט אויך רחמנות אויף די קליינע שלייַנגעלעך, ובפרט אַ מענש!

איין חסרון נאָר, וואָס די מאַשינע קלאַפּט אין קאָפּ אַריין אַ גאַנצען טאָג מיט אַ גאַנצער נאַכט, וואָרום אַרבייט איז, דאַנקען גאָט, פֿאַרהאַן, און ביידע שוועסטער נייהען אויף דער מאַשינע, מע בייט זיך מיט דער אַרבייט און מע „נעמט זיך איבער די הענט", דאָס הייסט, בשעת איין שוועסטער נייהט אויף דער מאַשינע, הייצט די אַנדערע איין דעם אויווען, און, פֿאַרקעהרט, בשעת איינע שטעלט דעם וואַרעמעס, נייהט די אַנדערע אויף דער מאַשינע. און די מאַ־שינע הערט ניט אויף צו קלאַפּען, און די שכנה'טעס האַלטען זיך ביי'ם קאָפּ און הערען ניט אויף צו וואָרטשען שטילערהייד:

— נאַ דיר אַ גראַנער!...

ו.

נאָט איז אָבער אַ גוטער; ער שיקט צו די רפואה פֿאַר דער מכה. די רפואה איז געווען יוזעק. אין יעדער שטוב מאַכט זיך, אַז סאיז וויסט און פֿינסטער, די צייט איז שלעכט, די געשעפֿטען נעהען ניט, ס'איז ביטער אויפ'ן האַרצען, — ווערד געבאָרען אַ קליין ווערוריקעל, און די גאַנצע שטוב בייט זיך איבער. תחילת שרייט

דאָס קיינע וועוריקעל, קוויטשעט, רייסט זיך איפ'ן בייכעל, לאָזט ניט שלאָפען קיינעם. נאָר אָט איז דאָס וועוו·קעל אביסעל אונ־טערגעוואכסען, עס הערט־אויף צו שרייען, עס עפענט־אויף די אוי־געלעך און סע קוקט, ווי אַ זינדיגער מענש: — „זעהט נאָר, ווי סע קוקט מיט אויגען! אנו, פּיצעלע! אנו, ברעקעלע!" און דאָס וועור־יקעל עפענט אויף דאָס מיילעכעל, שטעלט־ארויס דאָס צינגעל, און סע הויבט אָן צו לאכען, — און עס ווערד ליכטיג אלעמען אין די אויגען: — „זעהט נאָר, זעהט, סע לאכט. איך זאָל אזוי זיין געזונט, סע לאכט!"... אַ גדולה, אַ שמחה, אַ פרייד אויף דער נשמה! די גאנצע שטוב איז פול מיט דעם, איטליכער טראָגט זיך מיט דעם ארום, מע פערגעסט אָן די צרות, די ביטערקייט פונ'ם לעבען ווערד פערצוקערט. ס'איז נאָר אַ חיות און געגוג!

דאָס איינענע איז געווען מיט אונזער יוזעק'ען. יוזעק איז גע־ווען דאָס ליעבע וועוריקעל, וואָס אלע האָבען איהם ליעב געהאַט און ארומגעטראָגען זיך מיט איהם. און אז ס'איז געקומען ערב פּסח, האָט מען איהם אויסגעקליידט בגדי־מלכות, אנגענומען אַ קאַפּאָטקעלע מיט הויזעלעך אויף שלייקעס, אויפגענייהט אַ פּאָר שטיוועלעך און געקויפט אַ ניי היטעלע, צוגעזאָגט איהם שענקען ניסלעך און בעצייטענס איהם געמאַכט אַ סקאָווראָדע לאַטקעס פון מצה־מעהל. איהם קאלי געמאַכט דעם מאָגען און שיער ניט אריבער־געפּעקעלט איהם אויף יענער וועלט.

— ווער בעט אייך, איהר זאָלט איהם האָדעווען מיט דער שוואַרץ־יאָהר ווייסט וואָס? — האָבען די שוועסטער געשריגען אויף די שכנה'טעס.

— שאַ, שאַ, קוקט זיי אָן אביסעל! מע האָט געגעבען דעם קינד אַ לאַטקע מיט שמאלץ, וואָס סע טהוט זיך דאָ!

אזוי האָבען די שכנה'טעס פערענטפערט זיך, און בתיה די רופא'טע האָט געטהאָן אלסדינג, וואָס זי האָט געקאָנט, און האָט אָפּגעראַטעוועט דאָס קינד. און ס'איז געקומען ערב פּסח, האָט

מען יוזעק'ען מיטגענעבען אַ העמד מיט דריי גראָשען און אָפּגע־שיקט איהם אין באָד אריין. און אַז ער איז געקומען פון באָד, האָט מען איהם אָנגעטהאָן די נייע מלבושים'לעך, און ער האָט געשיינט ווי די זון.

— אַ קייזערליך קינד! — האָבען זיי געזאָגט איינע צו דער אַנ־דערער.

— קיין עין־הרע ניט, קיין בייז אויג זאָל איהם ניט שאַרען!

און יוזעק האָט גענומען דאָס סדור'ל און איז געגאַנגען אין שוהל אריין דאַווענען, געזאָגט קדיש און געקומען אַהיים מיט אַ ברייטען גוט יום־טוב און געטראָפען דעם טיש גרייט מיט מצות, מיט אַ פלעשעל ראָזינקעס־וויין, מיט מרור, חרוסת, קאַרטאָפּלים און זאַלץ־וואַסער — אַלסדינג איז געווען, אַלץ, וואָס מע בעדאַרף, נאָר איין זאַך האָט געפעהלט: ס'איז נישט געווען, ווער ס'זאָל אָפּרעכטען דעם סדר.

נישט געווען קיין מלך!

ז.

אַלע דריי שכנה'טעס זענען געווען אַלמנות. דאָס הייסט, צוויי זענען געווען אַלמנות און איינע אַ גרושה. קיין קינדער האָבען זיי אויך ניט געהאַט. דאָס הייסט, זיי האָבען געהאַט קינדער, נאָר נישט ביי זיך; אין דער פרעמד זענען זיי געווען, צעזייעט און צעשפּרייט איבער דער נאַרער וועלט: ווער — אַ בעל־מלאכה, און ווער — אין אַ קלייט, און ווער — פערוואָרפען אינ'ם ווייטען־ווייטען אַמע־ריקאַ. זייער מזל, אָדער זייער שלים־מזל, האָט צענויפגעטריבען די דאָזיגע דריי ווייבער אין איין שטוב, ביי בתיה די רופא'טע, וואָס זי איז געווען די בעל־הבית'טע און זי איז געווען צווישען זיי די נגידית.

געזעסען אַלע דריי אונטער איין דאַך, געשטאַנען ביי איין אוי־ווען, געבאַקען ברויט פון איין באַקדייזשע, געבענטשינעט חלה פון

איין מולטער. האָט זיך יעדע פון זיי נעהאַט איהר בעזונדערען טיש, וואָרום ס'איז שווער, אַז דריי ווייבער זאָלען קאָנען הויזען, אויס־קומען צווישען זיך. אויב איהר זעהט היינטמאָדישע דאַמען לעבען פריינדליך, קושען זיך, בשעת מע קומט איינס צו דאָס אַנדערע אויף אַ זשורפיקס, זיצען אינאיינעם און קנאַקען ניסלעך,—זאָל אייך קיין חדוש ניט זיין: ס'איז נאָר דערפאַר, וואָס מע זיצט ניט אונ־טער איין דאַך און מע שטעהט ניט ביי איין אויוועז און מע באַקט ניט פון איין באַקדייזשע און מע רעשטשינעט ניט פון איין מול־טער.

צווישען די דריי הונדערט זעכציג טעג, וואָס ס'איז פאַרהאַן אין יאָהר, האָבען זיך אונזערע ווייבער אַ מאָל דריי הונדערט גע־קריעגט; נאָר איך וויים ניט, וואָס ווערד ביי אייך אָנגערופען גע־קריעגט? מע האָט חלילה איינס ביי דאָס אַנדערע ניט צוגענומען גאָרניט, חלילה נישט בעלעדיגט, ניט אָנגעריהרט אין כבוד, נאָר גלאַט, דריי כאַראַקטערען קאָנען זיך ניט אויסגלייכען. למשל, פעסי די שמש'טע האָט ליעב פערשאַרען דאָס גאַנצע פייער אין אויוועז און פערשטעלען מיט דער זאַסלינקע. וואָס קומט איהר דערפאַר? האָט אָבער סאָסי די טענדלערקע אַ טבע צו שטעלען אַלע אין דער־פריה אַ קריגעל ציקאָריע אויפ'ן פריפעטשיק. איז, דאַכט מיר, אויך ניט קיין עולה; זי וועט דאָך ניט קריכען מיט איהר קריגעל ציי־קאָריע צווישען די פליישיגע טעפלעך! זאָגט אָבער פעסי די שמש'טע, אַז ס'איז ניט כדאי, אַז איבער אַ קריגעל ציקאָריע זאָל כפרה ווערען די חלה אין אויוועז. זאָגט סאָסי די טענדלערקע: לאָזען איהרע שונאים זיין די כפרה! זאָגט איהר פעסי די שמש'טע, אַז זי האָט, אפנים, היבשליך שונאים? זאָגט סאָסי די טענדלערקע: „ניט צו פאַרזינדיגען, איך האָב זיי נענוג, מע זאָל זיי גערעכט זעען און זיי זאָלען שיטער אויפגעהען". זאָגט איהר פעסי די שמש'טע: „פון ווען אָן זענט איהר דאָס געוואָרען אַזוי באַרעדעוו־דיג?" זאָגט איהר סאָסי די טענדלערקע: „פון זינט איך האָב מיך באַזעצט אינ'ם דאָזיגען וויסטעניש". רופט זיך אָן בתיה די רופא'־

טע, די בעל־הבית׳טע פון דער שטוב, וואָס שטעהט בשעת מעשה ביי דער זייט, פערלעגט די פעטשיילע הינטער די אויהערען, מיט אַ קאַטשעלקע אין די הענד, און קאַטשעט אַ בלאַט לאָקשען אויף שבת: „איך וויים ניט, וואָס איז אייך דאָ אַזוי וויסט? די סך דירה־געלטען, וואָס איהר צאָהלט זיך אָן?" זאָגט צו איהר סאָסי די טענדלערקע: „גוט איז אייך, אַז איהר זענט אַ נגידית׳טע און האָט, קיין עין־הרע, אַ סך געלט!" זאָגט צו איהר בתיה די רופאָ׳־טע: „וואָס נעהט אייך אָן, צי אַ סך, צי ניט קיין סך? ביי אייך האָב איך ניט צוגענומען גאָרניט?" זאָגט צו איהר סאָסי די טענד־לערקע: „וואָס האָט איהר ביי מיר צו נעמען? דעם דלות? נעמט אייך איהם!" זאָגט איהר בתיה די רופאָ׳טע: „האַלט זיך מיט איהם געזונטערהייד!..." רופט זיך אָפּ פּעסי די שמש׳טע: „פון דלות איז קיינער ניט באַוואָהרענט! מע האָט שוין געזעהען פיינע בריה׳ס מיט איינגעע הייזער ליגען פון דערסטוועגען גוט אין דער ערד!..." „און באַקען בייגעל"... — העלפט איהר אונטער סאָסי די טענדלערקע. ווערד בתיה די רופאָ׳טע אין כעס און פאַלט אָן אויף סאָסי די טענדלערקע. שטעלט זיך איין פאַר איהר פּעסי די שמש׳טע. ווערד אַ גערודער צווישען אַלע דריי ווייבער, אַ מיש־מאַש, אַ צענויפגיסעניש פון ווערטער, רעד און משלים: „געזונ־העז אביסעל אַ מליץ־יושר׳טע!"... „געפעלט אייך אַ השגה פון אַ אידינע!"... „געפעלט אייך ניט, ווערט איהר מיט מיר קיין שדוך ניט טהון"... „מע זוכט אַ שער, רופט זיך אָפּ דאָס אויבערשטע פון שטויסעל!"... „אַ משל קאַבאַק!"... „אויף מיר אַ נגידית׳טע — איבער אַ קאַטשערע מיט אַ לאָפּעטע"... „לאָז זיין שטיל, פּיסקאַט־קע, וואָרום סע קאָן פליהען אַ קאַטשערע אין קאָפּ אריין"... „איך וויים ניט ווערען, איהר זענט בילכער"... „נאַ זשע דיר טאַקי!"... נאַ דיר!"... „נאַט אייך ביידע!"...

איהר מיינט, וואָס איז דאָס געווען? פּעטש? חס וחלילה! — פיינען, פייגען פון צוויי צענויפגעדרעהטע פינגער, אינמיטען אַ דריטער, און גלייך אין נאָז אריין.

ח.

האָט קיין פאַראיבעל נים, וואָס איך וועל אייך זאָגען: איך האָב מורא, אַז ווען חלילה מע שפּאַנט צענויף דריי היינטמאָדישע דאַמען און מע קוועטש זיי צענויף אַלע אינאיינעם אונטער איין דאַך, ווי מע האָט צענויפגעקוועטשט אונזערע דריי ווייבער, בין איך אייך ניט ערב, וואָס דערפון וואָלט אַרויס; עס קאָן זיין, עס וואָלט ניט אַרויס גאָרניט, און עס קאָן זיין, אַז עס וואָלט געוועזען מיאוס, נאָך מיאוס׳ער, ווי ביי מיינע דריי שכנה׳טעס... איך מיין חלילה דערמיט קיינעם ניט בעלעדיגען; נאָר גלאַט, מע רעדט — רעדט מען...

איך קעהר מיך אום צוריק צו מיינע ווייבער. נאָך אַלע מחלוקת׳ען מיט די מיאוס׳ע „קאָנפליקטען“, וואָס צווישען זיי פלעגט פאָרקומען, איז מען זיך קיין שונאים, חס ושלום, ניט געווען. וואָרום וואָס, איינענטליך, האָט מען געהאַט איינס צו דאָס אַנדע־רע? חלילה אָפּגענומען פּרנסה? אָט האָט מען זיך געקריעגט, און אָט האָט מען זיך איבערגעבעטען. און ווער שמועסט, אַז ס׳איז געקומען פסח, איז מען גאָר געוואָרען שלום, אחדות, נפש אחת, וואָרום אַלע דריי האָבען געבאַקען מצות אין איין טאָג, אַלע האָבען געשטעלט איין דייזשקעלע באָרשט, אַלע האָבען געהאַנדעלט איין מציאה אַ זעקעל קאַרטאָפּלים, און אַלע האָבען זיך געזעצט צום סדר ביי איין טיש, טאַקי ביי דער בעל־הבית׳טע, ביי בתיה די רופאַ׳טע, אינאיינעם מיט איהר געהויבען די שיסעל, איהר נאָכ־געזאָגט שטילערהייד וואָרט ביי וואָרט די הגדה, וואָס בתיה האָט געלייענט אויף עברי־טייטש פון אַ גראָבען סדור.

נאָר דאָס איז אָבער געווען אַמאָל, בשעת בתיה דער רופאַ׳טעס מאַן, ישראל דער רופא, האָט נאָך געלעבט, פלעגט ער אָפּרעכטען דעם סדר. נאָכדעם, אַז ישראל דער רופא איז געשטאָרבען, האָט איינער פון די שכנה׳טעס זיהן געפּראַוועט דעם סדר. איצט, אַז אַלע האָבען זיך צעפאָהרען, דער אַהער און דער אַהין, און אין דער

גאַנצער שטוב איז געבליבען איין מאַנסביל יוזעק, איז געוואָרען צווישען די ווייבער אַ רעד, אפשר וואָלט געווען אַ סברה, אַז יוזעק זאָל היינטיגס יאָהר אָפּרעכטען דעם סדר? יוזעק איז אַ יונגעל, וואָס לערענט שוין חומש, און עברי זאָגט ער ווי אַ וואַסער, — פאַר וואָס זאָל ער ניט זיין דער מאַנסביל, דער מלך?

— יוזעק, ווילסט זיין אַ מלך?

אַ מלך? פאַר וואָס ניט? ווער זאָגט זיך עס אָפּ פון מלוכה?

— אַז אָך און ווען איז צו דער מלוכה, אַז יוזעק איז דער מלך!...

אַזוי האָבען געזאָגט די דריי ווייבער מיט די צוויי שוועסטער און האָבען איהם אויסגעבעטט זעהר אַ שענע „חיסב־בעט“, ארומגע־לעגט מיט קישענס, און יוזעק, אַז ער איז געקומען פון שוהל מיט'ן ברייטען גוט יום־טוב, האָט ער זיך געזעצט על כסא מלכותו, אין די נייע יום־טוב'דיגע בגדים־לעך, ווי איין אמת'ער מלך.

ט.

דריי זאַכען: געהניצען, לאַכען און וויינען — דאָס זענען פון די ענינים, וואָס מע נעמט זיך אָן איינער פון'ם אַנדערען. געהני־צען, לאַכען און וויינען איז ניט ביי אונז אין די הענד.

ביי'ם סדר, וואָס מיר בעשרייבען אַצינד, סאַמע צום רעכטען שפּיץ, בשעת דער יונגסטער פון די מלכים, יוזעק דער יתום, האָט נאָך דעם ברייטען „לפיכך“ מיט'ן שענעם „הלל“ אויפגעהויבען דעם צווייטען כוס און אָנגעהויבען זאָגען דעם „הריני רוצה לקיים מצות כוס שני של ארבע כוסות“ און געוואָלט צוטראָגען דאָס גלעזעל צום מויל, האָט זיך געלאָזט הערען צווישען די ווייבער אַ יאָמער־ליך געוויין, ווי מע בעוויינט אַ טוידטען.

ווי אַזוי דאָס האָט זיך געטראָפען: ווער פון זיי האָט פריהער אָנגעהויבען וויינען, — איז שווער צו וויסען. בשעת יוזעק האָט אָפּגעמאַכט דעם קידוש און אָנגעהויבען צו זינגען דעם „עבדים היינו“, האָט איינע פון די צוויי שוועסטער זיך דערמאָנט, אַז פאַר־

איאָהרען אין דער צייט זענען זיי אויך געזעסען ביי'ם סדר; נאָר ס'איז געווען איין אַנדער סדר. דער מאַטע האָט געלעבט, און די מאַמע האָט געלעבט, און זיי, די צוויי שוועסטער, האָט מען אויפגענייהט אויף פסח נייע קליידלעך. זיך גאָרנישט געריכט, אַז זיי וועלען איצטער בעדאַרפען זיצען ביי אַ פרעמדען טיש מיט פרעמדע ווייבער, און יוזעק וועט זיי אָפּרעכטען דעם סדר... און ביי איינער פון די צוויי שוועסטער האָט אָנגעהויבען פינטלען איין אויג, אונטערציטערען די אונטערשטע ליפּ. און אויף איהר קוקענדיג, האָט זיך ביי דער אַנדערער שוועסטער אָנגעהויבען לאָזען אַ טרער נאָך אַ טרער. און אויף זיי קוקענדיג, האָט זיך איינע פון די דריי שכנה'טעס דערמאָנט אויך אָן איהר אומגליק: אַז נתי דער שמש, איהר מאַן הייסט דאָס, האָט געלעבט, איז איהר געווען גוט ווי די וועלט, דאָס הייסט, גוט איז איהר קיינמאָל נישט געווען, נאָר בעסער ווי איצטער אודאי, אַז זי בעדאַרף זיין אַ פּיד'שמש'טע, וואָרום עוזר דער שמש, וואָס איז פריהער געווען ביי נתי דעם שמש אַ פּיד'-שמש, איז היינט געהויכט געוואָרען, ארויף נאָך איהר נתי'ס טוידט פון פּיד'שמש אויף שמש, און זיין ווייב גנעסי איז געוואָרען אַזוי גרויס, טאַטעניו, אַז מע קאָן שוין גאָר צו איהר ניט צוטרעטען!...

אַזוי האָט זיך געטראַכט פעסי די שמש'טע און האָט געמאַכט בשעת מעשה אַזאַ קרום פּנים, אַז סאָסי די טענדלערקע האָט בעדאַרפט זיין שטאַרקער פון אייזען, זי זאָל זיך איינהאַלטען פון טרערען. סאָסי האָט זיך דערמאָנט אָן טרויעריגע זאַכען: זיעבען און זיעבעציג ווייבער, וואָס רייסען פון די הענד, לאָזען נישט פערדיענען אַ גראָשען, צעבאַלעווען די קונה'טעס, מאַכען פון זיי אַ תל, אַ תל! היינט האָט זי זיך דערמאָנט אָן איהר עלטערע טאָכטער, וואָס זי איז געשטאָרבען שוין לאַנג, נאָך קינדווייז, ראָסי האָט זי געהייסען; ווען ראָסי זאָל געווען ניט שטאַרבען, וואָלט זי שוין איצטער געווען אַ מיידעל צו לייטען, און אפשר אַ מאַמע פון קינדער. און אויך אָן איהר מאַן האָט זי זיך דערמאָנט, ווי ער איז נעבאָך אָפּגעקומען כל ימיו, געווען אַ פינסטערער קאַליקע, אַ לא־יוצלח

לשום מלאכה, אַ קראַנקער נעבאַך — און סאַסי די טענדלערקע, נאָכ־זאָגענדיג שטילערהייד בתיה דער רופא'טע די הגדה און צושאָק־לענדיג זיך גלייך מיט איהר צום טאַקט, בעוואַשט זי זיך מיט טרע־רען. און אַפילו די פירזאָגערין אַליין, בתיה די רופא'טע, הערט זיך אַליין ניט צו צו די ווערטער פון דער הגדה, וואָס גיסען זיך ביי איהר אָהן איהר וויסען, דערמאָנט זיך אויך אָן איהרע אייגענע צרות, אָן איהרע קינדער, וואָס זענען אַוועק אין דעם ווייטען־וויי־טען אמעריקא. זיי שרייבען אַפילו פון דאָרטען גאַנץ גוטע בריוו־לעך, אַז זיי מאַכען דאָרטען אַ גוט לעבען; היינו, זיי אַרבייטען זעהר אַ סך און זענען מענשען גלייך. צו בעווייזען, ווי גוט זיי איז, האָבען זיי איהר געשיקט זייערע פּאָרטרעטען, וואָס דאָרטען רופט מען דאָס „פּיקטשערס". און זאָגען איהר צו, אַז אויב די געשעפטען, אָדער, ווי מע רופט דאָס דאָרטען, די „ביזנעס", וועלען זיך אַביסעל פערבעסערען, וועלען זיי איהר צושיקען עטליכע קערבלעך, אָדער, ווי מע רופט דאָס דאָרטען, „דאָללערס", מיט אַ שיפסקאַרטע און וועלען זי אַריבערנעמען אהינצו, אין דעם גרויסען גליקליכען לאַנד, וואו אַלע מאַכען אַ לעבען, וואו אַלע מענשען זענען גלייך, אַ מענש מעג דאָרטען אויסציהען זיך אין מיטען גאַס פון הונגער, וועט איהם קיינער ניט זאָגען „קרום געהסט דו"... נאָר אַזוי לאַנג קרענקען די שונאים, ווי לאַנג בתיה וועט ניט פאָהרען אהינצו. זי האָט דאָ אויך קינדער. אַי, ס'איז זיי נעבאַך ניט גוט? — וואָס זאָל מען טהון? ס'איז אַ גאָטס־זאַך. אַלסדינג איז פון גאָט!

אַזוי טראַכט זיך בתיה די רופא'טע און לייענט די הגדה, ווי אַ וואַסער, און זי אַליין בעמערקט גאָר ניט, ווי זי וויינט און גיסט מיט טרערען. ביז ס'איז געקומען צום צווייטען כוס פון די ארבע כוסות, אַז דער יונגסטער פון די מלכים האָט זיך אָפּגעשטעלט אָפּ־טרינקען אַ ביסעל וויין, האָבען זיך אַלע ווייבער אַליין דערשראָקען פאַר זייער געוויין, און בתיה די רופא'טע איז אָנגעפאַלען אויף זיי מיט אַ געפּילדער, זיך אויסגעווישט די אויגען מיט'ן פאַרטוך און אויסגעשנייצט די נאָז:

— וואָס האָט איהר זיך צעיאַחמערט פּלוצים אין מיטען דריי־נען? וואָס איז היינט, יום־כפור? צי תשעה־באב? געזעהען אביסעל!

ערשט דעמאָלט האָבען זיך די ווייבער בערוהיגט. ווען איינע פון זיי האָט אונטערגעטראָגען דעם מלך אַ קוואַרט וואַסער מיט אַ טאַז אויף צו וואַשען זיך, די אַנדערע האָט דערלאַנגט די הייסע פיש פונ׳ם אויווען, די דריטע האָט צוגעטראָגען דעם חריין. דער יונגסטער פון די מלכים האָט געמאַכט אַ ברכה, „על אכילת מצה“, די ווייבער האָבען געענטפערט אמן, און די סעודה האָט זיך אָנגעהויבען שטיל, אָהן ווערטער.

קדלת וקדשת

אַ האַרצרײסענדיגע טראַגעדיע איבער
אַ יום־טוב'דיגען קידוש.

געשריבען אין יאָהר 1916.

קִדַלְתָּ וְקִדַשְׁתָּ

א.

(מיין צונעמעניש. — שוואַכע פעהיגקייטען. — וואָס וועט זיין פון מיר? —)

„איוואַן פּאָפּערילע“... קיין אַנדער נאָמען האָב איך ניט געהאַט אין דער היים צווישען אַ גאַנצע חאַליאַסטרע. אפשר רערפאַר, וואָס איך האָב ניט געוואָלט לערנען? דאָס אחוץ. וועלען האָב איך טאַקי ניט געוואָלט. ווער וויל דאָס לערנען? אָדער אפשר דערפאַר, וואָס איך האָב געהאַט אַ גראָבען קאָפּ? דאָס קאָן אויך זיין. קיין שטאַרק גוטען קאָפּ האָב איך טאַקי ניט געהאַט. דאָס הייסט, די תפיסה איז ביי מיר געווען — אַזוי האָט דער רבי געזאָגט — אַ האַרטע תפיסה. איידער איך האָב תופס געווען אַ זאַך, איז אָנגעקומען שווערליך. דערפאַר אָבער איז דער זכרון געווען ביי מיר, ניט פאַר אייך געד־דאַכט, זעהר־זעהר אַ שוואַכער! ניט געווען די זאַך, וואָס איך זאָל געדענקען. אָט האָב איך אויסגעלערענט אויף אויסווענינ, און אָט האָב איך עס שוין פערגעסען. איך קאָן מיך גאָר ניט דערמאָנען אָן די קלעפּ, מיט די פּעטש, מיט די שמיץ, וואָס מע האָט מיר אַריינגעטיילט. אומזיסט האָט נעבאַך מיין טאַטע זיך אָפּגעגעסען דאָס האַרץ. אומזיסט זענען נעבאַך געווען דער מאַמע׳ס טרערען. עס האָט קיין זאַך מיך ניט גענומען.

— גוואַלד! איוואַן פּאָפּערילע! וואָס וועט זיין פון דיר?

— גוואַלד! אידישע קינדער! וואָס וועט זיין פון מיר?...

ב.

(מיין טאַטען׳ס פרייד. — מזל טוב, איך בין שוין אַ חתן. — מיין מחותנ׳ס יחוס און מיין כלה׳ס מעלות. — איך פאָהר צו מיין כלה אויף יום־טוב. —)

איך האָב שוין אַמאָל געזעהען מיין טאַטען פריילינ זיין. למשל, פורים צו דער סעודה. שמחת־תורה נאָך הקפות. אויף אַלער־ליי שמחות. נאָר אַזוי פריילינ, ווי ער איז געווען יענעם ערב

פסח, וואָס איך גנעה אייך דערצעהלען, — האָב איך איהם נאָך קיינמאָל ניט געזעהען. וואָס זשע איז מיט איהם געוועזען די גדולה?— איך בין א חתן געוואָרען. מזל־טוב! מיט מזל זאָלט איהר לעבען! ווער איז דער מחותן? — דער מחותן איז שוין איין מאָל א מחותן. ערשטענס, א מיוחס. די האָרינשטיינס פון ראַדאָמישל האָט איהר געקענט? די זוסמאַנס פון אָסטרע ווייסט איהר? און די טשער־נאָבילסקים פון שפּאָלע האָט איהר אויך געהערט? איז ער ביי זיי געוועזען א קאָמיסיאָנער. ניט היינט, נאָר אמאָל. איידער ער האָט זיך מיט זיי צעקריעגט... היינט איז ער שוין אליין א סוחר. ניט קיין גרויסער, נאָר א סוחר. נדן גיט ער אויך. ניט קיין סך. מיין טאַטע גיט צוויי מאָל אזוי פיעל. דערפאַר אָבער גיט מען מיר א כלה — שוין איין מאָל א כלה! איך אליין קען זי נאָך ניט. איך האָב זי נאָך ניט געזעהען. נאָר די, וואָס האָבען זי געזעהען, קאָנען זיך פון איהר ניט אָפּלויבען. און געזעהען האָבען זי דער טאַטע, די מאַמע, מיינע איין עלטערע שוועסטער און איהר מאַן, מיין שוואָ־גער. זאָגט די מאַמע, אז זי איז א שענע. און די שוועסטער זאָגט, אז זי איז ניט אזא שענע, ווי א קלוגע. און מיין שוואָגער דרינגט, אז זי איז ניט אזא קלוגע, ווי א גוטע. עס ליגט איהר די גוטסקייט אויפ'ן פנים. זאָגט דער טאַטע, אז וואָס זי זאָל ניט זיין, בין איך זי ניט ווערטה... ווערטה ניט ווערטה—אבי איך האָב זי. אזוי טראַכט איך מיר און קוק שוין אַרוים אויפ'ן פסח, ווי איין עהר־ליכער איד אויף משיח'ן. וואָרום איך האָב געהערט זאָגען, אז אויף פסח פאָהר איך מיך דורך צו מיינע מחותנים צו גאַסט.

ג.

(א קאָמפּליצירטער קידוש. — א הבדלה א צוגאָב. —)

צו די מחותנים, חלילה ניט צו דער כלה. אזוי זאָגען זיי, מיינע טאַטע־מאַמע. וואָס איך דענק וועגען דעם—דאָס איז מיין עסק. און ווייל איך בין נאָך ביי זיי אין רשות, מוז איך מיך אונ־טערגעבען און אויסהערען אלסדינג, וואָס זיי וועלען מיר זאָגען. און וואָס זאָגט א טאַטע אָדער א מאַמע? זיי זאָגען, אז איך זאָל זיך האַלטען, ווי א מענטש, און אז איך זאָל זיצען, ווי א מענטש,

און אַז איך זאָל עסען, ווי אַ מענטש, און אַז איך זאָל ניט רעדען קיין נאַרישקייטען.

— בקיצור, דו זאָלסט זיך ניט אַרויסבאַווייזען, אַז דו ביזט אַ איוואַן פּאָפּעריליע...

אַט דאָס זאָגט מיר אָן דער טאַטע און פערהאַפּט זיך:

— שאַ! דעם יום־טוב׳דיגען קידוש קענסט דו שוין, צי ווער— וואָס?

לאָזט זיך אויס, אַז ניין. איך קען איהם נאָך ניט. פון וואַנען זאָל איך איהם קענען? פון פאַראַיאָהרען? ווער האָט דאָס אַזאַ קאָפּ? ובפרט, אַז הײַנטיגער פּסח פאַלט אויס אַקוראַט שבת־צו־נאַכטס—און דאָס איז איין אומגליק! דאָ מוזט איהר קענען קידוש מיט הבדלה אינאַיינעם. דער פּסח׳דיגער קידוש אַליין, מאָהלט אייך, איז אויך אַ גענינגענדיגע מכה—נעה געדענקט דעם „זמן חרותנו“. איז קאַרג—נאַט אייך נאָך אַ הבדלה אַ צוגאָב, מיט אַ „קרשת“, און מיט אַ „הבדלת וקדשת“. אַ גוט שטיקעל אַרבייט!

— נישקשה, ביזט ניט קליין אויסצולערנען, — זאָגט דער טאַטע — האָסט נאָך געזונטע דריי וואָכען צו פּסח...

ד.

(דער רבי שטודיערט מיט מיר דעם קידוש. — אַ פרייהע האַנד. — אַ הבדלת מיט אַ וקדשת. —)

פערלאָזען זיך פון דעסטוועגען אינגאַנצען אויף מיין יושר איז מיין טאַטע קיין בעלן נישט. הייסט ער מיר, איך זאָל איהם צו־שיקען דעם רבי׳ן. וואָס דאַרף ער דעם רבי׳ן? ער וויל איהם בעטען, ער זאָל מיט מיר איינשטודיערען דעם יום־טוב׳דיגען קידוש מיט דער הבדלה אינאַיינעם. אָבער אַזוי—אַז איך זאָל איהם קענען, ווי אַ וואַסער. ער זאָגט אָן דעם רבי׳ן מיט׳ן האַרבען וואָרט:

— איהר זאָלט אויף איהם קיין כבוד ניט לעגען, אויף דעם האַמולע, האָטש ער איז מיינער אַ זוהן. פּאַסעם זאָלט איהר פון איהם שניידען! דעם קידוש זאָל ער מיר קענען!...

דער רבי האָט מעהר נישט בעדאַרפט, ווי אַ פרייהע האַנד. די גאַנצע דריי וואָכען זענען אַוועקגעגאַנגען אויפ׳ן קידוש. איך

מעג מיך בעריהמען, אז איך האָב דעם קידוש געקענט טאַקי ווי א וואסער. אָבער נאָר דעם קידוש. מיט דער הבדלה איז געווען צרות! דאָס הייסט, די הבדלה אַליין איז אויך געגאַנגען ביי מיר, ווי א מזמור. אָבער נאָר ביז א געוויסער סטאַנציע. ביז׳ן ערשטען „קדשת". און פונ׳ם ערשטען „קדשת" אָן און ווייטער—איז חאָטש ווערד צעזעצט! דער, וואָס האָט אויסגעטראַכט דעם קידוש, האָט, אפנים, ניט געהאַט וואָס צו טהון. האָט ער אַוועקגעשטעלט א „קדשת", און טאַי באַלד נאָכ׳ן „קדשת" א „הבדלת וקדשת". וואָס וואָלט איהם געאַהרט, עס זאָל זיך שטעהן אָדער קדשת, אָדער הבדלת? ממה נפשך—איז קדשת, איז ניט הבדלת. איז הבדלת, איז ניט קדשת. צו וואָס דרעהען א מוח? פרעגען ביי׳ם רבי׳ן—איז א פראסק אין דער מאָרדע! קיין אנדער ענטפער איז ניטאָ ביי איהם...

ה.

(איך פליה אכציג מייל א שעה. — צוויי הונדערט פופציג מאָל הבדלת וקדשת.—)

— וואו האָלטסט דו אינ׳ם קידוש? — טהוט מיך דער טאַטע א חאַפּ שוין פאַר יום־טוב, איך האַלט שוין ביי פאָהרען. — קענסט דו איהם שוין אויסווענינ?

— ווי א וואסער!

— אנו, זאָג.

און איך זאָג. עס געהט ווי געשמירט. איך פליה, ווי א קו־ריער־צוג, מיט א גיכקייט פון אכציג מייל א שעה. נאָר אז עס קומט צו דעם המבדיל, הויבט דער צוג אָן צו געהן אביסעלע שטי־לער, איינגעהאַלטענער: „בין קדושת שבת לקדושת יום טוב הבדלת, ואת יום השביעי משמת ימי המעשה ק־ד־ש־ת. קדשת והבדלת...

— ניט קדשת והבדלת, איוואן פאָפּעריל׳ע, נאָר הבדלת וקדשת. צוויי הונדערט און פופציג מאָל זאָלסט דו מיר איבער׳חזר׳ן „הבדלת וקדשת"!...

און איך נעה ארום איבער דער שטוב, ווי א משוגע׳נער, און חזר שטילערהייד: „הבדלת וקדשת, הבדלת וקדשת" — ביז עס

הויבט מיר אָן צו הבדלת׳ען און צו וקדשת׳ען אין די אויגען און אין קאָפּ, און איך פאַל־צו אַ פּערטומעלטער אויף דער קאַנאַפּע— עס נעהט מיר אָפּ אַ מינוט צו חלש׳ען...

— וואָס איז דיר? — פרעגט מיך די מאַמע.

— גאָרניט, — זאָג איך — הבדלת וקדשת, קדשת והבדלת...

— וואָס פאַר אַ „והבדלת"? — פרעגט דער טאַטע. — פון וואַנען האָט זיך גענומען צו דיר, איוואַן פּאַפּערילע, אַ „והבדלת"?

— טאַמער וואָלט דאָס שוין אַמאָל געהאַט איין עק? — מישט זיך אַריין די מאַמע, לעבען זאָל זי. — דו וועסט איהם אַזוי פאַר־שלאָגען דעם קאָפּ מיט דיינע קדשת׳ם און והבדלת׳ם, אַז דאָס קינד וועט שוין גאָרניט וויסען אויף וואָס פאַר אַ וועלט ער איז...

לאַנג לעבען זאָל די מאַמע מיינע—זי האָט מיך אויסגעלייזט פון גלות. האָט זיך אָבער דער „והבדלת" אַריינגעדרעהט אין מיטען און האָט מיך ניט אָפּגעלאָזט אויף קיין מינוט. וואָס איך זאָל ניט זאָגען און וועגען וואָס איך זאָל ניט טראַכטען, איז דער „והבדלת" מיר געשטאַנען פאַר די אויגען, געשפּרונגען מיר אין פּנים אַריין.

ו.

(איך מאַך מיר אַ סימן נאָך די פערד. — דער שורש פון „קדלת". — אַ בהלה. — מיין כלה׳ס גרין קאַפּטעל. — מיר איילען זיך אין שוהל אַריין. —)

איך בין געזעסען אויפ׳ן וואָגען און געפאָהרען אויף יום־טוב צו דער כלה (טאַטע־מאַמע זאָגען „צו די מחותנים") און האָב ניט ווי־לענדיג גע׳חזר׳ט דעם קידוש אויף אויסווענינ, און אַז ס׳איז געקומען צו דער סטאַנציע „קדשת, הבדלת וקדשת", האָב איך מיר געמאַכט אַ סימן: דאָס פערד, וואָס איז געגאַנגען לינקס, איז געגאַנגען גלייך, האָט עס ביי מיר געהייסען „קדשת". און דאָס פערד, וואָס איז געגאַנגען רעכטס, האָט געוואָרפען מיט די פיס, האָט עס דער־פאַר געהייסען ביי מיר „קדלת" (פונ׳ם שורש קיראַט—וואַרפען). דער סימן איז געוועזען: „לינקס, רעכטס און לינקס". און אַזוי איז דאָס שוין פערבליבען ביי מיר פעסט אין מיין גערעכעניש: פריי־הער „קדשת", דערנאָך „קדלת" און דערנאָך ווידער אַ מאָל

„קרשת״—דאָס הייסט: „קרשת וקרלת וקרשת״—אויסגעצייכענט! איך מיין, אַז ס׳איז שוין ניט געווען דער כח אויף דער וועלט, וואָס זאָל עס קאָנען ארויסרייסען פון מיין זכרון!...

און אַזוי בין איך געקומען בשלום צו מיין כלה (טאַטע־מאַמע ווילען האָבען, אַז „צו די מחותנים״) דעם טאָג פון ערב פסח און ניט צייט געהאַט אפילו רעכט אָנקוקען מיין כלה, ווארום מע האָט זיך שוין געקלויבען געהן אין שוהל אריין. עס איז געווען אַ בהלה, אַ חאַפּעניש, איין ערב יום־טוב׳דיגער הו־האַ. אינ׳ם טומעל האָב איך געחאַפּט אַ קוק—דאַכט זיך, נישקשה פון אַ מיידעל. נישט קיין מיאוס׳ע. פון איהר חכמה קאָן מען נאָך גאָרניט וויסען. און קיין גוטסקייט אויפ׳ן פנים, ווי מיין שוואָגער זאָגט, זעהט מען אויך ניט אַרויס. אויב קליינע פרישטשיקלעך אויפ׳ן פנים איז אַ סימן פון גוטסקייט, בעדאַרף זי זיין זעהר אַ גוטע... איך מיין, אַז זי וואָלט אַ סך געווינען, ווען זי זאָל געהן די האָר פערקעמט, ניט צעלאָזט, ווי ביי איין אַלטער מכשפה. אויך וואָלט ניט געשאַדט, זי זאָל איבערבייטען דאָס גרינע זיידענע קאָפּטעל—עס פּאַסט איהר ניט קיין גרינער קאָליר. און וואָס איז דאָס ביי איהר פאַר אַ טבע, וואָס באַלד עפּיס ווערד זי רויט, ווי אַ פייער? מע דאַרף זי אָפּגעוועהנען דערפון. לאָס איך נאָר ווערען מיט איהר גוט בעקאַנט... דערווייל טרייבט מיך דער מחותן אין שוהל אריין...

ז.

(מיין מחותן אין שוהל. — קאַלטע שלום־עליכם׳ס. — דער פסח׳דיגער קידוש. — סטאָפּ ביי „קרלת״...)

מיין מחותן — וואָס קאָן איך זאָגען ווענען איהם? אַ איד איז אַזוי פערטאַרעראַמט מיט׳ן הייליגען יום־טוב,—און דאַ קומט צו איהם אַ גאַסט אַ חתן, וואָס ער פיהרט איהם אין שוהל אריין, בעוויזען דער שטאָדט, וואָס ער האָט געהאַנדעלט. דאָס איז ניט קיין קליינינקייט! די האָר זענען איהם נאָך ניט אויסגעטריקענט פונ׳ם מרחץ. הינטען דער האַלז איז נאָך רויט פונ׳ם אונטערשערען זיך. די מלבושים קנאַקען יום־טוב׳דיג. די נייע שטיוולעטען גלאַנצען נאָך און שמעקען מיט יוכט. אין שוהל זיצט ער אויבען־אָן. אַלע

טראַגען איהם אַקעגען דעם גוט יום־טוב און שטעקען אָפּ אַ קאַלטען שלום־עליכם דעם חתן. קאַלט איז דער שלום־עליכם דערפאַר, ווייל די פינגער זענען קאַלט, און אַ איה, אַז ער גיט אייך שלום, גיט ער אייך נאַר די שפּיץ־פינגער. אַלסדינג אין איילעניש. מע קומט אהיים מיט אַ ברייטען גוט יום־טוב, און גלייך צום סדר. די כלה ענטפערט אויפ'ן גוט יום־טוב און ווערד שוין ווידער רויט, אַזוי ווי אַ צייטיגער ארבוז. די מחותנת'טע שיינט. זי איז בעהאַנגען מיט ציערונג, ווי „גאָט'ס מאַמע". דער מחותן האָט אָפּגעקלונגען דעם לאַנגען קידוש, ווי אַ גלאָק, און האָט אַ וואונק געגעבען צום חתן, אַז ער זאָל מוחל זיין אויפשטעהן און אויך מאַכען קידוש, ווי דער שטייגער איז. און דער חתן שטעהט־אויף, נעמט דעם כוס און צעלאָזט זיך מיט'ן קוריער־צוג, און פיינטשיק, מיט'ן ניגון, גיך־גיך. ביז ער קומט צו דער שווערער עברי. צום רעכטען זומפּ. הויבט ער אָן געהן פּאַוואָלי, הארט ביי דער ערד:

„— — — בין קדושת שבת לקדושת יום טוב הבדלת... ואת יום השביעי מששת ימי המעשה קדשת..." דאָ דערמאָנט ער זיך אָן די פערד, איינער הייסט „קדשת" און געהט גלייך, דער אנדערער וואַרפט מיט די פיס און הייסט „קדלת".

— — — „ק־ד־ל־ת ו־ק־ד־ש־ת... ק־ד־ש־ת ו־ק־ד־ל־ת, ק־ד־ל־ת ו־ק־ד־ל־ת ו־ק־ד־ש־ת ו־ק־ד־ל־ת... — — — — — — — — — — —

ח.

(איך פאָהר אהיים. — אויס חתן. — „קדלת וקדשת" האָט אַ שם. —)

דעם ערשטען טאָג חול־המועד גאַנץ פריה. די כלה איז נאָך געשלאָפען. נאָר דער מחותן איז געזעסען אין אַ זיידען חאַלאַטעל מיט אויסגעטראָטענע שטעק־שיך אויף די פיס און האָט געשוויצט און געסאָפּעט איבער אַ בריוועל, וואָס ער האָט געשריבען צו זיין מחותן. ביי דער זייט איז געזעסען די מחותנת'טע אָנגעבלאָזען, ווי אַ אינדיטשקע. דער חתן האָט צענויפגעלעגט זיינע זאַכען אין טשעמאָדאַנטשיק, געוועזן גרייט אויפצוזעצען זיך און פאָהרען אהיים.

— נאָ! — זאָגט צו איהם דער מחותן און גיט איהם אַ פּער־חתמ'עטען בריעף. — דו וועסט לאָזען גריסען דעם טאַטען און וועסט איהם איבערגעבען אָט דאָס בריוועל. פאָהר געזונט!...

זיצענדיג אויפ'ן וואָגען בין איך געווען טשיקאַווע צו וויסען, וואָס שרייבט דער מחותן צו מיין טאַטען, און וואָס האָבען זיי מיך אַזוי פריה אַרויסגעמשלח'ט?... איך עפען־אויף דעם קאָנווערט, פאַלען אַרויס די „תנאים" און אַ בריוועלע צום טאַטען. אינ'ם בריוועלע שרייבט מיין מחותן און בעט מחילה ביי מיין טאַטען, „ער זאָל קיין תרעומות ניט האָבען—דער שדוך קאָן ניט זיין קיין שדוך איבער כמה וכמה טעמים. השם יתברך זאָל איהם צושיקען זיין זווג, און זיין טאָכטער—איהר זווג... און וואָס אָנבעלאַנגט דעם נדן מיט די מתנות להחתן והכלה, וועט מען זיך אָפּבייטען, דעם חתן וועט מען אומקעהרען זיינס, דער כלה איהרס, און אַלסדינג וועט זיין אין דער בעסטער אָרדענונג, שלום ושלוה, מע וועט זיך צעגעהן, ווי גוטע פריינד. ובזכות זה וועט זיין שלום און פריעדען צו אַלע אידען, ונאמר אמן..."

אַ גליק חאַטש, וואָס ער שרייבט ניט קיין זאַך וועגען דעם שענעם קידוש — לאַנג לעבען זאָל ער! לאָזט זיך אויס אַ מעשה, איך קום אַהיים, בעגעגענט מיך מיין טאַטע מיט אַ פיינע פּאָר פּעטש.

— קדלת וקדשת! פון וואַנען האָט זיך צו דיר גענומען, דו משומד איינער, אַ „קדלת" אין מיטען דרינען?...

אַזוי גאָר? פון וואַנען ווייסט ער דאָס שוין? און פאַר וואָס עפּיס נאָר ער? די גאַנצע שטאָדט ווייסט שוין דערפון! און איך הייס שוין מעהר ניט „איוואַן פּאָפּערילע". איך הייס שוין אַ נייעם נאָמען. מיין נאָמען איז שוין איצטער: „קדלת וקדשת"... איצט איז דאָס ביי מיר אַ געלעכטער. וויפיעל טרערען, בּיטערע טרערען האָט דאָס מיך געקאָסט דענסטמאָל!...